

Dr. Josef Foltynovský

Duchovní řečnictví

III. nezměněné vydání

DR. JOSEF FOLTYNOVSKÝ

Duchovní řečnictví

TŘETÍ NEZMĚNĚNÉ VYDÁNÍ

V OLOMOUCI 1938

NÁKLADEM LIDOVÉHO KNIHKUPECTVÍ
A NAKLADATELSTVÍ V OLOMOUCI

NIHIL OBSTAT

P. Emil Soukup, O. P.,

Censor ex officio.

Nr. 13.266

IMPRIMATUR

Olomucii, die 12. 8. 1938

Dr. Joannes Martinů.

Vicarius generalis.

OBSAH

ÚVOD	11
§ 1. O úřadu kazatelském	11
§ 2. O duchovním řečnictví	15

DÍL PRVNÍ: DĚJINY HOMILETIKY	17
§ 3. Křesťanský starý věk	18
§ 4. Křesťanský střední věk	19
§ 5. Křesťanský nový věk	21

A) HOMILETIKA MATERIÁLNÍ

DÍL DRUHÝ: PŘEDMĚT A CÍL KÁZÁNÍ	25
§ 6. Předmět kázání	26
§ 7. Nejdůležitější témata kázání	27
§ 8. Pořad předmětů kázání	32
§ 9. Co nepatří k slovu Božímu (Res alienae)	33
§ 10. Vlastnosti předmětu	35
§ 11. Cíl kázání	37

DÍL TŘETÍ: HOMILETICKÉ ZDROJE (TOPIKA)	39
§ 12. 1. Písmo sv.	40
a) Výklad Písma sv.	40
b) Kterak užíváme Písma sv. v kázáních	42
§ 13. 2. Spisy sv. Otců	45
§ 14. 3. Církevní liturgie	46
§ 15. 4. Rozhodnutí sv. Stolice a církevních sněmů	48
§ 16. 5. Dějiny	49
§ 17. 6. Kniha přírody	50
§ 18. 7. Zkušenosti cizí a vlastní	51
§ 19. 8. Svědectví vynikajících osobností	52

B) HOMILETIKA FORMÁLNÍ

DÍL ČTVRTÝ: METODICKÉ PRVKY DUCHOVNÍ ŘEČI	55
<i>Slovo Boží a poznání rozumové</i>	56
<i>A) Homiletický výklad</i>	57
§ 20. Výklady vlastní	57
§ 21. Znázornění	58
§ 22. Kterak užívatí řečnických obrazů v kázáních?	61
<i>B) Homiletický důkaz</i>	62
§ 23. Důkazy	62
§ 24. Vyvracení (refutatio)	67
<i>Slovo Boží a cit</i>	69
§ 25. Význam, druhy a prostředky citů	69
§ 26. Řečnický rozvoj	72
§ 27. Formální pathos	74
§ 28. O jednotlivých citech	77
<i>Slovo Boží a vůle lidská</i>	82
§ 29. Motivy volní	82
§ 30. Homiletické užití	84

DÍL PÁTÝ: ORGANICKÉ SOUČÁSTKY DUCHOVNÍ ŘEČI	87
§ 31. Před slov	88
§ 32. Úvod duchovní řeči	89
§ 33. Ohlášení tématu	92
§ 34. Rozdělení tématu	93
§ 35. Stať duchovní řeči	95
§ 36. Závěr	97

DÍL ŠESTÝ: VLASTNOSTI KÁZÁNÍ	99
§ 37. 1. Pravdivost	100
§ 38. 2. Populárnost	102
§ 39. 3. Praktičnost	103
§ 40. 4. Časovost	104
§ 41. 5. Poutavost	105
§ 42. 6. Slohová dokonalost	109
§ 43. 7. Obezřetnost a řečnický takt	110
§ 44. 8. Přiměřená délka	112

DÍL SEDMÝ: DRUHY DUCHOVNÍCH ŘEČÍ	113
§ 45. Homilie	114
§ 46. Kázání tématické	122
§ 47. Kázání didaskalické	122
§ 48. Kázání paregoretické	125
§ 49. Kázání dogmatické	126
§ 50. Kázání apologetické	128
§ 51. Konferenční řeči	131
§ 52. Kázání morální	132
§ 53. Kázání liturgické	134
§ 54. Panegyrikus (chvalořeči o svatých)	136
§ 55. Kázání nedělní	139
§ 56. Kázání sváteční	141
§ 57. Kázání postní	145
§ 58. Kázání příležitostné	147
§ 59. Kázání misijní a exerciční	150

DÍL OSMÝ: PŘEDNES	152
-----------------------------	-----

<i>A) Přednes slovný (pronunciace)</i>	152
--	-----

§ 60. Orgány mluvní	152
§ 61. Tvoření hlásek	158
§ 62. Druhy slovního přednesu	159
§ 63. Důležitost a vlastnosti správného přednesu řečnického	160

<i>B) Přednes posunkový</i>	166
---------------------------------------	-----

§ 64. Řečníkův zevnějšek	166
------------------------------------	-----

<i>Řečnické akce</i>	168
--------------------------------	-----

§ 65. a) Vlastnosti akcí	168
§ 66. b) Tvary akcí	170
§ 67. c) Skladba akcí	175
§ 68. Prostředky ke zdokonalení přednesu posunkového	176

DÍL DEVÁTÝ: KAZATEL*	178
--------------------------------	-----

§ 69. Osobnost kazatelova	178
§ 70. Kazatelova příprava vzdálená	181
§ 71. Kazatelova příprava bezprostřední	184
§ 72. Duchovní řečník na kazatelně	187

Rejstřík	189
--------------------	-----

Obraz 1—19	193
----------------------	-----

Dílo toto vzniklo z potřeby, podati nastávajícím hlasatelům slova Božího stručnou a potřebám moderní pastorače přizpůsobenou nauku o duchovním řečnictví. Ale snad i pokročilejší kazatelé najdou v této příručce užitečné zrnko pro sebe. Protože kniha má býti též příručkou ke studiu, bylo celkem upuštěno od doslovných citátů z homiletických autorů a od poznámek pod čarou. K práci bylo použito téměř veškeré literatury uvedené v záhlavích jednotlivých statí, zvláště prací nejlepších homiletů německých: Kieffra, Kriega, Jungmanna a Schleinigra.

*

Vám, duše Krví Ježíše Krista vykoupené, jež toužíte po obcerstvení slovem Božím z úst kazatelových, vám jest posvěcen každý řádek tohoto díla!

V Olomouci v pondělí velikonoční 1927.

AUTOR.

K II. VYDÁNÍ:

Ježto první vydání „Duchovního řečnictví“ bylo vlídně přijato a rozšířeno i po Slovensku, jest druhé vydání rozmnoženo homiletickou literaturou slovenskou a ukázkami z ní. Jinak ve druhém vydání podstatných změn není.

V Olomouci, na svátek Krista Krále 1931.

AUTOR.

§ 1. O ÚŘADU KAZATELSKÉM

1. *Původ úřadu kazatelského.* Ježíš Kristus přišel na svět, aby svou smrtí na kříži získal lidstvu nový, nadpřirozený život, život milosti. Sám pravil: „Ego veni, ut vitam habeant“ (Jan 10, 10). Tento život milosti není mrtvým kapitálem: pomáhá člověku dosáhnouti posledního cíle. Člověk však musí tento cíl znáti i se snažiti ze všech sil, aby ho dosáhl. Proto byl Ježíš i učitelem. Byl *p r a v d o u* a pravdu přinesl na svět: „Ego in hoc natus sum et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati“ (Jan 14, 6). Nepřinesl pak Ježíš Kristus milost a pravdu na svět, aby je zůstavil samy sobě, nýbrž aby je zanechal lidem všech věků. Zřídil proto království na zemi, svou církev, aby přenášela milost a pravdu na všechny věky. A tak jako žítí bude do konce časů Kristova oběť ve mši svaté, tak žítí bude navždy i jeho pravda. Bude trvati nikoli jako psané mrtvé slovo, nýbrž jako slovo živé, jako učitelský hlas církve Kristovy, jako slovo kazatelské. Je příznačno, že všichni synoptikové končí svá evangelia zprávou o založení úřadu učitelského v církvi Ježíšem Kristem. Tímto založením bylo teprve dokonáno vykupitelské jeho poslání.

2. *Vznešenost úřadu kazatelského.* Božský původ dodává úřadu kazatelskému vznešenosti veliké. Apoštolové dobře si byli vědomi této vznešenosti i důležitosti úřadu kazatelského. Když mladá církev rychle vzrůstala, prohlašují: „Non est aequum nos derelinquere verbum Dei et ministrare mensis“ (Sk. ap. 6, 2), a ustanovují jáhny za správce záležitostí časných. Stojí ovšem oběť mnohem výše nežli kázání, tak jako úřad kněžský převyšuje úřad učitelský: ale apoštolům tolik záleží na hlásání evangelia, že vzdávají se všeho, co by jim v tom překáželo, a apoštol Pavel přenechává i křest jiným, jen aby se mohl plně věnovati hlásání evangelia: „Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare“ (I. Kor. 1, 17).

Apoštolát slova Božího přešel na nástupce apoštolů, na biskupy. Jejich vznešeným právem i povinností bylo praedicatio evangelii. První církev vyhradila hlásání evangelia pouze biskupům. Teprve když se rozmnožil počet věřících, pověřila úřadem kazatelským i pomocníky biskupů — kněze. Kdykoli tedy hlásá kněz slovo Boží, není to úkon *ex potestate ordinaria*, jako jest konsekrace, jako jest udílení svátostí, nýbrž je to úkon *a p o š -*

tolsko-biskupský.¹ — Slovo Boží! — Až do závratné výše stoupá kazatelova autorita, pomníme-li, že zastupuje samého Krista. O každém kazateli platí Kristovo ujištění: „Qui vos audit, me audit“ (Luk. 10, 16), i každý hlasatel slova Božího může opakovati po svatém Pavlovi: „Pro Christo legatione fungimur“ (II. Kor. 5, 20). Není to povznášející myšlenka i při sebe větším zdánlivém neúspěchu slova Božího?

Vznešenosti dodává úřadu kazatelskému též obsah kázání. Slovo Boží! Nejvznešenější pravdy, nejdůležitější otázky, přesahující daleko hranice viditelného světa, jsou obsahem kázání. Co jsou všechny ty předměty, o nichž pojednávali Demosthenes, Cicero a j., proti předmětům, o nichž mluví kazatel evangelia? A hlásá je na místě posvátném, zpravidla před samým Kristem svátostným, ba často i mezi obětí Kristovou! Věřící poslouchají ho nikoli jako jiného řečníka, s jehož vývody mohou souhlasiti nebo je zamítati, nýbrž poslouchají ho jako zástupce věčné Pravdy: „Accepitis illud non ut verbum hominum, sed sicut est vere, verbum Dei“ (I. Thes. 2, 13). Proto potřebuje kazatel i božského poslání od těch, kteří v nepřetržité řadě jdou po sobě až od Toho, který pravil: „Sicut misit me Pater, et ego mitto vos“ (Jan 20, 21).²

Kdykoli jest slovo kazatelovo slovem Božím, prodchnutým duchem Ježíše Krista, dostává se mu od všemohoucího Boha i nadpřirozené síly, stává se mnohdy „říznější nad každý meč dvojbrýtky“ (Žid. 4, 12) a působí, že v posluchačích hoří srdce, jako hořelo v učednících emauzských (Luk. 24, 32). Hned při prvním kázání Petrově o slavnosti letnic obrátilo se 3000 posluchačů ke Kristu, při druhém 5000 (Sk. ap. 2, 41; 4, 4). Takovou božskou moc mělo i kázání velikých věrozvěstů sv. Cyrila a Metoda, sv. Bonifáce, sv. Augustina v Anglii, sv. Františka Xav., který vlastní rukou pokřtil na jeden milion obrácených pohanů a mohamedánů, sv. Františka Sal., jenž na 70.000 bloudících přivedl zpět k mateřské církvi, sv. Vincence Ferr. ve Španělech a jiných.

Nemálo povznáší též hlasatele slova Božího vědomí, kolik po zehnaní přimáší slovem Božím jednotlivcům, rodinám i celým obcím křesťanským. Kolik zla bylo odstraněno slovem Božím, kolik zbloudilých otců rodinám, ztracených dítek rodičům bylo vráceno, kolik duší získáno pro nebe, to ukáže teprve den soudný. Tu se také zjeví, kterak bude splněn věrně slib Ducha sv.: „Qui ad iustitiam erudiunt multos, (fulgebunt) quasi stellae in perpetuas aeternitates“ (Dan. 12, 3).

¹ Taktéž Tridentinum sess. XXIV., De Ref. c. IV. — Podobně encyklika Benedikta XV. Humani generis Redemptionem z 15. června 1917.

² Srv. encykliku „Humani generis Redemptionem“.

Pro tuto důležitost i vznešenost slova Božího nazývají svatí Otcové i církev sv. kázání „sanctissimum ministerium, praecipuum munus, gravissimum opus“; proto i církevní sněmy zabývají se často otázkou kazatelskou; proto i papežové pozvedají často svého vrchnopastýřského hlasu, by povzbudili k horlivosti a správnosti ve hlásání evangelia, (posledně papež Benedikt XV. encyklikou „*Humani generis Redemptionem*“ z r. 1917). Pius X. prohlásil svatého Jana Zlatoústého patronem kazatelů (S. C. R. 8. VII. 1908).

3. *Závaznost úřadu kazatelského.* Při vši vznešenosti úřadu kazatelského nelze však přehlížeti též odpovědnosti, jakou úřad ten knězi ukládá. A to dvojím směrem: 1. aby jej vskutku vykonával a 2. aby jej vykonával řádně.

Ač církev v prvních stoletích zavazovala k úřadu kazatelskému pouze biskupy, přece dnes pro změněné poměry ukládá přísně povinnost tu každému faráři. Právě v kán. 1344, § 1: *Diebus dominicis ceterisque per annum festis de praecepto cuiusque parochi officium est, consueta homilia, praesertim intra Missam, in qua maior soleat esse populi frequentia, verbum Dei populo nuntiare.* Ježto pak kooperátor jest spolupracovníkem farářovým, má i on povinnost s farářem ve hlásání slova Božího se střídati. Měl-li by kooperátor trvale faráře zastupovati v tomto úřadě, je potřebí zvláštního souhlasu Ordinaria. Právě § 2 téhož kánonu: *Parochus huic obligationi nequit per alium habitualiter satisfacere, nisi ob iustam causam ab Ordinario probatam.* V § 3 připouští církevní zákon výjimky: *Potest Ordinarius permittere, ut sollemnioribus quibusdam festis aut etiam ex iusta causa, aliquibus diebus dominicis concio omittatur.* V našich krajích jest ustálen zvyk, že kázání se vynechává při ranní mši svaté o vánočních, pak vůbec o neděli Květné, o slavnosti Božího těla; o hromnicích jakož i o všech zrušených svátcích povinnosti té nestává.

Ale kazatel má též vážnou povinnost, aby úřad svůj konal co nejsvědomitěji. Jest mu k tomu potřebí mnohých vědomostí, dobré přípravy a hlavně apoštolské horlivosti. Nevyhovuje-li někomu soudní obhájce, vyhledá si jiného. Není-li solidně obsloužen obchodníkem nebo řemeslníkem, obrátí se jinam. Kde však mají věřící najíti náhradu za kazatele, který koná svůj úřad ledabyle nebo ho zanedbává? Nesmí proto kazatel nikdy odvážiti se hlásati slovo Boží bez přípravy, slovo, jež by bylo jen inspirací okamžiku — vyjma velmi řídké, nezaviněné případy: vždy jest mu vystoupiti na posvátné místo po vážné přípravě a zbožné modlitbě.

Ježto v některých zemích, zvláště v Itálii a ve Francii, vyvinul se v nedávné době jakýsi druh potulných kazatelů, vydal papež Benedikt XV. dne 15. června 1917 encykliku „*Humani generis*

Redemptionem",¹ jež přísně zapovídá „plausus quaerere praedicando“ nebo kázati „quaestus faciendi causa“. Posv. kongr. konsistorní vydala pak 28. června téhož roku přesná prováděcí nařízení k této encyklice.² Podle těchto nařízení musí každý kněz, ať světský, ať řeholní, v jiné farnosti i v kostele řeholním míti povolení Ordinaria ke kázání. Je-li z cizí diecése, musí žádost o povolení býti podána dříve, aspoň 2 měsíce předem, aby Ordinarius mohl se případně o cizím kazateli informovati. Knězi z cizí diecése musí býti povolení dáno písemně a výslovně býti uveden chrám a druh kázání. Způsobilost k úřadu kazatelskému musí uchazeč prokázati zkouškou před třemi examinátory. Ordinarius, přesvědčiv se i o ctnostném životě uchazečově, může mu dáti písemné povolení ke kázání obdobně jako dává jurisdikci zpovědní. Této zkoušce musejí se podrobiti i řeholníci, chtějí-li kázati ve veřejných chrámech. — V dalších třech kapitolách dává posvátná kongregace předpisy, čeho jest při kázání dbáti a čeho se vystríhati, komu má býti odepřeno povolení kázati a jak se mají kazatelé na budoucí úřad připravovati.³

¹ Acta A. S. 1917 Nr. 7, pag. 305, Acta curiae Archiep. Olom. 1917 Nr. 11.

² A. A. S. 1917 Nr. 7, pag. 328, Acta curiae A. O. 1917 Nr. 11.

³ Olomoucká arcidiecése, „poněvadž má rovněž jako jiné v té příčině svá platná ustanovení, ať psaná nebo právním obyčejem zavedená, někdy i stylem kurie ustálená, jež s životem církevním v arcidiecési srostla a od nichž se uchýliti nebylo by ani radno ani prospěšno“, má k jmenované encyklice zvláštní diecéšní prováděcí nařízení, která v první části předepisují toto:

Mocí svého úřadu, ale jménem biskupovým jako zástupcové jeho jsou v arcidiecési oprávněni, ale zároveň povinni kázati: a) Canonicus theologus v metropolitním chrámu Páně, b) všichni faráři ve svých farnostech i jinde v arcidiecési. Právo, ale i povinnost kázati dává se tímto nařízením: a) administrátorům, provisorům, kaplanům, expositům a kooperátorům jak v jejich farnostech, tak i jinde v arcidiecési; b) všem kněžím světským i řeholním, kteří mají jurisdikční dekret zpovědní pro některé místo neb ústav: smějí kázati ve všech kostelích a kaplích arcidiecése, budou-li o to požádáni. Všichni ostatní kněži, kteří nemají zpovědní jurisdikce v arcidiecési olomoucké, potřebují ke kázání předem povolení arcibiskupského ordinariátu. Jedná-li se o kazatele z cizí diecése, jest zažádati o povolení aspoň 2 měsíce předem. Zmíněného povolení je třeba k jakýmkoli duchovním řečem, ať jsou to exercicie, i v klášterích, či misie, tridua, noveny, kázání májová. Požádati o ně má duchovní správce kostela nebo kaple, kde kázání se má konati.

Způsobilost k úřadu kazatelskému prokáží čekatelé duch. stavu na fakultě v pastýřském богословіі a v kněžském semináři. Nedostane-li se kandidát z obou ústavů známky aspoň dostatečné, nemůže býti pokládán za způsobilého k úřadu kazatelskému. Současně budíž při posuzování způso-

§ 2. O DUCHOVNÍM ŘEČNICTVÍ

Duchovní řečnictví jest umění křesťanskou nauku řeči tak vyjádřiti, aby posluchač byl pohnut křesťansky věřiti, křesťansky milovati a podle křesťanské nauky žiti.

Je tedy účelem duchovní řeči: *Doplňovati a opravovati náboženské vědomosti, povznášeti náboženské sebevědomí, buditi v duši city křesťanské zbožnosti a vésti vůli ke spasitelným předsevzetím.* Nestačí, aby duchovní řečník jen náboženské pravdě učil nebo ji jen teoreticky rozebíral: každá duchovní řeč musí zaujmouti člověka celého. Nejen jeho poznání, nýbrž i cit i vůli.

Cíle toho dosáhne duchovní řečník trojí cestou:

1. Kázáním misijním, mluvící k nevěřícím. Nauka o kázání misijním zve se *keryktika*.

2. Náboženským vyučováním dítek, o němž jedná *katechetika*.

3. Kázáním k věřícím dospělým. Vědecko-praktický návod, kterak vésti duše slovem Božím, zve se *homiletika*.

Jména „homiletika“ (*ars homiletica*) užívá se v uvedeném významu teprve od počátku století 18. místo dřívějších názvů: *ars concionandi, praedicandi, rhetorica ecclesiastica* a pod. Souvisí se slovem *ὁμιλεῖν*, jež u Řeků bylo významem totožné se slovem *διαλέγεσθαι* — rozmlouвати; teprve Origenes, „otec homilie“, dal slovu *ὁμιλία* význam technický: výklad Písma svatého před shromážděným lidem.

Vztah homiletiky k řečnictví světskému. V této příčině lze v dějinách homiletiky pozorovati dva směry. Byly doby, kdy homiletika a retorika, kázání a řeč byly totožné, kdy pravidla řečnictví světského byla prostě převedena na řečnictví duchovní. Druhý směr považoval kázání a nauku o něm za úplně odlišnou od řeči a klasické retoriky, takže nepřipouštěl ani jména „duchovní řeč“, „duchovní řečnictví“.

Pravda jest as uprostřed:

1. Jest jisto, že mezi řečnictvím duchovním a světským jsou mnohé styčné body. Světské řečnictví má zákony a pravidla opřena o dlouholeté psychologické zkušenosti. Těchto zákonů a pravidel musí šetřiti též každý kazatel a přejímáti je tak v řečnictví duchovní. To, co klasičtí rétorové stanovili o invenci, dis-

bilosti v semináři dbáno toho, zda kandidát vyniká zbožností a počestností mravů a zvláště, je-li proniknut láskou k Bohu a bližnímu.

Uchazeči o aprobaci k úřadu farářskému rovněž prokáží způsobilost k úřadu kazatelskému zkouškou písemnou i ústní. (*Acta curiae Archiep. Olomucensis* 1917 Nr. 17.)

posici, slovném vyjadřování a přednesu, toho může využítí též řečnictví duchovní.

2. Ale přece je též jisto, že řečnictví světské nelze stavět na roveň řečnictví duchovnímu, ani nelze považovati homiletiku za druh řečnictví světského. Je mezi oběma rozdíl veliký, a to: v účelu, prostředcích, pomůckách. Účelem řeči světské jest vzbuditi v posluchačích požitků estetický, někdy též povzbuditi k jednotlivému rozhodnutí vůle; kázání však musí míti účel vždy jen nadpřirozený: působiti ke spáse duší. Prostředky a pomůckami řeči světské jsou ozdoby řečnické a příkrasy, estetické zásady, symetrie jednotlivých částí, někdy (u sofistů) i klíčky a úskoky. V kázání musí však míti vždy obsah převahu nad formou. Ne, že by nebylo třeba dbáti krásné formy v kázání; ale nesmí se jí dávat přednost před obsahem. Dějiny učí, že v dobách, kdy dbalo se hlavně na řečnickou formu v kázání, je znáti veliký úpadek kazatelství.

Čím však nejvíce se liší obojí řečnictví, je to, že kazatel jakožto zástupce Kristův a hlasatel slova B o ž í h o má záruku zvláštní pomoci Boží, milosti se svým slovem spojené, jež spolu pomáhá působiti v duších lidských. Této zvláštní pomoci nemá žádný řečník světský. Kázání působí jako slovo Boží, nikoli jako slovo lidské; působí svými pravdami, nikoli zevní formou. Jakkoli tedy světská retorika se svými zákony psychologickými a dialektickými je pro kázání nutná i velmi užitečná, je přece jen mezi ní a homiletikou též poměr jako mezi filosofií a theologií.

DÍL PRVNÍ: DĚJINY HOMILETIKY

ACKERMANN Leop., *Die Beredsamkeit des heil. Johann Chrysostomus*, Würzburg 1889. BEISSEL Steph., S. J., *Entstehung der Perikopen des Römischen Messbuches*, Breiburg i. B. 1907. DONDERS Dr. Ad., *Bossuet, v Kirche und Kanzel*, Paderborn 1921. FOLTYNOVSKÝ Dr. J., Sv. Tomáš Akvinský jako kazatel, v „Životě“ 1924, str. 190—91; týž, *Sbírka českých kázání v rukopise studijní knihovny olomoucké*, v Hlídce 1926, str. 393 a nn. HETTINGER Fr. — HÜLS Peter, *Aphorismen über Predigt und Prediger*², Freiburg i. B. 1907, str. 104—157. HONEFF Joh., *Lacordaire, ve sbírce Predigt-Studien sv. 7*, Paderborn 1924. HRUBÝ Hynek, *České postilly*, Praha 1901. JAKUBEC Jan, *Dějiny literatury české. Díl I.*, Praha 1929. JINDRA Jan, *Papež Pius X. o kazatelství*, v *Časop. katol. duch.*, Praha 1911, str. 131. KADLEC Karel, Bohumír Hynek BÍLOVSKÝ, ve *Sborníku histor. kroužku*, Praha 1921, 3—4. KASTEREN Joh. Peter van—SPENDEL Joh., *Wie Jesus predigte*, Freiburg i. B. 1917; *tíž, Was Jesus predigte*, Freiburg i. B. 1920. KIEFFER Dr. G., *Predigt und Prediger*, Paderborn 1924 str. 307—448. KÖLLNER Jos., *Geschichte der Predigt in Deutschland von Karl d. Gr. bis zum Ausgange des 14. Jahrh.*, München 1886. KRIEG Dr. Corn. — RIES Dr. Jos., *Homiletik*², Freiburg i. B. 1915, str. 8—86. KUBÍČEK Dr. Jan, *Nafizení kazatelům (o encyklice Lva XIII.)*, v *Kazateli* 1895, str. 148. MIKLIK Konst., C. SS. R., *Opatovský homiliář v Čas. katol. duch.* 1931, str. 93 a nn. MUŽÍK Ant., *Stručný dějepis kazatelských literatur slovanských*, Praha 1875. PAUTHE L., *Études historiques et littéraires. Bourdaloue d'après des documents nouveaux*, Paris 1900. PETR Karel, Heřman Josef Schmitz a jeho kazatelská díla, v *Kazateli*, Olomouc 1899, str. 477. PODLAHA Ant., *K dějinám perikop evangelijních*, v *Časop. katol. duch.*, Praha 1890, str. 51. PROBST Ferd., *Lehre und Gebet in den drei ersten christlichen Jahrhunderten*, Tübingen 1871, str. 4—228; týž, *Katechese und Predigt vom Anfang des vierten bis zum Ende des sechsten Jahrhunderts*, Breslau 1884, str. 134—312. ROTHE Rich. — TRÜMPELMANN Aug., *Geschichte der Predigt von den Anfängen bis auf Schleiermacher*, Bremen 1881. SCHÖNBACH A. E., *Altdeutsche Predigten*, Graz 1886 a nn.; týž, *Studien zur Geschichte der altdeutschen Predigt*, Wien 1896 a nn. SCHLEINIGER Nik., *Das kirchliche Predigtamt*³, Freiburg i. B. 1881, str. 80—175. STINGEDER Fr., *Geschichte der Schriftpredigt*, v *Predigt-Studien 2. B.*, Paderborn 1920. VLČEK Jar., *Dějiny literatury slovenskej*, Turč., Sv. Martin 1923. ZANOTTO F., *Storia della s. eloquenza al tempo dei ss. Padri*, Modena 1897. ZAVORAL Met., P. Henri Dominique Lacordaire, v *Kazatelně*, Pelhřimov 1902—3, str. 63; týž, R. P. de Ravignan S. J., *tamže* str. 303; týž, Agostino da Montefeltro, v *Kazatelně* 1903, str. 363.

§ 3. KŘESŤANSKÝ STARÝ VĚK (OD NAR. KR. PO R. 600)

Původcem a světlým vzorem křesťanského kazatele jest *Ježíš Kristus*. Kázání Ježíšova jsou universální místně i dobově a musejí býti základem kázání všech věků budoucích. Ba i po stránce formální jsou v mnohé příčině jeho kázání pro nás vzorem.

Kázání Ježíšova mají ráz *m i s i j n í*. Ale mnohdy v sobotu má Ježíš Kristus v synagoze i řeči na způsob *h o m i l i í*. Předmětem jeho kázání jest jeho osoba a její poměr k Otci a lidstvu; též budoucí duchovní království na zemi a podmínky vstupu do tohoto království: víra a pokání.

Jeho kázání jsou vpravdě lidová: káže názorně a specialisuje (na příklad o čtverém semeni), užívá často podobenství, příměrů, příkladů, sentencí. Ježto přišel na svět, aby zjevil lidstvu pravdy dosud neslýchané, jsou jeho kázání většinou didaktická; ale současně jsou neobyčejně praktická, jímajice srdce i vůli. Cílem jeho kázání jest: Věřte a podle víry žijte! Ovládá své posluchače i po stránce citové: většinou vážný, někdy něžný (o maličkých), jindy přísný (o pohoršení) nebo velebný (o nejsvětější Svátosti). Učí nejen slovem, nýbrž i příkladem, podáváje na sobě ideál duchovní krásy, po níž se mají snažiti jeho posluchači. *Ježíš budiž vzorem každému kazateli!*

Kázání *sv. apoštolů* jsou nám aspoň v náčrtcích zachována ve Skutcích apoštolských a v listech sv. Pavla. Ve Skutcích apoštolských káže svatý Petr 8kráté, svatý Pavel 11kráté. Stručný obsah kázání apoštolských jest: Ježíš je slíbený Vykupitel; věřte v něho a činite pokání. Kázání jejich jsou *p e d a g o g i c k á* a *p s y c h o l o g i c k á* (sv. Pavel: „Lac vobis potum dedi“, I. Kor. 3, 1), při tom *h l u b o k á*, ale *p r o s t á* (týž: „non in sublimitate sermonis aut sapientiae“, I. Kor. 2, 1).

Mohou kázání apoštolská býti dnešnímu kazateli vzorem?

Je jisto, že pro změnu doby a okolností kázání apoštolská tak, jak byla proslovena, dnes nemohou býti opakována. Ale *o b s a h* jejich musí býti i dnes obsahem křesťanského kázání. *J e n t o* kázání je *k ř e s ť a n s k é*, které je *a p o š t o l s k é*.

Druhé a třetí století, vyplněné pronásledováním křesťanů, nemohlo ovšem kazatelství přivést k rozkvětu. Vedle kázání *m i s i j n í*ho vzniká však hned na počátku doby poapoštolské kázání *b o h o s l u ž e b n é* pravidelně každou neděli, o některých velkých svátcích a ve dnech prosebných (*diebus stationum*). Služby Boží začínaly čtením úryvku z Písma svatého, načež hned následovalo kázání *b i s k u p o v o*.

Písemných kazatelských památek z tohoto období se zachovalo málo. Nejstarším zachovaným kázáním je tak řečený *d r u h ý* list sv. *K l i m e n t a*, pocházející asi z polovice 2. století. Též některá pojednání *T e r t u l i a n o v a* († kol 240) a *C y p r i*-

a n o v a († 258) vznikla asi z rozšířených kázání. Nejznamenitějším kazatelem tohoto období je Origenes († 254), „otec homilie“, a po něm časově starší Hippolitus († 235). Třebas příliš alegorisující výklad Písma nelze — zvláště u Origena — schvalovati, přece hojně a rozmanitě použití Písma sv. dodávalo jejich kázání ceny pro praktický život.

Století 4. a 5. jest dobou nejkrásnějšího rozkvětu křesťanského kazatelství. Tu vzniká výkladem Písma sv., verše za veršem, homilie exegetická, vlastní době sv. Otců. Slavná jména sv. Otců, Efréma syrského († 373), Basilia († 379), Cyrila Jerus. († 386), Řehoře Nazian. († 389), Ambrože († 397), Jana Zlatoústého († 407), Augustina († 430) budou i v homiletice vždy vyslovována se zaslouženou úctou. Vedle homilie konali svatí Otcové i kázání vlastní, jako chvalořeči o svatých mučednících a řeči příležitostné. Svatý Augustin podal též ve 4. knize *De doctrina christiana* teoretický návod pro kazatele, tak jako později sv. Řehoř Veliký ve 3. a 4. díle své knihy *Liber regulae pastoralis*.

Svatým Augustinem dosáhlo duchovní řečnictví vrcholu; odtud nastává úpadek. Přece však i v 6. století vyniká několik sv. Otců v posvátném kazatelství. Jsou to: Petr Chrysologus († asi 450), Lev Veliký († 461) a poslední kazatel křesťanského starověku Řehoř Veliký († 604).

§ 4. KŘESŤANSKÝ STŘEDNÍ VĚK (600—1517)

První období středního věku, od jeho počátku až po dobu scholastickou (600—1200), jest po stránce homiletické úplně závislé na spisech sv. Otců. Mnohdy byly celé části přejímány slovně ze svatých Otců. Kázání měla zprvu ráz misijní, ježto běželo po stěhování národů o jejich pokřesťanění, později měnila se v kázání bohoslužebná. Ke klerikům a řeholníkům pronášena byla kázání až do konce středního věku jazykem latinským, k lidu jazykem mateřským. Ale i když kazatelé mluvili k lidu jazykem mateřským, psávali si svá kázání latinsky, později aspoň disposici latinsky. Z doby té zachovala se nám kázání připisovaná sv. Kolombanovi († 615), jiná sv. Bonifáci († 754), dále kázání sv. Bedy, Rabana Maura a zvláště sv. Petra Damiani. Též svatý Anselm a Hugo a S. Victor zanechali nám několik homilií. Největším však kazatelem středního věku jest sv. Bernard († 1153), od něhož máme asi 321 řečí psaných v duchu Písma sv. s procítěnou vroucností. V pražské universitní knihovně chová se latinský homiliář Opatovský ze století 12. s homiliemi kteréhosi biskupa pražského.

Scholastika sama získala si velikou zásluhu o metodický

vývoj kázání. Kazateli byli tehdy hlavně řeholníci nově vzniklých řádů, františkánského a dominikánského. Nový směr jevil se zvláště v tom, že kázání zakládalo se na dogmaticko-spekulativním výkladě Písma sv.; stránka praktická byla, bohužel, pomíjena. Kazatel obral si vhodný text Písma sv., jež dvisí a subdivisí rozdělil na hlavní a vedlejší díly; obsah kázání tvořil tedy vlastně logicko-dialekticky rozvedený text biblický. Kázání taková umělá vyžadovala ovšem velkých filosofických, dialektických i theologických vědomostí, a proto omezovala se pouze na vzdělance. Byla abstraktní, teoretická, ale stavěna byla s přesnou osnovou na biblickém výroku, byla organicky pevně souvislá, tak jako ty soudobé mohutné gotické katedrály, jimž se přirovnávají ne neprávem.

Lidová kázání doby scholastické jsou mnohem jednodušší, ač též podobně založena na textu biblickém. Jsou však praktičtější, přizpůsobena chápavosti posluchačů a jsou bohatá příklady, legendami a vypravováními. Proto pořizovány už v této době pro kazatele pomůcky, jako sbírky příkladů, citátů z Písma svatého a sv. Otců a pod. Spekulativní jednostrannost scholastických kázání byla mírněna, bohudík, vlivem školy mystické. Byli to zvláště tři významní a oblíbení kazatelé mystičtí, kteří vložili ve svá kázání mnoho vroucnosti a tepla: Mistr Eckhart († 1327), Jan Tauler († 1361) a bl. Jindřich Suso († 1366), všichni z řádu dominikánského.

Homiletická literatura doby scholastické leží ještě z velké části uložena v archivech. Známa jsou kázání sv. Antonína Pad. († 1238), sv. Tomáše Akv. († 1274), sv. Bonaventury († 1274) a Bertholda Řezenského († 1272).

V Čechách vynikají ve 14. století jako kazatelé: Konrád Waldhauser O. s. Aug., jež povolal r. 1358 císař Karel IV. z Rakous do Prahy, napřed k sv. Havlu, později do Týna († 1369); jeho latinská postila (výklad: post illa scil. verba evangelica, anebo snad zdrobnělina z pozdního latinského posta = poznámka na okraji) jest zachována ve dvou vzděláních v četných archivech českých i zahraničních; Moravan Jan Milíč z Kroměříže, kanovník pražský († 1374), od něhož zachovaly se nám postily dvě: Gratiae Dei a Abortivus; Matěj z Janova, penitenciář u sv. Víta, horlivý podporovatel denního sv. přijímání († 1394), jehož Regulae Veteris et Novi Testamenti vydány byly Kybalem roku 1908. Z doby okolo r. 1400 pocházejí též tak řečená kázání Dzikowská (vydaná v Krakově 1875), obsahující 187 latinských kázání nedělních a 88 svátečních kázání českých, a sbírka 23 českých kázání v rukopise studijní knihovny olomoucké. Známí jsou z té doby kazatelé: Jan Protiva, Jan Štěkna a synodální kazatelé pražští: Kuneš z Vilic, Vojtěch Raňkův, Konrád z Ebrachu, Matouš z Krakova a Štěpán z Kolína.

S úpadkem scholastiky ke konci středního věku upadlo i kazatelství, ne tak co se týká počtu jako vnitřní ceny. Kázání 15. století zanedbávají praktického účelu a jsou přeplněna doktrinářstvím, legendami a pohádkami. I vzrůstající se humanismus uplatňuje se v kázáních, vnášeje v ně věci světské a filosofické citáty. Komika vnikala víc a více mezi vážné slovo Boží, kázání hemžila se cizími slovy i celými větami a stávala se nechutným slovíčkářstvím. Bylo tak zvláště ve Francii, Itálii, ale i ve Španělsku a v Německu.¹

Než u všech kazatelů chyby tyto se neobjevují; 15. století má i řadu kazatelů výborných. Jsou to zvláště pařížský Gerson († 1429), sv. Bernardin Sienský († 1444), sv. Jan Kapistrán († 1456), sv. Vincenc Ferrerský († 1419), Bernardin z Feltre († 1494) a nejohavnivější řečník středověký Jeronym Savonarola († 1498); bohužel, dal se tento hluboký a citový kazatel strhnouti v kázáních do tehdejší politiky, což se mu stalo osudným.

§ 5. KŘESŤANSKÝ NOVÝ SVĚT (1517—1931)

Kazatelství katolické z první doby t. řeč. reformace je celkem dobré. Vznik protestantismu nutil kazatele k tomu, aby jasně a prostě vykládali a hájili pravdy katolické i aby užívali více Písma svatého. Též sněm tridentský působil svými moudrými předpisy k obrodě kazatelství. Výborní mužové, jako sv. Karel Boromejský v Miláně († 1584), Ludvík z Granady ve Španělsku († 1588), Petr Skarga S. J. v Polsku († 1612), snažili se tridentské předpisy o kázání vykonati skutkem. Z českých kázání té doby jmenovati sluší postilu děkana pražské kapituly Tomáše Bavorovského, tištěnou v Olomouci r. 1557, a kázání jezuity Jana Suchého z let 1596—1599 (v rukopise univerzitní knihovny pražské).

Smutný kulturní a hospodářský stav po válce třicetileté měl vliv i na soudobé kazatelství. Hrubé výrazy, pestrá směs citátů z Cicero, Horáce a j., doklady z pohanské mytologie a z filosofie, slovní hříčky, nechutné vtípy a málo slova Božího snížily v polovici století 17. kazatelství na nejnižší stupeň všech dob. Chyb své doby nebyl prost, ale přece znalostí lidí, pěknými obrazy a příklady a

¹ V Čechách způsob ten, zvaný makaronský, nebyl obvyklý; ale i zde nalézáme takové kázání jakéhosi kněze podobojí. Jak nechutný byl takový způsob kázání, poznáme z ukázky tohoto kněze: „*Modo pomyslte, mi christiani, jaký tu byl pláč, dum istos pueros occidebant.*“ Nebo: „*Někto svým jazykem seče jako mečem: multi occisi sunt gladio, sed multo plures lingua mala.* Vos mulieres frejovné, co duši zmordovaly jste vestra lingua impudica...“ atd. (Cit. u Hrubého, České postilly str. 151.)

bujnou fantasií vyniká augustinián Abraham a Sancta Clara (vlastním jménem Ulrich Megerle), kazatel ve Vídni († 1709). Dobré jsou též české postily jesuitů Šeb. Vojt. Berličky z r. 1618 a Matěje Václava Šteyera z r. 1691.

Proti vzrůstajícímu se nechutnému kazatelství své doby vystoupil v Itálii hlouček nadšených homiletů v čele s Pavlem Segnerim S. J. († 1621). Bohem nadšený tento kazatel obrátil svou 26letou misijní činností několik statisíc duší; míval někdy 60.000 až 70.000 posluchačů.

Ještě lépe postupovala obroda kazatelství ve Francii. Již svatý František Sal. († 1622) zasáhl příznivě v reformu kazatelství. Největšího rozkvětu dosáhlo francouzské kazatelství na sklonku století 17. a v první polovici století 18., kdy zastkvělo se na francouzském nebi homiletickém trojhvězdi prvního řádu: Bossuet, biskup v Meaux († 1704), Bourdaloue S. J. († 1704) a Massillon, biskup v Clermontě († 1742). Zásluha jejich záleží nikoli v tom, že by byli zavedli nový způsob kázání, nýbrž v tom, že odhodili pouta schematismu a budovali svá kázání organicky, nikoli mechanicky, a že odvrhli nechutné výstřelky své doby. Čerpali ze zdravých zdrojů: z Písma svatého, z tradice a důkladných znalostí theologických. Každý pak vynikal svým způsobem: možno-li Bossueta nazvati kazatelem obrazotvorností, lze Bourdalouea pokládati za kazatele rozumového, Massilionu za kazatele citového.

V Čechách a na Moravě byli v té době oblíbenými kazateli jesuité Jan Barner z Jičína († 1708), Jan Klekar z Jindř. Hradce († 1703), Daniel Nitsch z Prahy († 1709), Fabián Veselý z Uher. Hradiště († 1729) a exjesuita Bohumír Hynek Bílovský z Hlučína († 1725 ve Slatinicích). Z řeholníků jiných a kněží byli proslulými kazateli theatin Karel Račín († 1711), rektor pražského semináře a potomní svatovítský kanovník Pavel Axlar († 1714), františkán Marek Damascen a zvláště Chrysostom Táborský († 1748), premonstrát kláštera hradišského u Olomouce a farář bohuňovický a kněhnický, jenž kromě dvou vlastních postil vydal u nás po prvé postilu premonstráta Goffina. Neobyčejnou kazatelskou horlivostí proslul v Čechách Ant. Koníáš S. J. († 1760), jenž, ač byl zdraví chatrného, vystupoval i pětkrát denně na kazatelnu, odkud honezřídka odnášeli vysílením omdlelého. U jmenovaných kazatelů vyskytují se však místa drastická a hrubá. — Na Slovensku jmenovati sluší z té doby minoritu Benigna Smrtníka, Štěpána Dubničzaye, faráře v Trenčianské Teplé, Alexandra Máčaje, kazatele v klášteře mariátském u Bratislavy, Ondřeje Mészárose, kanovníka nitranského. — V Německu proslul tehdy trevírský dómský kazatel Hunolt S. J. († 1740).

Rozkvět kazatelství ve Francii netrval, bohužel, dlouho. Duch doby vetřel se i v kazatelství. Ještě hůře bylo v zemích německých.

Racionalism a naturalism znesvětil i slovo Boží. Místo dogmatu hlásala se theosofická filosofie, o učení Kristově mluvilo se jako o nauce Sokratově, místo opravdách náboženských kázalo se o věcech hospodářských, zdravotních, přírodních (na příklad o užítku větrání, o nošení brejlí, o rostlinách a květinách a pod.), tím více, že císař Josef II. zapověděl kázati specificky katolicky, aby jinověrci nebyli drážděni. Takovými osvícenskými kazateli byli na př. Bolzano († 1848 v Praze), Kirch, Selmar a j. Než i tehdy našli se kazatelé, kteří postavili se proti proudu a hlásali vpravdě slovo Boží. Byl to zejména ve Vídni Moravan sv. Kliment Maria Hoffbauer C. SS. R. († 1820), tamže Tschupik S. J. († 1784), mohučský biskup Colmar († 1818), benediktin Jais († 1822), v Itálii sv. Alfons z Liguori († 1787) a j.

Od polovice stol. 19. lze s rozkvétajícím životem náboženským pozorovati i utěšený rozvoj kazatelství. Od planých zdrojů přirozených obrátili se kazatelé opět k jediné zdravým zdrojům nadpřirozeným; tématická kázání podržela sice převahu, ale více pozornosti věnuje se opět homiliím, jak k tomu nabádali hlavně biskupové Schmitz, Eberhard a Keppler. Též homiletické kurzy pořádané na mnohých místech pracují ku povznesení kazatelství; tak konán homiletický kurs v Ravensburku (r. 1910 a 1913), ve Vídni (1911), v Brně a v Teplicích (1912), v Olomouci (1925).

Velký věhlas získali si v poslední době jako kazatelé: mohučský biskup Ketteler (1877), redemptorista Veith ve Vídni († 1876), kardinálové Diepenbrock ve Vratislavi († 1853) a Rauscher ve Vídni († 1875), biskupové Förster ve Vratislavi († 1881), Ehrler ve Špýru († 1905), Keppler v Rottenburgu († 1926); v Anglii kardinálové Wiseman, Newman a Manning. U nás vynikli: Jirsík, biskup v Českých Budějovicích († 1883), Brynych, biskup v Hradci Králové († 1902), Fr. Sal. kard. Bauer, arcibiskup v Olomouci († 1915), Metod Zavoral, premonstr. opat na Strahově (n. 1862), Karel Wisnar, biskup v Olomouci († 1926), Frant. Kordač, arcibiskup pražský, Josef Málek, kanovník staroboleslavský, Al. Tyllinek, farář pražský, a j. Z tištěných kázání chválí se kromě jmenovaných kazatelů u nás kázání Rychlovského, Ehrenbergrova, Haklova, Sušilova, profesora Eman. Žáka, Frant. Žáka S. J., Heuslerova, Melkova, Ocetkova, Kubíčková, Malého a j.

Na Slovensku vydal Jozef Ig. Bajza svá kázání ve třech knihách v Trnavě 1789 a letech následujících; Juro Fandli Příhodné a svátečné kázne v Trnavě r. 1795—1796; Vojtech Gazda O. F., Fructus maturi, to jest: Zrelé ovocá slova božého, Trnava 1796, 2. sv. (nedělní); Hortus florum, to jest Zahrada kvetná, Trnava 1798, 2 díly (sváteční), Šest kursov kázní postných, Trnava a Skalice 1799—1801; Hulyák Jozef, Celoročné ne-

dělné kázňe, Trnava 1828, 2 díly; Michal Rešetka, Kázňe príhodné od rozličných nekdy kazatelov, Trnava 1831—1834, 2 sv., nejvíce a nejlepší v této sbírce od Ondřeje Mészáros-e; přepracoval a vydal je dr. Ondř. Radlinský v Budíně od r. 1851; Alexander Rudnay, Kázňe príhodné a jiné, Trnava 1823; Anton Palšovič, Všenauka kresťansko-katolícká; v Budíne a Skalici 1856—1869 v 18 svázkoch vydal Radlinský; Joz. Kompáněk, Kázne nedelné, kázne sviatočné, kázne postne a príležitostné, Turč. Sv. Martin 1882.

V novější době vydali na Slovensku kázání Bartoš, dr. Jos. Janda, Viktor Milan a četní jiní jednotlivě v Kazatelně a v časopise Katolícke kázne.

Časopisy kazatelské české jsou dva: Katolícký kazatel v Olomouci a Kazatelna v Pelhřimově; slovenské: Katolícke kázne v Trnavě; německé: Chrysologus ve Valkenburku v Holandsku, Kirche und Kanzel v Paderbornu, a Prediger und Katechet v Mohuči, Dubowy Dr. E., Homiletische Zeitfragen v Mnichově.

V tomto období zaznamenatí dlužno vznik nového útvaru homiletického, totiž konfereční řeči. Tyto duchovní řeči snaží se zjevení pravdy dokazovati hlavně rozumovými důvody; mají vzdělaným posluchačům v pochybnostech nebo nevěře pomáhati na cestě k víře: Jejich ráz je tedy spekulativně filosofský.

Kolébku konferečních řečí je chrám Notre Dame v Paříži, jejich původcem Frayssinous († 1841). Hlavními pěstiteli konferečních řečí byli ve Francii Ravignan S. J. († 1858), Lacordaire O. Pr. († 1861), Monsabré O. Pr. († 1907), v Itálii františkán Agostino da Montefeltro († 1921). Konference tohoto kazatele vyvolaly v Itálii pravou manii konferečních řečí, takže Lev XIII. viděl se nucen encyklikou z 31. července 1894 Supersacra praedicatione vystoupiti proti tomuto přehánění konferečních řečí („novum aliquod genus praedicationis“).

Teorie homiletická vykazuje od dob sv. Augustina celkem malý přírůstek. Teprve v posledních desítiletích obohacena jest homiletická literatura teoretická mnohými spisy ceny trvalé. Zvláště jmenovati sluší: Schleinger-Racke, Grundzüge der Beredsamkeit⁶ 1905, Bildung des jungen Predigers⁶ 1908, Muster des Predigers⁴ 1913, Das kirchliche Predigtamt³ 1881; Jungmann-Gatterer, Theorie der geistlichen Beredsamkeit⁴ 1908; Meyenberg, Homiletische und katechetische Studien⁸ 1925; Kleutgen, Ars dicendi²¹ 1926; Hettlinger-Hüls, Aphorismen über Predigt und Prediger² 1907; Keppler, Homiletische Gedanken und Ratschläge⁸ 1911; Krieg-Ries, Homiletik² 1915; Kieffer, Die äussere Kanzelberedsamkeit³ 1923, týž, Predigt und Prediger 1924. Český vydal Dr. D. A. Špachta svou Homiletiku² r. 1852.

A. HOMILETIKA MATERIÁLNÍ

DÍL DRUHÝ: PŘEDMĚT A CÍL KÁZÁNÍ

BĚLOHLAVEK V. O. Cr., O cyklických kázáních, v Rádci duch., Praha 1904, str. 697. COTLARCIUC Dr. Nico, Homiletische Formalstufentheorie, Paderborn 1915, str. 19—27. DĚDEK Vincenc, Co a jak kázati? v Kazateli, Olomouc 1907, str. 166. HERR Dr. Jacob, Praktischer Kursus der Homiletik², Paderborn 1926, str. 19—30. HETTINGER Dr. Franz—HÜLS Dr. Peter, Aphorismen über Predigt und Prediger², Freiburg i. B. 1907, str. 298—324. JUNGSMANN Jos. S. J., Theorie der geistlichen Beredsamkeit⁴, Freiburg i. B. 1908, str. 71—101, 393—440. KEPPLER Dr. Paul Wilhelm von, Homiletische Gedanken und Ratschläge⁶, Freiburg i. B. 1911, str. 13—15, 22—27. KIEFFER Dr. G., Predigt und Prediger, Paderborn 1924, str. 15—27, 93—128. KLEUTGEN Josephus, Ars dicendi²¹, Taurini 1926, str. 225—261, 401—404. KNOBLOCH Dr. Ed., Jaká témata cyklických kázání voliti třeba atd., v Časopise kat. duch., Praha 1888, str. 257. KRIEG Dr. Corn. — RIES Dr. Jos., Homiletik², Freiburg i. B., str. 114—147, 182—217. KRUS Fr. S. J., Fragen der Predigtausarbeitung², Innsbruck 1916, str. 1—38. MEUNIER W. H., Die Lehre vom Predigtthema, Paderborn 1892. MEYENBERG A., Homiletische und katechetische Studien⁸, Luzern 1925, str. 49—79, 732—774. MÖNNICHS Th. S. J., Entwurf zur Verteilung des Katechismusstoffes auf eine vierjährige Periode von Sonntagspredigten, v Chrysologus, Paderborn 1916—17, 5. H. str. 400. PLUS Raoul, Prédication „réelle et irréele“, Paris 1923, str. 30—53; RACKE Karl, Die Verwaltung des Predigtamtes mit Berücksichtigung der gegenwärtigen Verhältnisse, Freiburg i. B. 1892. RADA J. K., Kazatelna a politika, v Růži dominik., Praha 1910—11, str. 111. — SEGNERI Paul S. J., Anleitung zur geistlichen Beredsamkeit, Regensburg 1861, str. 11—14, 49—52. SCHLEINIGER Nik., S. J., Das kirchliche Predigtamt³, Freiburg i. B. 1881, str. 198—254, 515—566; týž—RACKE Karl, Grundzüge der Beredsamkeit⁶, Freiburg i. B. 1905, str. 16—21; týž, Die Bildung des jungen Predigers⁶, Freiburg i. B. 1908, str. 242—263. SCHÜCH Ign. — POLZ Dr. Amand, Pastoraltheologie^{19—20}, Innsbruck 1924, str. 81—93. — SKOČDOPOLE Ant., Příručná kniha bohosloví pastýřského², Praha 1890, díl I., str. 404—429. STOLZ Alban—SCHMITT Dr. Jakob, Homiletik², Freiburg i. B. 1898, str. 55—123. UDEIS Karl, Praedicate Evangelium², Regensburg u. Rom 1912, str. 1—34; VANECKÝ J. Fr., Socialismus na kazatelně, v Pastýři duch., Praha 1892, str. 636.

Prve než kazatel začne se připravovati na kázání, musí si ujasniti odpověď na dvě základní otázky:

1. O čem chci kázati, čili co bude předmětem tohoto kázání?
2. Čeho chci kázáním dosáhnouti, čili jaký je cíl tohoto kázání? Mnohdy bude ovšem třeba pořad těchto otázek obrátiti a podle cíle voliti předmět kázání.

§ 6. PŘEDMĚT KÁZÁNÍ

1. První a hlavní pravidlo homiletické o předmětu kázání dal sám Ježíš, když posílal apoštoly kázat: „*Praedicate evangelium*“ (Mar. 16, 15). Svatý apoštol Pavel přenáší tento rozkaz na svého žáka Timotea slovy: „*Praedica verbum*“ (II. Tim. 4, 2). Církev svatá pak ústy posvátné kongregace konsistorní v Norimách z 28. června 1917 přikazuje: „*Argumenta concionum sint essentialiter sacra*“ (cap. III. 20); v kán. 1347 pak nařizuje kázati: „*quae fideles credere et facere ad salutem oportet*“. Nikoli tedy náboženské myšlenky vzaté odkudkoli, nýbrž evangelium, poselství spásy, jest předmětem kázání. Nemůže kazatel obsah kázání cestou filosofickou vymysleti, nýbrž musí podávati *positivní zjevenou pravdu*.

2. Kristus stanovil však ještě druhé pravidlo homiletické, když přikázal, aby apoštolové kázali národům „*Docentes eos servare omnia, quaecunque mandavi vobis*“ (Mat. 28. 20). Celá tedy zjevená pravda ve své šířce i hloubce musí býti předmětem křesťanského kázání. Kazatel je hlasatelem nedílné a nezkrácené nauky o víře a mravech.

Není ovšem možno, aby kazatel *in concreto* v každé obci a každému křesťanu přednesl všechny články víry a mravů; spíše musí v té obci zdůrazňovati tyto, v jiné zase ony pravdy věroučné nebo mravoučné. Mnohé pravdy též křesťané věří *implicite*, na př. o východech nejsv. Trojice, o východu Ducha sv. z Otce i Syna a pod. Ale kolik vědí mnozí věřící o Duchu sv., o posvěcující milosti Boží, o hříchu dědičném, o svatosti Boží, o odpustcích a j., protože nebyli s kazatelný nikdy o tom poučeni?

3. Třetí pravidlo homiletické ve příčině předmětu stanovil Ježíš Kristus nikoli slovem, nýbrž svým příkladem: Na pravdy věroučné vždy připínal nauku mravní a zase mravoučná napomenutí opíral o pravdy věroučné. A tak má činiti i kazatel. K věroučným pravdám má připojití důsledky mravoučné a zase mravouku stavěti vždy na základy věroučné. Má hlásati *živou víru*.

Výstrahou budíž metoda kázání ze 17. a 18. stol., jichž planý racionalism a mravokárné řeči bez dogmatického základu zaviniily z valné části náboženskou lhostejnost a nevěru.

§ 7. NEJDŮLEŽITĚJŠÍ TÉMATA PRO KÁZÁNÍ

I když jest povinností kazatelovou poučiti věřící o celém obsahu božského zjevení, jsou přece mnohé pravdy, jež třeba nejvíce zdůrazňovati a častěji v kázání probírat. Jsou to pravdy:

1. O Bohu. a) Smutná náboženská nevědomost, touha po pozitcích a pozemských statcích i lidská pýcha způsobila, že víra ochladla u mnohých. Je proto třeba dnes mluvit i o jsoucnosti Boží; a byt nebylo možno a ani účelno předkládati v kázáních posluchačům důkazy o existenci Boží, bude přece možno i nutno občas vsunouti do kázání apologetické části o jsoucnosti Boží.

b) Rozvinutě je však třeba častěji kázati o v l a s t n o s t e c h Božích. Sami svatí apoštolové dávají nám k tomu pokyn, aniž ve svých kázáních mluví o Bohu nejvíce tak, jak se nám jeví ve svém díle spásy a ve svých vlastnostech. Co učinil Bůh pro lidstvo ve svém Synu? Jaký úradek o spáse lidstva pojal Bůh a jak jej v Ježíši Kristu vykonal? Toť byla základní témata kázání apoštolů i svatých Otců, to musejí býti i občasná témata kazatelů dnešních. Budiž též často v kázáních zdůrazňována všudypřítomnost Boží, aby živá víra v ni vlévala věřícím posvátnou úctu před Boží velebností. A ta velebnost i velikost Boží, jak vděčně a potřebné je to téma pro kázání dnešnímu sobeckému, maličernému světu!

Mnozí křesťané, zvláště vzdělani, kteří ještě v Boha věří, ale podle víry nežijí, zdůrazňují příliš Boží lásku na úkor jeho svatosti a spravedlnosti. Praví, že není možno, by Bůh hřích trestal tak „krutě“, věčným peklem, vždyť jest Láska. Není možno, aby považoval to neb ono přestoupení zákona Božího za hřích, vždyť je tak milosrdný! Tu třeba poukazovati v kázání na to, že všechny vlastnosti jsou v Bohu v míře nejvyšší, tedy i svatost i spravedlnost, a ty že žádají, aby hříchu nenáviděl a jej trestal.

c) Dogmatický výklad dokonalostí Božích však nestačí; je třeba jej spojit s morálním naučením buď při každé vlastnosti nebo ve zvláštním oddílu neb aspoň v závěru. Možno poukazati na povinnosti z Božích dokonalostí vyplývající: na povinnost lásky k Bohu, úcty k němu, uznání jeho svrchovanosti. Nebo, kdyžtž Bůh je nejdokonalejším vzorem ctností, že máme napodobovati tu vlastnost jeho, o níž byla řeč, a pod.

d) Velmi důležitě jest vraceti se častěji v kázáních ku p r o z ř e t e l n o s t i B o ž í. Jak snadno člověk ve víře nedostí pevný ve chvílích strastných se domnívá, že jest opuštěn od Boha, a pochybuje o jeho prozřetelnosti. Třeba proto častěji — zejména po živelních pohromách — poukazovati, že Bůh hledí dále než my lidé a že i taková navštívení pojal ve svůj světovládny plán.

e) Ani kázání o n e j s v ě t ě j š í T r o j i c i nesmí se kazatel vyhýbat. Nelze upříti, že toto téma je pro prostý lid velmi těžké

a tudíž pro kazatele svrchovaně nesnadné. Ale právě proto musí se tím více snažiti, aby toto hluboké tajemství posluchačům co nejvíce přiblížil vhodnými přirovnáními a vybranými výroky Písma sv.

2. O Ježíši Kristu (soteriologie). a) Ježíš Kristus, Bůh a spolu člověk, je úhelným kamenem našeho náboženství. Není-li Kristus Bohem, není naše náboženství božské a musí se zhroutiti. Proto nebylo snad jediného století v dějinách sv. církve, kdy by nebylo popíráno Božství Kristovo. Doba dnešní není po této stránce lepší minulých. Proto je potřeba v kázáních stále a stále zdůrazňovati B o ž s t v í K r i s t o v o a tak víru v něho u posluchačů upevňovati a posluchače proti námitkám ozbrojovati. Má-li se tak díti občas ve zvláštních kázáních či jen v části některých kázání, to musí býti ponecháno úsudku kazatelovu.

b) Zvláště zdůrazňujž kazatel l á s k u Ježíše Krista, jakou dýše všechen jeho život. Různá tajemství, jež v roce církevním oslavujeme svátky, skýtají k tomu látky hojnost. Láska Ježíšova k nám musí pak v srdci věřících budití opět lásku, a ta bude pak nejsilnějším motivem ke ctnostnému životu.

c) Nejživější ozvěnu vzájemné lásky vzbudí v srdcích posluchačů kázání o u t r p e n í P á n ě. Je pozoruhodno, že všichni evangelisté podrobně vylíčili utrpení Páně a že svatý Pavel prohlašuje výslovně: „Nos praedicamus Christum crucifixum“ (I. Kor. 1, 23). Kéž totéž může říci též každý kazatel o sobě!

Je proto škoda, že mnohý kazatel nevyužije postní doby k tomu, aby věřícím homileticky předváděl utrpení Páně. Je možno ovšem mluvití na př. o hříchu, o svátosti pokání a pod.; ale hlavním tématem má přece v postě býti Christus crucifixus.

Je vpravdě v osobnosti Ježíše Krista tolik krásy, v jeho duši tolik hřejivé lásky, v jeho životě tolik zářivých vzorů ctnosti, že kazatel nemusí nikdy přijíti do rozpaků, očem by měl kázati. Svatý apoštol prohlašuje, že nechce nic jiného věděti, nežli Ježíše Krista, a to ukřižovaného. Není i v tom vzorem každému kazateli? Ano, Ježíš Kristus budiž středem vši naší kazatelské činnosti, Christus heri et hodie, ipse et in saecula — Kristus historický, eucharistický a mystický. Ráz kázání z dob osvěcenských o věcech jiných než o Kristu nesmí se nikdy vrátiti.

3. O Duchu svatém. — Duch svatý se zpravidla méně uctívá než Otec a Syn. Proč? Je snad menší božská osoba? Kolikráte vystupuje též v božském díle spásy mezi lidstvem! Již při stvoření světa vznáší se nad vodami, zjevuje se světu při zvěstování Panně Marii, při křtu Ježíšově v Jordáně, o prvních křesťanských letnicích. Je pramenem všech milostí, jichž se nám dostává pro zásluhy Ježíše Krista, je naším Utěшитelem, je životním principem církve Boží, a přece jak málo je věřícím znám! Nejen o svátcích svato-dušních, nýbrž již v neděli 4. a 6. po velikonocích měl by kazatel mluvití o Duchu sv., častěji též o milosti posvěcující a pomáhající.

4. *O církvi svaté.* — Je potřeba našim katolíkům více katolického sebevědomí; katolík musí považovati za velikou milost od Boha, že jest členem církve katolické, a musí býti proniknut posvátnou hrdostí, že smí se zváti katolíkem. To se stane tehdy, bude-li přesvědčen o božském původu církve katolické, bude-li poučen o jejích vlastnostech, o jejích zásluhách pro lidstvo, o jejích utrpeních a bojích. Podobně je na výsost potřeba poučovati věřící častěji o neomylnosti církve, o božském ustanovení primátu, o neomylnosti papežské. Častějším kázáním o církvi Kristově musí býti vymýcena ze srdce i mnohých katolíků neblahá domněnka, že je lhostejno, ke které církvi člověk přísluší, jen když věří v Boha.

Byl by býval v posledních letech — i u mnohých katolíků — možný ten osudný omyl, že nová sekta je stejná s církví katolickou, jenže má řeč národní, kdyby katolíci ti měli správný pojem o církvi a božském jejím původu? Nechť omyl ten jest pobídkou k častějšímu kázání o církvi!

5. *O liturgii.* Liturgické úkony i předměty mají hluboký význam symbolický. Právem nazývá se liturgie sama kázáním; vždyť osvětluje mysl, poučuje a napomíná, plní duši náboženskými city a působí na účastníka ještě i tehdy, když dávno již doznělo slovo kazatelovo. Jest však potřeba, aby věřící liturgii rozuměli, aby mohli chápati její tajemnou a tklivou mluvu. Buďtež jim tedy vykládány význam a obřady mše svaté, svatých svátostí a svátostin, církevní rok, oltář, věčné světlo, bohoslužebná roucha a pod. Užitečno je též vylíčiti způsob, jak se ve staré církvi přijímaly některé svátosti, zvláště křest, jaké bylo pokání a pod.

Proč se často u nás lid, zvláště mládež, nudí při obřadech sv. týdne, ba i při mši sv. a proč na ni nespěchá ani v neděli? Z velké části též proto, že nezná její ceny ani významu. — Liturgická kázání jsou též příjemnou a užitečnou změnou v obvyklých tématech z dogmatiky a morálky. — Vřelá, promyšlená liturgická kázání o mši sv. budou také nejúčinnější pobídkou k tomu, aby z každé rodiny ve všední den aspoň jeden její člen účastnil se mše sv.

6. *O posledních věcech (eschatologie).* Je sice bázeň Boží jen „počátek“ moudrosti, ale mnohdy je této bázně třeba, aby člověk nad vášní zvítězil: láska sama někdy nestačí. Je tudíž třeba, aby u křesťana byla víra v poslední věci pevná a vzpomínka na ně živá. Pro mnohého „křesťana“ není také křesťanská eschatologie než jakousi mytologií a i mnohému věřícímu zdají se věci ty temné a nejisté. Nedostačí jen eschatologická kázání o misiích. Je nutno častěji tyto vážné pravdy věřícím uváděti na paměť!

Kazatel nebojíz se, že věřící nebudou ho rádi poslouchati, bude-li častěji o pravdách těch mluvit. Zkušenost ukazuje, že kázání taková mívají hluboký účinek. A když je účinek v duších posluchačů dobrý, tu musí sebeláska kazatelova umlknouti.

V kázáních o posledních věcech člověka kazatel buď opatrný,

aby nepřeháněl! Jest se vystříhati přílišného realismu, hrubých líčení a ještě více nepřesností a nesprávností, které zaviňují často pochybnosti.

Zejména vystříhejž se kazatel odpuzujícího líčení mrtvoly v hrobě, jak to často lze čísti ve starých asketických knihách. Byla by to voda na mlýn těch, kdo horují pro pohřbívání žehem. Ostatně moderní věda lékařská tvrdí, že rozežírání mrtvol červy atd. daleko neodpovídá pravdě. — Kazatel nerozebírej také otázky, k d y nastane konec světa. Bylo by to bezúčelné, ano i hříšné, jelikož proti zákazu církevnímu: „Tempus praefixum futurorum malorum vel antichristi adventum aut certum iudicii diem asserere nequaquam praesumant“. (Dekret Lva X. na sněmu Later. V.)

7. O otázkách mravních. Ještě častěji nežli ve věcech dogmatických propadají věřící bludům v otázkách mravních. Neboť zde nejedná se jen o věření, nýbrž o s k u t k y ; a člověk od přirozenosti kloní se k tomu, by vyvázal se z mravních povinností. Je tudíž úkolem kazatelovým důrazně hlásati a vysvětlovati zákon mravní, ujasnití věřícím správný pojem mravnosti. Musí tak činiti vždy na základě dogmatickém; posluchači musejí býti přesvědčeni, že tak jednati musejí. Kázání bez udání pohnutek klesá na pouhé m o r a l i s o v á n í.

Jsou pak tři části křesťanské mravouky, jež dlužno v kázáních důkladněji probírat: Nauka o povinnosti, o ctnostech a o prostředcích ctností.

a) Nauka o p o v i n n o s t i, jež váže nás, abychom zachovávali zákon mravní. Závaznost tato nevzniká jen z existence tohoto zákona, ne z toho, že člověk subjektivně se cítí jím vázán. Nikoli: V ů l e B o ž í jest objektivním zákonem, na Boží vůli zakládá se idea povinnosti. Heteronomní vůli Boží, nikoli autonomní, smyslnosti podléhající vůli lidskou musí také kazatel zdůrazňovati stále v kázáních mravoučných; kázání má prohlubovati vědomí povinnosti v posluchačích, zjasňovati úsudek svědomí, zdůrazňovati zákon Boží jako směrnicí všeho smýšlení i jednání.

Okruhy trojí povinnosti: K Bohu, k sobě, k bližnímu neleží mimo sebe, nýbrž jsou koncentrické, majíce jediný střed, Boha. Povinnost c t í t i B o h a jest nejzávažnější a z ní vyplývají ostatní povinnosti všechny, i povinnosti s t a v o v s k é. Pracuj kazatel energicky proti vzrůstajícímu se znesvěcování dní nedělních a svátečních; proti odkřesťanění našich rodin, z nichž víc a více mizí společná modlitba, kříž, svaté obrazy; proti planým, světským jménům na křtu sv.; proti sterilní humanitě, jež vychovává bez Boha, poukazujíc jen na krásu dobrého a na ošklibost zlého skutku; připomínejž svatost stavu manželského, závaznost křesťanské výchovy dítek, náboženského vyučování; snaž se vyvrátiti omluvy a námitky, jež se teoreticky i prakticky uvádějí proti požadavkům křesťanské mravouky.

b) Nauka o c t n o s t e c h musí rovněž býti častěji probírána

v kázáních. V srdci každého člověka, jenž si zachoval svědomí a mravní cit, je zachován smysl pro ctnost. Jen je třeba poučovati o ctnostech p r a v ý c h, nejen zdánlivých, a stále stavěti Ježíše Krista jako jasný vzor křesťanských ctností. Středem všech ctností jsou ctnosti božské, jež proto vyžadují zvláštní homiletické péče. Kdekoli tyto dospěly k plnému vývoji, tam zkvétají i ctnosti mravní a proniká ctnostné smýšlení.

Nebožž se kazatel mluvíti o vyšších stupních křesťanské dokonalosti i o ctnostech zdánlivě nepatrných; vždyť káže pro celou obec křesťanskou a má mezi posluchači i takové, kteří jsou schopni pěstiti i menší ctnosti, jichž si jiní ani nevšímají. Buď jako samostatná témata neb aspoň v některém oddílu kázání jako naučení probírají kazatel některé zanedbávané ctnosti, jako: odpor k bližnímu a prostředky proti němu; citlivost vůči bližnímu, sobectví, jež všude hledá jen vlastní chválu a užitek; požitkářství, nechuf k obětem, zvědavost, povídatost, kritikářství, malicherná bázeň lidská, zanedbávání náboženského vzdělávání náboženskými knihami a pod.

c) Nitrný život je nemožný bez c v i č e n í se ve ctnostech: je potřebí pravé křesťanské a s k e s e. Jen tehdy, užívá-li se prostředků cvičebných, pokvete v duši pravá ctnost. Známé tyto prostředky, modlitba, půst, almužna, budtež vřele doporučovány. Než budiž zdůrazňováno, že modlitba sama není ještě úplná zbožnost; musí se k ní pojití pravá obětovnost, pokora, trpělivost, odřikavost.

Budiž však kazatel opatrný, aby veřejně nehřímal proti výstřelkům nepravé zbožnosti některých věřících. Snadno by zničil i dobro, jež i v nepravé zbožnosti je ukryto, a jiné by posílil v lenosti k modlitbě. Pšenice nesmí býti s koukolem vytržena. Kazatel v y c h o v á v e j spíše ke správné a moudré zbožnosti.

8. *Dějinné události svaté víry.* K slovu Božímu patří nejen učení nýbrž i č i n y Boží, a jsou proto i ony předmětem křesťanských kázání. Události starozákonní, jimiž Bůh připravoval spásu světa, činy našeho Spasitele na zemi, založení a šíření církve, toť pravdy, jichž nesmí býti v kázáních zapomináno. Zjevení Boží stalo se cestou dějinnou, je tudíž souhrnem časných událostí a věčných pravd. Kázání musí proto líčiti náboženské děje jako uskutečnění božské idey o vykoupení lidstva a zvláště historickou osobnost Ježíše Krista předváděti tak, aby v něm věřící poznali svého Vykupitele. Nezapomínej však kazatel nikdy spojovati děje s učením! Život podle víry určován jest nejen historickými událostmi, na příklad, že Ježíš narodil se v Betlemě, trpěl na Kalvarii, třetího dne vstal z mrtvých, nýbrž vědomím, proč, za jakým účelem, pro koho to vše se stalo.

Kolik pravd o sobě a o svých dokonalostech zjevil Bůh ve Starém zákoně některými událostmi! Viz na př. příběhy o egyptském Josefovi, o Tobiášovi, o Rutě, o Abrahamově oběti, o Esteře a j.! Kolik tu vděčné látky pro kazatele!

§ 8. POŘAD PŘEDMĚTŮ KÁZÁNÍ

a) Nejjistější způsob, kterak splniti příkaz Kristův „*Docentes eos servare omnia*“, je ten, že kazatel utvoří si hned na začátku své činnosti kazatelské *rozvrh předmětů*, o nichž chce kázati. Je možno probrati asi v pěti letech na kazatelně všechny důležité pravdy svatého náboženství.

Je-li v osadě více kněží, doporučuje se, aby byl vypracován celkový rozvrh látky aneb aby aspoň každý rok kazatelé domluvili se o předmětech, o nichž chtějí kázat.

Každý kazatel nutně musí vésti záznamy kázání, jež měl. Záznam obsahují: Datum, příležitost (neděle, svátek), téma, místo, poznámku. Vhodno též za tématem nechat rubriku pro příklady uvedené v kázání, aby se neopakovaly.

Kromě toho velmi se doporučuje, aby na každém farním úřadě byl seznam kázání, do něhož by kazatel zapsal datum, téma, osnovu a své jméno. Každý nástupce, ať farář nebo kooperátor, ví hned, které předměty byly již s kazatelnou projednávány, a zařídí podle toho svoje kázání.

b) Pořad předmětů v kázání projednáváných může býti systematický nebo rapsodický.

Systematický způsob má mnohé přednosti. Je tu jistota, že všechny důležité pravdy budou v kázáních probrány, kazatel je zbaven nerozhodnosti, o čem by měl kázati, a uvaruje se opakování některých témat. Není ovšem potřebí, aby se snažil témata systematická navazovati na nedělní evangelium, ježto by to bylo mnohdy strojené.

Za zkoušku by stál pokus někde již zavedený, že kazatel oznámí téma, o němž bude příští neděli kázati. Budí se tím větší zájem a jakás posvátná zvědavost u posluchačů.

Jednotvárnosti v systematických kázáních předejde se tím, že o svátcích a zvláštních příležitostech odbočí kazatel od svého systému a projednává předmět mající vztah ke svátku; též tím, že při vhodných perikopách přednese občas dobrou homilii, které nelze kazatelům dosti doporučiti.

O velkých svátcích nebo zvláštních příležitostech nemíti zřetele k významu dne jen proto, aby se systém témat nepřerušil, znamenalo by nemíti smyslu pro liturgii ani pro očekávání věřících.

Rapsodický postup při volbě témat zachovává kazatel, jenž běře námět ke kázání libovolný, buď z perikopy nebo tajemství svátkem oslavovaného, aniž přihlíží k soustavnému projednávání nějaké látky. Rapsodický postup zachovává se u kazatelů nejčastěji, ač ne vždy s prospěchem. Možno jej zachovávat jen tehdy, vede-li se přesně záznam přednesených témat a podle toho volí se předměty, jež dosud nebyly projednávány nebo pro svou důležitost mají býti projednávány častěji. Neděje-li se takový výběr, pak

snadno se stane, že některá témata opakují se až do omrzení, jiná důležitá se zase opomíjejí, a tak kazatel nesplní příkazu Kristova: „Docentes eos servare omnia“.

c) Některá témata musí kazatel pro jejich důležitost probírat i častěji, ať už káže systematicky nebo rapsodicky. Má-li je učiniti předmětem celého kázání či zmiňovati se o nich jen v některém díle kázání, to dlužno posouditi každému kazateli podle místní potřeby.

Důležitá taková témata jsou: Božství Ježíše Krista, božský původ a vlastnosti církve, časté svaté přijímání, mše svatá, svátost pokání, zvláště její božský původ, lítost a zpověď, manželství jako svátost, modlitba, střídmost jako protiva požívačnosti, ctnost čistoty, hříchy proti 8. přikázání, poslední věci člověka jakožto pohnutky ke ctnostnému životu, církevní pohřeb a taková témata, jež pro tu kterou farnost nutno častěji zdůrazňovati.

§ 9. CO NEPATŘÍ K SLOVU BOŽÍMU (RES ALIENAE)

a) V kázáních nemají se řešiti *filosofické otázky a problémy*, jež nesouvisejí úzce s pravdami náboženskými. Positivní náboženství křesťanské jest náboženství na d p ř i r o z e n é a toto má býti hlásáno s chrámových kazatelen. „Praedicate evangelium“, přikázal božský Učitel (Mar. 16, 15). I prohlášení apoštolovo musí býti směrodatným pro kazatele: „Praedicatio mea non est in persuasibilibus humanae sapientiae et verbis“ (I. Kor. 2, 4).

Tak nepatří na kazatelnu podobná témata, jako jsou: podstata mravnosti, podstata zákona, zákon přirozený, mezinárodní právo, filosofické důkazy o jsoucnosti Boží a pod.

Není však tím řečeno, že kazatel musí se omezovati pouze na ideový svět nadpřirozeného zjevení a že nesmí míti zřetele ke světu přirozenému ani ke přirozenému myšlení lidskému. Víra nepřiči se přirozenému poznání zdravého rozumu, nýbrž úzce s ním souvisí, ježto obojí vychází z téhož prazdroje vši pravdy. (Tertullianovo: anima naturaliter christiana). Mnohé pravdy přirozeným rozumem poznané osvětlují a upevňují nadpřirozené pravdy sv. víry. Proto užíval i Ježíš Kristus i svatý Pavel někdy důkazů rozumových, aby dotvrdil svoji pravdu nadpřirozenou. (Srv. Mat. 6, 26; 22, 43; 1. Kor. 15, 12). Musí tudíž i kazatel mluvit o základních etických pravdách, jako jsou: nesmrtelnost duše, svoboda lidské vůle, stvoření světa a pod.

b) Vyloučiti jest z kázání všechny otázky ryze *občanské a politické*. Normy dané posv. Kongregací konsistorní 28. června 1917 výslovně zapovídají: „Concionatoribus omnibus de re politica in ecclesiis agere omnino et absolute sit veti-

t u m" (cap. III, 20). Kazatelna jest místo pro hlásání slova Božího, nikoliv politická tribuna řečnická.

Než všechny otázky, o nichž se jedná v životě veřejném, v parlamentech, v tisku, nejsou vesměs otázky ryze politické. Mnohé z nich hluboce se dotýkají života náboženského (na př. rozluka manželská, spolužívání katolických chrámů s jinověrci, hřbitovy a j.). U jiných dlužno zase rozlišovati dvojí stránku: sociální nebo hospodářskou a mravní. Kdekoli tedy běží o náboženské zásady a o mravní život obce i státu, tam kazatel mlčeti nemůže. Je tu ovšem kazateli potřebí neobyčejné obezřetnosti, jemnocitu a zvláště pravé lásky k duším. Nejlépe čelí bludům sociálně politickým tím, že jasně a důrazně staví před duchovní zrak posluchačů věčné, krásné pravdy křesťanské věrouky a mravouky. Počíná si v kázání více pozitivně nežli polemicky. Jmen jako na př. „sociální demokracie“, „dnešní politické strany pokrokové“ a pod. ani na kazatelně neužije. Moudrým, o výroky Písma sv. opřeným způsobem upozorní na protináboženská hesla, strany, tisk, máje stále na paměti posvátnost místa, na němž stojí. Ani vůči zásadám volbám nesmí kazatel zůstatí lhostejným. Nesmí si však nikdy počínati agitacně ani polemicky proti určitým kandidátům, nýbrž, je-li toho potřebí, urozorní posluchače vážně a moudře na povinnosti vyplývající *pro jejich svědomí ze zákona Božího*.¹

c) Nejsou slovem Božím a nepatří tudíž na katolickou kazatelnu

¹ Národní shromáždění republiky československé přijalo 20. února 1919 tak řečený „kazatelnicový paragraf“, jímž se doplňuje § 303 trest. zákona ze dne 27. května 1852. Doplněk přijatý zní: „Stejně buď pro přečin, pokud tu není těžšího trestního činu, potrestán duchovní kteréhokoliv vyznání nebo jiná osoba v podobné funkci činná, která při úkonu náboženském, zejména při vykonávání úřadu kazatelského, při náboženském vyučování nebo cvičení, při procesí, pouti nebo podobných shromážděních promlouvá o věcech státního nebo politického života, kritizuje platné nebo navrhované zákony nebo nařízení vládní, doporučuje určité politické organizace nebo strany, proti určitým politickým organizacím nebo stranám brojí, tisk určitého politického směru doporučuje nebo odmítá, do volebního zápasu ať ve prospěch ať ke škodě některých kandidátů nebo stran zasahuje“ (Sbírka zák. a nař. částka XXIII. čís. 111). — Politiku přenášeti na kazatelnu zapovídá již církev sama; nezakazuje tedy zákon nic nového. Nebezpečí nespravedlnosti spočívá však ve výkladu zákona, co rozuměti „věcmi státního nebo politického života“, „tiskem určitého politického směru“, „zasahováním do volebního zápasu“ atd. Zvláště tají se nebezpečí kolise se zákonem přirozeným a pozitivním ve slovech zákona „kritizuje navrhované zákony nebo nařízení vládní“; tu mohlo by se státi, že by v některém případě museli kazatelé uposlechnouti vyššího zákona, přirozeného i kladného božského. — V choulostivých případech napiš si kázání zevrubně a nauč se mu doslovně.

věci byt o sobě dobré, ale *světské*, jako na př. pokyny zdravotní, hospodářské, objevy technické, fyzikální, zjevy astronomické, úvahy umělecké, literární, psychologické, eudaimonické a pod.

Takovými tématy zabývala se zvláště kázání doby osvícenské i někteří dvorní kazatelé francouzští z dob před velkou revolucí. Bohužel ještě i dnes tu a tam lze čísti nebo slyšeti „res alienas“. Nevhodným pro katolické kázání je na př. osnova tématu „cena času“: 1. získáváme mnoho užitečných vědomostí, 2. nabýváme blahobytu, 3. tvoříme mnohou dobrou věc pro potomstvo, 4. rozmnožujeme zásluhy pro nebe. Podobně: Zásluhy křesťanství: 1. o civilisaci a pozemský blahobyt lidstva, 2. o umění, 3. o zachování občanského řádu proti socialismu.

d) Kazatel musí se vystříhati též výkladův o různých *zjeveních, viděních a zázracích*, jež nebyly potvrzeny církevní autoritou, opochybných proroctvích a předpovědech, o vlastnostech antikrista a známkách blízkého dne soudného. Mnohé neověřené *legendy* ze života svatých vzbudí v duši některého posluchače pochybnosti i o věcech víry, nepatří proto též na kazatelnu. Bezcestné, ba někdy škodlivé pro praktický život posluchačů jsou některé theologické otázky školské. Bylo by tedy proti duchu úřadu kazatelského, kdyby kazatel probíral důvody pro a proti stvoření světa v 6 dnech, o všeobecnosti biblické potopy, zda je skutečný oheň v očistci, kde jest peklo, kolik lidí bude spaseno, kterak obstojí svoboda lidské vůle při působení milosti Boží a pod. Též výklad mnohých mystických zjevů a konů (na př. o extasi, stigmatěch, o modlitbě nazíravé) působil by na zbožné duše depresivně, že nikdy takového stupně nedosáhnou, jiným posluchačům bylo by to zase k smíchu.

e) Důrazně musí se kazatel varovati všeho, co by nesměřovalo k oslavě Boží a prospěchu duší, nýbrž k jeho *vlastní slávě a vlastnímu užítku*. Je neomluvitelným znesvěcením úřadu kazatelského, jestliže kazatel vede obhajobu nebo polemiku proti svému spolubratru-knězi a přenáší neblahé spory na místo posvátné. Je hříchem proti slovu Božímu, jestliže vychloubá se zásluhami, hájí se proti výtkám lakoty a pod. K tomu je forum jiné. „My kážeme Krista ukřižovaného“ (1. Kor. 1, 23), nikoliv sebe samy.

§ 10. VLASTNOSTI PŘEDMĚTU

Téma každého kázání budiž:

1. *Určité*. Kazatel dejž si před přípravou na kázání určitou a přesnou odpověď na otázku: O čem chci kázati? Určité toto téma musí mít pak při celém vypracování tanouti na mysli. A musí býti také ohlášeno na konci úvodu.

Téma nebudiž všeobecné a nesouhlasné s obsahem; nesprávné by tudíž bylo, kdyby kazatel mluvil o čistotě a mluvil o ctnosti vůbec; kdyby chtěl kázati o nanebevzetí Panny Marie a mluvil o její vzneše-

nosti; o sv. mučedníku, patronu kostela, a mluvil o sv. mučednících vůbec.

2. Jednotné. Všechny části kázání, obrazy, vypravování musejí směřovati k jediné hlavní myšlence. Kázání musí býti jako pěkně rostlý strom, jenž má postranní větve, ratolesti, listy a květy, ale všechny jsou spojeny s kmenem a z něho čerpají mizu. Tím kmenem jest hlavní myšlenka, je téma kázání. — Duch lidský je tak uzpůsoben, že snaží se utvořiti názor na celek předmětu, jež poznává. Čím ucelenější je tento názor, tím pevněji utkví v duši. — Oznámíme-li také předem stručně předmět, o němž chceme mluvit, chápe posluchač snáze a lépe vše, co se mu pak podává. Odtud zvyk dávat i článkům a pojednáním nadpisy.

Kázání je jednotné, má-li za předmět pouze je d i n o u pravdu (objectum materiale), i když pojednává o něm s různých hledisk (objectum formale). Kde je více pravd, tam již kázání není jednotné.

Jednotné jest kázání: Vlastnosti církve Kristovy: 1. jedna, 2. svatá, 3. apoštolská, 4. všeobecná. Nebo: Svati tři králové příkladem pravé moudrosti, Herodes příkladem moudrosti nepravé (Bourdaloue); Bůh a hříšák; milosrdenství Boží a svátost pokání. I když téma udáno dvěma pojmy, přece je tu jediný předmět. Naproti tomu není jednotné kázání o témate: Důvěra Petrova, zrada Jidášova; nevěřící Tomáš a milosrdný Kristus. Zvláště nelze nazvat kázání jednotným, užívá-li se jména označujícího předmět v r ů z n ě m v ý z n a m u, na příklad kázání na slova Kristova: „Co jste vyšli viděti“: O trojím východu: 1. východu Syna z Otce, 2. východu křesťana z hříchu, 3. východu duše z těla. Anebo: Člověk musí Bohu přinášeti trojí oběť: 1. oběť sebezáporu, 2. oběť almužny bližnímu, 3. oběť mše sv.

3. Rozsahově přiměřené. Úzké téma podává i dobrému kazateli málo myšlenek, čímž se stane, že se musí opakovati nebo že kázání je jen rozředěnou vodičkou. Příliš široké téma nemůže zase vyčerpati předmět a posluchači si z něho málo zapamatují.

Úzkými jest nazvatí témata kázání: Jest očištec. Potřeba lítosti. Konejme modlitby před jídlem a po jídle. Význam slov: Pán s vámi. — Příliš široká témata jsou: Učení o Duchu sv. O milosti. O životě posmrtném. Omši sv. — Poukazuje-li někdo na taková široká témata u klasičtých kazatelů Bossueta, Bourdaloue-a a Massilona, pak třeba si uvědomiti, že jejich kázání trvala plně 2 hodiny a že to byli mistři slova.

4. Přiměřené osobě kazatelově i potřebám posluchačů. Sněm tridentský předpisuje (sess. 5. cap. 2. De ref.): (Parochi) „plebes sibi commissas pro sua et earum capacitate pascant salutaribus verbis.“

Nehodí se každé téma pro každého kazatele: kárná kázání, kázání o povinnostech manželských, o hříších nečistoty, o výchově dítek nesvědčí kazateli mladému, nýbrž staršímu a zkušenějšímu.

Zvláště však jest kazateli při volbě předmětu míti zřetel k posluchačům a to:

a) *ke vzdělání a chápavosti posluchačů.* Ježíš Kristus sám je tu

příkladem kazateli, an pravil: „Adhuc multa habeo dicere vobis, sed non potestis portare modo“ (Jan 16, 12). Rovněž sv. apoštol Pavel: „Tamquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis“ (1. Kor. 3, 1. 2);

b) ku potřebám posluchačů. Ve farnostech, v nichž jest rozšířena vlažnost a lhostejnost u víře, je třeba častěji voliti témata z věrouky; kde řadí požívačnost, smyslnost ve všech svých podobách, hněvy, soudy, noční toulky a j., tam kazatel jako duchovní lékař častěji bude pojednávati o těchto duchovních chorobách.

c) ke vnitřnímu stavu posluchačů. O velikých svátcích očekávají věřící předmět vznešený, radostný; po událostech bolestně se dotýkajících jejich nitra vděčně přijímají útěchu a povzbuzení; při misiích, triduích, exerciciích jsou přístupnější tématům přísnějším a pod.;

d) k mravní různosti posluchačstva. Mezi posluchači nejsou jen těžcí hříšníci, nýbrž i věřící ctnostní, ba i v duchovním životě značně pokročilí. Kazatel musí dbáti všech, tak aby z kázání nikdo nevyšel s prázdnou. Kterak toho dosáhne? Tak, že projednává předmět s různých hledisk nebo že, pojednávaje o nějaké nepravosti, zmíní se o opačné ctnosti, že, mluvě o ctnosti, ukáže na různé její stupně a způsoby, jakými by každý druh posluchačů ctnost tu mohl pěstiti. Kazatel dbej napomenutí sv. Řehoře Vel.: „Musí se tedy řeč učitelů řídití podle vlastností posluchačů, tak aby jednak každému jednotlivci vyhovovala, jednak aby způsoblosti, bytí všeobecně vzdělavatelnou, nikdy nepostrádala“ (Liber reg. pastor., přel. Kuffner, část III. Úvod).

§ 11. CÍL KÁZÁNÍ

Ujasniv si odpověď na první otázku, co bude předmětem kázání, musí kazatel při přípravě zodpověděti si ještě otázku druhou: Čeho chci kázáním tímto dosáhnouti? Chci-li mluvit o milosrdném Samaritánu, o posledním soudu, o sv. Petru a Pavlu atd., k čemu chci posluchače přivést? Mnohdy je otázka po cíli kázání přednější nežli po tématu. Ve farnosti rozšířil se nějaký náboženský předsudek, rozmnožil se zlozvyk, tiskem roznese náboženský blud; proto kazatel stanoví si napřed cíl: Chci čeliti oněm předsudkům, bludům, zlořádům: které téma tedy zvolím? Ale ať otázka po cíli jest na místě prvním či druhém, nikdy nesmí kazatel začítí přípravu kázání, pokud si toho cíle nestanovil, a musí pak cíl ten sledovati v kázání od počátku do konce, v celku i v jednotlivostech.

Právem označují nejlepší učitelé řečnictví za první známku dobré řeči určitý cíl. Totéž platí ještě více o řeči duchovní. Proč?

Účelem duchovní řeči jest prohlubovati, povznášeti, posvěcovati náboženský život věřících. Náboženský tento život má několik složek a jejich nositelem jsou tři mohutnosti člověkovy: rozum, cit a vůle. Na všechny tyto mohutnosti musí kazatel působiti. Je tudíž trojí cíl kázání: 1. Poučovati a přesvědčovati, 2. roznítili city, 3. pohnouti vůli.

Není však potřebí, aby kázání působilo na všechny mohutnosti a aby působilo stejnou měrou. Někdy třeba kázáním působiti na cit a vůli, kdežto poučení ustupuje do pozadí, na př. v kázáních postních. Jindy zase snažíme se kázáním hlavně poučiti a přesvědčiti, kdežto povzbuzení jest až na místě druhém, jak je tomu na př. v kázáních apologetických. Ale také není potřebí, ba není ani správně, aby kázání působilo výlučně na jedinou mohutnost posluchačů. Kdežto tedy hlavním požadavkem tématu je jednotnost, není při cíli požadavek tento nutný; je možno využití daného předmětu k několikerému cíli. Ale vždy budiž jeden cíl hlavní a ostatní cíle vyplývejte z tématu přirozeně, nebudtež však nikdy četné. Podle hlavního cíle řídí se pak celková výstavba kázání: doklady, citáty, příklady; ba i úvod a závěr musí býti podřízen tomuto cíli.

Najdeme ve všech kázáních, tištěných i pronesených, ujasněný cíl? Gisbert píše: „Budiž mi dovoleno říci věci tak, jak jsou. Mnozí nemají při svých kázáních jiného úmyslu než kázati. Dnes mluví takový o lakotě. Myslíš, že leží mu na srdci věčná spása lakotných, kteří ho snad poslouchají? Ani dost málo ne. Chce mluvit o lakotě. Dalšího úmyslu nemá. A lakotní, kteří poslouchají jeho kázání, jdou proto právě tak lakotní opět domů, jak přišli. — Jsou jiní, kteří hlásajíce slovo Boží dávají se svěsti zcela světskými úmysly. Rádi by se veřejně ukázali před světem, se vyznamenali, zjednali si jméno. Odtud to pachtění po duchaplných myšlenkách a lesklých výrazech, ta afektovaná řeč, šroubovaný sloh, nepřirozený přednes. — Jiní chtějí své posluchače povzbudit, ale nechťejí toho na místě prvním: snaha líbiti se, zastkvíti se, vyznamenati se, plove nahoře, kdežto úmysl, povznéstí dobro, je uložen v nějakém zapomenutém tmavém koutku, kde člověk se musí namáhat, aby jej našel. Nikdy nebylo neúčinnějšího prostředku, než je tento.“¹

Je třeba udati na konci úvodu též cíl kázání?

Někdy je dán cíl již samým tématem, na př.: Modleme se hojně; jindy je samozřejmý, jako: O pyše; jindy je zas užitečno jej udati, na př.: O ceně mše sv., abychom s větší úctou byli při ní přítomní. Ví-li však kazatel, že posluchači jsou zaujati proti tomu, čeho chce kázáním dosáhnouti, je lépe cíl (případně i téma) v úvodu vynechat, až si kazatel připraví půdu v jejich duši, na př. nezúčastňovati se smyslných tanců.

¹ Gisbert, L'éloquence chrétienne, citováno u Kieffra, Predigt und Prediger, strana 23, 24.

DÍL TŘETÍ: HOMILETICKÉ ZDROJE (TOPIKA)

BAINVEL J. V., *Les contresens bibliques des prédicateurs*², Paris 1906; přeložil SCHAFER E., *Winke für die richtige Verwertung von Schrifttexten in der Predigt*, Rottenburg a. N. 1912. COUFAL T., *Noviny na kazatelně*, v *Kazatelně*, Pelhřimov 1904—1905, str. 341. DOSTAL A., *Užívání Pisma sv. v kazatelství*, v *Kazateli*, Olomouc 1896, str. 150. GASSER V., *Praktisches Bibelstudium*², Brixen 1919. HERR Dr. Jakob, *Praktischer Kursus der Homiletik*², Paderborn 1926, str. 36—42. HEJČL Dr. Jan, *Psané slovo Boží v srdci, v ústech a v ruce duchovního pastýře*, ve *Věstníku Jednot duch.* 1915, str. 91—102. HETTINGER Dr. Franz—HÜLS Dr. Peter, *Aphorismen über Predigt und Prediger*², Freiburg i. B. 1907, str. 229—297. HOFMANN Kaspar, *Kirchenlied und Predigt*, v *Kirche und Kanzel*, Paderborn 1923, 3. Heft, str. 191. JATSCH Dr. Jos., *Die Bedeutung der Hl. Schrift für die Predigt*, v *Zavadilově Zprávě o I. homiletickém kursu*, Brno 1913, strana 14. JUNGMANN Jos., S. J., *Theorie der geistlichen Beredsamkeit*⁴, Freiburg i. B. 1908, str. 443—476. KASTEREN J. P. van, S. J.—SPENDEL J., S. J., *Wie Jesus predigte*, Freiburg i. B. 1917; *tyž*, *Was Jesus predigte*, Freiburg i. B. 1920. KEPPLER P. W. von, *Predigt und Heilige Schrift*, Freiburg i. B. 1926. KIEFFER Dr. G., *Predigt und Prediger*, Paderborn 1924, str. 57—92. KUBÍČEK Dr. Jan, *Misál a breviář ve službách kazatele*, v *Zavadilově Zprávě o I. homil. kursu*, Brno 1913, str. 138. KLEUTGEN Josephus, *Ars dicendi*²¹, Taurini 1926, str. 404—416. KRIEG Dr. Corn.—RIESS Dr. Jos., *Homiletik*², Freiburg i. B., 1915, str. 147—181. KUPKA Dr. Jos., *O důležitosti Pisma sv. pro úřad kazatelský*, v *Časopise katol. duchov.*, Praha 1894, str. 593; *tyž*, *Jak důležito jest studium církevního roku pro kazatele*, v *Kazateli*, Olomouc 1903, str. 153. MEYENBERG A., *Homiletische und katechetische Studien*⁸, Luzern 1925, str. 96—668. NIKEL J., *Die Verwendung des alten Testaments in der Predigt*, Breslau 1913. PARSCHE Dr. Pius, *Die Fastenliturgie als Stoffquelle für den Prediger*, v *Der Seelsorger*, Wien 1925, 1. Heft, str. 5. RACKE Karl, *Die Verwaltung des Predigtamtes mit Berücksichtigung der gegenwärtigen Verhältnisse*, Freiburg i. B. 1892. RECK F. X., *Das Missale, eine Grundquelle der Predigt* (3 Vorträge), ve *Vorträge auf dem ersten homilet. Kurs in Ravensburg*, Rottenburg a. N. 1911, str. 57—100. RICHTER Dr. Al., *Prameny duchovního řehnictví*, Kroměříž 1927. SCHLEINIGER Nikolaus S. J., *Das kirchliche Predigtamt*³, Freiburg i. B. 1881, str. 72—182; *tyž*, *Die Bildung des jungen Predigers*⁶, Freiburg i. B. 1908, str. 180—241. SCHUCH Ign.—POLZ Dr. Amand, *Pastoraltheologie*^{19—20} Innsbruck 1924, str. 104—110. SKOČDOPOLE Ant., *Příručná kniha bohosloví pastýřského*², Praha 1890, díl I, str. 433—438; *tyž*, *O řečnickém rozvoji textů biblických*, v *Kazateli*, Olomouc 1901, str. 147. SOIRON Dr. Thaddaeus O. F. M., *Die Predigt Jesu*, v *Kirche und Kanzel*,

Paderborn 1924, 4. H., str. 241. STINGEDER, Die Zeitung, auf der Kanzel, Linz 1904; týž, Wo steht unsere heutige Predigt?, Linz 1911, str. 70—89; týž, Die homiletische Fülle der heiligen Schrift, Linz 1924. SWOBODA Dr. Heinrich, Erster homiletischer Kurs in Wien—Leipzig 1911 (přednášky několika autorů o Písmě sv. a kázání).

Při ordinaci napomíná biskup svěcence: „Sit doctrina vestra spiritualis medicina populo Dei“; musí tudíž učení jeho býti spásonosné. Odkud však má kazatel čerpati potřebnou látku ke kázání, když si již stanovil jeho téma a cíl? — Čerpati ji může ze zdrojů církvi doporučených, a ty jsou: 1. Písmo svaté, 2. spisy svatých Otců, 3. církevní liturgie, 4. rozhodnutí sv. Stolice a církevních sněmů, 5. dějiny, 6. kniha přírody, 7. zkušenost a 8. svědectví vynikajících osobností.

§ 12. 1. PÍSMO SVATÉ

a) Výklad Písma svatého.

Předním a nejvydatnějším zdrojem pro hlasatele slova Božího jest slovo Boží psané, Písmo svaté. Je to pramen nejčistší, jenž vytrysknuv z vnuknutí Ducha Božího, podává pravdu neomylnou. Slovo Boží není psáno pro prosté věřící, kteří by je bez výkladu mohli čísti, ani není psáno tak pro učence k disputacím, jako v první řadě pro hlasatele Boží pravdy, pro kazatele. Obsahuje také Písmo svaté hlavní obsah křesťanských kázání, totiž „Krista ukřižovaného“, o němž vydávají svědectví všechny knihy Písma sv. ať nepřímě ve Starém zákoně, ať přímo v Novém zákoně. Je též Písmo svaté zdrojem nejvydatnějším: žádná kniha neposkytuje kazateli tolik látky ke znázornění hlubokých pravd abstraktních, tolik přirovnání, podobenství, průpovědí, tak mocných a vznešených pohnutek jako Písmo svaté. Musí však kazatel Písmo svaté pilně čísti a osvojiti si častým studiem i způsob vyjadřování i sloh sv. Písem. Tím více přibližuje se kázání ideálu slova Božího, čím více čerpá z obsahu Písma svatého a vyjadřuje se jeho způsobem.

Ač všechny knihy Písma svatého jsou inspirovány a pro kněze velmi užitečny, přece s praktického hlediska nejpilněji bude studovati kazatel svatá evangelia, zejména vznešené a hluboké řeči Ježíšovy, Skutky apoštolské, listy apoštolské; ze Starého zákona zvláště si bude všímati knih prorockých, žalmů a knih mudroslovných.

Výklad slova Božího uloženého v Písmě svatém, nesmí však býti libovolný. Ježíš Kristus pověřil svou církev, aby bděla nad správným výkladem Písma sv. I kazatel musí se tedy řídit správným, od církve schváleným výkladem sv. Písma. Užívaje pak psa-

ného slova Božího, musí mít na paměti, že v Písmě sv. rozeznávají dlužno čtvery smysl: a) slovní, b) typický, c) přizpůsobený a d) důsledný.¹

a) *Slovní* čili *literní* smysl, t. j. takový, jaký slova mají v mluvě obecné. Ten jest zase dvojitý: v l a s t n í, jaký jest většinou v Písmě svatém, a o b r a z n ý (na příklad „ráme Hospodinovo“ [Is. 53, 1] = všemohoucnost Hospodinova).

b) *Typický* čili *věcný*, kdykoli totiž osoby, úkony, události a zařízení nějaká vedle skutečného svého významu z úmyslu Božího znamenají něco jiného, co se splnilo nebo splní v Kristu, v jeho církvi, v duši lidské nebo na věčnosti. Sám Ježíš Kristus svědčí, že smysl tento jest někdy od Ducha svatého zamýšlen, an poukazuje na „znamení proroka Jonáše“ a na pobyt Syna člověka v srdci země tři dni a tři noci (Mat. 12, 40), za povýšení hada na poušti a povýšení Syna člověka (Jan 3, 14). Však jen na těch místech Písma sv. lze připustiti smysl typický, kde buď P í s m o s v a t é samo to dosvědčuje, nebo kde souhlas s v a t ý c h O t c ů nebo učení c í r k v e smysl typický připouští. I tento smysl typický má pro kazatele theologickou důkaznost, tak jako smysl literní, a může kazatel po příkladu sv. Otců vytknouti jednotlivé obdoby mezi obrazem a předobrazem. (Tak na příklad přechod přes Rudé moře a svatý křest; mana a nejsvětější Svátost oltární; Josef Egyptský a Ježíš Kristus.)

c) *Přizpůsobený* čili *užitý* (sensus accommodatus). Tento smysl není vložen ve slova Písma sv. Duchem svatým, nýbrž je to smysl, jež sami vkládáme v Písmo sv. pro některé podobnosti mezi obrazem a předobrazem. Činili tak již sv. Otcové a církevní spisovatelé, papežové i kazatelé všech dob. Je to onen alegorisační nebo symbolický výklad Písma sv., který zvláště rád pěstil svatý Ambrož, jak patrně i z mnohých homilií v breviři.

Užíváme Písma sv. ve smyslu přizpůsobeném, jestliže:

a) Z p o v š e c h n í m e nebo z ú ž í m e některý výrok Písma sv.; na př. slova Kaz. 44, 17: Noe inventus est iustus et in tempore iracundiae factus est reconciliatio zevšeobecňujeme v breviři o každém sv. biskupovi; nebo výrok Přísl. 28, 20: Vir fidelis multum laudabitur zůžeme o sv. Josefu.

β) P ř e n á š í m e - l i konkrétní výrok na jiný konkrétní předmět; tak činí církev sv., přenáší-li slova o Věčné Moudrosti (Kaz. 24, 14—16) na Pannu Marii; slova žalmu 104, 21 Constituit eum dominum domus suae et principem omnis possessionis suae platící o Josefu egyptském na sv. Josefa, pěstouna Páně.

γ) H ř í č k o u s l o v n í (per allusionem), přenášíme-li slova nikoli v jejich významu, nýbrž v jejich znění na jiný předmět; na př. slova žalmu 67, 36: Mirabilis Deus in sanctis suis (= ve svých svatyních)

¹ Srv. též Hejčlův Úvod k Bibli české, str. 18 a 19.

užívá církev sv. o svých mučednících v ofertoriu de Communi plurim. Mart.

I ve smyslu přizpůsobeném může kazatel užívatí výroků Písma svatého, ale nikdy k nějakému důkazu, nýbrž jen ke znázornění neb objasnění pravdy. A tu nesmí vydávati přizpůsobený smysl Písma za skutečný smysl Ducha svatého, nýbrž musí akomodaci zřejmě vyznačiti, na příklad: církev svatá praví o Panně Marii atd., nebo: Možno o této pravdě říci slova Písma svatého a pod.

Přizpůsobený smysl musí se zakládati vždy na skutečném, správném smyslu Písma svatého.

Je tedy nesprávné, ba hraničí až na rouhání, užívá-li se slov žalmu 9, 36 Quæretur peccatum illius et non invenietur ve smyslu přeneseném o Panně Marii. Zníť celý verš: Contere brachium peccatoris et maligni: quæretur peccatum illius et non invenietur, t. j. přelom rámě hříšníka a přestane hřích jeho. Podobně, užije-li se odpovědi Šalomounovy matce Betsabě (3. [1.] Král. 2, 20) „Pete, mater, mea: neque enim fas est, ut avertam faciem tuam“ o P. Ježíši a Marii Panně: Šalomoun místo splnění matčiny prosby dal zabítí Adoniáše, za něhož prosila.

Užívatí se smí v kázáních Písma sv. ve smyslu přeneseném jen s měrou, a nikdy s výklady ryze subjektivními, libovolnými, jak se to dělo zvláště v kázáních 17. a částečně i 18. stol.

Jak nechutná jest na př. akomodace na slova sv. Jana 19, 19: I napsal Pilát také nápis a dal jej na kříž: Pilát nemohl jména „Ježíš“ vysloviti, protože rty jeho byly nečisty; ale napsati je mohl, protože si ruce umyl. Tak smíš i ty vysloviti jméno Ježíš jen s čistým srdcem a čistými rty.

d) *Důsledný nebo logický* (sensus consequens), jenž rovněž není Duchem svatým zamýšlen, nýbrž jest jen důsledkem smyslu slovního. Svatí Otcové nazývají jej též sensus mysticus, spiritualis. V tomto smyslu možno Písmo sv. vhodněji a častěji užití nežli ve smyslu přeneseném, ale kazatel podej vždy napřed původní a správný výklad a pak teprve z výroku toho vyvodí důsledky.

Důsledný smysl jest, vykládají-li se slova Isajášova (40, 31) Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem (nabývají sil nových a nových) ve významu: zamění slabé své síly za nekonečnou sílu Boží. Rovněž, dovozují-li se ze slov evangelia (Jan 19, 25) „Stály pak u kříže Ježíšova jeho matka . . .“, že matka Boží trpělivě a mužně snášela nesmírné bolesti.

b) *Kterak užíváme Písma svatého v kázání?*

1. Kazatel vyjadřuje *vlastní myšlenky* slovy Písma sv. Tento způsob užití Písma svatého je velmi dobrý, ježto neunavuje posluchačů stálým citováním; předpokládá však znalost Písem svatých nejen u kazatele, nýbrž i u posluchačů, a proto možno ho užití jen u textů srozumitelných.

Příklady: Církev musí trvati až do konce a Pán náš musí kralovati,

dokavad nepoloží všech nepřátel pod nohy své (sv. František Sal. podle I. Kor. 15, 25). Tato slabost, kterou (Kristus) ukázal při smrti, nebyla jeho, nýbrž naše, a v tom spočívá to podivné, že sám snášel nemoci a bolesti veškerého lidstva (Bourdalue podle Isaiáše 53). Tu přecíti každý, že v Betleheme začalo sa odhalenie tej múdrosti Božej, s ktorou Boh zahanbil svet, ktorá bola a je skrytá v tajomstve, ktorú predurčil Boh pred vekmi na našu slávu, ktorú nikto z kniežat tohoto sveta nepoznal, nám však zjavil skrze svojho Ducha (Durček podle I. Kor. 2, 7—9).

2. Kazatel *cituje* výroky Pisma svatého, aby nějakou pravdu dokázal, aby roznítil cit nebo pohnul vůli k činu i aby vysvětlil těžší pravdy.

Textů Pisma svatého užívej kazatel *n e n u c e n ě*, tak, aby v tok řeči přirozeně vplynuly. Užívej raději textů *m ě n ě z n á m ý c h*, ale v důkazech neopomíjej též známých textů klasických, t. j. takových, kterých užívá církev a svatí Otcové k dokazování některých pravd. Kázání nebudiž *p ř e p l n ě n o* citáty; vždyť není nám slovo Boží citovati, nýbrž hlásati; zejména nebudtež citáty mechanicky po sobě uváděny, aby se kázání nepodobalo biblické konkordanci. Jen tehdy se doporučuje uvést více výroků Pisma svatého stejného obsahu, má-li býti výrok první ostatními vyložen, zesílen nebo odůvodněn. *L a t i n s k y* citovati Písmo svaté možno jen v nejřídčejších a důležitých případech; podobně *k a p i t o l u* a *v e r š* udáme jen tehdy, chceme-li upozorniti na mimořádný význam citátu.

Tak může kazatel vhodně říci: „Co praví o církvi sv. evangelia? U sv. Matouše v kapitole 16. verši 18. čteme: „Ty jsi Petr, t. j. skála, a na té skále vzdělám církev svou a brány pekelné jí nepřemohou. Slyšte, portae inferi non praevallebunt adversus eam, brány pekelné jí nepřemohou“ atd.

Citovati může kazatel Písmo svaté napřed *d o s l o v n ě*, aby pak připojil několik pádných, přiléhavých vysvětlivek, anebo po příkladu velikých kazatelů může delší výrok Pisma sv. *v o l n ě* *p o d a t i* a nakonec doslovným citátem pravdu utvrditi.

Prvý případ (Mat. 5, 30): „Jestli pravá ruka tvá pohoršuje tebe, utni ji a vrhni od sebe.“ Kdyby ti bylo něco tak potřebno jako pravá ruka tvá, a kdyby tě ztráta věci té tolik bolela jako useknutí ruky, neváhej vzdáti se věci té, je-li duši tvé k záhubě.

Druhý případ: Potřebujete-li pomoci vyšší, neváhejte obrátiti se k Bohu: pomůže vám jistě. Potřebujete-li útěchy, hleďte jí napřed u Boha: vaše důvěra nebude zklamána. A kdyby Bůh nesplnil hned vašich proseb, neustávejte: prostě znovu a znovu, modlete se tím vroucněji a vyprosíte si konečně jistě všeho potřebného. Ano, „prostě a bude vám dáno; hleďte a naleznete; tlucte a bude vám otevřeno“ (Mat. 7, 7).

Některý sytý výrok Pisma svatého může kazatel vhodně slovo za slovem *r o z e b í r a t i* a *r o z v á d ě t i*.

Na př.: Jak o slavnosti stánků v Jerusalemě, tak až dosud volá Kristus i k nám: „Žízni-li kdo, pojď ke mně a pij“ (Jan 7, 37). Žízni-li kdo: Touhu musí každý mít po poznání pravdy, kterou přinesl Ježíš s nebe. Pojď ke mně, volá Kristus. Sám jít musíš ke Kristu. Kristus tě volá, dává ti milost, ale ty sám se musíš pro něho rozhodnouti, živou věrou musíš k němu jít. A pij, pij z těch pokladů jeho pravd a jeho milostí.

Živěji vystoupí též mnohá pravda dotvrzená výrokem Písma sv., jestliže *p r o t i v o u* výroku tomu položíme mínění opačné.

Příklad: Co odpověděl Kristus Pán na mužné vyznání Petrovo: „Ty jsi Kristus, Syn Boha živého“? Neřekl jemu: „Mýlíš se, Petře, tož jen tvé lidské, přirozené mínění.“ Nikoliv. Velebil ho Pán a řekl mu: „Blahoslavený jsi, Šimone, synu Jonášův! neboť tělo a krev nezjevilo toho tobě, nýbrž Otec můj, jenž jest v nebesích“ (Mat. 16, 17).

3. Zvláště účinným stane se výrok Písma svatého, jestliže ho kazatel použije o různých *s t a v e c h*, *z j e v e c h*, *u d á l o s t e c h* a zdůrazňuje jeho pravdivost v každém takovém případě.

Tak činili častěji velcí kazatelé. Na př. Segneri: „Zde máte pravou příčinu tak mnohého neštěstí, jež nyní pustoší a ničí naše města i nejkrásněji kvetoucí: „Pomsta Hospodinova je to, pomsta za chrám jeho“,“¹ abychom to řekli jasně a neobojetně slovy prorokovými. Naříkáte, že války nemají konce a stávají se stále krvavější: „pomsta Hospodinova je to, pomsta za chrám jeho“. Divíte se, že vypuká znovu a znovu mor a nakažlivé nemoci: „pomsta Hospodinova je to, pomsta za chrám jeho“. Třesete se při opětovných zprávách o ničivém zemětřesení, o povodních a požárech: „pomsta Hospodinova je to, pomsta za chrám jeho“. Nikoliv! Nepátřejte po jiných výkladech tak těžkých všeobecných béd; hlavní toho příčina spočívá v tom, praví sv. Jan Zlatoústý, že se ani nezdržujeme v našich chrámech, abychom nepopuzovali hněvu Božího na sebe, kdežto přece chrámy byly postaveny proto, abychom Boha usmířovali a jeho milost na sebe svolávali.“²

4. Kazatel čerpá z výroků Písma svatého *t é m a i r o z d ě l e n í* svého kázání. Každý výrok Písma neobsahuje vhodného tématu pro kázání a ještě méně osnovu, leč kdykoliv se hodí vzítí obě z Písma svatého, dodá to kázání větší průhlednosti a vážnosti.

Bourdaloue vzal ke kázání na svátek Všech svatých téma i osnovu z výroku Krista Pána: „Gaudete et exultate, ecce enim merces vestra copiosa est in caelis“ (Mat. 5, 12). Téma: Spravedlivé čeká odplata. Osnova: Odplata 1. jistá (merces „vestra“), 2. veliká („copiosa“), 3. věčná („in caelis“). — Melka na neděli 10. po sv. Duchu: „Dva lidé vstoupili do chrámu, aby se modlili“ (Luk. 18, 10). Osnova: 1. Dva šli, 2. do chrámu šli, 3. modlit se šli.

P o m ů c k y : Berthier P. J., *Sententiae et exempla biblica*⁵, Grae-

¹ Jer. 51, 11.

² 23. kázání postní cit. u Jungmanna, *Theorie der geistl. Beredsamkeit*⁴, str. 458.

ciae (Hollandia) (typis Congreg. a S. Familia) 1919. Coornaert I. C. L., Concordantiae librorum Veteris et Novi Testamenti, Regensburg 1909. Knor J., Paulinische Sentenzen, Limburg 1922. Lueg S., Biblische Realkonkordanz³, Regensburg 1923, 2 díly. Robertus Cameracensis O. Cap., Aurifodina universalis⁴, Parisiis 1900, 6 dílů (první 2 svazky citátů z Písma svatého možno obdržeti zvláště).

§ 13. 2. SPISY SVATÝCH OTCŮ

Po Písmu svatém jsou spisy svatých Otců nejbezpečnějším i nejbohatším zdrojem homiletickým. Jsouť svatí Otcové nejlepšími vykladači svatých Písem, jsou podle sv. Františka Sales. „nástroji, jimiž nám Bůh oznámil pravý smysl svého slova“. Jsou též hlavními zástupci tradice, tohoto druhého pramene naší víry: oni ji písemně zachytili a nám ji jakožto nástroje Ducha svatého zachovali. Slovům svatých Otců nemalé dodává ceny též okolnost, že všichni byli světci, kteří žili v plném souhlase s pravdou, již hlásali, a že přemnozí z nich nestkvěli se pouze svatostí, nýbrž i hlubokou učeností a výmluvností. Proto církev sv. znovu a znovu odkazuje kazatele na spisy svatých Otců; proto klasičtí kazatelé (Bossuet, Bourdaloue, Massillon) tolik z nich čerpali; proto i dnešní kazatel vyzná se svatým Augustinem: „Quod credunt patres nostri, credo; quod tenent, teneo; quod docent, doceo; quod praedicant, praedico (Contra Julianum I, 26).

Autorita sv. Otců je tím větší, čím více jich souhlasí s některým míněním. Jestliže všichni sv. Otcové souhlasí, nebo podávají-li některý z nich všeobecné učení církve, jest výrok ten pak neomylný.

Jednotlivý sv. Otec může se ovšem v některém svém názoru mýlití neb upřílišovati jako na př. sv. Jan Zlatoústý, an píše ve výkladu žalmu 13., že při ukřižování Páně „ipsius Mariae matris animam gladius dubitationis pertransit“ (Migne P. G. tom V, 555); upřílišený je zajisté výrok sv. Jeronyma, že ze 100.000 lidí, kteří žili bezbožně, sotva jeden jediný se obrátí na smrtelném lůžku a dosáhne odpuštění hříchů. Též za dnešních sklonů komunistických třeba opatrně citovati některé výroky sv. Otců o povinnosti dávatí almužnu.

Kratší citáty sv. Otců dlužno uváděti v přesném, doslovném překladě. Nebudíž jich mnoho, a jsou-li méně srozumitelné, budíž k nim přidán stručný výklad. Vhodně přidá kazatel ke jménu sv. Otce vhodný přívlastek, aby zdůraznil jeho autoritu, na př. „sv. Augustin, tento veliký učitel církevní z 5. století“, „sv. Jeronym, výborný znalec sv. Písem“ a pod.

Delší citáty ze spisů svatých Otců je lépe uvéstí podle smyslu, ale ovšem tak, aby původní smysl byl plně vystižen.

Zvláště se hodí pro kazatele krátké, syté výroky sv. Otců, jež si posluchači snadno zapamatují, na př.: „Křesťan jest mé jméno, katolík mé příjmení“ (sv. Pacian † kolem 390). — „Šťastní býti chceme a nešťastní býti nechceme, ba ani chtítí nemůžeme“ (sv. Augustin). „Z jiných ctností může se někdo vymlouvat, z lásky nikdo“ (týž). „Závistí zaviněn byl pád světa i smrt Kristova“ (týž). „Zná správně žiti, kdo zná správně se modliti“ (týž). — „Velikým lékem nepravosti jest zpověď a útěk před hříchem“ (sv. Řehoř Naz.). — „Bez námahy není ctnosti, neboť námaha jest pokrok ve ctnosti“ (sv. Ambrož). „Nemoci pochybiti jest věcí Boha samého; chybu napravití jest věcí moudrého“ (týž). — „Sloužiti Bohu znamená kralovati“ (sv. Lev). — Ježíš Kristus „k nám sestoupil, k němuž jsme my nemohli vystoupiti“ (sv. Petr Chrysolog). — „Čím menším učinil se Bůh v pokoře, tím větším ukázal se v lásce; a čím se stal pro mne nižším, tím stal se mi dražším“ (sv. Bernard).

Podobně jako z textů Písma svatého lze i z výroků svatých Otců mnohdy odvoditi t é m a i o s n o v u kázání.

Srv. na př. Bourdaloue-ovo kázání na svátek Všech svatých, jež odvozuje z citátu sv. Lva Velikého: „*Miribilis Deus in sanctis suis, in quibus et nobis praesidium constituit et exemplum.*“

P o m ů c k y: Bardenhewer O. — Weymann K. — Zellinger J., Bibliothek der Kirchenväter, München (u Kösla a Pusteta) od 1911, dosud 50 svazků. Graffin R. — Nau F., Patrologia orientalis, publiée sous la dir. de Prince Max de Saxe, Parisii 1903 sqq. Heilmann A., Gottes-träger. Das schönste aus den Kirchenvätern, Freiburg i. B. 1921. Hüster A., Das Zeugnis der Kirchenväter, Paderborn 1907. Hurter, Ss. Patrum opuscula selecta 1868. Kihn H., Patrologie, Paderborn 1904—1908, 2 díly. Lang Dr. Al., Otec pouště sv. Jeronym, Olomouc 1920. Migne J. P., Patrologiae cursus completus. Patrologia latina Parisii 1844—98, 222 svazků. Patrologia graeco-latina, Parisii 1857—1906, 166 svazků. Rauschen Gerh., Florilegium Patristicum, Bonn 1904 sqq. Reithmayer Dr. F. X. — Thalhofer Nr. Val., Bibliothek der Kirchenväter, Kempten 1869—1875, 144 svazečků. Stríž Ant. Ludv., Listy sv. Eusebia Jeronyma. Část první, Stará Říše 1917. Thuille P. Bern., Patristisches Handbuch, Regensburg 1888. Vattasso Marc., Initia patrum aliorumque scriptorum ecclesiasticorum lat. ex Mignei Patrologia etc., Romae 1906 až 1908, 2 díly.

§ 14. 3. CÍRKEVNÍ LITURGIE

Kázání a liturgie se krásně doplňují. Kázání vede ku p o z n á n í B o h a, jež však samo nestačí: musí býti doplněno s l u ž b o u Bohu. Ke kázání připojuje se nejvýznamnější část liturgie, mše svatá; v kázání jest hlavní s l o v o, ve mši sv. ú k o n, právě tak, jako v životě Kristově a v celém zjevení Božím snoubilo se učení s činem.

Kazatel má často sestoupiti k pokladům vzácných myšlenek,

jež chová liturgie. Každá církevní modlitba je kus dogmatu, celá církevní bohoslužba je *documentum fidei*. Odtud *lex supplicandi lex credenti*. Nejvíce látky ke kázáním poskytuje *missál, breviář a rituale* (agenda).

Kterak užívá kazatel liturgických knih?

1. Z liturgických knih poznává kazatel *ideu*, jež má býti oslavena svátkem. Z mešních formulářů nedělních a feriálních poznává *ráz doby* (radostný, kající) a může z nich čerpati náměty ke kázání.

2. Z liturgie čerpá kazatel mnoho důkazů ku *potvrzení* náboženských pravd. Kolik dokladů na př. pro dogma o přítomnosti Kristově v nejsvětější Svátosti oltářní obsahují kolekty, sekrety a *postkomunia* starých nedělních formulářů.

3. Též mnohé pravdy *mra v o u č n é a a s k e t i c k é* dají se vhodně znázorniti liturgickými modlitbami, úkony nebo věcmi.

Jak krásně dá se na př. použití známé lidu liturgické modlitby *Domine vobiscum!* Kněz líbá oltář (oltář — symbol Krista, polibek — spojení s ním); Pán s vámi („kde dva nebo tři jsou shromážděni ve jménu mém“ atd.) — povzbuzení k sebrané modlitbě. — Nebo: *populec* (pomíječnost života, památka na smrt); *kadidlo* (dým vystupující obraz zbožné modlitby); *olej* při sv. pomazání (hojí, sílí — účinek sv. pomazání) a mn. j.

4. Nejvíce látky poskytuje liturgie církevní ke kázáním *liturgickým*, v nichž kazatel vysvětluje modlitby neb úkony liturgické, aby zvýšil jejich vážnost a zbožnost při nich. Dnes, kdy katolickým světem jde blahodárné „liturgické hnutí“, měli by kazatelé mnohem častěji voliti za předmět kázání motivy liturgické. Kolik by tu našli materiálu! A vděčného!

Není třeba, aby se jen při svěcení kostela vysvětlovaly obřady *svěcení chrámu*. Možno tak učiniti třeba o svátku Posvěcení chrámu. — Nebo v neděli 15. po sv. Duchu vysvětliti obřady *pohřební*. — V neděli 5. postní důležitější obřady *svatého týdne*. — V neděli 11. po sv. Duchu obřady *křtu* nebo *sv. pomazání*. — Několik systematických kázání by se zvláště doporučovalo o *msi svaté*. Lid by pak ani nežádal národního jazyka při mši sv.

Pomůcky: Braun Jos. S. J., *Liturgisches Handlexikon*², Regensburg 1924. Cinek dr. Fr., *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku*. 2 díly. Olomouc 1931—32. Eisenhofer Dr. Lud., *Grundriss der katholischen Liturgik*^{2,3}, Freiburg i. B. 1926. Friedrich Ed. S. V. D., *Unseres Herrn Andenken*, Steyl 1923. Gatterer Mich. S. J., *Annus liturgicus*⁴, Oeniponte 1925. Gühr Nik., *Das hl. Messopfer dogmatisch, liturgisch und azcetisch erklärt*¹⁷, Freiburg i. B. 1922; týž, *Die hl. Sakramente der katholischen Kirche*³, Freiburg i. B. 1918. Guéranger, O. S. B. — Heinrich J. B., *Das Kirchenjahr*, Mainz 1893—1902, 15 svazků. Herwegen Dr. Ildef., *Ecclesia orans*, Freiburg i. B. (dosud 17 svazků). Kempf F. — Faustmann, *Liturgik*, Paderborn 1922. Kupka dr.

Jos., O mši svaté, Praha 1899; týž, O církevním roce, Praha 1907. Le-febvre Dom. Gaspar O. S. B., Liturgia: ses principes fondamentaux, Lophem (Belgique), Abbaye de St. André. Meyenberg A., Weihnachts-homiletik, Luzern 1921. Reck F. X., Das Missale als Betrachtungs-buch²⁻³, Freiburg i. B. 1919—1916. Rippel Gregor—Pfeil Hugo, Die Schönheiten der kath. Kirche, Limburg a. d. Lahn 1930. Sauter B. O. S. B., Das hl. Messopfer⁴, Paderborn 1923.

§ 15. 4. ROZHODNUTÍ SV. STOLICE A CÍRKEVNÍCH SNĚMŮ

1. Prohlášení sv. Stolice „ex cathedra“ jakož i usnesení vše-obecných církevních sněmů jsou články víry a tudíž ne-om y l n é; kazatel přijme je s povinnou poslušností a úctou a úctu tu bude se snažiti vzbuditi i v posluchačích: častěji, zvláště při důkazech uvede dekret papežský neb usnesení církevního sněmu, aspoň podle smyslu, a zdůrazní jejich svrchovanou autoritu.

Známo, že sněm nicejský (325) prohlásil za článek víry Božství Je-žiše Krista, sněm cařihradský (381) Božství Ducha sv., sněm efeský (431) důstojnost Matky Boží, sněm chalcedonský (451) božskou i lid-skou přirozenost v Kristu, sněm tridentský (1545—1563) zvláště božský původ církve katolické, kněžství, sv. svátosti a j., sněm vatikánský (1870) zejména neomylnost církve.

2. Neomylné učení církve je též formulováno stručně v symbo-lech čili v y z n á n í c h v í r y. Je přijmouti jsou povinni všichni křesťané.

Je celkem šestero vyznání víry. Pro kazatele mají však největší dů-ležitost 3: vyznání apoštolské čili Věřím, vyznání nicejsko-cařihradské (při mši sv.) a athanasijské (v breviři někdy v primě). Jak mohutně působí v kázáních dogmatických a apologetických takový žulový citát z některého vyznání víry!

3. Ale i rozhodnutí svaté Stolice, jež n e j s o u n e o m y l n á, jakož i dekrety posvátných kongregací římských přijme kazatel se synovskou poslušností a použije jich při vhodné příležitosti též v kázání. V některých encyklikách, zvláště Lva XIII. a Pia XI., nalezne také bezpečné vodítko pro odpověď na mnohé časové otázky.

4. Konečně i k a t e c h i s m u s, jakožto přesná formulace cír-kevního učení, poslouží dobře kazateli. Z něho může zvláště vy-bíratí látku ke křesťanským cvičením a k cyklickým kázáním i posouditi, jak dalece již v kázáních probral obsah zjevení Bo-žího.

Zvláštní autoritu má Catechismus Romanus, jež vydal Pius V. roku 1566 z uložení sněmu tridentského a který poskytuje kazateli bohaté látky ke kázání.

P o m ů c k y : Canones et decreta sacros. oec. et gen. concilii Triden-

tini, Vindobonae 1867. Canones et decreta concilii Tridentini et Vaticani, Vindobonae 1888. Catechismus ex decreto Concilii Tridentini, Regensburg 1908. Denzinger H. — Umberg J. S. J., Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum¹⁶⁻¹⁷, Freiburgi Brisgoviae 1928. Hardouin S. J., Acta conciliorum et epistolae decretales ac constitutiones summorum pontificum ab a. Chr. 34—1714, Parisiis 1715 sqq, 12 svazků; pokračování od jesuitů v Maria Laach: Collectio Lacensis, Acta et decreta sacr. Conciliorum recentiorum, Freiburg i. B. 1870—1890, 7 svazků. Hefele K. J., Konziliengeschichte¹⁻², Freiburg i. B. 1873—1890, 7 svazků; 8. a 9. svazek vydal Hergenröther Jos., Freiburg i. B. 1887, 1890. Schneemann Gerh. S. J., Handausgabe der Dekrete und der hauptsächlichsten Akten des Vaticanums² etc., Freiburg 1895.

§ 16. 5. DĚJINY

1. Pro kazatele mají na předním místě význam dějiny církve v ní. Církev Kristova, jakožto království Boží na zemi, žije svým vlastním životem, jenž jest pokračováním života a působení Kristova. Proto kazatel poukáže častěji na její původ, její účel, vlastnosti, pronásledování i vítězství; doba pronásledování za římských císařů, křížové výpravy, boje s bludy, mužné jednání Klimenta VII. a Pavla III. vůči anglickému Jindřichu VIII., Pia VI. vůči Napoleonovi I. a j. skýtají hojně dokladů k důkazům i příkladům vzácných ctností.

2. Kromě všeobecných dějin církevních jest si kazateli všimati též ž i v o t ů s v a t ý c h. Na nich jeví se tak zřejmě působení milosti Boží, v jejich životě zračí se jasně duch Kristův; jest proto jejich život bohatou klenotnicí účinných příkladů ctností a hrdiných činů. Na jejich životě vidí věřící názorně, kterak učení Kristovo prováděti v praxi, a cítí se povzbuzeni, by jich následovali. Zvláště vhodné jest vetkati v kázání, pokud možno, něco ze života světce, jehož památka se slaví právě v příštím týdnu.

3. Někdy lze v kázáních použití i l e g e n d o světcích, musí je však kazatel označiti jako legendy. Ježto moderní kritika označuje leccos za legendu, co dosud platilo za skutečnost, musí kazatel znáti hlas kritiky: na jedné straně nesmí kritiku považovati za neomylnou, na druhé straně má se vystříhati, aby něco tvrdil za pravdivé, o čem kritika vážně pochybuje.

4. Konečně i d ě j i n y s v ě t s k é poskytují kazateli dosti látky. Víme-li, že osudy zemí a národů řízeny jsou Prozřetelností, pak jsou jejich dějiny svědectvím Božím.

P o m ů c k y: Černohouz Jan, Sbíрка historických příkladů z dějin slovanských, zvláště pak českých, Praha 1895—97, 2 díly. Eckert Fr., Církev vítězná, Praha 1892—1899. Kirch Conr. S. J., Enchiridion fontium historiae ecclesiasticae antiquae, Freiburgi Brisgoviae 1910. Kist

Leop., Denkwürdigkeiten aus alter und neuer Zeit, Steyl 1898, 3 svazky. Klug Dr. J., Gottes Reich, Paderborn 1909; česky: Klug Dr. J.-Černovský Dr. Ferd. O. S. A., Království Boží, Hradec Králové 1921. Krose H. A. S. J., Katholische Missionsstatistik, Freiburg i. B. 1908. Räss Dr. Andr. — Weiss Dr. Nik. — Holzwarth J., Leben der Heiligen Gottes¹³, Mainz, 2 svazky. Les Saints, Collections sous la direction de M. André Peraté, Paris (u Gabaldy); dosud 108 sv. à 6 fros. Schöninghs Sammlung kirchengeschichtlicher Quellen und Darstellungen, Paderborn 1925 sqq. (dosud 23 svazečků).

§ 17. 6. KNIHA PŘÍRODY

Písmo svaté začíná lapidárním líčením stvoření světa, činu to Boží všemohoucnosti, moudrosti a lásky. Zahlubá-li se kazatel do tajů všehomíra v duchu Genese, dívá-li se na přírodu očima žalmisty Páně, proroků, Joba nebo i sv. Pavla (srv. k Řím. 1, 20), všimá-li si moderních objevů ve vesmíru, pak najde v bohaté knize přírody hojně látky, aby z ní d o t v r d í l jsoucnost Boží, vznešenost a krásu Stvořitelovu, aby z ní čerpal o b r a z y a p ř i r o v n á n í pro pravdy nadsmyslné. Vždyť činil tak i nejvyšší U č i t e l, jenž často obracel mysl posluchačů ke kvítí polnímu, ku ptactvu nebeskému, ke stromům, k vínné révě. Činili tak i mnozí s v ě t c i, jejichž srdce bylo otevřeno zjevům přírodním. Viz na př. sv. Františka z Assisi, sv. Antonína Pad. Je-li vesmír d í l o B o ž í, musí být i zdrojem p o z n á n í Boha. Pokud trvají ony nespočetné světy ve vesmíru a pokud trvá svět náš, víra nezahyne.

Kolik vzácných myšlenek poskytuje kazateli jen čtvero ročních počasí! Jaro se vši svou krásou, kdy každý lístek, každý kvítek připomíná vzkříšení člověka, ale jest i vážným Mementem mori! Kolik mladých lidí prožilo jaro, ale nedočkalo se sklizně podzimu, ježto nasadili pouze prázdné květy! — Léto! Doba potu a práce! A čím má býti léto života v životě duchovním? — Podzim, doba sklizně bohatého ovoce, jak připomíná i svátek Všech svatých. — Zima, obraz odpočinku věčného, ale i naděje ve vzkříšení těl. — Víme jistě, že po jaru přijde léto, po létě podzim, po podzimu zima. Víme totéž o jaru nebo létu svého života?

Použití zjevů přírodních nesmí se však zvrhnouti v dlouhé, snad básnické líčení přírody nebo v poučování o věcech přírodních. Znalost přírody musí býti podřízena cíli vyššímu. Kazatel nesmí se dáti strhnouti k horování nebo k jakémusi zbožňování přírody; musí dbáti stručnosti, použití vhodně obrazů a správně je spojití s pravdami nadpřirozenými.

P o m ů c k y : Braun K. S. J., Über Kosmogonie vom Standpunkte christlicher Wissenschaft³, Münster 1905. Jiráek Fr., Přírodopisná čítanka, Brno (Děd. sv. C. a M.) 1908. Jiříček Bedř., Po stopách Boží Prozřetelnosti, Praha (Děd. sv. Jana) 1909. Klug Dr. J., Lebensfragen³,

Paderborn 1909; týž—Černovský Dr. Ferd., Otázky životní, Praha 1913. Kneller, Das Christentum und die Vertreter der neueren Naturwissenschaft⁴, Freiburg i. B. 1912. Kolb V., Gottesbeweise², Wien 1921. Pohle J., Die Sternenwelten und ihre Bewohner⁵, Köln 1906. Duilhé de S. Projct — Podlaha Dr. A., Apologie víry křesťanské na základě věd přírodních, Praha (Vzděl. knih. kat.) 1898. Zöckler, Gottes Zeugen im Reich der Natur², Gütersloh 1906 (protest.).

§ 18. 7. ZKUŠENOSTI CIZÍ A VLASTNÍ

1. Nejen příroda nerozumná poskytuje kazateli vděčné látky, nýbrž i svět bytostí rozumných otevírá mu vydatný zdroj zkušeností pro kazatelnu. V tomto světě, podrobeném vyššímu řádu mravnímu, působí síly božské i lidské; oba tyto činitele lze často tak krásně sledovati v životě a učit se z nich. Tu stává se kazatelem smrt, tam život, zde život jednotlivce, onde život rodiny, obce, národa; hned povzbuzuje, hned zase varuje a napomíná.

Jak hrozným kazatelem světovým byla na př. světová válka, požár vídeňského okružního divadla, neb záhuba San Franciska, Messiny, potopení Titaniku! Zkušenosti takové, jež se staly takřka před zrskem posluchačů nebo jsou v jejich čerstvé paměti, hluboce dojmají, bylo-li jich využito homileticky správně.

2. Vedle této zkušenosti dobře využije kazatel i zkušeností vlastních, a to především zkušeností vnějších. Sám vidí, slyší a jako dobrý duchovní správce spolu se svou osadou prožívá mnohé události radostné i bolestné. Ty vyvolávají v jeho duši živou ozvěnu; mohou proto tím živějším způsobem býti předvedeny na kazatelně a působí na posluchače nejen svou zajímavostí, nýbrž i účinností.

Kazatel neuvádějž nikdy zkušeností, proti nimž by posluchači mohli uvést řadu zkušeností opačných. Neuvádějž také zkušeností, jimiž by mohlo býti prozrazeno nějaké tajemství nebo poškozeno dobré jméno bližního. Zvláště musí býti kazatel opatrný se zkušenostmi ze zpovědnice. Kazatel jedná nejlépe, jestliže zasaďně nemluví o zkušenostech ze zpovědnice. Posv. kongregace sv. Officia zdůraznila v instrukci z 9. června 1915 přísnost zpovědního tajemství a zapověděla dotýkati se zpovědní materie „quavis sub forma et quovis sub praetextu, ne obiter quidem et nec directe neque indirecte”.¹ Ani takových zkušeností nesmí kazatel uváděti, jimiž by nebylo porušeno zpovědní tajemství, nýbrž vznikly by někomu pouze obtíže; pravíť kán. 890 § 1: „Omnino prohibitus est confessario usus scientiae ex confessione acqui-

¹ Il Monitore ecclesiastico 1917, 6 str. 199. — Srv. Grosam, Ein wichtiger Erlass des heiligen Offiziums über das Beichtsiegel, Linzer Quartalsschrift 1922, II. str. 198 nm.

sitae cum gravamine poenitentis, excluso etiam quovis revelationis periculo." A poněvadž kazatel a zpovědník nemůže ani tušiti, jak by mnohdy mohly vzniknouti kajcíníkovi obtíže, nebo jak by mohla nastat i indirecta violatio sigilli, je nejlepší zásada: „N i c z e z p o v ě d n í c e n a k a z a t e l n u.“ Ani případy povzbuzující! Snadno může vzniknouti u posluchačů úsudek, že by kazatel mohl použiti i případu odstrašujícího.

3. Konečně také v n i t ř n í zkušenost každého kněze podává mnoho myšlenek, podnětů a pohnutek ke kázání. Kněz, který žije hlubokým náboženským životem a všímá si vlastního nitra, snáze pochopí myšlenky a touhy jiných, zná lépe duše jiných a může jim tudíž mnohem praktičtěji kázati.

Zkušeností vlastních, ať vnějších nebo vnitřních, doporučuje se nevydávati výslovně za zkušenosti své. Mladému kazateli by se to často vykládalo za neskromnost; ale i starší kazatel přidrží se raději způsobu sv. Pavla, u něhož vlastní osoba ustupuje do pozadí: „Scio hominem in Christo“ (2. Kor, 12, 2).

Co souditi o použití n o v i n na kazatelně?

Noviny mohou míti pro kazatele užitek dvojím směrem: 1. Hlasatel slova Božího orientuje se i z novin o duchovních p r o u d e c h č a s o v ý c h, o časovém kursu, by podle těchto poznatků zařídil hlásání evangelia. Bdělý kormidelník musí obezřetně dívati se okolo sebe a před sebe, aby bezpečně řídil lodičku na vlnách. 2. Noviny mohou kazateli někdy poskytnouti i m a t e r i á l í pro kázání svými zprávami o d s t r a š u j í c í m i (o počtu sebevražd, o zločinnosti, o rozlukách a rozvodech), i p o t ě š i t e l n ý m i (o konverzi vynikajících osobností, o heroických činech lásky bliženské, o úspěchu misí). Musí však hlasatel slova Božího uměti s pastýřskou opatrností vybírat tyto materiálie z denních listů i uměti je umístiti v rámeček slova Božího, aby nepůsobily rušivě jako prvek cizí. Nesmí se dáti nikdy strhnouti ke vměšování se do stranických bojů ani ku planým nářkům, které spíše deprimují než povzbuzují.

Naprosto by bylo neslučitelné s posvátností místa i kazatelského úřadu, kdyby kněz na kazatelně snad p ř e d č í t a l z novin i n v e k t i v y na svou osobu, aby se pak bránil. K tomu jsou prostředky jiné. Ani by nebylo důstojno zmíněné užitečné materiálie s kazatelnou čísti: Noviny na kazatelně nemají místa.

P o m ů c k y : Kadeřávek Dr. Eug., Padesát profesorů vysokých škol, upřímných katolíků z XIX. století, Praha 1904. Vašek Dr. Bedř., Rodina dvacátého století, Olomouc 1924.

§ 19. 8. SVĚDECTVÍ VYNIKAJÍCÍCH OSOBNOSTÍ

1. Kazatel vhodně dotvrzuje pravdivost důkazů nebo dodává váhy svému napomenutí též výroky vynikajících autorit. Jsou to

na prvním místě p a p e ž o v é jako soukromé osoby, jejichž výroky pro jejich přehled po všem světě mají váhu nemalou; jsou to vynikající b i s k u p o v é, t h e o l o g o v é a k a t o l. u č e n c i.

2. I výroky s v ě t s k ý c h a u t o r i t, citáty ze světských spisovatelů, ba i citáty z pohanských spisovatelů mohou někdy kazateli dobře posloužit k dotvrzení pravdy. Díti se tak musí však s velikou zdrženlivostí; pravíť posv. Kongregace konsistorní v normách z 28. června 1917 (artic. 23): „Citationes ac testimonia scriptorum ac auctorum profanorum sobrietate summa adhibeantur, multo magis dicta haereticorum apostatarum et infidelium: numquam vero personarum viventium auctoritates proferantur. Fides et christiana morum honestas non his egent adsertoribus ac defensoribus.“ Výroků tedy ž i j í c í c h osobností (zajisté jen světských) není dovoleno užívatí v kázáních, ježto snadno mohou po čase učiniti výrok odchylný nebo dokonce opačný.

Nedbá-li se v kázáních zásad, které vyslovila posv. kongregace, pak mohlo by se dojíti k takovým koncům, k jakým dospělo kazatelství v Itálii v 17. stol., ve Španělsku a ve Francii v 18. stol., kdy citovány v kázáních pohanské báje o bozích a kdy pohanští i moderní filosofové, básníci a učenci byli kazatelům hlavními zdroji.¹

Neodvolávejž se nikdo na příklad sv. Pavla, že citoval v athénském areopagu cilicijského básníka Arata a stoika Kleantha (*Τὸν γὰρ καὶ γένος ἔσμεν*, Skutky apošt. 17, 28). Dlužno mítí na paměti, že apoštol mluví ke vzdělaným p o h a n ů m, že navazuje na jejich přirozené poznání Boha a proto se dovclává jejich básníků. Konečně ani poukaz na jejich básníky nepohnul Athéňanů k tomu, aby přijali slovo apoštolo-
lovo.

Je možno citovati v kázání též úryvky z b á s n í ?

Nemají býti citovány verše, jež byly složeny k účelům protivícím se pravdě sv. evangelia (na př. Čechovy Modlitby k Neznámému). Ani nemají býti uváděny plody básníků, kteří jsou nepřáteli Krista a pozitivního náboženství. Možno však uvéstí některý verš z mešních písní, ze sekvencí, z církevních hymnů nebo snad i náboženské básně; verše však nesmějí býti d l o u h é a nesmí se citace dítí č a s t o.

P o m ů c k y: Bottan J.—Mergl J., Víra katolická dokázaná a obhájená slovy a důvody nepřátel, Praha (Vzděl. knih. kat.) 1903. Deimel

¹ Nelze upřítí pravdy i pro naše poměry pisateli v homil. časopise Kirche und Kanzel, 1918, str. 131, an praví: „Wenn auch die Konferenzen nicht in Übung sind, so sind doch die Zitate und Anführungen weltlicher Schriftsteller nicht selten. Harnack muss oft als Kronzeuge für das Alter der heiligen Schriften auftreten, Paulsen ist Ethiksachverständiger, Förster wird für Erziehung und Charakterbildung nicht nur als fleissig ausgenützte Stoffquelle, sondern auch als Autorität, deren Wort entscheidet, angezogen. Ist nicht selbst Nietzsche, wenn auch nicht als Autorität, so doch zum Schmucke in Zitaten verwendet worden?“

Th., Citaten-Apologie², Freiburg i. B. 1904; týž, Zeugnisse deutscher Klassiker für das Christentum, Freiburg i. B. 1904. Goyau G., Ketteler, Paris 1908 v „La Pensée chretienne“. J. G., Die grossen Fragen des Lebens, beleuchtet mit Aussprüchen grosser Denker, Warnsdorf 1906. Hättenschwiller Otto, Aus Zeit und Leben, Regensburg 1921—1922, I. Bändchen: Die seligste Jungfrau und Gottesmutter, II. B.: Ich bin der Herr, Dein Gott. Marolles V. de—Zeissner S., Kardinal Manning, Mainz 1910. Ménage, L'atheisme réfuté par les grands penseurs et philosophes, Paris 1904. Vašek Dr. Bedřich, Moderní člověk, Olomouc 1919.

B. HOMILETIKA FORMÁLNÍ

Povinností kazatelovou jest nejen vhodný obsah kázání vybrati, nýbrž jej i přiměřeně zpracovati, aby kázání dosáhlo svého účelu. Onou první částí kazatelova úkolu zabývá se homiletika *materiální*, o druhé části poučuje homiletika *formální*. Staří čítali tři její složky: *elaboratio*, *dispositio*, *elocutio*. Tato druhá část úkolu kazatelova řídí se zvláště zákony logiky, psychologie a řečnického umění.

DÍL ČTVRTÝ: METODICKÉ PRVKY DUCHOVNÍ ŘEČI

BESSMER Julius S. J., *Das menschliche Wollen*, Freiburg i. B. 1915. HERR Dr. Jak., *Praktischer Kursus der Homiletik*², Paderborn 1926, str. 37—73. HETTINGER Dr. Fr., *Aphorismen über Predigt und Prediger*², Freiburg i. B. 1907, str. 21—32, 348—398. JUNGMANN Jos. S. J.—GATTERER Mich. S. J., *Theorie der geistlichen Beredsamkeit*⁴, Freiburg i. B. 1908, str. 137—301. KAIM Emil, *Die Anschaulichkeit auf der Kanzel*, Predigt-Studien, Paderborn 1922. KIEFFER Dr. G., *Predigt und Prediger*, Paderborn 1924, str. 187—269. KIEPLER Dr. Paul W., *Homiletische Gedanken und Ratschläge*⁶, Freiburg i. B. 1911, str. 27—41, 59—70, 76—86. KLEUTGEN Jos., *Ars dicendi*²¹, Taurini 1926, str. 314—370. KRIEG Dr. Corn.—RIES Dr. Jos., *Homiletik*², Freiburg i. B. 1915, str. 217—295. KUPKA Dr. Jos., *Kažme prakticky*, v *Kazateli*, Olomouc 1898, str. 138; *týž*, *Kažme poutavě*, tamže 1899, str. 469. MEYENBERG A., *Homiletische und katechetische Studien*⁸, Luzern 1925, str. 668—731. RACKE Karl, *Die Verwaltung des Predigtamtes*, Freiburg i. B. 1892. SCHLEINIGER Nikolaus S. J., *Das kirchliche Predigtamt*³, Freiburg i. B. 1881, str. 386—431, 467—503; *týž*, *Die Bildung des jungen Predigers*, Freiburg i. B. 1908, str. 49—60, 86—130, 268—296; *týž*, *Grundzüge der Beredsamkeit*⁶, Freiburg i. B. 1905, str. 21—147, 204—271. SCHÜCH Ig.—POLZ Dr. Amand, *Handbuch der Pastoraltheologie*^{19—20}, Innsbruck 1924, str. 93—131. SKOČDOPOLE Dr. Ant., *Příručná kniha bohosloví pastýřského*², Praha 1890, str. 438—499; *týž*, *Učebná kniha bohosloví pastýřského*, Čes. Budějovice 1905, str. 177—203; *týž*, *Nejvážnější úkol výmluvnosti — buzení citů etických*, v *Kazateli*, Olomouc 1902, str. 299. STINGEDER Fr., *Wo steht unsere heutige Predigt*², Linz 1911, str. 93—156. STOLZ Alban-SCHMITT Dr. Jak., *Homiletig*², Freiburg i. B. 1898, str. 134—171. UDEIS Kurt, *Praedicate Evan-*

Evangelium Kristovo musí proniknouti člověka celého. Všechny jeho schopnosti mají býti posvěceny. Kázání musí tedy působiti: 1. Na rozum lidský. Jen to, co rozum poznává, stane se majetkem ducha, subjektivní pravdou. Bez dostatečného poznání zjevené pravdy není možný uvědomělý život křesťanský. 2. Na cit lidský. Slovo Boží musí vyvolati v duši stav příjemný nebo nepříjemný, cit, jenž usnadňuje rozumu poznání a vůli rozhodnutí se k činu. 3. Na vůli lidskou. Kázání musí ukázati vůli Boží jakožto pravidlo lidského jednání, musí předváděti posluchačstvu pohnutky k činům a vésti jejich duše co nejvíce ke zpodobnění Bohu.

Slovo Boží musí tedy skýtati rozumu světlo, srdci teplo a vůli sílu. „Id agit verbis,” praví o kazateli sv. Augustin, „ut veritas pateat, placeat, moveat” (De doctr. christ. I. IV. c. 28, Migne P. L. tom. 34. col. 119). Pravda v Písmě svatém není podána ve formě kázání: Kazatel musí ji přizpůsobiti posluchačům. Není podána v podobě pro toto posluchačstvo uzpůsobené, nýbrž pro věky dávno uplynulé; Kazatel musí ji přenést v dobu dnešní. Musí tedy mezi pravdu Boží a obec křesťanskou vstoupiti osoba kazatelova, aby věčné pravdy pro posluchače a pro nynější dobu individualisovala.

Snaž se tedy kazatel o to, aby náboženské poznání posluchačstva rostlo co do jasnosti a hloubky, aby náboženské city se zušlechťovaly, aby vůle byla povzbuzována k činům a posilována ve vytrvalosti, tak aby celý člověk připodobňoval se co nejvíce Bohu.

SLOVO BOŽÍ A POZNÁNÍ ROZUMOVÉ

Bez pevného základu poznání náboženského není možno, aby vůle rozhodla se k činům, nejsou ani možny trvalé náboženské city. Tak řečené náboženské „zážitky” bez jasného poznání rozumového jsou jen chvilkovou subjektivní náladou. Je třeba varovati se subjektivního náboženství citového, jež tak mnohým člověkem dneška bývá zdůrazňováno a jež snaží se úplně vytlačit všelka dogmata náboženská.

Na druhé straně však stejně by chyboval kazatel, kdyby pěstil v kázáních příliš směr intelektuální, jak to činil racionalism všech dob, jenž zamítal vesměs náboženské city.

Nestačí však, aby rozum lidský pravdu pouze poznal: musí ji též *u z n a t i*. Ovšem k obojímu je potřebí milosti Boží. Posluchači pak pravdu náboženskou poznají, byla-li jim vyložena, a uznají ji, byla-li dokázána. Odtud dva metodické prvky kázání, hledě k rozumovému poznání: výklad a důkaz, s nímž souvisí vyvrácení námitek.

A. HOMILETICKÝ VÝKLAD

Výklad slova Božího je vlastní a nevlastní. K vlastnímu čítáme výklad slovní, věcný a protivový; nevlastní jest znázornění.

§ 20. VÝKLADY VLASTNÍ

1. *Slouným* výkladem nahrazujeme neznámé slovo nebo jméno výrazem známým. Takového výkladu je mnohdy třeba při slovech cizích (na př. birmovati, křížmo, advent, apoštol, eucharistie) neb i při výrazech domácích (na př. svátost, milost, pokání, zjevení).

Ke slovnímu výkladu možno čítati též *parafrázi*, kterou biblický text opisujeme výrazy zřetelnějšími a vkládáme potřebné doplňky. Tento poučovací prostředek je velmi účinný, ač, bohužel, kazateli málo doceněný. V parafrázi vkládá kazatel slova v ústa samému autoru, a to ve formě jeho vlastního výroku co nejbližší.

Mistrem v parafrázi byl vedle s v. F f r é m a s v. J a n Z l a t o u š t ý. Viz na př. jeho parafrázi slov Kristových k apoštolům „Calicem quidem meum bibetis et baptismate, quo ego baptizor, baptizabimini“ (Mat. 10, 39): Budete uznáni za hodné mučednictví a to budete trpěti, co budu trpěti já, násilnou smrtí život skončíte a v tom budete mými společníky (Homil. 65. in Matth. Migne PL str. 620). — Podobné parafráze jsou: „O b l e c t e s e v P á n a J e ž í š e K r i s t a“ (Řím. 13, 14): napodobujte ho ve smýšlení, v poslušnosti, milosrdenství atd. — „V y č i s ť t e k v a s s t a r ý“ (I. Kor. 5, 7): odstraňte ze srdce hřích; vizte, zda v ní netkví ještě zbytky starých náklonností k hříchům: skryté zášti, tajná nepřátelství, závist, škodolibost atd. — „K r i s t u s j e s t m ů j ž i v o t“ (Podle Kolos. 3, 4): Kristus jest radost, síla, útěcha mého života.

2. *Věcný* výklad nějakého pojmu nebo soudu děje se: *a) logickou definicí*, jež podává obsah nebo rozsah pojmu podstatnými znaky, na př. hřích je vědomé a dobrovolné přestoupení zákona Božího; *b) řečnickou definicí*, při níž vypočítávají se znaky pojmu i n e p o d s t a t n é. Je to spíše *popis*; na př. láska, jak ji popisuje svatý Pavel v I. listě Korintským v kap. 13. Je-li popis živý a názorný, zove se *líčení*, na př. líčení ženy statečné (Přisl. 31). Líčí-li se místo ctnosti nebo hříchu abstraktního konkrétní lidské jednání ctnostné nebo hříšné, vzniká *povahopis*, na příklad povahopis farizeův u sv. Matouše 23, 13 a nn.

3. Zvláště účinný jest výklad *protivou* podle zásady: *contraria iuxta se posita magis elucescunt*. Tak vyložíme vhodně a contrario ctnost a nepravost, pravdu a lež, dobro a zlo, mužnost a zbabělost, šlechtetnost a nešlechtetnost a pod. Dobře dá se takto vyložití pojem, o němž lze snáze říci, c o n e n í, nežli co je, na příklad výklad nebeské blaženosti u sv. Pavla: „Ani oko nevidálo, ani ucho neslychalo“ atd. (1. Kor. 2, 9). Rovněž vysvitne lépe cena v ě c í m á l o v á ž e n ý c h, všedních, postavíme-li proti nim věci protivné, na příklad zdraví—nemoc, mír—válka.

Z duchovních řečníků zvláště Bourdaloue mistrně užívá protiv.

§ 21. ZNÁZORNĚNÍ

Náboženské pravdy jsou ponejvíce rázu nadsmyslného, abstraktního. Aby je vysvětlil lidu co nejlépe, užívá kazatel znázornění, to jest přirovnává je ku předmětům nebo jevům, jež jsou smyslům přístupny a mají podobnost s oněmi pravdami abstraktními.

Vhodné znázornění působí nejen na jasnější poznání posluchačů, nýbrž vzbuzuje i živější city a pobádá vůli. Správné častější znázornění je to, co kázání hlavně činí p o p u l á r n í m.

1. Znázorňujeme něiakou pravdu *obrazem* (metaforou, metonymií), přirovnávající ji k věci smysly postižitelné, s níž má podobnost. Písmo svaté a církve svatá v liturgii hojně užívají obrazů.

Příklady: světlo víry, bouře životní, jed hříchu, moře bolestí, jaro života, lodička Petrova, kormidlo církve, pokrm duše, scutum fidei, galea salutis a j.

2. Děje-li se zobrazení celou větou, vzniká *příměr* čili *přirovnání* ve vlastním slova významu.

Příklady: Justus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur (žalm 91, 13). — Aj, národové jako krupěj na okovu a jako prach na závaží jsou před ním; aj, ostrovy jako drobný prášek! (Is. 40, 15). — Syn člověka přijde jako blesk (podle Mat. 24, 27). — Život náš je lodička na rozbouřeném moři.

3. *Alegorie* jest rozvedený obraz, při němž se zamlčuje předmět, jenž bývá přirovnán.

Alegorie národa izraelského u Is. 5, 1—6.: Vinici měl můj miláček na tučném pahorku. Oplotil ji, vybral z ní kamení, osázel ji ušlechtilou révou atd. — Alegorie St. a Nov. zákona u sv. Pavla (Gal. 4, 22) v obrazy dvou synů Abrahamových.

4. *Podobenství* (parabola) jest smyšlený případ z obecného života, jenž znázorňuje nějakou pravdu.

Nejkrásnější podobenství máme v evangeliích. Ježíš Kristus užíval hojně podobenství, jednak proto, že byla to ve školách izraelských obvyklá vyučovací metoda, jednak z důvodů pedagogických, aby objasnil

nebo potvrdil posluchačům vyšší pravdy o království Božím. Jeho podobenství o rozsevači, o zrně hořčičném, o kvasu, o skrytém pokladu, o síti atd. zůstanou navždy perlami po stránce obsahové i formální.

P o m ů c k y : Černohouz Jan a Černohouz Fr., Encyklopedie obrazův, obsahující připodobnění, podobenství, alegorie, bajky, paramythie a hádanky, Praha 1880—1885, 3 díly. Fonk L. S. J., Die Parabeln des Herrn¹, Freiburg i. B. 1927. Schäfer J., Die Parabeln des Herrn, homiletisch erklärt², Freiburg i. B. 1911; týž, Das Reich Gottes im Lichte der Parabeln, Mainz 1907.

5. Parabolám podobají se *typy*, t. j. osoby, věci a události starozákonní, jimiž byly předobrazeny osoby, věci a události novozákonní. Na rozdíl od alegorií a podobenství mají typy základnu historickou.

Kazateli je potřebná dokonalá znalost typiky. Nejznámější typy jsou:

1. O s o b n í : Adam, Abel, Abraham, Izák, Melchisedech, Mojžiš, Josef, Jonáš předobrazovali Ježíše Krista. Eva, Judita, Ester, Rebeka, Rut předobrazovaly Marii Pannu.

2. V ě c n é : Archa Noemova, archa úmluvy, mana, oběti předobrazovaly církev, svátost oltářní a mši sv.

3. D ě j o v é : Přechod mořem Rudým typ křtu sv.

4. M í s t n í a s v á t k o v é : Ráj — nebe. Jerusalelem — nebe. Velikonoce, letnice — ukřižování Beránka, seslání Ducha sv.

P o m ů c k y : Bacher Peter S. J., Dreissig Vorbilder und Symbole der allerseligsten Jungfrau Maria², Wien 1903. Sachsen, Prinz Max von, Vorbilder Mariä, Freiburg (Schweiz) 1906. Vogt, Maria in ihren Vorbildern, Regensburg 1898.

6. *Příklad* jest vypravování události, jež obiasňuje nějakou pravdu, zejména pravdu mravní. Působivost příkladu zakládá se na zákoně příčinnosti: posluchač ví, že z každé události mluví k němu Bůh, jenž řídí dějiny světa. Z příkladu živě, takřka dramaticky sama vyplývá pravda. Proto má příklad zvláštní přitažlivou sílu jak pro rozum, tak i pro cit a vůli. Po stránce formální pak bystří pozornost a vtiskuje projednávanou pravdu hlouběji v paměť. Je proto vhodný příklad pro lidová kázání nezbytný.

Aby příklad dosáhl svého účelu, dbejž kazatel: 1. aby příklad měl naprostou p r a v d ě p o d o b n o s t, buď proto ve volbě příkladů vybíravý; 2. aby byl příklad posluchačům b l í z e k, sice pozbývá působnosti; 3. aby n e b y l č a s t ý : není kázání snůškou zajímavých příkladů.

S m y š l e n ý c h událostí na kazatelně užívati se nemá; jestliže jich kazatel užije, musí nezbytně je podávati jako smyšlenku.

Jestliže nějakou smyšlenou událost uvádíme podmíněčně, abychom tím účinněji působili na cit posluchačů, vzniká *hypotypose*. Začínáme ji zpravidla slovy: Dejme tomu, že byste . . Kdyby tak . .

P ř í k l a d : Dejme tomu, že byl vstoupil do chrámu. Je svátek; chrám je ozářen, zástupy věřících zbožně zpívají známou mešní píseň.

Zmocní se tě zvláštní tesknota: vzpomínky z dětství vyvstanou ti v mysli, vzpomínáš, jak i tebe matička vodívala každé neděle na mši sv., jak ses na neděli těšil, jak jsi zbožně spínal ručky . . . Právíš, žeš náhodou vstoupil do chrámu, zatím však to bylo řízení Boží, Hle, to byla perla, kterou jsi našel, zvedni ji, važ si ji.

P o m ů c k y : Černohouz Jan, Encyklopedie příkladův z Písma sv., z dějin církve a z obecného života, Praha 1878—1880, 3 díly; týž, Sbírka historických příkladů z dějin slovanských, zvláště pak českých, Praha 1895—1897, 2 díly. Deutl, Exempelbuch für Predigt¹⁻², Graz 1912 až 1915, 3 sv. Fischer H. S. V. D., Beispielsammlungen aus der Heidenmission, Steyl 1919, 3 díly. Fuhlrott J., Materialien für Prediger und Katecheten², Regensburg 1893—1894, 4 díly. Janda Dr. Joz., Poučné příklady a podobenství, Trnava 1929. Kolísek Leop., Blahoslavená Panna Maria v příkladech, Brno 1893, 2 díly; týž, Velebná Svátost oltařní v příkladech, Brno 1895. Scherer Aug. O. S. B.—Lamperi J. B. O. S. B., Exempel-Lexikon für Prediger und Katecheten der H. Schrift, dem Leben der Heiligen u. a. bewährten Geschichtsquellen entnommene², Freiburg i. B. 1906—1909, 4 díly. Oberhammer Dr. Klem., Beispiele aus dem Leben, Tyrolia Innsbruck-Wien-München 1931. Spirago Fr., Beispielsammlungen⁵, Lingen (Ems) 1918; týž—Červinka, Sbírka příkladů, Olomouc 1911.

7. *Specialisace a individualisace.* Rozložíme-li všeobecný pojem v pojmy rodové nebo druhové, vzniká specialisace. Sestoupíme-li v tomto rozkladu pojmu až na jedince, je to individualisace. Pojem obecný znamená něco mnoha jednotlivcům společného, proto není nic skutečného (na př. ctnost); skutečně existuje pouze tato, ona ctnost. Rozvádíme-li pojem obecný a jeho druhy (specificatio) a tyto zase v pojmy jednotlivé (individuatio), vystupuje onen předmět konkrétněji před naším duševním zrakem nežli při pojmu obecném. Odtud veliký význam těchto řečnických figur v kázáních.

Krásný příklad specialisací máme v Písmě sv. ve Starém i Novém zákoně. Viz žalm 138, 7—10. Kam mohu zajít před tvým duchem nebo kam utéci před tvou tváří? Kdybych na nebe vstoupil, jsi tam ty, jestli si do pekel lehnu, hle, tys tu. Vezmu-li si křídla zory a spustím se v dálných končinách moře: i tam bude ruka tvá mně v patách a tvá pravice uchopí mne. — I Pán Ježíš užívá často specialisace a individualisace, na př.: si quis non odit patrem suum et matrem et uxorem et filios et fratres et sorores atd. (Luk. 14, 26), nebo: Pozorujte krkavce . . ., pozorujte lilie . . . (Luk. 12, 24—26). — Sv. Pavel specialisuje výrok „nic nás nemůže odloučiti od lásky Kristovy“: ani smrt, ani život, ani andělé, ani knížactva, ani mocnosti, ani věci přítomné, ani budoucí, ani síla, ani výška, ani hloubka, ani které stvoření jiné (Řím. 8, 38). — Podobně možno specialisovati: Místo „I d é“ — já, ty, my, vy, všichni musíme zemřít. Máme se v ž d y c k y modlit: ráno, večer, ve štěstí, v neštěstí. Bůh bdí v ž d y nad námi: včera, dnes i zítra. — Anonymní autor staročeských kázání v olomoucké stud. knih. z konce 14. stol. specialisuje

podle Waldhausera: Jest ovce od svého přirození zvířeátko velmi užitečné a tiché, ne jako jiná zvířata, ježto kusají zuby jako psi nebo vlci, nebo rohy trkají jako beran, neb nohama tepú jako kuon, nebo nehty derú jako lev neb medvied. Ale ovce nic toho nečiní; každý věz, žeť jest ovce Kristova, ktož nekusá zuby utrhaie svému bližnímu, netepá nohu urazuje jeho, ani nehty dera cizie zboží a statek jiných chvátaje. Tenť jest každý ovce božíe, ktož toho nečinie.

§ 22. KTERAK UŽÍVATI ŘEČNICKÝCH OBRAZŮ V KÁZÁNÍCH?

Nelze neviděti, že kázání má obtížný úkol po stránce rozumové. Ať hledíme ku p ř e d m ě t u, jímž jsou tajemství víry, otázky posmrtné, hluboké pravdy, nebo ku p o s l u c h a č ů m, kteří nejsou zvyklí abstraktnímu myšlení, neb i ke v z n e š e n o s t i cí l e, jenž je trvalý náboženský život, musíme přiznati, že úkol to těžký. Značně jej usnadňují řečnické obrazy. Působíť mocně i na obraznost posluchačstva a touto opět na city a pudy, takže poznání rozumové se usnadňuje a doplňuje.

Mají-li však řečnické obrazy býti takto účinný, musejí míti některé vlastnosti:

1. Obrazy musejí býti v h o d n é, t. j. mezi obrazem a věcí samou musí býti podobnost neb aspoň analogie. Hlavní význam při obraze má tertium comparationis: čím dokonaleji platí toto tertium o comparandum i o comparatum, tím lepší obraz.

2. Obraz budiž s r o z u m í t e l n ý, tak aby nepotřeboval dlouhého výkladu. Vyhledávej proto kazatel obrazů nejvíce ze životního a názorového okruhu svých posluchačů. Vizme Ježíše Krista, kterak volí obrazy a podobenství ze světa, jenž byl posluchačům dobře znám! Obrazy takové lépe věc osvětlují, déle se podrží v paměti a jsou zajímavý, ježto posluchač objeví ve věci známé něco nového překvapujícího.

3. Důležitý požadavek řečnického obrazu jest, aby byl u š l e c h t í l ý a s l u š n ý; obrazy nízké, banální nebo triviální poskvřňují posvátnost kazatelný a jsou nedůstojný slova Božího. Mějme na paměti, že věci prosté jsou krásné, a co jest jednodušší, jest působivější.

4. V témže kázání nebudiž p ř í l í š m n o h o obrazů, zvláště nikoli mnoho podobenství, alegorií a příkladů. Kázání stalo by se snad zábavnější, ale nikoli poučnější: forma odváděla by pozornost od obsahu.

15. století líbovalo si v hojných obrazech často ne příliš ušlechtilých; byla to tak řeč. kázání e m b l e m a t i c k á, v nichž mistrem byl zvláště štrasburský Geisler z Kaiserberku († 1510). Byla dobře míněna, ale zvrhla se ve slovíčkářství a umělkování. Obrazy jako „slovo Boží jest

mast na nohy chromého, mast na oči pro slepého“ nebyly nikterak neobyčejné.

B) HOMILETICKÝ DŮKAZ

Poznati náboženské pravdy, to ještě nestačí: třeba je též uznati, vytvořiti z nich náboženské přesvědčení, a z tohoto přesvědčení vzniká za pomoci milosti Boží život z víry. Prostředky k vytvoření a upevnění náboženského přesvědčení jsou důkaz a vyvrácení námitek.

§ 23. DŮKAZY

I. *Druhy důkazů.* Homiletické důkazy jsou nadpřirozené a přirozené; nadpřirozené pak jsou přímé a nepřímé.

a) Křesťanské náboženství dáno bylo lidstvu zvláštním zjevením Božím. Kazatel, jenž zjevení Boží věřícím hlásá, musí je přesvědčiti, že to, co přednáší, je vskutku Bohem zjevená pravda. Dosáhne toho, ukáže-li, že přednášená pravda je obsažena v Písmě svatém. Ježto však Bůh svou pravdu skrze Syna odevzdal církvi, aby ji chránila a vykládala, má kazatel věřícím ukázati, že pravdě té církev vskutku učí, a to na základě Písem svatých. To jest důkaz úplný, přesvědčivý. První tedy nadpřirozený a nepřímý důkaz nějaké zjevené pravdy jest Písmo svaté, rozhodnutí církevních sněmů a svaté Stolice a souhlasné učení svatých Otců. Pro katolíka musí vědomi: „Tomu učí církev katolická“ vzbuditi pevné o pravdě přesvědčení. Bylo-li by dokazovati nějakou katolickou pravdu (na příklad o přítomnosti Ježíše Krista ve Svátosti oltářní, o potřebě vyznání hříchů a pod.) jinověrcům nebo lidem pochybujícím o učitelském úřadě církevním, pak bylo by na prvé místo položití důkazy z Písma svatého.

Mnohé pravdy, jež v Písmě sv. nejsou jasné a výslovně uvedeny, nabývají plné jistoty učitelským úřadem církevním na př. o sv. biřmování, o sv. pomazání, o očištění, odpustcích, neomylnosti papežské, neposkrvněném početí Panny Marie a j. Jiné pravdy, jež jsou v Písmě sv. vysloveny jasné, nabývají výrokem církve úplné dogmatické jistoty na př. Božství Kristovo, jeho přítomnost v Eucharistii, vzkříšení z mrtvých, odpuštění hříchů a j.

Aby přímé nadpřirozené důkazy byly ještě působivější, je záhodno čas od času zdůrazniti autoritu pramene, z něhož byly čerpány: Duch svatý to praví; tedy nikoliv člověk, nýbrž sám Bůh... Ne lidé, ne já to pravím; Kristus, věčná Pravda, tak mluví... Církev, která nemůže se zmýlit, ta učí... Vůbec je potřebí působiti k tomu, aby věřící naplnění byli hlubokou úctou k nadpřirozeným zdrojům zjevení; pak teprve budou na ně působiti výroky Písma svatého a církve a strhnou srdce i vůli.

b) Nadpřirozený důkaz nepřímý (ratio theologica) zvaný též důkazem dialektickým, jest logický důsledek zjevené pravdy. Nejsouť všechny náboženské pravdy obsaženy v Písmě svatém výslovně a určitě: Dospíváme k nim teprve závěrem, ale nutným, takže mají též plnou vnitřní důkaznost. Je-li zjevená pravda vyslovena v Písmě sv. nebo v usnesení církevního sněmu určitě, můžeme přece ještě užití nepřímého důkazu, ježto dodává pravdě ještě větší jasnosti a jistoty. Uvádíme-li takový důkaz v podobě sylogismu, pak musí být aspoň jedna návěst vzata ze zjevení Božího.

Z evang. sv. Jana 20, 21—23 lze nepřímou dokázati nutnost zpovědi. Kristus udělil církvi božskou moc odpouštětí a zadržovati hříchy. Božské vševědoudcnosti, kterou sám měl, jí však neudělil. Proto: rozhrěšení z hříchů koná kněz mocí b o ž s k o u; k úsudku však, zda hříšník je hoden odpuštění či zadržení, dospěti může kněz jen prostředkem l i d s k ý m : musí znáti hříchy a znalost tu může umožniti pouze hříšník vyznáním. — Potřebu přijímati nejsvětější Svátost možno dokázati přímo ze slov Páně: „Nebudete-li jísti těla Syna člověka a pítí jeho krve, nebudete míti v sobě života“ (Jan 6, 54). Ale i nepřímou: 1. návěst: Kristus pravil: „Tělo mé právě jest pokrm a krev má právě jest nápoj“ (Jan 6, 56). 2. návěst: Pokrm a nápoj jsou ku požívání. Ergo závěr...

c) Důkazy přirozené čerpáme buď z úsudku vlastního rozumu nebo z dějin a ze zkušenosti; béřeme tedy obě návěsti z oboru přirozeného poznání. Ježto kazatel zjevení Božího musí v první řadě čerpatí ze zjevení Božího samého, jsou důkazy přirozené významu podřízeného, druhořadné.

Bezvýznamny však tyto důkazy nikterak nejsou. Má sice kazatel v první řadě posluchačům ukázati, že přednášená pravda obsažena jest ve zjevení Božím; ale jeho úkolem jest též ukázati, že mnohé pravdy a požadavky zjevení Božího jsou pravdy a požadavky z á k o n a p ř i r o z e n é h o : důkaz rozumový. Dále jest jeho úkolem ukázati, že v dějinách lidstva je patrný n á b o ž e n s k ý a m r a v n í p r a g m a t i s m u s, že není tu náhody, nýbrž pevný princip kausality: důkaz z dějin a ze zkušenosti. Ba i v t a j e m s t v í c h, která převyšují veškero přirozené poznání a která proto mohou býti dokázána pouze ze zjevení, může rozum sloužiti víře tím, že ukazuje na analogie ve světě přirozeném, anebo přirovnává tajemství ku pravdám jiným.

Sám Pán Ježíš užíval též důkazů rozumových a zkušenostních, když na př. dokazoval farizeům, že není pouhým synem Davidovým, an ho David nazývá v Duchu Pánem (Mat. 22, 43); nebo když poukazoval ze zkušenosti na péči Boží o ptactvo nebeské a kvítí polní a dokazoval tak potřebu napřed pečovati o království Boží.

II. *Zdroje homiletických důkazů.* 1. Hlavním zdrojem důkazů pro kazatele jest, jak již shora řečeno, a u t o r i t a B o ž í, mluvící k nám z Písma svatého, z usnesení církevních sněmů a ze souhlasného učení svatých Otců. Vzniká tak nadpřirozený, přímý dů-

kaz z a u t o r i t y. Z církevních sněmů jsou to hlavně tridentský a vatikánský, jež podávají nejvíce látky k důkazům. I výroky svatých mužů a žen skýtají látku k důkazům, ovšem jen přirozeným, druhořadým. O svědectví vynikajících osob platí totéž, co bylo řečeno dříve v topice na str. 52.—54.

2. Jiným zdrojem pro důkazy jsou d e f i n i c e, obsažené v prohlášení církevních sněmů, v prohlášení ex cathedra, v katechismech, někdy i v Písmě svatém. Tedy důkaz opět nadpřirozený, ale nepřímý.

Nutnost víry možno dokázati na př. z definice sněmu tridentského (sess. 6. cap. 8): *Fides est humanae salutis initium, fundamentum et radix omnis iustificationis.*

3. P o j e m sám, jsa rozložen ve své znaky, skýtá látku k důkazu. Jindy zase rozložíme-li c e l e k v části nebo ukážeme-li pravou p o d s t a t u věci, obdržíme látku důkaznou: Přirozený, rozumový důkaz z p o d s t a t y věci.

Thesi „Každý člověk může se státi svatým“ dokážeme, rozvedeme-li pojem svatý a ukážeme pravou podstatu svatosti.

4. Fysická nebo mravní p ř í č i n a nějaké věci podává látku k nadpřirozenému nepřímému důkazu a p r i o r n í m u. Mezi příčinou a účinem, mezi cílem a prostředky je nepřeborné množství vztahů, jichž s prospěchem může kazatel užíti.

Důkaz pro potřebu s o u č i n n o s t i naší s milostí Boží: Kristus učinil tolik pro člověka; jeho narození, život, kříž, vzkříšení, církev, svátosti, kněžství, to vše pro tebe. Nemůžeš tedy zůstatí nečinným, musíš spolupůsobiti.

5. D ě j i n y a z k u š e n o s t jsou kazateli bohatým přirozeným zdrojem k důkazům. Zejména mocně působí na mysl posluchačů tak řečená exempla domestica, zkušenosti totiž vzaté ze života nebo z okolí posluchačů.

Příklady: Zkušenosti s rozlukou manželskou, s manželstvím smíšeným, s nedělní prací; mír po dobré sv. zpovědi, výčitky po hříchu.

6. Usuzujeme-li z několika stejných případů na všeobecnou platnost nějaké věty, vzniká důkaz i n d u k č n í. Důkaz tento má zpravidla dobrý účinek; úplnou jistotu skýtá tehdy, vypočteme-li všechny případy a vytvoříme z nich závěr.

Na př. Svět jest řízen Prozřetelností Boží, jež všechno pořádá až do podrobností. Vizte jen egyptského Josefa, Tobíáše, sv. Rodinu, Petra, Pavla . . . Úplná indukce: Apoštolové byli mučedníky za víru Kristovu: Petr byl ukřížován, Pavel stat atd.

7. Účinný zvláště v otázkách morálních bývá přirozený důkaz „a d a b s u r d u m“; záleží v tom, že poukážeme na nemožné nebo nesprávné důsledky tvrzení protikladného a z nich pak usuzujeme na správnost these dokazované.

P ř í k l a d : Člověk má svobodnou vůli. Důkaz. Tvrzení protikladné: Dejme tomu, že člověk svobodné vůle nemá. Ale pak nesmíte jej pohá-

něti k odpovědnosti, nesmíte jej trestati za zločin, nesmíte mu dávatí odměnu za dobré skutky, není pak vůbec rozdílu mezi dobrým a zlým.

8. Připustíme-li názor protivníkův jako správný a obrátíme jej pak proti němu samému, vzniká subjektivní argumentum a d h o m i n e m.

Příklady: Co soudíte o dítěti, které splácí lásku rodičů nevděkem? Co zaslouží syn, pro nějž rodiče tolik nocí probděli, tolik se napracovali, a on jimi nyní pohrdá? Řcete! Nuže, jak nazvete jednání člověka, jenž se nevděčně zachoval proti Tvůrci, nejdobrotivějšímu Tvůrci? — Vy, kteří nenávidíte církve Boží a proti ní bojujete, pravíte: Církev už zmírá. Nuže, umírá-li jen nerozumně zvíře, dáme mu pokoj a necháme je v klidu zemřítí.

9. Vhodně též mnohdy usuzujeme z pravdy a n a l o g i c k é na správnost přednesené these: argumentum e x a n a l o g i a. Na lid důkaz takový působí někdy účinněji nežli pravidelná argumentace.

Na př.: Kdybychom vstoupili do nějaké dílny a viděli tam nástroje, jichž účelu neznáme, odvážíme se tvrdití, že jsou zbytečné? A nejsou pošetilí lidé, kteří považují za zbytečné a bezúčelné nějaké stvoření nejvyšší moudrého Boha? (Sv. Augustin.)

10. Též i všeobecný s o u h l a s l i d s t v a s některou pravdou jest důkazem její pravosti: Argumentum e s e n s u c o m m u n i. Jsou to zvláště pravdy, jež mají úzký vztah k dennímu životu. Onen všeobecný souhlas je důsledkem přirozeného poznání a zdravého rozumu.

Takové pravdy jsou: Bůh jest. Duše lidská je nesmrtelná. Po smrti je odměna i trest. Jest rozdíl mezi dobrem a zlem.

III. *Forma homiletických důkazů.* 1. Nejjednodušší forma důkazu jest *sylogismus*, úsudek, jehož však v kázání zřídka užíváme pro jeho suchou, školskou formu.

2. Vypustíme-li jednu z návěstí, ježto je samozřejmá, vzniká *enthymema*.

E n t h y m e m a: Křesťan očekává odměnu v nebesích. Nuže, doufejme v odměnu nebeskou a snažme se jí dosáhnouti. Druhá návěst „I my jsme křesťané“ je vypuštěna.

3. Jestliže k jedné návěsti neb i k oběma připojíme vysvětlivky nebo důvod, nazývá se tento důkaz *epícherema*.

Na př.: Ježíš Kristus prohlásil, že jest místo věčných trestů. Ježíš však myliti se nemůže; vždyť jest Bůh. Musí tedy býti místo věčných trestů.

4. Docházíme-li ke stejnému závěru i z protikladu první návěstí, vzniká *dilemma*.

Známe jest dilemma Tertullianovo v apologii křesťanů proti Trajanovu ediktu: „Křesťané nebudtež vyhledáváni; budou-li udáni a usvědčeni, budtež potrestáni.“ Tertullian dilemmatem dokazuje: Tento edikt je nespravedlivý. Buď jsou křesťané vinni a pak je edikt nespravedlivý,

poněvadž by pak křesťané měli býti vyhledáváni. Anebo jsou křesťané nevinní, a pak edikt je zase nespravedlivý, poněvadž pak by křesťané trestáni býti neměli.

5. Nedoporučuje se v kázáních užívati složeného důkazu zvaného *řetězec*, *sorites*, pro jeho složitost a tudíž malou účinnost. Uživeme-li řetězce, budiž co nejstručnější.

Sv. Alfons dokazuje řetězcem význam modlitby pro spásu člověka: Modlitbou dosahujeme milosti, milostí vytrvalosti v dobrém, vytrvalostí věčné spásy; proto, kdo se modlí, spasen bude.

IV. *Vlastnosti důkazů.* — Homiletický důkaz budiž: 1. *Přesvědčivý.* Vratký důkaz spíše poškodí než prospěje. Posluchač zastaví se hned u slabiny důkazu, přeslechne leccos ostatního a pochybnost utkví v mysli.

2. *Jasný a průhledný.* Jest se v důkazech vystříhati filosofických termínů a učených výrazů. Cítuje-li se výrok Písma sv. nebo sv. Otce, jest zpravidla potřeba výrok ten vysvětliti neb aspoň parafrázovati. Pouhé mechanické citování bývá nejčastěji chybou kazatelů při dokazování.

3. *Neopřelý.* Působivosti pozbývá také důkaz, uvádí-li se mnoho citátů, nadto ještě nevysvětlených, anebo hromadí-li kazatel příliš mnoho důkazů přirozených; užívati důkazů přirozených na újmu důkazů nadpřirozených přiči se vůbec účelu křesťanského kázání. Nezapomínejž kazatel nikdy slov svatého Pavla: „Justus meus ex fide vivit“ (Žid. 10, 38).

V. *Pořadí důkazů.* Homiletické důkazy řadí se podle své důkaznosti. Největší objektivní důkaznost mají důkazy z autority (Písmo svaté, učení církve, svatí Otcové), pak důkazy z rozumového usuzování, z dějin a ze zkušenosti. Než kazatel nebude se řídití vždy objektivní důkazností, nýbrž spíše důkazností subjektivní, vybíráje takové důkazy, které se zvláště hodí pro tyto posluchače, pro tuto dobu, pro toto místo. A podle této subjektivní hodnoty také důkazy seřadí. Je tu možný trojí způsob:

1. Kazatel postupuje od důkazu silného k silnějšímu až k nejsilnějšímu. Tento způsob je nejčastější a jelikož nejpůsobivější, nejvíce se doporučuje.

2. Kazatel začne důkazem silnějším, sestoupí k slabšímu a opět vystoupí k nejsilnějšímu.

3. Jsou-li posluchači zaujati proti nějaké pravdě nebo lhostejni k některé ctnosti, pak zvolí kazatel na prvním místě důkaz nejsilnější, aby posluchače hned přesvědčil; na konci však musí býti opět důkaz silný, aby řeč neztratila působivosti.

§ 24. VYVRÁCENÍ (REFUTATIO)

I. *Význam refutace.* 1. Náboženské přesvědčení je nesmírně cenný statek duchovní pro každého člověka; a přece vystaveno je stále odporu i útokům. Je povinností kazatelovou chrániti náboženského přesvědčení věřících, a proto musí odpor i útoky proti víře činiti neškodnými.

2. Odpor proti náboženským pravdám vystupuje buďto v podobě pochybností nebo ve formě námitek. Pátráme-li po příčinách jejich, vidíme, že nezavinila je snad vratkost náboženských pravd, nýbrž slabost nebo pýcha rozumu, častěji však převrácená vůle lidská, ovládaná vášněmi. Dějí se námitky proti pravdám věroučným, ale ještě častěji proti pravdám mravním. I když tedy kazatel nějakou pravdu věroučnou nebo mravní dokázal, přece často mu zbývá ještě úkol, odstraniti překážku, jež se v cestu staví rozhodnutí k činu.

II. *Způsob vyvrácení.* Abychom vyvrátili pochybnosti a námitky, můžeme zvoliti dvojí cestu: pozitivní neboli *thetic*-kou, jestliže odmítanou pravdu dokážeme tak pevně, že pochybnosti a námitky padají samy sebou; nebo 2. cestu *polemic*-kou, předneseme-li pochybnost nebo námitku a pak ji vyvrátíme. Kazatel hleďž co možná dojiti k cíli po cestě první; není-li to možné, pak teprve zvol cestu druhou. Kterak tu postupovati?

1. Popřeme správnost protivníkovy námitky a dokážeme pravdu opačnou; známý to princip logiků: *Nego*. Dokážeme pak pravdu opačnou buďto doklady přímými anebo nepřímě, poukážíce na důsledky plynoucí z námitky, kdyby byla správná.

Na př. Bůh je nekonečně dobrotivý; jeho hrozby jsou pouhá slova. Ó nikoli! Vizte Kaina, zda hrozba Boží bylo pouhé slovo. Pozorujte potopu světa, Sodomu a Gomoru, odbojné Izraelské na poušti, zda hrozby Hospodinovy nebyly přísnou skutečností. — Anebo: Mrtev je mrtev; není života po smrti. Ó, není tomu tak, nemůže tomu tak býti. Či je možno, aby ten, jenž život svůj obětoval za bližního, jako to učinilo tisíce křesťanů; aby ti, kdo své mládí, své síly, svůj život celý věnovali službě nemocných a opuštěných; aby ti, kdo veškeren svůj majetek věnovali na zmírnění bída lidské; aby ti všichni došli stejného osudu jako krvežíznivý Nero, jako ti, kdo život svůj ztrávili v radovánkách a rozkoších?

2. Je-li v námitce zrnko pravdy, *připustíme pravdu*, nepravdu odmítneme, podle principu: *Distingo*. Tento způsob je zvláště účinný, ježto protivník jest jaksi uspokojen, že má přece částečně pravdu: člověk snese spíše myšlenku, že neví všechno, než že se mýlil.

Příklad: Čestný člověk nemění svého náboženství! Ano, nemění, ví-li, že jeho náboženství je pravé! Pozná-li však, že není pravé, nebyl by mužem čestným, kdyby v bludu zůstal.

3. *Připustíme-li námitku, závěr z ní vyplývající však odmít-*

neme a dokážeme, že námitka je bezdůvodná neb jen zdánlivě správná: *Concedo, sed nego consequentiam*.

Příklad: Pokrm jako pokrm. Je tedy jedno, požívám-li v pátek maso nebo postní pokrm. Je pravda, že pokrm sám hříchu nečiní. Ale proto přece jísti masité pokrmy v postě je hřích, ježto se tak děje z neposlušnosti nebo ze vzdoru k církvi, kterou máme poslouchati.

4. Námitky jako bychom si nevšímali, ale ze zásad nebo z jednání protivníkov ukážeme na planost jeho námitky (*argumentum ad hominem*).

Na př.: Ty pravíš: Jsem příliš slab, než abych mohl zachovati ctnost čistoty. A hle! Ty přece čteš pochybné knihy, vyhledáváš dráždivé obrazy, chodíš do nebezpečných společností: kterak můžeš pak býti silen, abys čistotu zachoval.

5. Upřeme protivníku právo tuto námitku činiti a zeslabíme jeho autoritu, poukážíme na jeho nevědomost, rozpor se sebou samým, na jeho vášně. Je tu však kazateli potřebí sebezáporu, aby se nestal vyzývavým, rozmrzelým nebo zatrpklým vůči protivníkovi.

Příklad: Kříž je člověku příliš těžký. — Tak volají jen světáci, člověk zbožný mluví jinak. Ó vy, kteří holdujete světu a jeho rozkoším, vy můžete posouditi radovánky, rozkoše. Zde jste oprávněnými soudci. O tom mluvte, o tom vás chceme poslouchati: Jedná-li se však o kříž, tu ponechte slovo těm, kteří jej již nesli, kteří mohou o něm mluvit ze zkušenosti.

III. *Požadavky*. 1. Nebudiž při každém tématě vyvrácena každá pochybnost nebo námitka. Kazatel zabývej se jen takovými pochybnostmi a námitkami, jež posluchači již znají anebo pravděpodobně uslyší a které jest užitečno vyvrátiti. Vyvrací-li kazatel námitky, jichž věřící neuslyší, je takové vyvrácení zbytečné nebo dokonce škodlivé, ježto snadno vzbudí ve věřících pochybnosti, kterých dosud neměli.

2. Námitky rázu dogmatického nebudtež podávány duchaplněji, nežli jak jsou všeobecně známy. Celkem možno říci, že dogmatické námitky je snáze vyvracet než námitky z oboru mravního; jsou též častěji uvedeny ve vědeckých příručkách. Ne tak námitky morální; těch si vědecké příručky tak nevšímají, a kazatel má nadto ještě úkol překonati špatné sklony srdce, jež takovým námitkám nadržují. Uveď proto kazatel námitku takovou co možná slovy a ze srdce posluchače, aby si snáze získal jeho sympatie.

3. Kazatel vyvracej námitku vážně a přesvědčivě. Vtipem se nedá zpravidla žádná námitka odbyti; ironie, vtip, zarážejí trn pochybnosti a námitek obyčejně ještě hlouběji. Proto jich kazatel ani neužívej. Vyvrácení dlužno si také tak připravit, aby posluchači ani stínu rozpaků a nerozhodnosti nepozorovali na kazateli. Čím větší autority požívá kazatel u věřících svým ctnostným životem a svými vědomostmi a čím pádnější jsou jeho dů-

vody, tím snáze vymýtí ze srdce posluchačů pochybnosti i námitky.

4. Ani při vyvracení nepravdy nesmí kazatel ztráceti nadpřirozené lásky k posluchačům. Nijak nedávej jim znáti své převahy, varuj se příkrého odsuzování protivníků, vystříhej se každého výsměchu. Nesmí kazatel zapomenouti, že mnozí pochybovači jsou bona fide. Ale ani proti těm, kdož jsou mala fide, nesmí bojovati příkrostiti, nýbrž důvody. Hřímání proti bezbožné nevěře neosvěcuje, nýbrž roztrpčuje.

5. Námitky buďtež vyvraceny zpravidla tehdy, až příslušná pravda byla již dokázána. Jen tehdy, když by námitky zeslabovaly celý důkaz, bylo by třeba je vyvrátiti dříve, než kazatel přikročí k důkazům.

P o m ů c k y : Brors Fr. X. S. J., *Modernes ABC für Katholiken aller Stände*, Berlin 1902; týž, *Die Wahrheit, apologetische Gespräche für Gebildete aller Stände*⁶, Kevelaer (Rheinland) 1905. Hlavinka Alois, *Bludy a lži v dějinách*², Brno 1908. Nilkes Pet., S. J., *Schutz- und Trutzwaffen im Kampfe gegen den Unglauben*, Kevelaer 1909, 3 svazčky. Ségur—Müller H., S. V. D., *Antworten auf die Einwürfe gegen die Religion*, Steyl 1910, a mn. j.

SLOVO BOŽÍ A CIT

§ 25. VÝZNAM, DRUHY A PROSTŘEDKY CITŮ

I. Význam citu v kázání.

1. Základnou pro každou duševní a tudíž i nadpřirozenou činnost je poznání rozumové. Čeho neznáme, po tom netoužíme. Než tím, že kazatel pravdu osvětlil a dokázal, nevykonal ještě vše; musí též pohnouti vůli, aby se rozhodla k činu. Mezi rozumem a vůlí jest však ještě zvláštní duševní stav, jakési duševní napětí, cit, afekt. Je pak cit vzrušení myslí, jež bylo vyvoláno živým poznáním dobra nebo zla, na příklad radost, naděje, láska, bolest, bázeň, nenávisť, soucit a j. Každý vjem, každá představa vyvolá v duši pohnutí příjemné nebo nepříjemné, kterým se poznání rozumové přenáší do oblasti vůle.

2. Vůle na pouhé poznání rozumové rozhodne se jen velmi neschopně. To, co jí dává mocný popud k rozhodnutí, je cit. Odtud patrný veliký význam citu pro jednání lidské.¹ Pro trvalé a energické jednání, zejména za obtížných okolností, je cit důležitým činitelem; byv někdy mocně vzrušen, pohne vůli i k činům, jež se protíví všem zdánlivě zakořeněným názorům a zásadám

¹ Pěkně praví Keppler: „Die Schlüssel zur Stahlkammer des Willens liegen in der Vorhalle des Verstandes und im Vorzimmer des Gefühls“ (*Homiletische Gedanken und Ratschläge*⁶, str. 69).

člověkovým. Vzpomeňme jen na účinek kázání před křížovými výpravami, na vyzvání dlouho zatajovaných hříchů, na náhlá obrácení a pod.!

3. Co nejmocněji vzrušuje city, jest obrazotvornost: čím živější představa, tím mocnější cit a tím rychlejší účín na vůli. Ale cit působí též zpětně na obrazotvornost: podněcuje ji k činnosti a oživuje tak i myšlení lidské. Každý kazatel ví zajisté ze zkušenosti, že se mu vbízejí bohaté myšlenky a vhodné obrazy, pracuje-li kázání při mírně vzrušených citech.

4. Kdyžte tedy cit má takový význam pro vůli i poznání lidské, musí býti kazatelovou zásadou: **Hlásej slovo Boží tak, aby bylo nejen poznáno, ale i milováno, ut veritas placeat.** Vzorem budiž mu sám nejvyšší Učitel. U něho střídají se nejjemnější city něžnosti k dětem s bolestným steskem nad Jerusalemem, až s drtivou hrozbou farizeům (Mat. 23) a s přísnou věštbou posledního soudu (Mat. 24, Luk. 21). A po jeho příkladě mluvili k srdci i apoštolové a všichni velcí kazatelé!

I sám Bůh používá lidského citu, když působí na duši svou milostí. Milost pomáhající nejen osvětluje rozum a posiluje vůli, nýbrž dává duši i čistou radost, posvátnou bázeň, živé zanícení. — Jak těžká bývá ctnost člověku, jenž trpí suchopárností! — Některého člověka přivádí Bůh k sobě nitrnou bolestí (sv. Augustin), jiného bázní (sv. František Borg.) nebo láskou (sv. Maří Magd.). Musí býti tedy snahou kazatelovou, aby využil i tohoto bohatého fondu duševního pro život z víry.

Druhy citů, pokud máme zření k účelům homiletickým.

a) Podle obsahu jsou city jednoduché a složené. Jednoduchý cit je láska, bolest; složený soucit, vzniklý spojením lásky s bolestí; lítost je složena z bolesti a lásky, vděčnost z radosti a lásky.

b) Podle představ, z nichž vznikly, jsou city nadpřirozené a přirozené. Pro kazatele mají hlavní význam city nadpřirozené, ježto jenom tyto náboženský život přímo podporují, jako na příklad láska k Bohu, bázeň Boží, důvěra v Boha a pod. City přirozené může sice kazatel též buditi, ale nikdy ne pro ně samé, nýbrž jako pomocné prostředky, jimiž by duše posluchačů učinil přístupnějšími představám a citům nadpřirozeným.

Chyboval by tedy kazatel proti účelu a důstojnosti slova Božího, kdyby přirozenými představami (chudobou, nemocí, rozloučením, smrtí nebo zase štěstím rodinným, láskou mateřskou, manželskou) snažil se vzbuzovati city přirozené a na nich přestával, takže by posluchači byli přirozeně dojati. Takový směr kazatelský, jenž podrobným líčením osudů, světlých i stinných stránek životních, chce dojmouti k slzám, je zvrácený a škodlivý. Slzy přirozené vysilují energii, zředují sílu vůle. Jen výjimečně (při pohřebních promluvách, o dušičkách) může býti takových přirozených citů použito, aby jimi povznášena byla duše v oblast nadpřirozena.

c) Podle prostředků, kterých kazatel užívá ve vypracování a v přednesu, je cit neboli pathos virtuální (utajený) a formální (zjevný). Virtuální pathos tají se v duchovní řeči, ve které kazatel užívá objektivních představ ležících mimo něho, aby vzbudil cit, na příklad dojemně vypravuje nějakou událost, líčí krásný zjev a podobně. S formálním pathosem mluví, vzbuzuje-li city v posluchačích vlastními nitrnými ději a jevy. Takovými subjektivními prostředky jsou citové příkrasy řečnické, změny hlasové a akce. Pro duchovního řečníka je virtuální pathos mnohem důležitější než formální.

Virtuální pathos je jako živý, ale tichý oheň, pronikající kázáním; formální pathos jest vysoko vyšlehující plamen, jenž vše zachvacuje. — S virtuálním pathosem líčí sv. evangelisté umučení Páně, mluví Daniel k Baltasarovi (Dan. 5, 17—28), Aggeus ke kněžím (Agg. 2, 17—20) a j. — Příklad pathosu formálního: „Tys věděl dobře, Spasiteli, že my jinak spasení dojíti nemůžeme nežli tím, že pokání činit, trpět, nedovolených věcí si odříkat budeme. A proto, abychom měli tu cestu prošlapanou, schůdnou, Tys šel napřed tou cestou sám, ačkoli jsi nemusil. Tys věděl, že nám bude ta cesta těžká i teď, když máme krásný příklad tvůj před očima — což by teprve bylo, kdybychom ho neměli? Kdybys byl na světě býval živ v rozkoši, radovánkách, my bychom byli nikdy neuvěřili, že musíme jíti v tomto životě po cestě jiné, po cestě opačné, po cestě pokání, utrpení, odříkání. A to byla by naše záhuba, neboť nás, hříšné lidi, neuvede ke spasení nic jiného, nežli pokání a zase pokání. Ó, díky tedy Tobě, Spasiteli, žeš vyvolil si tu horší stránku zde na světě, díky za tvé ponížení, utrpení..." (Melka.)

III. *Prostředky vybavující city.* City nedají se vybavit suchopárným výkladem, vážnými důkazy neb abstraktním líčením. Tyto prostředky osvěcují rozum, ale nevybavují citů, nanejvýše je připravují. Ještě méně vybaví city strojený přednes, nadšená deklamace nebo dokonce pobídka, aby posluchači takový cit vzbudili: „Radujme se... truchleme... lkejme" atd. City dlužno vybavovati rozumem a obrazotvorností, líčíme-li, kterak ta či ona věc je dobrá nebo zlá, cenná nebo bezcenná. A tu zase nestačí všeobecná teoretická úvaha, nýbrž řečník musí živě ukázati, kterak ta věc je dobrá nebo zlá pro mne, zda pro mne má cenu čili nic. Také nesmí tato úvaha dotknouti se duše posluchačovy jen letmo, nýbrž musí na ni působiti déle. Proto budiž snahou kazatelovou, aby posluchačům živě a jasně vylíčil dobro nebo zlo nějaké věci a provázel ji projevy obrazotvornosti; užije při tom líčení, metafor, podobenství, příkladů a všech obrazů, jež přispívají k jasnějšímu znázornění dobra nebo zla té věci.

ZVLÁŠTNÍ PROSTŘEDKY PATHETICKÉ

Kromě všeobecných motivů citových má kazatel po ruce ještě prostředky zvláštní, slohové, jimiž hledí vybavit v posluchačích přiměřené city; jsou to: řečnický rozvoj (zvaný též amplifikace) a pathos formální.

§ 26. ŘEČNICKÝ ROZVOJ (AMPLIFIKACE)

Rozvedeme-li nějakou myšlenku, abychom ji buď lépe poznali, nebo přesvědčivěji dokázali nebo posluchače hlouběji dojali, vzniká řečnický rozvoj. V užším smyslu se toho jména užívá hlavně tehdy, rozvádíme-li nějaký motiv za účelem bezděčného buzení citů.

I. Druhy řečnického rozvoje. Rozvoj řečnický má mnoho forem. Mnohé z nich byly jmenovány již při homiletickém výkladu, jako protiva, přirovnání, specialisace; možno jimi dosáhnouti nejen jasnějšího poznání pravdy, nýbrž současně i vybavit žádoucí city. Mimo tyto formy budtež ještě uvedeny:

1. *Congeries*, shrne-li řečník co nejtěsněji všechna hlediska, hodnotící nějaký předmět, tak, aby všechna takřka současně vystoupila před ducha posluchačova a tím živěji vybavila cit. Zvláště se dobře hodí takové soustředění v závěru kázání.

Příklad z listu sv. Pavla k Židům 11, 32—34 o stálosti víry: „A co mám ještě říci? Vždyť by mi nestačil čas, kdybych měl vypravovati o Gedeonovi, Barákovi, Samsonovi, Jeftovi, Davidovi, Samuelovi a prorocích, kteří věrou přemohli království, učinili spravedlnost, dosáhli věcí zaslíbených, zacpali tlamy lvům, uhasili prudkost ohně, unikli ostří meče, posilnili se ze slabosti, stali se hrdiny v boji, zahnali vojska cizích (národů).“ — Anebo: „Což pohané — ti neznali Krista, ti nevěděli, čím jsou Mu povinni; ale vy, vy Ho znáte, vy Ho zapřít nesmíte, vy jste s ním spojení tisícerymi pouty, vy jste odkojeni Jeho Krví, vychováni Jeho naukou, prosyceni Jeho milostmi.“ (Zavoral.) — Ach, aké vyznačenie, akú nesmiernú mravnú cenu, akú dokonalosť, krásu, dobrotu prirodzenú a nadprirodzenú, akú ojedinelú a nepochopiteľnú lásku Otca, Syna i Ducha sv. zahrňuje v sebe toto slovo: Bohorodička (Durček).

2. *Klimax (gradace)*, jež pořádá citové motivy tak, aby následoval vždy silnější.

Příklad: Už lidský příklad dovede otřásti vši bytostí naší... A což, když příklad přichází s nebe, což, když jej dává sám Bůh? (Zavoral.)

3. *Řečnická kresba* popisuje nějaký čin, ctnost, stav po stránce citových motivů tak živě, že posluchačům vzniká takřka obraz před duševním zrakem.

Příklad: Přeneste se, draží, do večeradla v Jerusalemě! Je to velká, krásná síň, slavnostně okrášlená jako chrám. Při prvním zásvitu hvězd navečer sedá Spasitel se svými ke stolu. Večerní hodina má vždy jakousi posvátnost v sobě. Požívá napřed beránka velikonočního a pak přichází veliký okamžik. Nastává slavnostní ticho. Zdá se, jako by svatý duch Boží vanul síní. Učedníci patřti plni očekávání na Spasitele. Tak ho ještě nikdy neviděli, ještě nikdy takové velebnosti a mírnosti v jeho tváři. Zdá se, že jeho oko zírá do budoucnosti, kde již vidí oltář vedle oltáře ve chrámech křesťanských. Pak pozvedá toto oko k nebesům. Vidí až do lůna Božství. A nyní bere chléb do svých rukou a praví — káž bychom ten zvuk jeho hlasu mohli slyšeti: atd. (Stiegele).

Jmenované druhy řečnického rozvoje jsou rozvoje věcné; jiné druhy jsou rozvoje slovné:

1. *Emfase* volí silnější slova, jež označují touže věc, ale vyzvedají její význam, aby vybavila živější cit, na příklad děsný nevděk, duše zotročena hříchem.

2. *Nadsázka* (hyperbola) zvětšuje předmět, ale neuvádí posluchače v omyl.

Příklad: Proud slzí, život je chvílka a pod. — „I jeho stín byl by vítězství dobyl,“ praví nadsázkou Bossuet o vojevůdci Condé-ovi.

3. *Konduplikace* jest opakování slova za účelem zdůraznění.

Příklad: Vy víte, co Ježíš Kristus za nás trpěl, vy to víte. — Z brevíře Offic. Sabb. infra Oct. Pentec.: Febris nostra libido est, febris nostra luxuria est, febris nostra ambitio est, febris nostra iracundia est (sv. Ambrož).

4. *Synonymie* hromadí slova stejného nebo podobného významu.

Příklad: Dokud strom kvete a se zelená, všechno je na něm půvab, krása, nádhera (Vieira). — Cítíš jenom, že je vše skončeno, že je vše dokonáno (Zavoral). — Při této figuře jest se zvláště řečníku míti na pozoru, aby se příkrasa ta nezvrhla v pouhé slovíčkářství: musí v ní vždy býti něco případného, vzestupného.

5. *Expolitio*, zdůrazňuje-li se nějaká myšlenka nikoli příbuznými slovy, nýbrž podobnými zesílenými větami.

Příklad: Miliony milionů let v hrozných mukách a bolestech. Miliony milionů let bez nejmenší útěchy, nejmenší úlevy. Miliony milionů let v nenávisti a proklínání. Miliony milionů let bez nejmenšího paprsku lásky, dobra a krásy (F. X. Novák).

6. *Correctio* vzniká, odvolává-li kazatel zdánlivě své tvrzení, aby je nahradil jiným, silnějším.

Příklad: Chcete věděti, jak Bůh nenávidí hříchu? Pohleďte do pekla: tím je řečeno vše. Ale nikoliv, mylím se; neřekl jsem nic: peklo ve vši své děsnosti, peklo se všemi svými nesmírnými hrůzami nevysvětluje nám dostatečně, jak Bůh nenávidí hříchu (Karel Frey z Neuville S. J.). — Předpovídají nám jistou záhubu a vědí, že naše jest budoucnost — ne naše, ale toho, který řekl: Brány pekelné jí nepřemohou (F. X. Novák).

Amplifikace slovné spojují se někdy s věcnými a tyto zase na-

vzájem se střídají. Třeba však vždy mít na paměti, že, chceme-li vybavit city, musíme rozvinouti jejich motivy, nikoli pouze pojmy vykládati nebo dokazovati. A dále je třeba řečnického rozvoje hlavně tam, kde chceme posluchače dojmouti, nikoli při výkladech a důkazech. Kdy tedy a v jaké míře má kazatel užívati amplifikace, to poznej z odpovědi, jaké si dal před přípravou na kázání: O čem chci kázati? Co jest cílem tohoto kázání?

§ 27. FORMÁLNÍ PATHOS

I. *Význam.* Je nutno, aby kazatel sám byl proniknut city, jež chce vybavit ve svých posluchačích. Je-li však jimi proniknut, musí je také nutně dáti najevo. Kdyby kazatel přednášel pravdy i nejvznešenější chladně a suše, bez nadšení a bez citu, nevěřili by posluchači v pravdivost jeho slov. City kromě toho se také sdělují. Jestliže tedy věřící pozorují city příslušné na kazateli, sami bezděky jim podléhají. A důsledek zase je, že city pomáhají jim pak lépe pravdu chápati a podle ní jednati. Je tedy kazatel povinen slovu Božímu i posluchačům, aby vnitřní své afekty dával také najevo, aby tedy mělo jeho kázání též formální pathos. Čím je však v sobě vzbudí? A čím je dá najevo?

II. *Prostředky.* Kromě milosti Boží je to láska k duším, je to vážné a všestranné rozjímání o předmětu kázání a vroucí modlitba, která v duši knězově vyvolá přiměřené posvátné city.

Prostředky pak, jimiž kazatel své city projeví, jsou: a) Přiměřený tón řeči, b) vzezření a akce, c) sloh. O prvních dvou prostředcích bude obsírněji pojednáno později; zde všimněme si pouze slohu, jakožto projevu citového vzrušení řečníkova.

Formální pathos ve slohu se jeví citovými příkrasami. Nejdůležitější jsou:

1. *Anafora a epifora*, začínáme-li nebo končíme-li několik částí řeči týmž slovem.

Příklad anafory: Umíráš a víš, jak jsi víru nohama šlapal, svých povinností nedbal, Krista pronásledoval. Umíráš a před tvýma očima se otvírá propast, jež nemá dna. Umíráš a před tebou zeje hrob, tak děsný ve své temnotě, tak hrozný ve svém mlčení (Zavoral). — Epifora: Et cum tibi creditur, iuras? et cum nemo exigit, iuras? et horrentibus hominibus iuras? (Sv. Augustin.)

2. *Polysyndeton a asyndeton*, opakujeme-li nebo vynecháváme-li spojky (a, i, ale atd.).

Příklady: Polysyndeton: Hle, stánek Boží s lidmi a přebýváti bude s nimi a oni budou jeho lidem a on, Bůh, s nimi bude jejich Bohem: a setře všelikou slzu s očí jejich a smrti nebude již (Apokal. 21, 3, 4).

Asyndeton: Vše je dokonáno: úmysly Boží splněny, spravedlnost

Jeho usmířena, cesty prozřetelnosti Boží vysvětleny: dokonáno jest.

3. *Litotes*, jež úmyslným zápořem zesiluje klad.

Příklady: A ty, Betleme, území judské, nikoli nejsi nejmenší mezi knížecími městy judskými (Mat. 2, 6). — Milost jeho ke mně nebyla marná (1. Kor. 15, 10).

4. *Aposiopese* (reticentia) jest náhlé přerušení věty, aby tím více působila myšlenka, jež nebyla vyslovena.

Příklad: Ach, Pane, jak mohl ses dáti přibíti na kříž za tak nevďěčné, tak nepochopitelné lidi? ... Ó, sestup, sestup s kříže: neboť co můžeš očekávati od lidí? ... Oni dají přednost každému pošetilému nápadu, každé malé výhodě, každému planému přání; a mělo-li by se kdy státi, že by měli voliti mezi tebou a — mezi kým? — mezi tebou a mezi — nechci toho raději vysloviti atd. (Segneri.)

5. *Inverse* nastává, změníme-li slovosled ve větě, stavíce nejpůsobivější slovo v čelo její.

Na př.: Jako bílý sníh Alp jest kněz. (F. X. Novák.)

6. *Řečnická otázka* vzniká, užijeme-li formy tázací místo oznamovací, a to proto, abychom naznačili hlubší přesvědčení, zesílili klad nebo zmírnili pokárání. Při prudkém hnutí mysli lze hromaditi několik řečnických otázek.

Na př.: Dovolávám se vašeho svědomí: Oslavujete Boha čistotou těla? Plníte povinnosti otce, manžela, pána, muže veřejnosti, křesťana? Je vaše srdce prosto vši nenávisti, žárlivosti, nevraživosti k bratrům? Kdo je vinen? Bůh? Nikoli! Člověk. (Melka.) Či nemá každý v této chvíli precítit a před seba si vzít, že keby i tisíc životů a tisíc srdcí mal, že so vštkými by mal do služby Ježíša si stat?! (Durček.)

7. *Přání* (optatio) vyjadřuje živou touhu po nějakém dobru; je spojeno i s pathetickým přednesem.

Příklad: Nuže, spěchejte, vy věrozvěstové! Kéž by se hory srovnaly před vašimi kroky, kéž by se vyplnila údolí, kéž by všechno tělo uželo spásu Boží! (Fenelon.)

8. *Prošba* (deprecatio, obsecratio), obrací-li se kazatel v prudkém pohnutí mysli k Bohu, k svatým neb i ku posluchačům, aby si vyžádal nějakého dobra neb odvrácení zla.

Na př.: Že bez zázraků je kolem nás i v nás samých samá propast, nedohledná a hrozná? Zapřísahám vás, abyste o tom přemýšleli, ale nejen povrchně, nejen z polovice. (Zavoral.)

9. *Zvolání* jest živý projev prudké touhy, bolesti, překvapení, nevole a pod.

Příklady: O beatos nos, quorum causa Deus iurat! o miserrimos, si nec iuranti Deo credimus! (Tertullian.) — Otevřte evangelia! Jaká krása nauky! Jaká prostota! Jaká pečeť pravdy! (Zavoral.)

10. *Apostrofa*, kterou kazatel odvraceje se od posluchačů, obrací se k Bohu, k nějaké neurčité osobě, k zemřelým, ba i k bytostem nerozumným nebo k věcem neživým.

Na př.: Ó, vraťte se — neváhám to vysloviti — vraťte se, vy šťastné

doby pronásledování!... Ó pokoji, ó dlouhý pokoji, jak jsi hořký, ty, po jehož sladkosti tak dlouho jsme toužili! (Fenelon.)

11. *Personifikace* (prosopopeie), vystupují-li v řeči bytosti neživé, ba i pojmy abstraktní jako živé, mluvící nebo jednající.

Stiegele na př. personifikuje smrt: Učenci zhasila tiše lampu, knězi vzala z ruky kalich; i biskupům, kteří tuto leží, vypadla berla, jsou mrtvými strážci svého mrtvého stáda. Ach, jak snadno se dá uhlidati to stádo, jehož smrt se dotkla svou holí a je umlčela.

III. *Čeho třeba dbáti při formálním pathosu?* 1. Hlavním požadavkem po stránce citové u kazatele jest, aby jeho afekt byl *přirozený*. Kazatel musí sám býti proniknut city, jež chce vybaviti v posluchačích. Není-li tomu tak, je-li cit pouze předstíraný, je kázání *strojené, afektované*, bez pravého nadšení, ale ani nadšení nevlévá. Kázání takové některé zůstávají chladné, jiné ladí k výsměchu. Naproti tomu, je-li kazatel proniknut *přiměřenými* city, pak je jeho obrazotvornost živější, myšlenky a obrazy plynou samy, přednes je prozářen zanícením: „Pectus est enim, quod disertos facit,” dí Quintilian (Institutiones oratoriae l. 10. c. 7., 15).

2. Třeba dbáti kazateli, aby pathos byl *přiměřený*, a to:

a) *Předmětu duchovní řeči*. Jakési teplo musí sálati z každého kázání; vždyť není to pojednání filosofické. Ale přece každý předmět nežádá ani nesnese stejného citového vzrušení. Duchovní řeči rázu poučného musejí býti klidnější; silnější city odváděly by pozornost od výkladu a dokazování. Ale mírné zabarvení citové snese kázání každé (na př. anafory, epifory, řečnické otázky).

b) *Povaze a důstojnosti kazatelově*. Klidné povahy nemají se příliš namáhati, aby vybavovaly city prudké, nýbrž mají se snažiti působiti více klidem a tklivostí. Některí kazatelé zase dovedou stejně lehce vznítiti živý cit i mluvíti s jemnou tklivostí. Těmto delším cvikem se přiblížiti, musí býti snahou i povah klidných; ale násilí si při tom činiti nesmějí nikdy.

c) *Posluchačům*. Před vzdělaným nebo vznešeným posluchačstvem nemohou city býti nikdy tak živé jako před posluchačstvem prostým. Také v menších místnostech, před menším posluchačstvem dlužno city mírniti, aby nebyly nápadny a nebudily dokonce útrpný úsměv.

3. Kazateli třeba dbáti též toho, aby pathosu užito bylo na *přiměřeném místě v kázání*. Úvod bývá zpravidla klidný; teprve když mysl posluchačů byla poučením a důkazy připravena, může kazatel se snažiti roznítiti i city. V mimořádných případech může i úvod býti více nebo méně citový; je to zvláště při úvodu „*ex abrupto*“, kde však mysl posluchačů již jest připravena samými okolnostmi. Jinak jest pathos ponechati na pozdější části duchovní řeči, zejména na závěr. Neopomeň však kazatel svou řeč skončiti právě tehdy, kdy citové zanícení dosáhlo přiměřené výše, sice by

další řečí zmařil to, co v duši posluchačů byl vybudoval. Vystříhejž se kazatel též jakéhosi mechanismu ve vybavování citů tím, že by vždy po chvilích nějaký oddíl kázání věnoval momentům citovým. A ještě více se varuj posluchače vyzývati, aby dali se dojmouti. Cíty u kazatele i u posluchačů musejí plynouti spontánně z nitra, když bylo toto dostatečně připraveno řečnickým rozvojem i obsahem řeči.

4. Konečně je třeba kazateli dbáti toho, aby pathos *trval přiměřenou dobu*. Čím prudší cit, tím kratčeji smí trvati. Dlouhý a silný pathos unavuje, ba rozladuje posluchače; ještě spíše se snese klidný, až jednotvárný sloh i přednes, nežli ustavičný, nepřerušovaný pathos. Také je třeba city střídati: vybavuje-li se stále týž cit, otupí.

Kazateli jest někdy i cílem duchovní řeči, aby vzbudil některý cit, na příklad lásku, vděčnost, lítost a pod.; jindy zase je ten či onen cit cílem některého oddílu kázání. Nikdy však nesmí býti afekt posledním cílem duchovní řeči; tím je vždy rozhodnutí vůle. Afekt je tu jen prostředkem k úkonu volnému.

§ 28. O JEDNOTLIVÝCH CITECH

Stará filosofie jmenovala 11 afektů (*passiones*); byly to vlastně city základní, na něž se ostatní daly převést; šest z nich nazýváno bylo příchylnými (*concupiscibiles*), pět odpudivými (*irascibiles*). Moderní psychologie zná citů mnohem více a rozlišuje je podle různých hledisek. Kazateli je třeba všímati si ještě jiných citů kromě oněch 11 základních, kdežto zase některé, o nichž mluví moderní psychologové, nemají pro něho významu.

Některé city mají tatáž jména jako ctnosti, k nimž připravují (na příklad láska, naděje, lítost) nebo jako nepravosti (na příklad nenávisť). V této stati označují jména vesměs city, nikoli mravní stav (*habitus* ctností nebo nepravostí).

Všimněme si pouze nejdůležitějších citů, jež mají význam pro duchovního řečníka.

A) CITY PŘÍCHYLNÉ

1. Nejdůležitější cit je *láska*, kterou účinně chceme dobro nějaké osobě nebo věci pro zálibu v ní. Před mětem účinné lásky křesťanovy po stránce náboženské má býti Bůh, Ježíš Kristus, Maria Panna, andělé, světci, duše v očistci, lidé, zvláště rodiče, představení, chudí a opuštění, církve, vlast.

Pohnutky, jimiž kazatel snaží se roznítiti v posluchačích účinnou lásku, jsou: a) dobré vlastnosti, ctnosti, zásluhy a pod.

oné osoby; b) její vztahy k nám: příbuzenství, stejný osud, stejný cíl, stejná povaha, svazky oné osoby s osobou nám drahou; c) láska, kterou nám ukazuje, oběti, jež pro nás podstoupila, dobrodiní, jichž nám poskytla.

2. *Nadšení* jest mocné vzplanutí lásky k nějaké osobě nebo ku předmětu, takže člověk je schopen k vůli ní mimořádných činů. Bez nadšení nebylo nic velkého vykonáno, bez nadšení pro Boha nestal se nikdo svatým. *P ř e d m ě t e m* nadšení, jež má zaněcovati kazatel, jest Bůh ve své kráse a dokonalosti, úcta eucharistická, úcta Božského Srdce, úcta Matky Boží a svatých, misijní dílo, charitativní činnost, některá ctnost. *P o h n u t k y* k nadšení jsou tytéž jako k lásce. Zvláště však uplatňuje se tu formální pathos. Kazatel sám musí býti všecek zaujat pro svůj předmět a toto nadšení strhne pak i posluchačstvo. Odtud zjev, že za kazatele při zvláštních příležitostech berou se rádi takoví kněží, kteří v tom oboru právě pracují a pro předmět jsou zaníceni.

3. *Podív* jest živá záliba v nějakém předmětu, jenž svými přednostmi předstihuje to, čeho si my žádáme, abychom byli upokojeni. Předmětem podívu křesťanova jest všemohoucnost, vševědouce, moudrost Boží, důstojnost Matky Boží, statečnost mučedníků, vytrvalost vyznavačů, hrdinné skutky světců. *P o h n u t k a m i* k tomu jsou přednosti a činy osob, jež kazatel tak živě vyličí, aby vskutku se ukázaly velikými, mimořádnými.

4. *Úcta* vzniká, jsme-li přesvědčení o velikosti druhého, sami jsme však sobě vědomi, že se mu daleko nerovnáme. Prvním *p ř e d m ě t e m* úcty křesťanovy musí býti Bůh, dále Maria Panna a svatí, posvátné osoby, místa, věci, to jest vše, co má bližší vztah k Bohu. I rodiče, jakožto zástupci Boží, musejí býti předmětem úcty. Zvláště je kazatelů třeba častěji oživovati cit úcty ke jménu Božímu, poukazem na velikost a velebnost Boží, cit úcty k nejsvětější Svátosti, ke mši svaté, ke chrámu tím, že oživuje v posluchačích přesvědčení o skutečné přítomnosti Boží, cit úcty k obrazům a k ostatkům svatých, k církevním obřadům. Více než kde jinde působí kazatel pro tento cit *v l a s t n í m* *p ř í k l a d e m*.

5. *Touha* je žádost po nějakém dosažitelném předmětu, v němž máme zálibu, jenž nás však jest ještě dalek. Kazatel podávej posluchačům jako předmět jejich touhy blaženost nebeskou, spojení s Kristem eucharistickým, ctnost, milost Boží, pokoj duše. Touha má zvláštní mocný účinek na vůli, aby se snažila dobra onoho dosáhnouti a proto aby užívala prostředků k tomu potřebných. Motivy, jimiž kazatel živí touhu ve věřících, jsou: Velikost onoho dobra a jeho cena, štěstí, jaké z něho člověk v duši má nebo bude mít; možnost i snadnost ho dosáhnouti; škoda, neštěstí, nedosáhne-li člověk toho dobra, nebo ztratí-li je.

6. *Naděje* jest radostné očekávání nějakého dobra, jehož si pře-

jeme a jehož také pravděpodobně — byť i s obtížemi — dosáhneme. V kázáních budiž posilována naděje na věčnou blaženost, na milosti, které Bůh skýtá každému člověku dobré vůle, na odpuštění hříchů, byť i sebe těžších, na ctnosti. Zvláště, když byl kazatel otrásl svědomím posluchačů, vyličiv hrozné následky hříchu, hrůzy Božího soudu, věčné tresty a pod., neopomeň utlumiti malomyslnost a pesimismus tím, že ožíví v duších posluchačů naději na odpuštění a povzbudí tak vůli k činům.

P r o s t ř e d k y homiletické k oživení naděje jsou: Boží milosrdenství, láska a moc, zásluhy Ježíše Krista, přímluva Panny Marie a svatých, prostředky milosti (svaté svátosti, mše svatá, modlitba). Dobře tu působí zvláště příklady, jako o svaté Marii Magdaleně, o sv. Petrovi neb jiném světci, nebo podobenství o marnotratném synu, připomenutí, že nedůvěra uráží Boha a pod.

7. S nadějí spřízněna a s ní zpravidla jest spojena *statečnost*, která nás pobádá, abychom se snažili překonati všechny překážky, jež se dobru stavějí v cestu. Statečností je tedy potřebí ve všech obtížích duchovního života: abychom odpustili bližnímu; abychom přemáhali vášně a zlé náklonnosti; abychom se upřímně vyzpovídali; abychom veřejně ukázali své náboženské přesvědčení; abychom rádi snášeli utrpení a přinášeli oběti. Ježto vzpomínka na těžkosti podobné plní duši malomyslností, bude třeba kazateli častěji věřící povzbuzovati ke křesťanské statečnosti *m o t i v y*, jako jsou: že jest možné překážky ty překonati s milostí Boží; že jest nutno je překonati (vůle Boží, hněv Boží); že mnozí překonali obtíže ještě větší; že kříže, nebezpečí brzy pominou a namnoze těžšími se zdají, nežli skutečně jsou; že odměna bude tím větší, čím těžší byl boj.

8. *Radost* je libý pocit z toho, že jsme dosáhli nějakého dobra nebo že zbavili jsme se nějakého zla. Křesťan má se radovati ze svého vykoupení Ježíšem Kristem; z milosti, že se mu dostalo svatého křtu, že může se zváti katolíkem; ze svého povolání; z milosti prvního nebo častého svatého přijímání; ze smíření s Bohem; z toho, že jsme povoláni k synovství dítek Božích. Radost může státi se isouslastí, těšíme-li se z oslavy Ježíše Krista, Marie Panny a svatých, čehož zvláště hledíž kazatel dosáhnouti u posluchačů o větších svátcích. Aby vzbudil takovou radost, vyličí kazatel hodnotu onoho dobra, z něhož se máme radovati, vyličí štěstí plynoucí z dosaženího dobra nebo zase neštěstí, smutný stav, pokud jsme toho dobra neměli.

9. *Hrdost*, pokud je citem dovoleným, je posvátné sebevědomí důstojnosti lidské nebo křesťanské, spojené s opovržením všeho nízkého, nemravného. Dnes je zvláště potřebí katolíkům té svaté hrdosti z toho, že jsou katolíky, že církve katolická tolik dobrého již vykonala pro lidstvo, že je to milost moci se zváti katolíkem. Kazatel častěji probouzejž tento důležitý cit tak, že vyličí milosti,

jichž se dostává katolíku v církvi, že vylíčí její zásluhy; vylíčí důstojnost lidskou (obraz Boží — v čem záleží — cenu duše, když sám Bůh pro ni sestoupil s nebe —), nebo protivou: nízkost hříchu, smutný stav duše ztročené vášní. Buď hrdý, než aby ses snížil ke hříchu chlípnosti, opilství a j.

B) CITY ODPUDLIVÉ

1. *Ošklivost* jest nelibý pocit vzniklý ze zla buď skutečného nebo představovaného, jež se snažíme odvrátiti. Jediným pravým zlem jest hřích, proto oškliví si křesťan nejvíce hřích a vše, co k němu vede: příležitost (špatné společnosti, špatná četba, hříšné tance, nedovolené známosti), zlý svět, to jest hříšné činy a zásady špatných lidí. V kázání naskytne se častěji příležitost vybavovati tento cit jako mocnou oporu proti hříchu. Pro středky k tomu jsou: vylíčení živě, čím je hřích před Bohem (neposlušností, nevděkem), jak Bůh sám nenávidí jediné hříchu, jak jest mnohý hřích odporný i v očích lidí, jak nepěkné má následky (ztráta milosti a nebe, otročení ďáblu), anebo též protivou: jak krásná jest opačná ctnost před Bohem i u lidí.

2. *Nenávist* jest dvojí: nenávist osoby (odium inimicitiae) a nenávist věci (odium abominationis). Osobní nenávisti křesťan nesmí chovati vůči nikomu; proto musí kazatel cit tento potírat, nikdy buditi. Musí však vybavovati cit nenávisti ke hříchu, a to týmiž prostředky, jimiž se dá vybavit cit ošklivosti.

3. *Rozhořčení* jest prudký, nelibý cit, vzplanuvší z představy něčeho nemravného. Předmětem jeho je tedy rouhání se Bohu, chlípnost, opilství, svévolné poškození bližního na těle nebo na duchu, pohoršení, rozmařilý život uprostřed bíd, nehodné svaté přijímání. Kazatel řídčeji se bude snažiti, aby tento cit vzbudil u posluchačů, jako spíše sám dá tento cit najevo; důsledkem toho vznikne u posluchačů stud, lítost, bázeň. Tento cit, jako všechny city prudké, nesmí býti u kazatele častý a smí trvati jen krátkou chvíli; musí také předchozími metodickými prvky býti dobře motivován, aby nevzbudil u posluchačů úsměvu. Vylíčí proto kazatel názorně ošklivost činu, zlomyslnost, s jakou byl spáchán, nevděk v činu se tající; poukáže, jak šlechetný byl člověk, jenž činem tím byl postižen, jaké následky měl čin pro pachatele samého a pod. I při sebevětším vzrušení však kazatel vždy se ovládej a vždy vyzařuj z jeho řeči i lítost nad činem.

4. *Bázeň* jest nelibý cit, vzniklý z představy hrozícího zla. Kazatel musí jednak nesprávnou bázeň tlumiti, jednak oprávněnou bázeň buditi. Potírejž tedy bázeň lidskou, přirozenou bázeň ze smrti, z časných zel; obuzuj bázeň z Božího soudu, z věčných trestů, z muk očistcových i pozemských následků zla, a to hlavně u po-

sluchačů, o nichž je známo, že jsou u víře lhostejní, ve zlém zatvrzelí, nekající, nebo váhaví (na příklad o misiích). Aby dosáhl cíle, vyličí kazatel živě velikost hrozícího zla, ukáže, jak snadno, ba zcela jistě stihne zlo takového člověka, nezanedchá-li hříchu.

5. *Stud* je cit nespokojenosti pro nějakou vadu, kterou zpozorovali na nás jiní. Vychází z pudu po cti každému člověku vrozeného. Stud má v mravním životě veliký význam: chránit mnohého od zlých skutků, jichž by se jinak nevystříhal. Předmětem studu, pokud jej vybavuje kazatel, jsou mravní závady, jako hříšné činy, řeči, myšlenky, které by nás snížily v očích bližního. Při tomto citu musí kazatel si počínati svrchovaně taktně: jak snadno vzniká hněv a pomstychtivost v duši toho, kdo byl zahanben! Proto neobracej se kazatel nikdy proti určité osobě přítomné ani nepřítomné, ani proti určité skupině posluchačů. Zmírní zajisté své výtky tím, že z nich nevylučuje ani sebe (mluví tedy nejraději v první osobě plurálu), že mluví všeobecně o oné vadě jak u posluchačů přítomných, tak i nepřítomných.

Potíratí však musí kazatel neoprávněný stud na příklad při vyznání hříchů, při přiznání rodičům nebo představeným, pro chudobu a pod.

6. *Soucit* je nelibý cit, způsobený v duši představou zla bližního. Soucitem jato bývá srdce křesťanovo, uvažuje-li utrpení Spasitelovo, bolesti Matky Boží, strasti mučedníků, neštěstí hříšníka, smutný stav pohanů, nevěrců, muka duší v očistci, utrpení lidí chudých, nemocných. Proto vyličí kazatel velikost onoho zla a délku jeho trvání; okolnosti utrpení, trpělivost, šlechetnost trpících; zlobu a nenávisť těch, kteří utrpení působí; zásluhu za účinnou pomoc, naději na vzájemnou pomoc v budoucnu a pod.

Je-li soucit ušlechtilý, jest ještě ušlechtilejší *s o u s l a s t*, radost ze štěstí bližního. Jest ušlechtilejší, jelikož těžší. I tento cit dlužno častěji u věřících buditi a udržovati.

7. *Smutek* bývá způsoben velikým přítomným zlem. To zlo může býti jen částečné jako ztráta majetku, zdraví, cti, smrt příbuzných, anebo zlo skutečné, urážka Boha, lhostejnost u víře, zanedbávání povinností, smutný duchovní stav bližního. Smutek ze zla časného musí kazatel tlumiti, snaže se jej zatlačiti citem naděje, lásky k Bohu. Ale není ani vhodné v posluchačích buditi city smutku ze zla morálního; jesti smutek nepřitelem činu, zeslabuje vůli a odnímá chuf k obětem. Ostatně nic není křesťanství tak vzdáleno, jako stálý smutek. Evangelium Kristovo vyznačuje radost a svaté zanícení. „Smutný svatý je smutný svatý.“

Ani kazatel sám nemá se dáti strhnouti k častým steskům a nářkům nad zkažeností světa, nad zašlými lepšími časy, nad zkázou mládeže a pod.: brzy by otupil takovými nářky city posluchačstva.

8. *Litost* jest cit bolesti z toho, co člověk učinil neb učinit opo-

menul. Tento cit je velmi důležitý jako příprava k lítosti vůle; mnohem snáze vzbudíme akt lítosti, jestliže jest v duši vznícen i cit lítosti; naopak však dlužno míti na paměti, že k úkonu lítosti volnému nikterak není třeba lítosti citové. Předmětem tohoto citu, pokud se týká duchovního řečnictví, jest mravní zlo, hřích, spáchaný myšlenkou, slovem, činem neb opomenutím povinného dobra. Nejdokonalejším motivem lítosti i jako citu je láska, pak též vděčnost, bázeň; proto kazatel, chtěje svou řečí vybavit v duši posluchačů lítost, užije motivů k citům lásky, vděčnosti, naděje, a ukáže, jak hřích se protíví dobrům v těchto motivech uvedeným.

U lidí hodně smyslně založených může kazatel mnohdy použití i citů p ř i r o z e n é l í t o s t i (rozvratu v rodině, ztráty zdraví u opilců; světské hanby, zkaženého života u lidí nemravných a pod.). Působil-li takový přirozený cit na vůli člověka tak, že se přemohl, není to ještě skutek nadpřirozeně dobrý; ale po stránce etické má přece cit ten nesmírný význam: ustane-li člověk od zlých činů, zesílí se jeho vůle, a pak nadpřirozené motivy dokonají dílo nadpřirozené obrody.

9. *Dojetí* nebo pohnutí je cit s přízvukem libým i nelibým, či spíše jest rychlé střídání libého citu radosti s nelibým citem smutku, vyvolané nějakou představou, jež jest schopna vybavit cit obojí. Dojemná jest na příklad scéna v Gen. 45, jak Josef dává se v Egyptě poznati bratřím, nebo jak sv. Pavel loučí se s Miletskými (Sk. ap. 20, 18—38).

Dojemně kázati s pomocí motivů přirozených jest hlasatele slova Božího nedůstojno. Jestliže kazatel vybavuje stále city přirozené (vzpomínaje smrti otce, matky, dítěte, liče tesknoty vzdáleného syna, setkání po dlouhé nepřítomnosti a pod.), vychovává posluchače k sentimentalitě, změkčilosti, jež bývá naprosto neplodná činem. — Ale úplně se vyhýbatí citu dojetí kazatel též nesmí. Zklamal by mnohdy očekávání věřících, kteří při některých příležitostech rádi prožijí dojemné vzrušení, na příklad při prvním svatém přijímání, při kázání dušičkovém, při primici, při řeholní oblačce a profesi, při dojemné nějaké události. A také by propásl vhodný prostředek, kterého by mohl vhodně využiti k energickému rozhodnutí vůle.

SLOVO BOŽÍ A VŮLE LIDSKÁ

§ 29. MOTIVY VOLNÍ

I. *Význam motivů.* Účel každého kázání jest praktický: ctnostný život z víry. Nebo jak svatý Augustín napsal: „ut veritas moveat“ scil. ad recte agendum. Náboženství musí přejíti v život. Proto jest

úkolem kazatelovým, aby přednesených náboženských pravd užil pro praktický život posluchačů (aplikace, užití).

K tomuto praktickému cíli působí kazatel na vůli již komplexy ideovými a citovými. Pravdu vyloží, dokáže, aby přesvědčil; vybavuje city, aby získal srdce pro ni. Než tím nedosáhne vždy toho, aby vůle se rozhodla podle oné pravdy jednati: ctnost žádá mnohdy velkých obětí. Je tu potřebí působiti ještě na vůli bezprostředně. Děje se tak zvláštními *pohnutkami* čili *motivy*. Tyto volní motivy jsou takřka poslední instancí, ke které vůli předvoláváme, aby se trvale a přese všechny obtíže rozhodla pro dobro. Jsou pro vůli tím, čím jsou důkazy pro rozum.

II. *Druhy motivů.* a) Podle *povahy* dělíme motivy na přirozené a nadpřirozené. Přirozené motivy jsou představy doberpозemských, k nimž ve své sebelásce přirozeně tíhneme. Dobrá taková jsou: majetek, zdraví, dlouhý život, čest, vnitřní pokoj a štěstí, štěstí rodinné, blaho církve, státu, společnosti lidské. Motivy nadpřirozené jsou ty, jež podává víra; jsou hlavně tři: bázeň z věčného trestu, naděje na odměnu v nebi, láska k Bohu. Láska k Bohu jest z nich nejlepší.

O motivech přirozených lze říci totéž, co bylo řečeno o přirozených citech: že kazatel vhodně použije i motivů přirozených, aby odvrátil lidi — zvláště nízce smýšlející — od zlého. Protože motiv je přirozený, jest i jednání takového člověka pouze přirozené, beze zásluhy pro věčnost. Ale tím, že se hřích neopakuje, zeslabuje se sklon vůle k němu; a člověk pak snáze zabočí na cestu nadpřirozenou. Tak jednal i Bůh ve Starém zákoně s národem izraelským.

Ale přednost dávatí motivům přirozeným nebo jich výhradně používatí, bylo by u kazatele chybou. Jen motivy nadpřirozené dodávají našim skutkům ceny nadpřirozené; jen motivy nadpřirozené nepřipouštějí žádné námitky. Připomeňte chlípníku následky jeho hříchů a odpoví vám: Však se o tom nikdo nedoví, však jsou lidé, kteří si tím neuškodili na zdraví a pod. Proti zákazu Božímu „Nezabíješ“ a proti hrozbě „Nemylte se; ani smilníci . . . neobdrží království nebeského“ (1. Kor. 6, 9) není námitky žádné. Výsledky laické morálky a sterilita kázání z dob osvěcenských potvrzují s dostatek nedostatečnost motivů přirozených.

b) Podle *účinnosti* rozeznáváme motivy přípravné a rozhodné. Přípravnými motivy poukazujeme na možnost toho, čeho žádáme, rozhodnými pak působíme přímo na vůli, aby se rozhodla.

Při motivech přípravných jest se kazateli vystříhati dvou extrémů: aby nelíčil ctnost nebo dobrý skutek jako příliš snadný a zase aby nežádal od věřících příliš mnoho. V prvním případě se posluchač snad brzy přesvědčí, že slova kazatelova nebyla úplně správná, v případě druhém posluchači zmalomyslněji.

Hlavním motivem rozhodným jest závažnost, to jest

nutnost vyplývající z vůle Boží, ze zákona vrchnosti duchovní nebo světské. Mnohé skutky jsou mravné jen pro tuto závaznost, na příklad zachování postu. Většina má však ještě rozhodné motivy jiné. Jsou to: a) Vnitřní dobrota nebo zloba nějakého skutku, je-li čin rozumný, spravedlivý, ušlechtilý, souhlasí-li s naším vztahem k Bohu, k bližnímu, k nám samým. b) Násl edk y činu dobré nebo zlé; tyto motivy jsou buď přirozené, jako užitek nebo škoda pro majetek, zdraví nebo čest; anebo jsou nadpřirozené, jako ztráta lásky Boží, krása neb ošklivost před Bohem, šťastná nebo nešťastná smrt, odměna nebo trest po smrti. Těchto motivů eudaímonických užívá i Bůh sám na příklad ve IV. přikázání: „abys dlouho živ byl a dobře ti bylo na zemi“. c) Vzor y a p ř í k l a d y jiných lidí, zvláště světců; tento motiv je zvláště účinný na lidskou vůli, protože odpovídá mocnému pudu napodobovacímu, vrozenému každému člověku.

Motivy p ř í p r a v n é jsou rozvinuty na př. v kázání na téma: Můžeme se státí svatými, ježto Bůh nemožných věcí nežádá a každému dává dostatečnou milost. Motiv y r o z h o d n é : Nesmíme lháti: Bůh to zakázal, uvádíme se v nebezpečí věčné záhuby, škodíme si na cti u jiných.

III. Je samozřejmo, že nestačí, aby kazatel předkládal posluchačům motivy pouze suše. Je třeba je též přiměřeně propracovati a rozvinouti. I tu je na místě ř e č n í c k ý r o z v o j pohnutek volních tak, jak bylo svrchu mluveno o rozvoji pohnutek citových. Kazatel užívá tu také podobných prostředků amplifikačních jako při citech. Ba v kázáních, v nichž se duchovní řečník obrací hlavně na vůli posluchačů, musejí motivy býti mnohdy vysvětleny a dokázány, musejí býti vybavovány přiměřené city, aby potom teprve motivy působily na vůli plnou silou; přísluhuje tu vůli rozum i cit. Je tudíž účast jednotlivých mohutností duševních v kázáních mnohotvárná; navzájem se proplétají, sobě pomáhají, sebe zesilují, ale všechny za stejným cílem: Aby prohloubily a posvětily náboženský život věřících.

§ 30. HOMILETICKÉ UŽITÍ

1. Ve stati o cíli kázání bylo poukázáno na to, že každé kázání musí míti určitý cíl, aneb aspoň jeden cíl hlavní a některý vedlejší. Cíl jediný může býti pouze v kázáních paregetických, jimiž kazatel pobádá k rozhodnutí pro nějaký čin, ctnost, dobrý skutek. V kázáních dogmatických a náladových je hlavním cílem poučení nebo citové vzrušení; ale na těchto cílech kazatel nikdy nesmí přestatí; aspoň druhým cílem jeho musí býti: působiti též na vůli. Z poučení nebo z nálady posluchačů musí vždy vyvoditi i naučení pro život, tedy rozhodnutí vůle. Toto zdůraznění důsledku vyvo-

zeného z přednesené pravdy nazýváme h o m i l e t i c k ý m u ž i-
t í m č i l í a p l i k a c í. Není ovšem nutno, aby vůle rozhodla se
vždy pro určitý čin zevní a budoucí, na příklad dávatí almužnu,
varovati se zlé příležitosti; někdy je to rozhodnutí i pro okamžité
vnitřní akty některé ctnosti, na příklad víry, naděje, lásky, litosti,
vděčnosti a pod.

Krásný příklad takového homiletického užití dává nám Spasitel sám
v podobenství o milosrdném Samaritánu. Napřed poučení rozumové na
otázku: Kdo jest můj bližní? Potom rozvinutý výklad, kterak lásku
bliženskou prokazovati každému. Na konec stručné, ale pregnantní
užití: „Jdi a učíš i ty podobně.“ (Luk. 10, 37.) — Jiné příklady: Církev
katolická jest pravá církev Kristova. Užití: držíme se jí pevně a miluj-
me ji. — Stav manželský jest svátost; její účinky. Užití: važme si jí,
přijímejme ji náležitě. (Cíl hlavní: poučení rozumové; cíl vedlejší: úko-
ny vůle vnitřní i vnější.)

2. Praktické použití pravdy v kázání probírané nikdy nesmí býti
ponecháno p o s l u c h a č ů m s a m ý m. Nejsou vždy posluchači
s to, aby toho dokázali; a kdyby toho byli i schopni, uspořádané a
duchaplné užití přednesené kazatelem působí mnohem účinněji.
Mnohdy ovšem jest dáno již samým tématem (na př. Vykonejte
náležitě svatou zpověď); jindy jest sice povšechně dáno, ale nutno
je rozvinouti (na př. Miluj bližního jako sebe samého: nesmýšlej
o něm zle, nemluv o něm zle, prokazuj mu služby); jindy konečně
třeba je z tématu odvoditi (na př. Účinky svatého přijímání. Užití:
přistupujte hodně a často ke stolu Páně). Tu vedle hlavního cíle
(poučení) jsou v kázání i cíle vedlejší (rozhodnutí vůle — užití).
Podle vzoru velikých francouzských kazatelů považuje se za pra-
vidlo, n a n e j v ý š t r o j í použití vyvoditi z jednoho tématu a
v jednom kázání; jinak se mysl posluchačů přetěžuje a nakonec
neodnesou si z kázání zpravidla předsevzetí žádného.

3. V kázáních paregoretických s jediným užitím bývá toto po-
loženo v z á v ě r u. Je-li homiletických užití více (zvláště v homi-
liích), vyvodí se na konci příslušných částí. V kázáních s první
částí dogmatickou, s druhou mravoučnou, ponecháme užití až
v části druhé. Než nerozhoduje tu striktně tak pravidlo, jako dů-
vody logické a psychologické.

4. I o praktickém užití platí totéž, co o motivech vůbec: ž e n e-
s m í býti podáno s u š e, c h l a d n ě. Třeba tu zvláště pádných
obsažných vět, třeba mluvy vřelé, cituplné.

Zda by bylo působivé podobné užití: Ježíš Kristus jest tedy skutečně
přítomen v nejsvětější Svátosti oltářní. Nuže, věříme živě v Něho jako
v Boha mezi námi přítomného, mějme k Němu hlubokou úctu, abychom
byli hodni kdys patřiti na Něho tváří v tvář v nebesích. — Naproti to-
mu srovnajme užití toto: Církev katolická jedna jest: jeden a týž Ježíš
Kristus po věky žije s ní; netrhejme se od něho, netrhejme se od jeho
svaté pravdy; nepřisvědčujme řečem, tisku, který je proti němu a jeho

svaté církvi. Když bychom se od jeho církve odtrhli a odvrátili, od Něho bychom se odvrátili — od jeho církve — to znamená od jediného Božího Syna se odvrátil. A od něho se odvrátit — kam potom jít? Od Boha k člověku? Ano, od církve katolické se odvrátit znamená od Boha k člověku. Vše, kromě církve katolické, je lidské dílo — je člověk — a slabý, chabý, ubohý člověk. Ne — Spasiteli řekneme: zůstaneme, Pane, ke komu bychom jinému šli! Ty máš slova života věčného (Jan 6, 69). (Melka.)

Aby tedy kázání bylo co nejužitečnější, šetřme při užití těchto pravidel:

1. Již p ř e d vypracováním ujasněme sobě přesně cíl kázání — stanovme praktické jeho užití.

2. Učiňme co možná j e d i n o u aplikaci, nikoli všechny možné; na jednotnosti aplikace záleží nejvíce působivost kázání.

3. Užití v y p l ý v e j z částí teoretických čili: Motivujme mravní požadavky dogmatem.

4. Užití budiž přiměřené p o s l u c h a č ů m; mějme tyto na zřeteli a tažme se: Čeho mohu žádati od svých posluchačů?

5. N u t k e j m e vůli posluchačů ke splnění požadavků tím, že požadavky ty vhodně rozvineme.

6. Hlavní požadavek rozvíňme zvláště tak, že jej s p e c i a l i s u j e m e, aplikujíce jej na jednotlivé stavy, povolání, věk, pohlaví a pod.

DÍL PÁTÝ: ORGANICKÉ SOUČÁSTKY DUCHOVNÍ ŘEČI

HERR Dr. Jak., Praktischer Kursus der Homiletik², Paderborn 1926, str. 45—68. HETTINGER Dr. Fr., Aphorismen über Predigt und Prediger², Freiburg i. B. 1907, str. 298—347. JUNGEMANN Jos. S. J., Theorie der geistlichen Beredsamkeit⁴, Freiburg 1908, str. 479—488, 525—537, 556—570. KIEFFER Dr. G., Predigt und Prediger, Paderborn 1924, str. 270—317. KLEUTGEN Jos. S. J., Ars dicendi²¹, Taurini 1926, str. 297—317, 363—370. KRIEG Dr. Corn.—RIES Dr. Jos., Homiletik^{1—2}, Freiburg i. B., str. 303 až 325. MEUNIER W. L., Die Lehre vom Predigtthema, Paderborn 1892, str. 95—108. MEYENBERG A., Homiletische und katechetische Studien⁸, Luzern 1925, str. 844—850. RACKE Karl, Die Verwaltung des Predigtamtes mit Berücksichtigung der gegenwärtigen Verhältnisse, Freiburg i. B., 1892, str. 78—97. SEGNERI Paul, Anleitung zur geistlichen Beredsamkeit, Regensburg 1861, str. 45—94. SCHLEINIGER Nik., Das kirchliche Predigtamt⁶ Freiburg i. B. 1881, str. 314—386; týž—RACKE Karl S. J., Grundzüge der Beredsamkeit⁶, Freiburg i. B. 1905, str. 151—203; tíž, Die Bildung des jungen Predigers⁶, Freiburg i. B. 1908, str. 61—85. SCHÜCH Ig.—POLZ Amand O. S. B., Handbuch der Pastoraltheologie^{19—20}, Innsbruck 1924, str. 133—138. SKOČDOPOLE Dr. Ant., Příručná kniha bohosloví pastýřského², Praha 1890, str. 500—518; týž, Učebná kniha bohosloví pastýřského, České Budějovice 1905, str. 203—212. STOLZ Alban—SCHMITT Dr. Jak., Homiletik², Freiburg i. B. 1898, str. 231—244. UDEIS Kurt, Praedicate Evangelium², Regensburg 1912, str. 37—53.

Stanovil-li si kazatel téma i cíl své řeči, nemůže již hned pracovat své kázání; třeba ještě látku urovnati a rozčleniti. Každá duchovní řeč musí býti ucelené umělecké dílo a proto žádá správnou logickou i psychologickou architektoniku. Je tedy ke každému kázání potřebí správné dispozice čili osnovy. Estetické neb umělecké měřítko nesmí však kazateli při osnově býti jediným vodítkem: nad techniku kázání jest klásti jeho nábožensko-mravní účel; nesmí se tedy dispozice kázání tvořiti na úkor účelu kázání. A poněvadž tohoto účelu možno dosáhnouti různými cestami, může býti osnova velmi různá. Znamenalo by to sešněrovati kazatele v samostatné činnosti a zavést mrtvý mechanismus v kázání, kdyby v každém kázání měla býti podle některých teoretiků osnova stejná, na příklad: Předslov, úvod, hlavní myšlenka, výklad hlavní myšlenky, důkaz, odmítnutí hlavních námitek, užití, vzbuzení citů, závěr. Kazatel musí si utvořiti osnovu samostatnou, odpovídající tématu, cíli a zvláštním okolnostem kázání.

V hlavních rysech musí ovšem býti každá osnova stejná; musí

totiž obsahovati ú v o d, s t a f a z á v ě r. Kázání pak předesílá se zpravidla p ř e d s l o v.

§ 31. PŘEDSLOV

1. Bývá zvykem, že duchovní řečník, vystoupiv na kazatelnu, pronese stručnou větu — nejčastěji z Písma svatého — v níž je zhuštěn celý obsah jeho kázání; udá zároveň, odkud ta slova jsou vzata. Je to tak řečený p ř e d s l o v nebo moto. Nato je modlitba za osvětlení Duchem svatým, pak čte kněz epístolu a evangelium, načež následuje teprve vlastní kázání.

2. Předšlov má význam h i s t o r i c k ý; připomíná první doby církve, kdy při službách Božích vykládal biskup přečtený úryvek z Písma svatého. Později nebyly vysvětlovány všechny myšlenky evangelia, kazatel obmezoval se pouze na jednu. Kdy však vznikl zvyk ohlašovati předšlov, nelze říci: Berthold řezenský († 1272) ho ještě nezná.

Předšlov má však i význam s y m b o l i c k ý: Kazatel se jím uvádí sám jako hlasatel slova B o ž í h o. A má i význam p e d a g o g i c k ý, an budí pozornost na hlavní myšlenku kázání a vtiskuje ji posluchačům v paměť. Proto má býti v kázání někdy opakován. Při exegetických homiliích a křesťanských cvičeních není této jednotnosti tématu, proto se předšlov vypouští.

3. B r á v á n b ý v á předšlov nejčastěji z Písma svatého, a to obyčejně z evangelia neb epístoly, jež se čtou toho dne. Není-li v perikopě vhodného textu nebo nečte-li se před kázáním epístola a evangelium, je možno vzíti předšlov z kteréhokoliv místa Písma svatého. Nelze-li najíti v Písmě svatém vhodného textu k předšlovu, může kazatel užití věty z vyznání víry nebo — zvláště při kázáních liturgických — z liturgického textu církevního (z orace, introitu, oficia, hymnu atd.). Citátů ze sv. Otců nebo samostatně tvořených textů se za předšlov neužívá.

4. Každý předšlov má míti tyto v l a s t n o s t i: a) Má býti p ř i l é h a v ý k tématu kázání; není pouhou ozdobou nebo formalitou duchovní řeči. Proto má obsahovati buď hlavní myšlenku nebo rozdělení kázání.

Hlavní myšlenku obsahuje na př. předšlov ke kázání o narození Páně (Bourdaloue): „A toto bude vám znamením: Naleznete dítko plénkami obvinuté a položené v jeslích“ (Luk. 2, 12). — „Jděte a zvěstujte Janovi, co jste slyšeli a viděli: slepí vidí, kulhaví chodí, malomocní se očišťují, hluchí slyší, mrtví vstávají z mrtvých“ (Mat. 11, 4, 5): o zázracích (E. Žák). — „Věřím ve svatou církev obecnou“: o pravé církvi Kristově. — Rozdělení obsahuje předšlov: „Odplata vaše hojná jest v nebesích“ (5, 12): Odplata spravedlivých jest: 1. jistá („vaše“), 2. veliká („hojná“), 3. věčná („v nebesích“). (Bourdaloue.)

Kazatel stanov si napřed téma, cíl a osnovu a hledej potom teprve vhodný text k předsllovu, nikoliv postupem opačným.

b) Má-li předsllov vzbudit pozornost na hlavní myšlenku, musí býti z ř e t e l n ý a posluchačům s r o z u m i t e l n ý. Vol proto kazatel takové texty z Písma svatého, jež by i v českém překladu byly zřetelné a jež nepotřebují předem výkladu. Těžký byl by na příklad předsllov: „Kristus skrze vlastní krev vešel jednou provždy do velesvatyně, zjednav vykoupení věčné.“ (K Žid. 9, 12.)

c) Texty Písma svatého za předsllovy užívané nesmějí býti k o m o l e n y ani ze souvislosti vytrženy. Kazatel neužívej také textů příliš k r á t k ý c h ani příliš d l o u h ý c h anebo takových, jež by vzbuzovaly s m ě š n ě představy v posluchačích, nebo jež by obsahovaly v ý t k u.

Massillon c h y b n ě zkrátil výrok knihy Soudců 5, 2: „Qui sponte obtulistis de Israel animas vestras an periculum, benedicite Domino“ a uvedl jej v předsllovu ke kázání o nebezpečí špatné četby takto: „Obtulistis animas vestras ad periculum.“ — N e v h o d n ě předsllovy by byly: „V domě Otce mého jsou příbytkové mnozí“ (Jan 14, 2). „Podoben milý můj srně neb jelínku“ (Velepíseň 2, 9). „Levice jeho pod mou hlavou, pravice jeho mne objímá“ (Velepíseň 2, 6) a pod. Rovněž: „Prosíte a nedostáváte, protože špatně prosíte“ (Jak. 4, 3). „Rukou silnou, ramenem vztaženým a vylitým hněvem ukáží, že jsem králem nad vámi“ (Ez. 20, 34). — Je vhodno též v předsllovu připojiti o s o b u, j e ž výrok učinila, aby slova ta nezněla, jako by byla myšlena kazatelem, na. př.: Ježíš pravil: „Já jsem pastýř dobrý“ (Jan 10, 11).

d) Kazatel dá přednost textu Písma sv. ve smyslu d o s l o v n ě m. Ale může užívat i svatých výroků i ve smyslu přízpůsobeném čili užitým, nikdy však jen jako narážek slovných nebo jmených.

Ve smyslu přízpůsobeném užil Greith při zakládání nového kláštera předsllovu: „Prut vzejde z pahýlu Jeseova, výhonek z kořene jeho vykveté“ (Is. 11, 1). Nesprávně však cituje Flechier slova Hospodinova k Abrahamovi jako předsllov k chvalořeči o sv. Benediktu: „Benedicam tibi erisque benedictus“ (Gen. 12, 2). Nebo kazatelé po osvobození Vídne od Turků Janem Sobieským: „Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes“ (Jan 1, 6).

§ 32. ÚVOD DUCHOVNÍ ŘEČI

Ú v o d (exordium, prologus, prooemium — οἶμῆ = píseň, zpěv) není vždy nevyhnutelnou částí duchovní řeči, ale případy, kdy bývá vypuštěn, jsou velmi řídké. Má větší důležitost, než se mu mnohdy přikládá. Někdy záleží na něm veškerý užitek kázání.

Účelem úvodu jest:

1. O r i e n t o v a t i posluchače o předmětu kázání, usnadniti

jim, aby lépe pochopili a zapamatovali si obsah. Mají z úvodu poznati, s kterého hlediska hodlá kazatel pojednávat o svém tématu, proč káže o tomto předmětu, kterým potřebám chce vyhověti a pod.

2. *Vzbudit zájem* o předmět kázání, aby posluchači je sledovali s živou účastí. Tak mnozí přijdou na kázání plni starostí o denní život, jiní zase zaujati proti některé pravdě náboženské nebo duchovně liknaví a lhostejní. Jest potřebí je z tohoto nepříznivého stavu vytrhnouti a hned úvodem obuditi v nich jakousi posvátnou zvědavost na pravdu, o níž chce kazatel mluvit.

3. *Získati důvěru* posluchačů, aby pak tím spíše získání byli pro zájmy Boží (insinuatio). Je ovšem již samo o sobě doporučením pro kazatele, že mluví jako zástupce Boží; ale přece je to dobře ještě zdůrazniti pečlivě vypracovaným úvodem, z něhož mají posluchači vycítiti, že kazatel je vskutku veden láskou Kristovou za spásou jejich duší. Musí proto tím více hned s počátku kázání vystříhati se všeho, co by prozrazovalo samolibost, povýšenost, ale i nepřipravenost nebo povrchnost. Není však potřebí ad captandam benevolentiam připomínati své zásluhy o posluchače neb omlouvat se svou mladostí, nedostatkem času k přípravě kázání a pod. Nejsnáze získá si kazatel důvěru posluchačů pečlivým úvodem spojeným se skromným vystoupením a mírností v požadavcích, v řeči i ve hlase.

Vlastnosti úvodu. 1. Úvod má býti *specifický*, to jest musí se určitě a bezprostředně vztahovati na téma kázání. Není pouhým přívěskem, nýbrž organickou částí duchovní řeči, proto musí úplně zapadat do jejího rámce. Nelze-li kazateli připadnouti hned na vhodný úvod, vypracuj si napřed celé kázání: na konci dojista najde úvod k tématu příležitý. Vystříhati se třeba úvodů všeobecných, jež by se hodily ke každému kázání (ab ovo, exordium vulgare, „od Adama“).

2. Úvod budiž *krátký*. Unaví-li kazatel posluchače hned dlouhým úvodem, je veta po další pozornosti. Posluchači stávají se dlouhým úvodem netrpělivi. Napíná se dlouho jejich zvědavost po tématě samém. Je proto kazateli se mírniti, aby z přílišné horlivosti již v úvodě nevysvětloval to, co patří do statí, aby nevkládá do něho myšlenky jinak užitečné, ale nenáležitě, aby dlouze nelíčil nebo neuvažoval. Celkem má úvod obsahovati jednu dvanáctinu až jednu osminu celé řeči.

3. Již z účelu úvodu je patrné, že musí býti *pečlivě vypracován a správně přednesen*. Tím však není míněno, aby úmyslně byl vykrášlen figurami a řečnickými příkrasami, ani aby byl přednesen se zvláštním pathosem. Úvodu sluší mírný, klidný sloh i přednes, aby další kázání mohlo postupovati crescendo.

4. Úvod buď úplně *samostatnou* částí duchovní řeči, takže posluchači i z obsahu i z přednesu snadno poznají, kdy končí úvod a začíná stat.

Zdroje úvodu. Myšlenky k úvodu možno čerpati:

1. **Z p ř e d s l o v u** (a textu), jestliže kazatel vysvětlí příležitost, při níž výrok Písma svatého byl učiněn, neb událost, o níž jedná předsl. Tohoto zdroje pro úvod používá jediné kázání, ježto světské řeči nemají předsl. Francouzští klasičtí kazatelé také nejvíce z tohoto zdroje čerpají látku k úvodu.

2. **Z p ř e č t e n é p e r i k o p y**, dá-li se nenuceně vyvoditi tak, aby přiléhal k předmětu kázání. Je přirozené a užitečné, zachyt-nouti a prohloubiti dojem, jaký způsobilo v posluchačích zřetelně a důrazně přečtené slovo Boží. Nesmí však kazatel pouze opako-vati, co byl právě přečetl; musí spíše v úvodu vyzvednouti vztah přečteného k tématu, to, co v epístole nebo v evangeliu bylo objek-tivně řečeno, musí v úvodu individualisovati nebo zase ukázati, že individuální téma kázání obsaženo je v základní pravdě evangelia.

3. **Z p o d s t a t y** tématu samého (ex visceribus causae), to jest z důležitosti, krásy, významu pravdy, o níž bude řeč; jindy zase vysvětlí kazatel v úvodu věc, aniž tím zasáhne do pojednání sa-mého.

Na př. O vlastnostech pokory: úvod: Co jest pravá pokora. — Kterak uchová si člověk svoji mravní důstojnost; úvod: Člověk — obraz Boží. (E. Žák.) — Na Nový rok: Zbav nás od zlého; úvod: Rok minulý měl mnoho dobra i zla. Rok budoucí nejistý a nepovědomý. (Melka.)

4. **Z o k o l n o s t í** (ex adiunctis), a to místa nebo času duchov-ní řeči, účelu slavnosti, přítomných osob a pod.

Tohoto úvodu užívá se hlavně v kázáních svátečních a příležitostných. Třeba se však varovati stereotypního začátku „Dnes slavíme svátek . . .“

5. **Z v y p r a v o v á n í** (ab exemplo) události z Písma svatého, z dějin nebo ze života nebo podobenství, přirovnání, nápisu, sva-tého obrazu atd.

Příklad takový musí míti vztah k tématu, aby spojení mezi úvodem a statí nebylo příliš volné. Tento epický úvod nazývá se též ab illu-stratione.

6. **Z p r o t i v y** (a contrario), zvláště v kázáních mravoučných o ctnostech nebo nepravostech; kazatel začne opačnou ctností nebo nepravostí.

Příklady: Úvod o pokoře k tématu o pýše. Úvod o nájemníku k té-matu o dobrém pastýři. K tématu o střídmosti úvod: Smutný zjev, kte-rak požívavost a nestřídmost dnes tolik se vzrůstá . . . Uvažujme proto dnes . . .

7. **Z n e s p r á v n é h o m í n ě n í** nebo hesla (ex opinione sive iudicio); kazatel poukáže na nesprávné představy, na před-sudky, námítky, pochybnosti a přejde na pravdu, o níž chce jednati.

Příklad: Téma: Zapři sebe sama; úvod: Člověk prý se musí vyžítí. Téma: O malých hříších; úvod: zneužívání slov Kristových: „Nemoc ta není k smrti.“ (Jan 11, 4.) — Zvláště v kázáních apologetických.

8. **E x a b u n d a n t i a**. Kazatel připomene hojnost důležitých

pravd v přečtené perikopě a vybere z nich jednu, o níž hodlá mluvit, protože se mu zdá nejprůměrnější. Svati Otcové — zejména sv. Jan Zlatoústý — mluví častěji o „pratum spirituale“, jež se v perikopě před nimi rozevírá a uvádí je v rozpaky, který květ raději vybratí.

9. **E x a b r u p t o** jest úvod mimořádný, jehož zřídka užije kazatel, a to jen tehdy, jsou-li již posluchači sami sebou hluboce dojati nebo je-li kazatel hned s počátku své řeči oprávněně a mocně pohnut a posluchači vědí příčinu toho.

Příklad: Bossuetův úvod k pohřební řeči nad královnou anglickou: Vládce tam v nebesích, od něhož jsou závisly všechny říše, jemůž jediné náleží čest, sláva a neobmezená moc — ten jest jediný, jenž může se chlubit, že předpisuje králům zákony a dává jim velká a ohromující naučení. Pozvedá-li trůny nebo je svrhuje, dává-li svou moc vládcům nebo ji opět odnímá a nic jim nenechává než jejich vlastní slabost: on učí je povinností po způsobu, důstojném nejvyššího vládce atd.

10. **Z o p a k o v á n í** látky, o níž mluvil v předešlém kázání. Tohoto úvodu užije kazatel zvláště v kázáních cyklických a v křesťanských cvičeních. Opakování budiž stručné, výstižné a mějž ráz jaksi něčeho nového.

§ 33. OHLÁŠENÍ TÉMATU

Na konci úvodu ohlašuje kazatel obyčejně téma svého kázání. Tuší-li však kazatel, že posluchači mají předsudky proti pravdě, o níž chce mluvit, učiní lépe, neohlásí-li tématu, nýbrž důvody a pohnutkami působí hned na rozum a cit posluchačů, aby pravdu přijali. Není třeba také udati vždycky ú p l n é téma, jako na příklad „o podstatě, vlastnostech a užitku dokonalé lítosti“; snadno by tu vznikla jakási ustrnulá šablona. V podobném případě dostačilo by zajisté kazateli říci, že hodlá mluvit „o dokonalé lítosti“, kdežto plného označení tématu užil by pouze jako nadpisu pro své písemné vypracování a pro seznam kázání.

Téma budiž ohlášeno: 1. **Z ř e t e l n ě a p o p u l á r n ě**. Posluchačům musí být ihned jasno, o čem chce kazatel mluvit.

Sotva by poznali věřící, kdyby kazatel ohlásil téma na př. slovy: „Kterak máme i my obřezati svá srdce?“ „I každý křesťan má býti rybářem lidí“ a pod.

2. **Z a j í m a v ě**, nikoli všedně, mechanicky. Témata o patrociniích, o svátcích, při kázáních katechetických snadno k tomu svádějí. S druhé strany však jest se vystříhati hledaného a nápadného označování tématu.

Srovnajme po této stránce dvojí ohlášení téhož tématu: Všedně zní „o následcích těžkého hříchu“. Naproti tomu Segneriho: „Ó hříšníku, jak je to možno, že se ještě můžeš smáti?“ vzbuzuje pozornost a napjatost.

3. K r á t c e. Při tom však nebudiž stručnost na úkor zřetelnosti. Zvláště působivé jest ohlášení tématu, užije-li kazatel biblických slov a je potom opakuje několikrát v kázání, zvláště na konci jednotlivých oddílů, jako na příklad: Nemůžeme Bohu sloužiti a mamoně, nebo: Drahocenná jest před obličejem Hospodino-vým smrt svatých jeho (podle Vulgáty).

Zda odpovídá tomuto požadavku téma takto ohlášené: „Církev katolická jediná ze všech společností náboženských v otázkách nejpalčivějších hlásá způsobem neúprosně bezohledným pravdu, která tak mnohé páli na duši, že ji nesnesou“?

Forma, jakou téma ohlašujeme, je různá. Ohlašujeme je: 1. S l o ž i t ý m p o j m e m, na příklad: O příčinách nevěry. O podmínkách častého svatého přijímání. Ukáží vám katolického křesťana v zábavě (Kaška).

2. V ě t o u tázací, oznamovací i rozkazovací. Nejlépe se doporučuje věta tázací, ježto nejsrozumitelněji vyjadřuje téma, budí zvědavost a zní pěkněji nežli věta oznamovací. Větou oznamovací ohlašujeme téma řídčeji a ještě méně větou rozkazovací.

Příklady: Jest tedy setba sv. přijímání marna? (Melka.) Čeho na vás žádá svět a čeho církev ve jménu Krista? (Zavoral.) — Jen Kristus může spasiti pracující lid, neboť jen v N ě m porozumíme velkému tajemství práce. (Zavoral.) Dnes si vysvětlíme (podle Apokalypse), jak Krista Pána musíme stále mít na mysli. (Vašek.) Přistupujte často ke stolu Páně! Odpouštějte i svým nepřátelům!

§ 34. ROZDĚLENÍ TÉMATU

Ohlásiv ke konci úvodu téma, podává kazatel obyčejně též jeho rozdělení. Zda kazatel má ohlašovati posluchačům rozdělení tématu, všichni teoretikové kladně nepřisvědčují. Je však jisto, že posluchači zapamatují si mnohem snáze obsah kázání, bylo-li jim napřed pověděno jeho rozdělení; proto většina rétorů toto ohlášení na konci úvodu doporučuje.

V některých případech však jest lépe rozdělení n e o z n a m o v a t i ; je to zvláště: 1. je-li kázání kratičké, anebo obsahuje-li jen jednu myšlenku; 2. je-li dílů příliš mnoho a mohly by vzbuditi nepříjemný dojem, že kázání bude příliš dlouhé; 3. tuší-li kazatel, že by proti některému dílu byly mezi posluchači předsudky, jež třeba napřed v kázání překonati; 4. je-li rozdělení příliš známé a těžko by se dalo nahraditi jiným; 5. v kázáních, jež mají působiti hlavně na cit.

Vlastnosti rozdělení. Rozdělení musí býti: 1. L o g i c k y s p r á v n é. Vyhovuje pak zákonům logiky, jestliže jest a) ú p l n é, to jest jestliže vyčerpává všechny části tématu, ale též nepodává více než téma obsahuje; b) jestliže jednotlivé díly se na-

vzájem vylučují tak, aby nějaká část jednoho dílu nebyla obsažena v díle jiném.

Zákonům logiky by neodpovídalo rozdělení: Lítost naše musí býti: 1. nitrná, 2. nadpřirozená, 3. nade všechno (jest neúplné, chybí; 4. všeobecná). — Jednotlivé díly se nevylučují v rozdělení: Tohoto světce musíme mít v úctě: 1. pro jeho lásku k Bohu, 2. pro jeho lásku k bližnímu, 3. pro jeho ctnosti (1. a 2. díl jsou obsaženy v 3.).

2. **P s y c h o l o g i c k y s p r á v n é.** Přednost mají ty části, jež se obracejí k rozumu. Za nimi následují části citové a konečně takové, jež působí na vůli. Při důkazech, jak bylo shora řečeno, možno postupovati od důkazu nejslabšího k nejsilnějšímu, nebo od silnějšího k slabšímu a k nejsilnějšímu anebo konečně od nejsilnějšího k nejslabšímu a pak k silnějšímu; nikdy však nesmí nejslabší důkaz býti na místě posledním.

Žádají tedy zákony psychologické, aby celková tendence kázání byla v z e s t u p n á. Vzestup však nemusí býti přímočarý, nýbrž bývá vlnitý, ježto i v jednotlivých oddílech střídají se momenty slabší se silnějšími, ale vždy tak, aby nejpůsobivější motivy ponechány byly na konec. Důvodem pro vzestupnou tendenci kázání jest jednak vzrůstající se únava a menší pozornost posluchačů, jednak psychologický páchod v jejich nitru: přesvědčení o pravdě nebo rozhodnutí k činu postupuje zvolna a bývá dovršeno myšlenkou poslední; je třeba proto, aby byla nejpůsobivější. Konečně utkvívá v paměti posluchačů nejvíce motiv nebo myšlenka poslední; je-li nejpůsobivější, je její účinek trvalejší.

Velmi důležitým činitelem pro rozdělení je se stránky psychologické též z ř e t e l n a p o s l u c h a č s t v o. Jinak je postupovati v kázáních pro věřící, jinak pro posluchače indiferentní a jinověrce. Je třeba vmyslet si v jejich duševní stav a podle toho pak uspořádati rozdělení tak, aby důkazy a motivy pro ně nejsilnější zařazeny byly na konec.

Božský původ zpovědi dokázal by se v ě ř í c í m posluchačům: 1. nepřímo ze slov Kristových: „Komu odpustíte . . . , zadržte . . .“, 2. z tradice, 3. z prohlášení sněmu tridentského (sess. XIV. can. 6. a 7.). — Před i n d i f e r e n t n í m posluchačstvem užil by kazatel tohoto rozdělení: 1. Psychologie viny žádá přiznání, proto zpověď žádoucná; 2. Kristus Pán ve své dobrotivosti vyhovoval požadavkům přirozenosti lidské, proto velmi pravděpodobno, že ustanovil zpověď; 3. sv. Otcové a dějiny první církve dokazují, že ji ustanovil jistě. — J i n o v ě r c ů m dokazoval by kazatel zase takto: 1. V první církvi zpověď byla; 2. tato skutečnost dokazuje, že vždy bylo rozuměno slovům Kristovým tak, že se třeba zpovídati; 3. sv. Otcové mluví o božském původu zpovědi; 4. zpověď je velmi přiměřená potřebám lidské duše.

3. **S t r u c n é a z ř e t e l n é.** Čím stručnější a výstižnější jest rozdělení, tím lépe posluchači pochopí a zapamatují si obsah kázání. Zřídka měl by kazatel jíti nad tři body.

4. Poutavé, ale nikoliv umělkované. Kazatel ne-
uživej všedního, samozřejmého rozdělení, nýbrž hledej něco no-
vého, co by vzbudilo napětí. Vystříhej se však při tom zvláštností
nebo upřilišování.

Všední takové rozdělení by bylo: víra, naděje, láska; Bůh, já, bližní;
minulost, přítomnost, budoucnost; v životě, ve smrti; Panna Maria mů-
že, Panna Maria chce pomoci a pod. — Umělkované rozdělení: Světec
byl za živa mrtev, po smrti je živ; Ježíš Kristus nechtěl být králem,
Ježíš Kristus chce být králem; sv. Martin na koni, sv. Martin na stolci
biskupském atd.

Přechod ke stati. Ohlásiv téma i jeho rozdělení, naznačil tak ka-
zatel, že skončil úvod a že hodlá přejít k vlastnímu tématu. Ten-
to přechod dlužno také naznačiti přestávkou řeči, aby byl tím zře-
telnější. Naprosto však je zbytečná výzva kazatelova, že, „když
o tomto předmětu mluvití bude, žádá za obyčejnou pozornost“. V
mimořádných případech, odůvodněných tématem neb osobou
kazatelovou nebo celkovou náladou, může kazatel zakončiti úvod
vzýváním Ducha svatého, Ježíše Krista, Panny Marie atd., jako
to činili i svatí Otcové.¹

§ 35. STAŤ DUCHOVNÍ ŘEČI

S t a ť (tractatio) jest hlavní část duchovní řeči, jejíž obsah tvoří
metodické prvky: výklad, důkazy, vyvrácení, motivy citové a vol-
ní, někdy též užití.

1. Nebývají však ve stati v š e c h n y tyto prvky zastoupeny.
Je-li pojem zřetelný, odpadá výklad; někdy zase důkaz je tak
úplný, že netřeba námitek a pochybností vyvracet; jindy jasný
výklad nahradí důkazy; řidčeji možno vypustiti motivaci citů, ní-
kdy však nemá býti opomenuto užití přednesené pravdy pro ži-
vot, nebylo-li užití ponecháno do závěru.

2. Kazatel neužívá také metodických prvků ve s t e j n é m
r o z s a h u : v kázáních didaskalických převládá výklad, v apolo-
getických důkaz, v paregoretických motivace citová i volní a pod.
Vše řídí se cílem kázání, jenž je takřka duší stati; tělem jsou me-
todické součástky.

3. Ani nenásledují metodické prvky v kázání vždy v uvedeném
p o ř á d k u : někdy je potřebí uprostřed důkazu některý pojem
vyložiti, jindy je zase vhodno vzbuditi po některém důkazu při-

¹ Ve staročeských kázáních setkáváme se častěji s modlitbou na konci
úvodu; tak na příklad u zpracovatele postily Waldhauserovy několikráte.
„Poprosme za to tej milostivej orodovnice matky božie, vzdaduce jje
andielské pozdravenie a řkuce: Zdravas, Maria...“ (Rkp. v olom. stud.
knihovně, str. 113a, 115b, 121b, 125b.)

měřený cit a pod. Zvláště se doporučuje, aby kazatel snažil se vzbudit vhodný cit na konci každého oddílu, nemá-li tento zvláštního užití.

Tak může kazatel, dokazuje přítomnost Ježíše Krista ve Svátosti oltářní 1. z Písma sv., 2. z tradice, 3. z důvodů theologických, vzbudit po prvním oddíle cit podivu nad tímto velečinem Božím, při oddíle druhém cit úcty podobné, jako měli sv. Otcové k této svátosti, a při oddíle třetím cit vděčnosti za ten dar lásky.

4. *Digressio*. Kazatel může v mimořádných případech vybočiti z ohlášeného postupu řeči tím, že vloží v některém oddíle myšlenku, výklad nebo popis, jenž podstatně a bezprostředně nenáleží k obsahu kázání. Takové vybočení však budiž přirozené, stručné a poutavé. Budiž ho užíváno zřídka a opatrně, ježto snadno ruší jednotu kázání.

V homiliích sv. Otců setkáváme se častěji s takovými digressemi, nejčastěji u sv. Jana Zlatoústého; na př. v homilii o postu má při zmínce o pokání Ninivských digressi o proroku Jonáši, v homilii o cestách pokání při almužně krásnou digressi o panenství a pod.

Přechody. 1. Jednotlivé oddíly stati spojujeme vhodnými přechody. Jímí naznačujeme, kterak následující myšlenka s předcházející jest příbuzná nebo od ní odlišná; pomáháme jímí také paměti, naznačujeme, že nastává nový oddíl. Jsou proto zvláště tehdy významné, nebylo-li v úvodě ohlášeno rozdělení tématu.

2. Přechody jsou slovné a věcné. S l o v n é přechody jsou jednoduché ohlášení toho, co hodlá kazatel dále říci; při tom někdy stručně opakuje, co byl přednesl v bodě předchozím. V ě c n ý přechod snaží se zvýšiti pozornost řečnickými obraty a figurami, zvláště otázkou, gradací, koncesí a j.

Přechody s l o v n é : Lítost naše má býti nejen nitrná, nadpřirozená a nade všecko, nýbrž i všeobecná. — Hřích těžký je však též nevďčností k Bohu. — Vizme však, kterak si počíná sv. Petr, když zapřel Krista. — Stálost, toť druhá důležitá vlastnost naší víry.

Přechody v ě c n é : Než k čemu dovolávati se ještě dalších výroků sv. Otců? Neučí nás tomu výslovně i naše matka, sv. církev? — Nevďek vůči Bohu tají se již ve vědomém a dobrovolném hříchu všedním: mnohem více však ve hříchu smrtelném. — Dejme tomu, že by generální zpověď nebyla nám potřebná, ježto jsme všechny sv. zpovědi vykonali správně; vždycky nám bude však užitečná, ježto je spojena s mnohými milostmi.

3. Kazateli třeba dbáti toho, aby přechody byly n e n u c e n é. Má sice jímí býti naznačen nový oddíl stati, ale přece spojení jeho s předešlým musí býti přirozené. Také jest kazateli hleděti k r o z m a n í t o s t i přechodů, jak po stránce slohové, tak i řečnické: střídaje přechody slovné s věcnými v různé formě a užívaje po živém, vyšším tónu předchozího oddílu tónu klidného, rozmluvového.

Někdy může i shora zmíněné vzbuzení citů na konci některého oddílu

býti přechodem, jako na př. u sv. Augustina: O alta mysteria! Sed reprimam me. Non enim modo suscepi vos docere recta, sed dedocere prava, si potero (De moribus Ecl. cath. cap. 19).

§ 36. Z Á V Ě R

Jako hudební skladatel dává své skladbě vyznění v mohutných a plných akordech; jako církev svatá povznáší se na konci svého nejvznešenějšího liturgického úkonu k výšinám věčnosti evangeliem svatého Jana; tak má slovo Boží v ústech kazatelových dosáhnouti největší síly v z á v ě r u (peroratio, epilogus). Dosáhnouti má toho obsahem závěru, slohovým výrazem a vřelým přednesem. Dobrý závěr dovede aspoň částečně napravití dojem slabého kázání; naopak však špatný závěr nesmírně poškodí účín kázání jinak dobrého.

2. Úkolem závěru není pouhé opakování přednesených pravd a poučení; ani stručná, chladná výzva, aby posluchači řídili se v životě tím, co jim bylo právě pověděno; ani nedostačí vypočítávati řadu praktických pokynů nemotivovaných, tím méně začítí ještě novou myšlenkou s tématem nesouvislou, nýbrž úkolem závěru je: zdůrazniti pravdu praktickou pro život, o které bylo jednáno v celém kázání nebo ke konci jeho. Zde již není kdy, aby bylo působeno na rozum, by pravdu poznal nebo v ní se upevnil; zde musí býti silně vzrušen cit a zvláštní vůle, aby učinila rozhodné předsevzetí. Zachovejš si proto kazatel nejpůsobivější myšlenky, citáty, příklad atd. pro závěr, aby, přioděje obsah též působivou formou, dosáhl nejvyššího účinku.

Výjimku od tohoto pravidla činí kázání, jež svým obsahem hluboce otřáslо myslí posluchačů, nebo plamenné kázání, jehož citové těžiště spočívalo již ve stati. Tu zakončí kazatel mírnými, vážnými větami, jež působí konejšivě jako váněk po bouři. Zejména kázání o tématech přísných (o pekle, o svatokrádežném svatém přijímání, o posledním soudu) musejí končiti myšlenkou smírnou, potěšitelnou. Toť přání církve, která podle vzoru milosrdného svého Učitele sama hlásá milosrdenství a varuje před zoufalstvím.

3. Z úkolu závěru vyplývá již i jeho obsah. Nesmí jej tvořiti tedy jen něco všeobecného, nýbrž konkrétní, praktická myšlenka pro náboženský život věřících. Může to býti:

a) Myšlenka vyjadřující cíl kázání. Je to zvláště v kázáních pargoretických, když se závěr zhušťuje v nutkání k praktickému předsevzetí. Kazatel může ještě jednou zopakovati přednesené motivy a důvody pro rozhodnutí vůle, udá snad ještě cesty, prostředky nebo způsob, jak je možno předsevzetí vykonati.

Mistry v takových závěrech byli zvláště Segneri a Hunolt.

b) V kázáních didaskalických rozvede a zdůrazní kazatel v zá-

věru nějaký praktický důsledek z oné pravdy vyplývající. Tvoří tu tedy obsah jeho užití pravdy pro náboženský život. I zde jako podklad k aplikaci dobře poslouží rekapitulace přednesených důkazů.

Příklad: V nejsvětější Svátosti jest Ježíš Kristus skutečně přítomen, jak svědčí slova jeho samého, víra sv. Otců, víra církve po všechna století. Proto chovejme se zde před ním jako vševědoucím Bohem uctivě, pokorně, při mši sv. i mimo mši sv. atd.

c) Bylo-li v některém kázání podáno několik praktických poučení po jednotlivých oddílech, pak v závěru je ještě jednou stručně a živě shrneme. Nebuď jich však nikdy mnoho!

Příklad: Ve jménu Ježíše máme se: 1. modlití, 2. pracovati, 3. trpěti. V závěru vyzveme ještě jednou věřící, aby se modlili, pracovali a trpěli ve jménu Ježíšově.

d) Někdy kazatel užije myšlenky z posledního oddílu, aby ji v závěru prakticky zhodnotil pro život. V tomto případě závěr není od statí zřetelně oddělen. Ale není toho také vždy potřebí; může závěr splynouti s posledním dílem; jen když dosáhne svého účelu!

4. *Vlastnosti* měžž závěr tyto:

a) Budiž vřelý, živý, vystupňovaný jak obsahově, tak citově, tak i hlasově. I na jiných místech v kázání projeví duchovní řečník pathos, ale v závěru mluv s pathosem nejsilnějším (vyjma zmíněná kázání mocně vzrušující, kde granditer dicere musí přejíti v temperate dicere).

b) Budiž krátký. Přílišná horlivost, neuměřící přestat napomínati, nebo nedostatečná příprava na závěr působí, že kazatel prodlužuje závěr a tím boří, co stavěl. Stále se mu zdá, že tato věta není ještě vhodná pro zakončení, nebo že je ještě třeba toho či onoho napomenutí. Proto jako je potřebí kazateli velmi pečlivě připravit se na úvod, tak — ba ještě pečlivěji — třeba se připravit na závěr.

5. *Zakončení závěru.* I v zakončení tak jako v závěru celém je třeba jakési rozmanitosti.

Někteří kazatelé končí stereotypně poukazem na blaženost věčnou. Jiní zase po každé slibují: „budete-li tak činiti, pak dosáhnete blaženosti věčné.“

Závěr může tedy zakončiti: předsevzetím nebo radou; sentencí, výrokem Písma sv. nebo některého světce, parafrází citátu z Písma svatého; předslovem; nadějí na šťastnou věčnost; prosbou k posluchačům; přáním nějakého dobra; krátkou modlitbou nebo její parafrází; doxologií.

DÍL ŠESTÝ: VLASTNOSTI KÁZÁNÍ

BOUCHAL Jos. V., Kažme populárně, v Časopise katol. duchov., Praha 1899, str. 510. DOSTAL AL., Kazatelna — mstitelna, v Kazateli, Olomouc 1895, str. 474; týž, Žehráni proti hříchům, v Kazateli, Olomouc 1897, str. 313. HERR Dr. Jak., Praktischer Kursus der Homiletik², Paderborn 1926, str. 71—83. HETTINGER Dr. Fr.—HÜLS Dr. Peter, Aphorismen über Predigt und Prediger², Freiburg i. B. 1907, str. 348—398. JINDRA Dr. Jan, Časovost kázání, ve Zprávě o I. homiletickém kursu v Brně 1913, str. 25. JUNGMANN Josef S. J.—GATTERER Mich. S. J., Theorie der geistlichen Beredsamkeit⁴, Freiburg i. B. 1908, str. 71—136, 302—373. KEPPLER Dr. Paul W. von, Homiletische Gedanken und Ratschläge^{5—6}, Freiburg i. B. 1911, str. 59—62, 76—79. KIEFFER Dr. G., Predigt und Prediger, Paderborn 1924, str. 128—186. KLEUTGEN Jos., S. J., Ars dicendi²¹, Taurini 1926, str. 9—128. KRIEG Dr. Corn.—RIES Dr. Jos., Homiletik^{1—2}, Freiburg i. B., str. 330—338. KUBÍČEK Dr. Jan, Krátké či dlouhé kázání?, v Kazateli, Olomouc 1896, str. 147 a 306; týž, Zajímavost kázání, ve Zprávě o I. homiletickém kursu v Brně 1913, str. 84. KUBÍČEK Václav, Co mívám na zřeteli, abych kázal názorně, ve Věstniku Jednot duchovenstva brněnské a olomucké 1925, čís. 5—6., str. 102. KUBIS Daniel O. Praem., Knězova dobrota na kazatelně, v Kazateli, Olomouc 1908, str. 378. KUPKA Dr. Jos., Kažme poutavě, v Kazateli, Olomouc 1899, str. 469; týž, Kažme časově, tamže 1901, str. 473. MAYENBERG A., Homiletische und katechetische Studien⁸, Luzern 1925, str. 49—96. POKOJ Šimon, Čeho šetřiti velí opatrnost v kázáních apologetických, v Kazatelně, Pelhřimov 1909—1910, str. 50. RACKE Karl, Die Verwaltung des Predigtamtes mit Berücksichtigung der gegenwärtigen Verhältnisse, Freiburg i. B. 1892, str. 78—97. SCHLEINIGER Nik. S. J., Das kirchliche Predigtamt³, Freiburg i. B. 1881, str. 386—431; týž, Grundzüge der Beredsamkeit⁶, Freiburg i. B. 1905, str. 80—101, 207—271; týž, Die Bildung des jungen Predigers⁶, Freiburg i. B. 1908, str. 86—130, 340—358. SCHÜCH Ig.—POLZ Amand O. S. B., Handbuch der Pastoraltheologie^{19—20}, Innsbruck 1924, str. 138—142. SKOČDOPOLE Dr. Ant., Příručná kniha bohosloví pastýřského², Praha 1890, str. 408—428, 438—477; týž, Učebná kniha bohosloví pastýřského, České Budějovice 1905, str. 224—232. SPINOSUS, Nové aforismy o kazatelství, v Kazateli, Olomouc 1901, str. 155, 330; týž, Málo posluchačův a světců, tamže 1900, str. 627. STINGEDER Franz, Wo steht unsere heutige Predigt², Linz 1911, str. 114—132, 156—166. STOLZ Alban—SCHMIDT Dr. Jak., Homiletik², Freiburg i. B. 1898, str. 184—230. UDEIS Kurt, Praedicate Evangelium², Regensburg 1912, str. 54—70. VANĚK F. B., Pětiminutová kázání, v Kazatelně, Pelhřimov 1912—1913, str. 467. VAŠEK Dr. Bedřich,

Má-li slovo Boží na kazatelně dosáhnouti u posluchače svého účelu, musí kazatel dbáti určitých jeho vlastností. Nejdůležitější vlastnosti duchovní řeči jsou: 1. Pravdivost, 2. populárnost, 3. praktičnost, 4. časovost, 5. poutavost, 6. slohová dokonalost, 7. řečnický takt, 8. přiměřená délka.

§ 37. 1. PRAVDIVOST

Kázání budiž do posledního slova pravdivé. Kdo mluví ve jménu Božím, nesmí pronéstí ni slůvka nepravdivého.

Proviňuje se proti svatosti slova Božího, kdo cituje P í s m o s v a t é nesprávně, je komolí, nebo vkládá v ně jiný smysl, nežli vskutku má; kdo z mravního zákona dedukuje p o v i n n o s t i, kterých zákon ten neukládá; kdo nepravděpodobné nebo zastaralé názory vydává za názory církve svaté.

Na př.: *Septies in die cadet iustus et resurget* (Přisl. 24, 16) nesprávně, ježto v Písmě sv. slov „in die“ není; každý hřích proti 6. přikázání je hřích těžký; i z pochybných hříchů musíme se před sv. přijímáním vyzpovídati; 4 neděle adventní připomínají 4000 let od stvoření světa do příchodu Vykupitelova; archa Noemova zastavila se na hoře Araratu.

Zvláště dlužno upozorniti na velikou chybu některých kazatelů v tom, že u p ř í l i š ň u j í, p ř e h á ň ě j í. A přehánějí po stránce rozumové i citové. Za žádných okolností není dovoleno, aby kazatel něco pronesl, co nesouhlasí se zjevením Božím, s učením a duchem církve, se správnou theologií a filosofií, byť i slova ta mocně působila na mysl posluchačů. Bohužel, ani největší kazatelé někteří se této chyby neuvarovali (na př. Massillon svým tvrzením, že jen málo lidí bude spaseno, a jiní). Mnohé takové chybné nadsázky dostaly se i do tištěných kázání a často bývají opakovány.

Příklady: Kdo nehodně přijímá, činí právě totéž, co ti, kteří p ř í b i l i K r i s t a n a k ř í ž; činí to za okolností, které hřích ten dělají ještě tisíckrát hroznější.¹ — Kdo dává pohoršení, hřeší více nežli vrah skutečný, poněvadž bere bližnímu život nadpřirozený. — Bůh odnímá nekajícím konečně v š e c k u m i l o s t. — Syn Boží m u s e l s e s t á t i č l o v ě k e m, m u s e l n a k ř í ž i u m ř í t i, aby byly smazány naše hříchy a spravedlnost Boží byla usmířena. — J a k č e t n é b y l y

¹ Massillon, Sur l'énormité des Communions indignes, Pour le dimanche des rameaux. Citováno u Jungmanna-Catterera, Theorie der geistl. Beredsamkeit, str. 295.

rány při bičování, jež bylo Ježíši vytrpěti, vysvítá s dostatek ze slov žalmistových: *Et fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis* (ž. 72, 14). — Aman snažil se svrhnouti Mardochea; ale Bůh tomu zabránil. Kdyžtž bez dopuštění Božího nemůže se státi ani něco zlého, o čem ně můžeme my něco dobrého činiti bez popudu milosti. — Najdeme v každé farnosti dosti zaslepených duší, které v 10, 30, 50 letech toho nedokázali, aby se zkroušeně vyznali z nějakého velkého hříchu ze své mladosti? a po každé svatokrádežné zpovědi následovalo svatokrádežné přijímání. (Co k tomu praví nad to *sigillum sacramentale*?) — Mnozí se zpovídají, ale je n m á l o jich dostane vpravdě rozhrěšení pro nedostatek předsevzetí. — Podle přání sv. Otce máte choditi každý den k sv. přijímání. K sv. zpovědi přijdete jen tehdy, když jste se dopustili těžkého hříchu, a k d y b y t o t r v a l o n ě k o l i k l e t. — Bez Panny Marie nemůžeme hnouti ani rukou ani nohou, t. j. n i c, d o c e l a n i c z á s l u ž n ě h o p r o n e b e učiniti. — Panna Maria osvobodí mne o d h ř í c h ů a s p a s í m n e, i kdybych byl sebe více obtížen hříchem; ona rozděluje milosti k d y, k o l i k, k o m u chce; ona čerpá z moře milostí, j a k c h c e; v š e c k o, o p r a v d u v š e c k o, vzbudilo v jejím srdci nejtrpčí hořkost; miluje-li kdo zdánlivě j e n Marii Pannu; neubírá Ježíši přece nic z úcty; ona jest m y s t i c k ý k r k církve, ona jest d o p l ň k e m n e j s v ě t ě j š í T r o j i c e; její s l á v a je blažeností všech vyvolených; má právě t y t ě ž vnitřní vlastnosti jako její božský Syn.¹ Marii Panně byla dána dvě vidění: druhé záleželo v tom, že jí (Syn Boží) ukázal bez závoje svou nekonečnou bytost, aby jí zde dočasně i přechodně požívala tak, jako jí požívají svatí v nebesích ustavičně. Takové vidění Boha t v á ř í v t v á ř bylo dopráno M o j ž í š o v í a s v a t ě m u P a v l u" (Pinamonti, Město velikého Krále). Srv. k tomu Exodus 33, 20: „Viděti mne a zůstatí na živu žádný člověk nemůže" a I. Tim. 6, 16: „Boha nikdo neviděl ani viděti nemůže."

Stejně chyby dopouštějí se kazatelé, kteří ve c h v a l o ř e - c e c h s v ě t c ů vyvyšují některého svatého na úkor druhého. A přijde-li svátek tohoto, vyvýší opět jeho na úkor třetího. Jak snadno po častějším upřílišení utvrdí se myslící posluchači v přesvědčení, že dlužno odpočítati aspoň třetinu z toho, co kazatel řekl, aby se došlo ku pravdě! A jak snadno pomyslí si pak totéž i o nesprávných jeho výrocích!

Nesprávným upřílišováním dlužno nazvati také výroky, jimiž některý kazatel k o n ě í svou duchovní řeč: Budete-li vždy takto světití den sváteční, budete moci kdysi slaviti věčný svátek v království nebeského Otce. — Budete-li vždy ctíti rodiče . . . budete-li mítí živou víru atd., dosáhnete jistě věčné blaženosti.

Opatrností a správné interpretace je také potřebí, mluví-li ka-

¹ Srv. uvedené a jiné příklady u Dra G. Kieffra, *Nochmals Übertreibungen in der Predigt* v časop. *Kirche und Kanzel* 1923, 3, Heft 183 nn.; dr. Rich. Špaček, *Mariologie na kazatelně*, ve *Věst. Jednot duch.* 1925, str. 115.

zatel o různých zaslíbeních daných těm, kdož budou konati některé pobožnosti, na příklad nositi karmelský škapulíř, konati pobožnost devíti prvních pátků a pod. Nebudiž tu nikdy opomenuto upozorniti i na jiné nutné podmínky, s nimiž souvisí ona zaslíbení.

Mějž tedy kazatel vždy jistou míru sebezáporu, zvláště na pathetických místech v kázání, mějž trochu sebekritiky ve slovech, v názorech, v citech! —

§ 38. 2. POPULÁRNOST

Kázání budiž populární. Populárním nebo lidovým kázáním možno nazvati takové kázání, jež jest srozumitelné nejen odborníkům v bohovědě, nýbrž i prostému lidu. A srozumitelné mu bude, je-li jasné, průhledné a názorné. Čteme-li nějaké pojednání, můžeme se pozastaviti u myšlenky nebo věty temnější; to není však možné při slově mluveném. Kromě toho musí míti kazatel na paměti, že převážnou část jeho posluchačstva tvoří prostý lid. Lid pak má malý počet pojmů a těžko tvoří pojmy nové; těžko chápe najednou plný obsah pojmu, chápe pojem lépe, je-li rozložen v části. Konečně posluchači všichni nemají také zpravidla tolik horlivosti a zájmu pro pravdy nadpřirozené, aby je sledovali delší chvíli s napjatou pozorností. Proto se musí kazatel snažiti, aby jasny byly jeho myšlenky, jeho slova i jeho věty.

a) Chce-li kazatel jasně vyjádřiti myšlenku, musí ji napřed sám dokonale promysleti; musí si stále býti vědom cíle kázání, musí logicky myšlenky seřaditi, důkazy a osnovu kázání sestaviti průhledně, aby posluchač snadno chápal jejich souvislost. Při tom má stále na zřeteli obsah myšlenkového života svých posluchačů, to jest navazuje náboženské pravdy na představy a pojmy posluchačů. Vyhne se proto co možná abstraktu a vyjádří myšlenku konkrétně, pojmy všeobecné rozvede ve zvláštní, rozloží celek v části (specialisuje); znázorní pravdy řečnickými obrazy, podobnostvím, přirovnáním a příkladem.

b) Aby duchovní řečník mluvil lidově, musí se vystříhati všech výrazů lidu nesrozumitelných, zvláště výrazů vědeckých. Neužije cizích slov (na příklad akt, autorita, moment, moralita, subjektivní a pod.), ani zmodernisovaných výrazů (na příklad světový názor, hodnoty náboženské a jiné).

c) Jasnosti dodá duchovní řeči též jasná skladba vět. Kazateli jest se vystříhati dlouhých souvětí, hromadění vět vedlejších, prokládání věty jinou větou vedlejší, parenthesis a pod. Věty buďtež krátké, vět vedlejších nebudiž mnoho, zvláště ne takových, jež jsou závisly opět na větách vedlejších. Dlouhá souvětí unavují, ruší pozornost a kazatel sám často vypadne z vazby.

Zda možno po této stránce schvalovati větu: „Když jsem před ne-

dávým časem slyšel opět jednoho z oněch moderních mudrců, kteří o tom, co nevidí a co neslyší anebo čeho nemohou matematickou rovnicí nebo experimenty dokázati, zkrátka o všem, o čem se svými, mnohdy pokaženými a proto špatně fungujícími pěti smysly přesvědčiti nemohou, tvrdí, že to neexistuje a že tudíž ani Boha všudy přítomného není, aniž o jakési povinnosti člověka k němu může býti řeči, protože ho viděti nelze, tu napadla mi následující povídka, kterou jsem kdysi četl" atd.?

§ 39. 3. PRAKTIČNOST

Kázání budiž praktické. Je praktické, všímá-li si skutečných potřeb křesťanského života, neboli konkrétně: prohlubuje-li v posluchačích znalost Ježíše Krista, povzbuzuje-li jich k následování jeho nejsvětějšího příkladu, žíví-li v jejich duši lásku k Bohu a Ježíši Kristu skutky dokazovanou.

Praktičnosti musí dbáti kazatel hned při volbě tématu a stanovení cíle. Taž se tu sám sebe: Co bude nejužitečnější pro mé posluchače? Co nejvíce vyhoví jejich náboženským potřebám? Předpokládá se tu ovšem nutná kazatelova znalost náboženských potřeb lidu. Získá ji ve škole, ve zpovědnici, při návštěvě nemocného, stykem s věřícími, pastoračními návštěvami; nenabude jí, uzavře-li se styku s lidem, nazírá-li pesimisticky na soudobé poměry, nebo je lhostejný k náboženskému životu své farnosti.

Nehodí se vysoká témata projednáváná na kazatelnách dómských před biskupy a hodnostáři i pro kazatelny ve vesnických kostelích; spekulativní otázky náboženské, jež jsou výsledkem badání hlubokých myslitelů, jsou pro lid bez užítu, jako na příklad descendenční teorie, materialism a jiné ismy, tajemné duševní pochody mystiků, hloubky asketického života pod.

Rovněž užití pravdy musí odpovídati praktickým potřebám lidu. Posluchači musí po kázání cítiti v duši nutkání, aby hned dnes, zítra, za podobných okolností zařídili jednání své podle slov kazatelových. Tak jako rozjímání bylo by květem bez ovoce, nenabádalo-li by k určitému činu nebo ctnosti z denního života, tak bylo by kázání neužitečné, kdyby užití bylo všeobecné, neb odkazovalo-li by na dalekou budoucnost, nebo nenaskytla-li by se příležitost, aby mohlo býti provedeno skutkem.

Praktičnost kázání musí se řídit i jako s t í p o s l u c h a č ů: jinak bude kněz kázati při stavovských pobožnostech mužů, jinak při pobožnostech žen nebo mládeže; jiná témata i užití zvolí pro studenstvo, jiná pro smíšené posluchačstvo. Kázání vypracovaná na způsob slohového úkolu, hodící se pro všechny, bývají málo užitečná.

Praktické užití přednesené pravdy neboli předsevzetí je možno opakovati častěji v kázání, nikoli jen na konci. Zvláště po

každém oddílu ve stati, pokud je to možné, vhodně opakujeme předsevzetí; na konci pak je ještě více zdůrazněme.

Kazatel opakujž také v r ů z n ý c h k á z á n í c h různou formou totéž praktické užití. Budiž podle slov Kristových stále „pater familias, qui profert de thesauro suo nova et vetera“ (Mat. 13, 52).

§ 50. 4. ČASOVOST

Kázání budiž časové. Časovostí nerozumíme takovou vlastnost kázání, že by mělo snad činit ústupky moderním názorům, neb že by se mělo přizpůsobiti některým moderním strojenostem, nýbrž: časové kázání je takové, jež čelí moderním námitkám, léčí současné duchovní choroby a podává posily těm ctnostem, kterých je nyní nejvíce potřeby. Význačné vlastnosti nynější doby jsou: Znáčná sečtělост a vzdělání i prostého lidu; smysl pro praktický život; hnutí sociální; úpadek idealismu; kritikářský a skeptický duch; úpadek mravního života; pěstění těla na úkor ducha; sklon k četným nesprávným zásadám (na příklad majetek je krádež; co jest přirozeno, není nečestno; člověk se musí vyžít; nepotřebujeme autority a podobně).

a) Aby tedy kazatel byl časový, musí: vystříhati se úsudků a tvrzení, jež neobstojí před kritikou; podávati pravdu co nejjasněji, a to správnou řečí a uhlazeným slohem; hlásati mravní zákony bez ústupků, ale s mírnou vážností a s pečlivým odůvodněním, doporučovati vedle ctností pasivních též ctností aktivní; čeliti apologeticky nesprávným zásadám a námitkám; nabádati k větší péči o duši, k sociální spravedlnosti; buditi vědomí sociální odpovědnosti.

b) Kázání jest časové, má-li zřetel k liturgické době. V jiné náladě přicházejí věřící do chrámu o svátcích než o dušičkách, v jiné o Velikém pátku, než o Božím hodu velikonočním. Jest úkolem kazatelovým, aby posílil tuto náladu posluchačů a jí využil k praktickým předsevzetím. Věřící očekávají o takových svátcích kázání, jež by odpovídalo jejich duševnímu stavu. Zklamal by je tedy kazatel a uzavřel přístup svému slovu do jejich srdcí, kdyby kázal o tématě odlišném, na příklad, aby nemusel rušiti postup svých kázání cyklických nebo z jiné příčiny. Ani takový způsob by se nedoporučoval, aby kazatel pouze v úvodě dotknul se slavnosti nebo významu dne a přešel pak na téma docela jiné. Kazatel připraví nedělním kázáním též na některé nezasvěcené svátky v příštím týdnu, aby je pak věřící slavili s větším porozuměním; tak na příklad v neděli před svátkem hromnic, Zvěstování Panny Marie, Narození Panny Marie, Božského Srdce Páně, nejsou-li ve dnech těch kázání. Podobně v neděli postní vhodně může poučovati o liturgii svatého týdne, ježto v neděli květnou kázání nebývá; z téže

příčiny v neděli před svátkem Božího těla může kázati o Eucharistii a v neděli v oktávě Božího těla o Božském Srdci Páně.

c) Časové jest kázání, jež všímá si náboženských otázk, které právě nyní hýbají myslí posluchačů, námitek, pochybností a útoků proti některým pravdám náboženským. Dnes by nebylo časové kázání, které mělo význam v době bludů monofysitických nebo monothelitských neb částečně i Lutherových. Zato však jsou dnes časové otázky o Božství Kristově, o církvi, o častém přijímání svatých svátostí, o mši svaté, o manželství jako svátosti, o svěcení dne svátečního, o čistotě, střídmosti, o hříších proti osmému Božímu přikázání, o špatné četbě, o mravnosti v zevnějšíku křesťanově, o církevním pohřbu. Toho si musí býti kazatel vědom při studiu starších kázání: byla přednášena za jiných okolností a před jinými posluchači. Je proto třeba tato kázání studovati, nikoli prostě opakovati.

§ 41. 5. POUTAVOST

Kázání buď poutavé. Málo lidí dovede upnouti delší dobu pozornost na tentýž předmět; tím méně dovede toho prostý lid, jenž není zvyklý pracovati duševně. K tomu druží se ještě často lhostejnost k věcem náboženským, jakož lidé vůbec více se zajímají o otázky hmotné než duševní. A není-li pozornost posluchačů kontrolována jako u žáků ve škole, pak nastává kazateli věru těžký úkol, jak by co nejpevněji upoutal pozornost posluchačů na slovo Boží. Záleží tedy z největší části na kazateli samém, zda dovede vzbudit i udržet pozornost. Čím to dosáhne?

a) *Rozmanitostí.* Řečník střídaj témata a formu kázání, střídaj myšlenky, city i výrazy; konečně moduluj též hlas, aby ses vyhnul monotonii, a užívej rozmanitých akcí.

Duchovní řečník může vpravdě užití největší rozmanitosti v tématech: Různé články víry, mravní zákony, prostředky milosti, liturgie církevního roku — hle, toť veliká rozmanitost, takže kazatel vyhne se bez veliké námahy jednotvárnosti v tématech, má-li při tom jen stále na zřeteli duchovní potřeby věřících.

Též ve formě kázání je třeba dbáti rozmanitosti. Je možno střídati kázání s homilií, kázání dogmatické s morálním, didaskalické s paregetickým, homilii exegetickou s tematickou. Rovněž i uvnitř kázání jest snadno střídati úvody, přechody, formy důkazů a závěry.

Vystříhejme se tak častého, až již nechutného úvodu: „Dnešní svaté evangelium nám vypravuje“ atd. Dnes již také kazatel nikde neužije staší formy na konci úvodu: „A o tomto předmětu když mluvíti budu, žádám za laskavou pozornost.“ Taktéž na konci závěru neuživejž kazatel častého „pak“: „Budete-li tak činiti, pak . . .“ (posluchači někdy s netajenou radostí šeptají: „Aha, už pakuje!“). — V důkazech možno

někdy užítí epicherematu, jindy enthymematu, někdy předešleme závěr a pak teprve rozvedeme návěsti, nebo po první návěsti uvedeme hned závěr a po něm teprve návěst druhou a pod.

Rozmanitost v m y š l e n k á c h není nikterak na újmu jednotnosti kázání. I při nejprísnější jednotě celého kázání je možno myšlenky střídati, je možno touže pravdu projednávatí s různých hledisk a v různém světle. Střídají-li se myšlenky, střídají se pak i c í t y ; bylo by nevhodno při kázání kárném stále jen vzbuzovati city strachu bez naděje, při pohřebních řečech city zármutku bez statečnosti a naděje, při jiných kázáních zase city nadšení bez úcty, radosti a touhy.

Neméně je kazateli dbáti též rozmanitosti ve s l o v n é m v ý - r a z u. Neužívejme často téhož slova, týchž přívlastků, střidejme řečnické příkrasy, ano užívejme podle obsahu i různých druhů slohových. Rhetorika rozlišuje totiž tři druhy slohů: prosaický, poetický a řečnický; prosaický zve se též prostý, poetický krásný, řečnický slavnostní. Prvního užíváme hlavně, když vypravujeme a poučujeme, druhého, když chceme dojmouti, třetího, když chceme pohnouti k činům. Krásné vzory těchto slohů nalézáme v Písmě svatém, v knihách historických, didaktických a prorockých. Než kromě k obsahu řeči musí kazatel míti zření po stránce slohové také k posluchačstvu a zvláště též ke své individualitě. Rozmanitostí, bohatostí a obratností slohové naučíme se, čteme-li klasická díla a pracujeme-li delší dobu svá kázání též písemně.

Kazatel zpytuj se občas, neužívá-li stereotypně některého slova (na př. tedy, potom, takřka, zároveň a pod.); neříkejme stále stejně: Rodička Boží, všemohoucí Bůh, Otec nebeský; neužívejme stále výrazů duchu naší řeči cizích: Božský Spasitel (užívali bychom též názvu „Božský Stvořitel“?), žalmista královský a pod. Nepěkně se poslouchá řečník, užívá-li neustále v kázání anafor, řečnických otázek, zvolání nebo jiných řečnických příkras.

b) *N o v o t o u*. I sebe krásnější myšlenka, je-li známá, nemá již dosti síly, aby vzbudila pozornost. Je proto třeba odítí ji v nové roucho, aby opět vznítla zájem v srdci posluchačů. Kazatel proto nepomíjej pravdy s onou povrchní prostředností, jakou lidé obyčejně se dívají na věci kolem sebe, nýbrž promysli a promedituj ji až do nejdalších důsledků a zvol pak k jejímu vyjádření nejpříměřenější a nejprěsnější výrazy. Prvním činem objeví kazatel i ve známé pravdě stránky nové, činem druhým dodá kázání individualností a tudíž zase novosti a zajímavosti. Novoty dodá kazatel svému kázání též jiným rozdělením, než posluchači stereotypně slyší (Maria nám pomoci může, Maria pomoci chce; od královského úředníka učme se víře, naději a lásce a pod.); jinými citáty, příklady, motivy; konečně i jiným užitím, tak, aby na příklad každý rok o témže svátku nebylo užití stejné jako vloni, i když téma bylo jiné.

Důrazně však třeba varovati od usilovné touhy po nezdravé originalitě, jež hledá neužitečného poučování a libuje si v malichernostech. Jen co jest nového a užitečného má cenu.

Doba rokoková chtěla míti za každou cenu něco nového a zaměňovala nové s nápadným, řídkým, neslýchaným. Hledala proto nápadná témata i v kázáních, zvláštnosti ve výrazech a zdánlivé vtípnosti v myšlenkách. Jistě oblíben byl Abrahám a Sancta Clara u svých posluchačů; ale dnes chtějí ho napodobovati, znamenalo by státi se směšným.¹

c) **S r d e č n o s t í.** Kázání upoutá mnohem více, jestliže kazatel se snaží, aby posluchači s ním krok za krokem sledovali pravdy, vzbuzovali city a konali předsevzetí. Kazatel nesmí se zabývatí pouze předmětem, nýbrž i posluchači, musí je nutkati k účasti, slyšení takřka jejich námítky a s nimi spolu je řešiti. Posluchač musí mít dojem, že kazatel opravdu mluví s ním a p r o n ě h o.

Aby tohoto konverzačního rázu v kázání dosáhl, užívá kazatel α) často d r u h é o s o b y množného čísla a takových obrátů, aby bylo vidno, že chce s posluchači rozmlouvatí, na příklad: Vizte — suďte sami — tážete se — můžete si představit a pod. Mnohdy užije kazatel se stejným užitkem též p r v n í o s o b y plurálu „my“, čímž ráz jeho řeči stane se srdečnějším. Zřídka však — a to jen jako řečnické příkrasy (apostrofy) použije v kázání druhé osoby singuláru „ty“.

Druhé osoby plurálu „v y“ neužijeme, mluvíme-li o nějaké chybě nebo hříchu, abychom neurazili posluchačů a nezdůrazňovali své ctnosti. Tu je lépe mluvití všeobecně: mnozí, některý člověk, mnohý křesťan a pod. — V první osobě plurálu „my“ kazatel nemluví, jedná-li se o nějakou povinnost, jež samozřejmě neváže kazatele, nebo mluví-li o hříších, kterých si nesmí přičítati. Tedy místo: „Choďme aspoň v neděli na mši sv., vykonáme svou velikonoční povinnost“, anebo „kdybychom těžce zhřešili, ztratili víru“ a pod. užije vhodněji vazby neosobné. Naproti tomu správně nevylučuje sebe, kdykoli se jedná o chyby, kterých se snadno dopustí každý.

β) **Srdečností** dodá kázání vhodné o s l o v o v á n í posluchačů mezi řeči; u nás je obvyklé oslovení: drazí v Kristu, v Kristu shromáždění, drazí přátelé. Při stavovských nebo třídních kázáních možno užiti i jiných vhodných oslovení, na příklad: milé dítky, křesťanské matky, milí sodálové, křesťanští rodičové, drazí mu-

¹ Srovnej na př. některé názvy jeho kázání: Gack-Gack. Neueröffnete Weltgalerie. Heilsames Gemisch-Gemasch. Huy und Pfuy der Welt. Besonders meublirte und gezielte Totenkapelle etc. Anebo začátek jeho kázání o sv. Jiřím „Merk's wohl, Soldat“: „Johannes, dieser Kanzler des Himmels, dieser Chronist, dieser hochschwebende Adler, dieser Geliebte Christi, Gelobte von Christo, Gelobte auf Christo, Apostel, hat einmal den freudenvollen Himmel offen gesehen“ etc. (Strigl Hans, Abraham a Sancta Claras Werke. Wien 1904, I. Band pag. 135.)

žové atd. Příliš časté oslovení však ruší a budí nelibý dojem. V půlhodinovém kázání dostačí úplně, užijeme-li oslovení nanejvýš pětkrát.

γ) Srdečným a tudíž zajímavějším stane se kázání, užije-li se v něm některých figur, jež působí na posluchače dojemem, jako by kazatel s nimi skutku rozmlouval (virtuální dialog). Figury ty jsou:

Řečnická otázka a correctio, o nichž bylo mluveno již ve stati o citech.

Subjectio: Kazatel dává otázku a hned ji zodpovídá. Je to jakýsi druh dialogu a má do sebe cosi dramaticky zajímavého. Proto ji kazatel užije častěji s prospěchem.

Příklad: A kdo nás naučí obětavosti? Snad politikové? Ti hledí obětovati jiné, nikdy ne sebe. Mocní? Ti myslí jenom na sebe. Učenci? Těm jde jen o vítězství jejich slov a myšlenek. Nehleďte u lidí, čeho lidé nemají. (Zavoral.)

Concessio: Kazatel připustí námitku nebo myšlenku nepřiznivou projednávané pravdě, aby ji pak s tím větším důrazem uvedl na pravou míru.

Příklad: Si peccare vis, quaere, ubi te Deus non inveniat, et fac, quod vic (sv. Augustin). — Ještě by někdo řekl: Však já sv. svátosti přijmu, ale až před smrtí. To je času dost. Dejme tomu, že by takový člověk měl ještě před smrtí dost času je přijmouti, že by smrt nepřišla náhle. Ale bude mít lítost, o pravdu o lítost nad hříchy? Bude se jich zříkat jako největšího zla? ... (Vašek.)

Communicatio, obrací-li se kazatel k posluchačům o jejich úsudek nebo je zve, aby s ním pravdu zkoumali.

Příklad: Vytykáte církvi katolické snižování zásluh Kristových — recte sami, je to možno, je to spravedливо? Vás se na to tážu především, kteří jste vnikli hlouběji v její učení ... (Zavoral.) Pýtám sa vás, nie je ta tak? Nečinia mnohí takéto skutky kajúcnosti a pri tom zostávajú aj naďalej starými hriešnikmi? (Vajcík.)

Dubitatio: Řečník jako by nevěděl, co má říci nebo činiti, nebo kterak rozuměti nějakému výroku. Užívá při tom rčení podobných jako: Co mám říci ...? Kde začít ...? Mám říci, že ...?

Příklad: Unde incipiam? Quid primum, quid ultimum dicam? Bona commemorem, quae perdidisti, an mala defleam, quae invenisti? (Sv. Ambrož.) — Mám k tomu dodat nějaké napomenutí? Ne, nic nedodám, ale vezměte s sebou to slovo Páně ... (V. Kubíček.)

Suspensio vzniká, zdržuje-li řečník nějakou důležitou myšlenku delší chvílí otázkami, vypravováním a pod., aby se stala nápadnější.

Příklad: Co udělá ten lid kolem sv. Jana? Ten lid od maličkosti o Vykupiteli slýchal, ten lid Vykupitele toužebně vyhlídal, ten lid se o Vykupitele každou sobotu modlival: co udělá ten lid, když zaslechne: „Ejhle, tu je ten slíbený Vykupitel?“ Co udělá ten lid? Vy si předsta-

vujete, že ten lid po slovu Janově radostně se rozplesá, že ten lid povstane jako jeden muž a všichni že půjdou za tím ukázaným Vykupitelem? Tak to mělo být, tak si to přál sv. Jan Křtitel, tak si to představujete vy, ale to se, bohužel, nestalo (V. Kubiček).

Occupatio. Kazatel uvede námitku možnou tak, jako by skutečně byla pronesena, aby ji předešel a vyvrátil. Obraznost záleží tedy v tom, že tušená námitka uvádí se jako skutečná.

Příklad: Vím to, moji draží! Mnozí z vás podívají se udiveně na mne a zeptají se: Kdepak jsou ty květy a plody, kdepak jsou ty výplody víry a lásky, které by vydávaly svědectví o takovém vnitřním vývoji slávy církve? Chcete-li však na to mítí správnou odpověď, tedy dovolte mi napřed, abych se vás otázel: kdepak jsou ty země, v nichž by se za těchto našich dnů mohla i směla církev volně vyvíjeti? (Förster.)

§ 42. 6. SLOHOVÁ DOKONALOST

Kázání budiž slohově dokonalé. Již vznešené náboženské pravdy samy žádají slušného slovního šatu. Také posluchači vyslechnou pozorněji a uctivěji slovo Boží, je-li vyjádřeno řečí správnou a slohem uhlazeným.

a) Kazatel dbej pečlivě s p r á v n o s t i mluvnické: vystříhej se svědomitě každé tvaroslovné i větoslovné chyby, neužívej dialektu nebo provincialismů, vyjma snad velmi řídké případy, kdyby to bylo nutné k jasnějšímu porozumění nějaké myšlenky. Pamatujme, že při dnešní seotčenosti lidu mluvnická chyba může někdy více poškodit než nějaká nesprávná myšlenka nebo nepřesný důkaz.

b) Dbej rovněž l i b o z v u č n o s t i slohové. Nehromad slov se skupinami souhláskovými, jež se těžko vyslovují (na příklad vás, ctitelé), vyhýbej se zbytečným hiatům (na př. a o onom . . .), nevyjadřuj se ve větách šablonovitě stejně dlouhých nebo stejně krátkých, neužívej dlouhých souvětí a netrhej vět, vsouvaje v ně jiné věty vedlejší.

Také nám kazatelům vzdělaným hlavně literaturou latinskou a německou je třeba odvykat si klásti sloveso vždy na konec věty, což neodpovídá duchu našeho jazyka.

c) Nelibě poslouchají se v kázání — a v každé řeči — t a u t o l o g i e. A přece tak často je slyšíme nebo čteme v kázáních! Bývají mnohdy řečníku pomůckou, aby zakryl chudost myšlenek nebo vzpomněl si na myšlenku další.

Často slyšíme: Co musejí duše v očištění snášeti a trpěti! Hospodin a Pán náš . . . Člověk smutný a zarmoucený . . . Aby si od Boha vyžádal a vyprosil odpuštění . . . on stále hřeší, zákon Boží přestupuje, Boha uráží . . . Není ovšem tautologií, nýbrž vhodnou příkrasou (konduplikací), praví-li kazatel: A přece musí umřítí, musí umřítí. Chceme býti věčně, věčně tvoji!

d) Libozvučnost slohovou možno zvýšiti též některými příkrasami, na příklad vhodným přívlastkem, příslovečným určením a pod., jež nejsou nutny ku přesnému určení pojmu (jako: zdravý člověk, ctnostná duše), nýbrž ke zvýšení názornosti; na příklad všemohoucí Bůh, ubohý tvor, nepatrný člověk, jasný den, zářící slunce, zmlknul docela atd.

Nejkrásnější ozdobou kazatelského slohu jest prostota: kázání při vši ozdobě budiž prosto všech bombastických, nafouklých výrazů, planých figur a umělkovaných vazeb. Míru pro příkrasy slohové stanovití nelze; nejbezpečnějším pravidlem je kazatelova upřímná snaha, aby jeho slovo přispělo k větší slávě Boží.

Zda bychom nemusili nazvat bombastem větu: „Svrchovaný Bože, ty všemohoucí Stvořiteli všehomíra, ty nekonečný Majestáte, ty nejvyšší moudrý říditeli osudů lidských — hle, tys dal tomuto jablku uzrání,

§ 43. 7. OBEZŘELOST A ŘEČNICKÝ TAKT

Kazatel zachovej vždy obezřelost a řečnický takt.

a) Zvláštní obezřelosti je potřebí kazateli, uvádí-li námitky, aby neobeznámil posluchače s pochybnostmi, jichž pravděpodobně nebudou mítí nikdy. Nikdy bezdůvodně nezpovšechnuj (na příklad: Svět je dnes Sodoma)! Mluv obezřele, jednáš-li o pověrečných modlitbičkách a věcech, abys nezničil důvěry v modlitbu a v církevní žehnání a svěcení! Nerozváděj do podrobností radovánky světské a hříšné zábavy; nevzbuzuje jejich znalost důvěru ke knězi, slyší-li o nich posluchači z úst toho, který světu odumřel a má kázati proti světu, nad nímž Kristus vyslovil své „běda“. Zvláště buď kazatel opatrný, mluví-li o hříších proti svaté čistotě, aby nezavinil v posluchačích hříšných představ anebo neobeznámil je s věcmi, jichž ještě neznají. Má-li mluvití in materia sexti, měžž každé slovo dobře připraveno a odváženo. Zvláště kazatel mladší! Vysvětlovati adulterium, fornicatio, procuratio abortus, pollutio při všeobecných kázáních dalo by zajisté vždy pohoršení. Co možno říci ve zpovědnici a při snubním protokolu, nesmí se vše říci s kazatelny.

Obezřelý kazatel vystříhá se i podobných výrazů, jako: Ty nechceš mítí v účtě matky, která tě po devět měsíců pod srdcem nosila, vlastním mlékem napájela a pod.

b) Je-li třeba věřící s kazatelny kárati, pak jest se naprosto vystríhati každé trpkosti, hněvu neb opovržení. I kazateli dnešnímu platí napomenutí apoštolovo, dané Timoteovi: „Argue, obsecra, increpa in omni patientia“ (II. Tim. 4, 2). Kněz uvaž napřed před Ukřižovaným nebo před svatostánkem, má-li své posluchače pokárati a kterými slovy tak má učniti. Mnohdy se doporučí odložiti zasloužené pokárání, až se myslí poněkud

uklidní. Vždy pak musí z obsahu i z řeči kazatelovy býti patrné, že nejde mu o to, aby bouřil a soudil, nýbrž aby napravil zlo a obhájil zájmů Božích.

Tak jako bouře čistí ovzduší, prudké však a stále bouře škodí, tak škodilo by rovněž, kdyby kazatel u s t a v i č n ě káral své posluchače. Každou neděli poslouchati výtky by věřící nesnesli a kostel by se ponenáhlu prázdnil. To platí zvláště o častých výtkách, že věřící málo navštěvují kázání. Ti, kterým slova ta platí, nejsou přítomni; a proč mají stále výtky poslouchati ti, kteří jsou horliví? Více zajisté dosáhne kazatel vlídným povzbuzováním a svědomitou přípravou na kázání. — Zaslouží-li si toho posluchači, pak neskrbli kazatel také p o c h v a l o u. Sv. Otcové i velcí kazatelé buďtež v tom též vzorem nám! Zvláště naskytnou se někdy samy sebou příležitosti, kdy slovo pochvaly, diků, uznání nebo blahopřání způsobí více než dlouhé kázání: horlivé povzbudí k větší horlivosti, vlažné nutí k vážnější úvaze. Ovšem vystříhá se tu kazatel i jen stínu jakési podlízavosti nebo lichocení.

V kárných kázáních vystříhej se duchovní řečník každé narážky o s o b n í. Věřící nesmějí si ani v duchu mysliti: To patřilo tomu neb onomu, té neb oné rodině. Nikdy nepřinesly osobní, s kazatelnou veřejně přednesené výtky nápravy: spíše zatvrzují a roztrpčují duše proti knězi. Patří lépe do zповědnice než na kazatelnu.

c) Vznešenost slova Božího, posvátnost místa i kněžský úřad sám ukládá kazateli, aby se pečlivě vyhýbal všemu, co uráží s l u š n o s t nebo j e m n o c i t posluchačů. S kazatelnou nepadniž nikdy slovo triviální, neslušné, hrubé neb odposlouchané s ulice! Naučiti tomu nemůže teorie žádná, ani nejpodrobnější: tu je třeba, aby duchovní řečník měl jemný cit, aby měl smysl pro decorum i na kazatelně: pak zachová nutný řečnický takt na posvátném řečníšti.

Dějiny homiletiky ukazují, že bylo řečnického taktu zvláště málo dbáno koncem stol. 17. a ve stol. 18. i u našich kazatelů. Zdaž by bylo na př. možno dnes kázati tak, jak kázal Bílovský (Caelum vivum 1724): „Ó, jak často tento pán patronus smrdí kozlem, to jest neřádem Venušíným, jiný zapáchá psem, to jest závistí, ten minister kostelním puchem, to jest věcmá k záduší a farám náležejícím.“ Anebo jinde (Hlas duchovní labutě 1720): „Takový (jako starozákonní velekněz) oděv bych já vinšoval všem nevěstám Kristovým aspoň v chrámu Božím. Sukně dlouhé již mají, jenomže zvonečky jim chybějí, kterých sice nepotřebují, nebo místo nich obručema nynějšíma tak o stolice zvoní, až se rozléhá, jako by Velký pátek byl, na který se klapačkama místo zvonění znamení dává. Však ale náprsník na prsech mnohým schází, těm totiž, které z kostela rynek sobě dělají, když v tom maso své na prsech jak řezníci svinské v krámě vykládají a snad za lacinější peníze než řezník cení.“

Kázání budiž přiměřeně dlouhé. — Zpravidla nechybují kazatelé tím, že káží krátce, nýbrž že káží příliš dlouho.

Pozornost mění se při delším kázání v únavu a konečně v mrzutosť. Dobře dí svatý František Sal., že prostřední řečníci dají se poslouchati, mluví-li krátce; výborní však že se stávají obtížnými, mluví-li příliš dlouho. Pozoruhodno je i znění církevního zákoníka, jenž v kánonu 1345 si přeje, aby se v neděle a zasvěcené svátky konala v kostelích a veřejných kaplích „*brevi s Evangelii aut alicuius partis doctrinae christianae explanatio.*“

Příčiny příliš dlouhých kázání mohou býti různé: a) Bývá to často nemírná horlivost pro spásu duší. Kazateli se zdá, jako by všechno musil v tomto kázání říci, aby se již jen posluchači polepšili; zapomíná, že co mluví přes stanovený čas, vše padá na půdu neúrodnou. b) Jiná příčina bývá nedostatečná příprava na kázání. Čím méně jadrných myšlenek má řečník, tím déle jeho řeč trvá. A čím déle se kazatel připravoval, tím kratčeji káže. c) Někdy trvá kázání příliš dlouho pro kazatelovu samolibost. Domnívá se, že jeho kázání jest výborné a že je proto posluchači s radostí poslouchají. Cít samolibosti je příjemný a nutká řečníka, aby se v něm co nejdéle pozdržel.

Jak dlouho má kázání trvati? Ač nelze pro každou farnost a pro každý druh kázání stanoviti jednotného pravidla, přece možno udati jako všeobecnou směrnicí: kázání netrvejž přes půlhodiny. Kázání při ranní mši svaté bývá kratší, asi 20 minut, při hrubé mši svaté 25 minut, se čtením a ohlašováním 30—35 minut. Postní a misijní řeči mohou snad trvati až i 45 minut, ale i při nich dostavuje se pak již úrava.

Ve větších městech zavádějí se tak řečená pětiminutová kázání. Má-li kazatel v 5—7 minutách věřícím podati něco konkrétního, pak musí se na takovéto krátké kázání velmi dobře připraviti.

DÍL SEDMÝ: DRUHY DUCHOVNÍ ŘEČI

BEISSEL Steph. S. J. Entstehung der Perikopen des Römischen Messbuches, Freiburg 1907. HANDLOSS Karl, Die Herz-Jesu-Predigt, v časopise Der Seelsorger, Wien 1925 Nr. 5; týž, Adventpredigten, tamže 1925—1926, Nr. 1; týž, Maiandacht und Maipredigten, tamže 1925—1926, Nr. 7. HAZUKA V., Kázání, cvičení, řeči, konference, v Rádci duch., Praha 1898, str. 437. HETTINGER Dr. Fr., Aphorismen über Predigt und Prediger², Freiburg i. B. 1907, str. 453—527. HONNEF Dr. J., Die soziale Predigt, Predigt-Studien, Paderborn 1920, 3. Band, HUFNER O. F. M., Volksmission und Missionserneuerung, Dülmen 1910. JUNGSMANN Jos. S. J., Theorie der geistlichen Beredsamkeit⁴, Freiburg i. B. 1908, str. 477—555. KASSIEPE Max O. M. I., Homiletisches Handbuch für Missionen, Missionserneuerungen, Exercitien, Oktaven, Triduen^{1—3}, Paderborn 1920—1922, 4. sv. KIEFFER Dr. G., Predigt und Prediger, Paderborn 1924, str. 318—406. KOCH Dr. A., Zur Förderung der Homilie, ve Vorträge auf dem ersten homiletischen Kurs in Ravensburg, Rottenburg 1911, str. 1—24. KLEUTGEN Jos. S. J., Ars dicendi²¹, Taurini 1926, str. 416—428. KRAUSE C. SS. R., Die Volksmission des hl. Alfons und seiner Söhne, Bochum 1922. KUPKA Dr. Jos., O homilii, v Zavadilově Zprávě o I. homiletickém kursu v Brně, Brno 1913, str. 59; týž Die Fünf- bis Zehnminutenpredigten, tamže, str. 128. LACHMAIR Jos. S. J., Grundsätzliches in den Maipredigten, v časopise Der Seelsorger, Wien 1925, Nr. 3. MARKRAB Kl., Homilie nebo exhorta, v Kazateli, Olomouc 1897, str. 469; týž, Řeči pohřební, tamže 1897, str. 616. MEYENBERG A., Homiletische und katechetische Studien⁸, Luzern 1925, str. 774—841 et passim. PODLAHA Dr. Ant., K dějinám perikop evangelijních, v Časop. katol. duchovenstva 1890, str. 51. RICKER Dr. Ans., O. S. B. Das Perikopen-System, Wien 1892. RÖSSLER Dr. Aug. C. SK. R., Thematische Predigt und Homilie, ve Svobodově zprávě Erster homiletischer Kurs in Wien, Wien-Leipzig 1911, str. 65. SCHLEINIGER Nik. S. J., Das kirchliche Predigtamt³, Freiburg i. B., str. 516—586; týž RACKE K. S. J., Die Bildung des jungen Predigers⁶, Freiburg i. B. 1908, str. 373—411. SCHNEIDER Rud., Nej důležitější druhy řeči duchovních za naší doby, v Rádci duchovním, Praha 1901, str. 210. SCHÜCH Ig.—POLZ Am. O. S. B., Handbuch der Pastoralthologie^{19—20}, Innsbruck 1924, str. 149—170. SKOČDOPOLE Dr. Ant., Příručná kniha bohosloví pastýřského², Praha 1890, sv. I., str. 500—531. ŠKRABAL Dr. Jos., Apologie na kazatelně, ve Věstníku Jednot duchov., Brno 1925, str. 122. ŠPAČEK Dr. Rich., Mariologie na kazatelně, tamže, str. 115. TAUBERT W., Die Pfingstpredigt, v časopise Der Seelsorger, Wien 1925—1926, Nr. 7. TONGELEN Dr. Jos., Inwiefern kann die Predigt der Gegenwart durch die Homilie gehoben werden, tamže 1925, Nr. 4., 5.

Účel všech duchovních řečí je týž: povznést nadpřirozený život křesťanův. Než forma, jakou může býti hlášáno slovo Boží, jest různá; různý jest i cíl, jehož chce kazatel bezprostředně dosáhnouti svou řečí, různá jsou témata, o nichž pojednává, a různá je i příležitost, která mu dává podnět, aby hlásal slovo Boží.

Rozlišování duchovní řeči podle různých hledisek není bezúčelno: kazatel usnadní si tím značně práci, stanoví-li si předem, s kterého hlediska hodlá pojednávat o nadpřirozené pravdě; může také kázati několikrát o témže předmětu, probere-li jej po každé s jiného hlediska, a tak prohloubí u posluchačů všestrannou znalost této pravdy.

I. Podle formy, jakou má duchovní řeč, rozeznáváme kázání exegetické čili homilii a kázání tématické. První doby křesťanské znaly hlásání slova Božího hlavně ve formě homilií. Náboženský vývoj pozdějších staletí projevil se i tím, že se prohloubila znalost pravd dogmatických a morálních, čehož bylo dosaženo výklady, důkazy, rozbořem nadpřirozených pravd a ctností: vzniklo speciální téma duchovní řeči a tím kázání tématické.

II. Kázáním tématickým chce kazatel dosáhnouti bezprostředně dvojího cíle: buď chce poučiti o pravdě věroučné nebo mravní, anebo motivuje a urguje nějaký etický požadavek. V prvním případě jest kázání jeho didaskalické (*διδασκαλία* — poučení), v druhém paregoretické čili parenetické (*παρηγορέω, παραινέω* — přimlouvám, povzbuzuji).

III. Hledíme-li k obsahu tématického kázání, rozlišujeme kázání věroučná, mravoučná, liturgická a panegyrická čili chvalořeči svatých (*πανήγυρις* — slavnost). Každé z nich může býti s hlediska cílového buď převahou didaskalické nebo paregoretické.

IV. Konečně podle příležitosti, za které kazatel hlásá slovo Boží, jsou kázání nedělní, sváteční, postní, příležitostná a misijní, neb exerciční.

§ 45. HOMILIE

1. Pojem.

Homilii označujeme exegeticko-praktický výklad nějakého oddílu Písma svatého. Postupujeme při ní tedy metodou analytickou.

U světských spisovatelů znamenalo *ὁμιλία* důvěrný styk, rozhovor, bratrské oslovení; v tomto smyslu užívá toho slova i sv. Lukáš (evang. 24, 14. Sk. ap. 24, 26) a sv. Pavel (I. Kor. 15, 33). V nejstarší církvi až po Origena nazýváno každé bohoslužebné kázání homilií (srv. Sk. ap. 20, 11) na rozdíl od kázání misijního. Origenes svým zvláštním kaza-

telským výkladem Písem sv. dal jméno homilie takovému kázání, jež se úzce přimykalo k Písmu sv., na rozdíl od kázání jiných; ale až do dob Augustinových užívalo se názvu homilie pro obojí formu kázání. Teprve od počátku středověku zavedeno jméno to výhradně pro kázání exegetická, jaká psali po vzoru Origenově sv. Otcové.

V homilii vykládá se zpravidla perikopa v liturgii toho dne ke čtení předepsaná. Ale je možno homileticky vykládati kterýkoli jiný úryvek Písma svatého. V tomto případě třeba úryvek přecísti — nejlépe před homilií — anebo citovati z paměti buď v úvodu anebo na jeho konci.

K podstatě homilie náleží, aby úryvek Písma svatého vyložila a prakticky užila pro život a aby téma, myšlenky i postup vzala z toho úryvku. Tím se liší homilie od tématického kázání: toto může se též opírat o úryvek z Písma svatého, ale nevykládá ho, a pojednává o tématě samostatně od kazatele zvoleném i podle dispozice samostatně stanovené. Musí však homilie býti budována právě tak jako kázání: musí míti tedy též jednotné téma, logické rozčlenění myšlenek, úvod, stať i závěr. Zvláště k jednotnosti tématu jest kazateli pečlivě přihlížeti.

Homilie jest dvojí: *a)* Homilie *e x e g e t i c k á*, která populárně vykládá Písmo svaté větu za větou, neb i slovo za slovem, ale vždy se zřetelem na život posluchačů a v živé, jednotné souvislosti myšlenkové; ke konci obvodí kazatel z hlavní myšlenky praktické užití pro život.

b) Homilie *t é m a t i c k á*, která vybírá hlavní body a myšlenky z úryvků Písma svatého, upravuje je podle vlastní osnovy, ale omezuje se jenom na obsah příslušné perikopy. Tak vzniká homilie blízká kázání tématického rázu didaskalického nebo paregoretického, zůstává však vždycky především praktickou exegezí.

Stůž jako příklad homilie *exegetické* upravený náčrtek krásné homilie Meyenbergovy na IV. neděli po Zjevení Páně (Homiletische und katechetische Studien⁸ str. 820) o *u t i š e n í b o u ř e n a m o ř i* (Mat. 8, 23—27; Mar. 4, 35—40, Luk. 8, 22—25).

Úvod: Vlídna pastorační výzva, abychom s posvátnou pozorností uvážili to, co jsme právě slyšeli čísti. Každé slovo, každý skutek Páně je dražší nad zlato a drahé kamení. Sledujme líčení sv. evangelia slovo za slovem.

Stať: Vstoupil na lodičku se svými učedníky. Pozdní večer po dni plném pozeňnané práce vykupitelské. Zástup lidstva doprovází Ježíše k moři Genezaretskému. Než Pán chce míti nyní klidnou chvíli pro sebe a své apoštoly. Sestoupí do lodičky a praví k nim: „*P ř e p l a v m e s e p ř e s j e z e r o*“ (Luk. 8, 22). Tu vidíme krásný obraz poslušnosti: Apoštolové nechají všeho, vstoupí do lodičky, „*v z a l i h o t a k , j a k b y l n a l o d i*“ (Mar. 4, 36) a odrazili. —

Maně nám v duši vyvstává otázka: Jsme také tak ochotni hned poslechnouti, když nám Pán Ježíš něco ukládá buď některým příkázáním

nebo povinností stavovskou? Nebo když hluboko v duši slyšíme nějaké přání Ježíšovo nebo ponuknutí k dobrému skutku?

Než pozorujme dále lodičku. Je tichý večer. Vážně a velebně shlížejí se vrcholy Hittimu v modrých vlnách. Jen šplouchání vesel ruší posvátný klid. Jaký to obraz! Lodička nese Spasitele světa, nese i jeho království, apoštoly. A zatím, co oni veslovali, Ježíš usnul. Usnul „v zadní části lodi na podušce“ (Mar. 4, 38), kterou mu tam připravili. Kolkolem svatvečer přírody — pán přírody — v podobě lidské — sám spí. Co nám ten obraz vše praví! Ježíš jest unaven. Unaven prací: „Musím zvěstovati království Boží, neboť k tomu byl jsem poslán“ (Luk. 4, 43). Chodil všude dobře čině. A toto dobročinnění jej unavilo, takže usnul. Šťastné moře, že neseš takový náklad! Apoštolové mlčí. Vždyť kdo by se odvážil rušit Mistra, když si jednou odpočívá. Apoštolové mlčí v tichém, svatém rozjímání. — Než slyšíme sv. evangelium.

„A hle, bouře veliká povstala na moři, takže lodička pokrývala se vlnami; on pak spal“ (Mat. 8, 24). Náhle — tak přerušuje evangelium onen milý obraz — náhle povstává bouře a děsné vlnobití. (Kazatel může vsunouti několik poznámek o bouřích na jezeře Genezaretském, i dnes ještě obávaných, podle některého spisu nebo cestopisu.) Jaká to protiva! Moře se všechno bouří. Učedníci se namáhají, seč jsou. Ale „vlny vnikají do lodi“ (Mar. 4, 37), „takže loď se již naplňovala“ (Mar. 4, 37, Mat. 8, 24). Apoštolové „byli v nebezpečení“ (Luk. 8, 23). Moře jest rozbouřeno, ale i myslí jsou rozbouřeny: apoštolové obávají se nejhorších věcí. Vlny bezradnosti, skleslosti a nedokonalosti se zvedají: apoštolové jsou i v duchovním nebezpečí. Zažili již řadu zázraků a divů Ježíšových. Ale teď to vše jako by pohřbeno bylo ve vlnách. Jejich život je v nebezpečí i život jejich Mistra — tak myslí — a s ním zajisté i říše mesiášská a veškerá jejich budoucnost. Sami to po chvíli tak řekli: „Hyneme.“ A Ježíš spí, ale jeho vševědoucnost a všemohoucnost bdí, všechno vidí a všechno řídí. — Moře stále více se bouří. Lodička plní se vlnami. „Mistře, nemí-liž tobě nic do toho, že hyneme?“ (Mar. 4, 38.) Tímto výkřikem budí Ježíše, jehož Božství v tomto malém vnitrozemském jezeře nemohlo zahynouti.

„I díjím Ježíš: Co se bojíte, malověrní?“ (Mat. 8, 26.) Bouře zuří. Ježíš jest jediný, jenž jest klidný v bouři mořských vln i v bouři srdcí. Dvojí bouře zuří kolem něho. Tu jako vychovatel obrací se nejprve k bouři srdcí, jež ho více zaměstnává než přívál vod. Praví: „Proč jste bojácní? Což ještě nemáte víry? Kde jest víra vaše?“ (Mar. 4, 40, Luk. 8, 25). Jako blesk lásky i přísnosti zazářilo slovo Ježíšovo do temné noci: neboť již nastala hluboká noc. — Vidíte zde jasněji než kdekoli jinde, na čem Spasiteli nejvíce záleží — na víře. Ať kolem vše bouří a hučí, ať odevšad hrozí záhuba: Ježíš táže se na před po víře. Často slyšíme lehkomyšlná slova: na víře nezáleží. Ježíš soudí zcela jinak. Teprve až se postaral o víru apoštolů, obrací

se v nekonečné velebnosti proti bouři mořské. „Přísne přikázal větru a bouři: Buď ticho a upokoj se. A přestal vítr a stalo se utišení veliké.“ (Mar. 4, 39.) Jen slovo — a nastalo ticho. Bouře tedy náhle ustala. Jindy potřebují rozbouřené vlny hodin a dní, aby se utišily: nyní leží tiše před dojatými apoštolý. Před chvílí byli vydáni v plném vědomí lidské slabosti vlnám v šanc, teď nese je mořem slovem Ježíšovým uklidněné v lodičce po hladině rovné jako zrcadlo. Ale i v jejich nitru nastalo utišení veliké. Zdá se, že Pán Ježíš, vykonav zázrak, mlčel a ponechal apoštolý jejich dojetí a působení milosti. Lodička plula k východnímu břehu.

„Lidé pak divili se, řkouce: „Kdo jest tento, že větrové i moře poslouchají ho?“ (Mat. 8, 27.) Pán přenechal apoštolý jejich myšlenkám a citům; oni pak s blížícím se ránem blížili se východnímu břehu jezera. Za ticha této plavby probudilo se svědomí apoštolů: Z hloubí své zahanbené malověrnosti vzhlížejí k velebnosti Ježíšově a šeptají druh druhu: „Kdo jest asi tento, že i vítr a moře ho poslouchají?“ (Mar. 4, 40.) Možná, že vzpomínali na slova žalmistova: „Hospodin řekl a dostavil se bouřlivý vichor a vlny mořské vysoko se vzduly. — I volali k Hospodinu v soužení svém a on z tísně jejich je vysvobodil: proměnil svou bouři v tichý vánek a mořské vlny se utišily; radovali se, že nastalo ticho, on pak je dovedl k žádoucímu břehu.“ (Žalm 106, 25—30.) Takovými myšlenkami asi zabývali se apoštolové. Tak smýšleli o Bohu, pánu moří a bouří. Ale teď viděli vlastníma očima, kterak Ježíš Nazaretský, který před několika okamžiky ještě jako člověk unaven spal, kterak ten pouhým slovem vlastní mocí zkrotil moře a bouři proměnil v ticho. „Kdo tedy jest asi tento?“ Tu jasný, nezkažený rozum musel říci: Tu jest více než člověk. A tážícímu se a hledajícímu rozumu lidskému seslal Bůh milost, aby apoštolové poznali, co tělo a krev jim nemohlo zjevití. Kdo jest tento? Není on sám Bohem, Synem Božím? A se všech stran probouzejí se nyní v jejich duších vzpomínky na vše, co s Ježíšem a u Ježíše zažili. Vzpomínky na divy, jichž byli svědky, vytvořily s tím, co právě nyní zažili, velikolepý, jasný obraz: Ježíš jest pánem moří, pánem nebes i země, pánem smrti, pánem bouří, živlů i myslí lidských. — To vše asi vystoupilo před duši apoštolů v této tiché ranní chvíli. — Co je to vše? Co nám ukazuje dnešní evangelium? Ježíšovu školu víry. Tak vychovával Ježíš své učedníky k víře, k neochvějné víře ve své Božství.

Lodička připlula zatím k východnímu břehu. Zatím ukázaly se asi na nebi již ranní červánky. V duších apoštolů začínal však jiný východ slunce, slunce víry v tvé Božství, Pane Ježíši. Ale škola jejich ještě nebyla u konce: na východním břehu jezera čekal je ještě jiný div Pána Ježíše. A tak to šlo dále až po onen den, kdy sv. Petr, dotknut jsa milostí Boží, hlasitě a radostně vyznal: „Ty jsi Kristus, Syn Boha živého.“ Tehdá mu řekl Pán: „Blahoslavený jsi, Šimone, synu Jonášův! neboť tělo a krev nezjevilo toho tobě, nýbrž Otec můj, jenž jest v nebesích“

(Mat. 16, 17). — — Než zde se již zastavme a ke konci zahloubíme se na okamžik v sebe sami.

Cím jest dnešní evangelium pro nás? Čeho žádá po nás?

I pro vás jest školou víry. Vy věříte v Ježíše. Vy pravíte jemu: Ty jsi Kristus, Syn Boží, Bůh sám, druhá osoba nejsvětější Trojice. Ale dnešní evangelium tuto víru vaši posiluje, činí ji stálou, statečnou a radostnou.

Viz, lidé katolický, vše, co zažili apoštolové, zažil jsi i ty! Prostí očití svědkové, mužové plní Ducha sv., zvěštovali to celému světu, zapísali v evangeliích, co učinil Ježíš. Tisíce lidí dalo za to život. Žádná bouře, žádná kritika nemohla kázání apoštolů a jejich nástupců, sv. evangelia, která vám zde předčítáme, se světa odstraniti nebo zničiti. Pevně stojí ve světě pravda: Kristus jest Syn Boží. Tento Kristus, jenž utišil bouři na moři, zahynul zdánlivě na Velký pátek v bouři pronásledování. Ale ráno v neděli velikonoční utišil bouři, kterou proti němu roznítilo peklo a nepřátelé Kristovi: Vstal živý, oslavený a vyšel z hrobu jako vítěz! Aleluja!

To jest odpověď na otázku učedníků v dnešním evangeliu: „Kdo asi jest tento, že i vítr a moře ho poslouchají?“ — Ano, ty jsi Kristus, Syn Boha živého! Tak voláme z hloubi duše.

To jest první a nejhlubší myšlenka našeho náboženství. A pro toho Ježíše věřím, žiji křesťansky, čerpám milost ze sv. svátostí. Nikdy, za žádných okolností životních nedám se odtrhnouti od katolického náboženství, od jeho přikázání a milostí, poněvadž se nechci odtrhnouti od Ježíše.

(Meyenberg podává ve své krásné homilii ještě jiné doklady z evangelií o Božství Kristově i jiné ještě praktické užití této exegeze, aby si kazatel ze všeho vybral, co se hodí pro jeho posluchače podle času a okolností.) — —

Příklady homilie t ě m a t i c k é na totéž evangelium (podle Meschlera): 1. Plavba. 2. Bouře a její utišení. 3. Následky utišení bouře. Anebo: 1. Za bouře. 2. Po bouři. — 1. Lodička apoštolů v bouři. 2. Lodička církve v bouři. — 1. Učedníci v bouři na jezeře Genezaretském. 2. My v bouřích životních.

2. *Organické součástky homilie.* Jako každé kázání má i homilie úvod, stať a závěr.

a) Za úvod homilie zvláště dobře se hodí tyto myšlenky:

Vyložíme s o u v i s l o s t perikopy s předchozími událostmi. Zvláště tam, kde je potřebí předchozích událostí k lepšímu porozumění, nebo kde perikopa sama navazuje na něco předešlého, je tento úvod velmi vhodný. Srovnej na příklad evangelium neděle Quinquagesima nebo neděle IV. postní, VII. po svatém Duchu.

Vysvětlíme zvláště o k o l n o s t i, za kterých se stala událost nebo byla promluvena slova v perikopě obsažená.

Příklad: Homilie na evang. neděle v oktávě Zjevení Páně o dvanáctiletém Ježíši v chrámě. Úvodem může býti vylíčení židovských svátků velikonočních, způsobu, jakým průvody poutníků se ubíraly na svátky

a se svátků a odtud vysvětlení, proč si Maria a Josef povšimli tak pozdě nepřítomnosti Ježíšovy.

Poukážeme na význam nebo krásu perikopy, již chceme vykládati.

Vyložíme stručně obsah perikopy. Takového úvodu je zvláště potřebí tehdy, když homilie nebyla předčítána nebo chce-li kazatel v cyklu přednášet homilie o celé knize Písma svatého; tu stručně podá v první homilii obsah celé knihy.

b) Stať homilie tvoří vysvětlení textu, jeho výklad a užití. Písmo svaté, byvší napsáno jinou řečí, v jiných dobách, pro jiný národ a v době jiné kultury, potřebuje často vysvětlení slovního, větného i věcného. Kazatel podá vysvětlení buď parafrází nebo tím, že rozvede metaforu nebo vysvětlí zvyky, poměry izraelského lidu, dějepisné a zeměpisné údaje, že cituje místa paralelní z Písma svatého nebo že uvede doklady pro pravdivé tvrzení svatého Písma.

Na příklad metaforu v ž. 129, 1.: „De profundis clamavi ad te, Domine“ možno rozvésti tak, že vylčíme, jak poutník na strmé cestě horské zřítí se do propasti; padaje zachytí se o keř a visí nad propastí. Co učini? Bude volati o pomoc. Tak čin každý hříšník. (Podle Gassera.)

Vysvětlí zvyky a různé údaje: „Obílené hroby“, hřivna stříbra, vzdálenost z Nazareta do chrámu jerusalemského, časté a prudké bouře na jezeře Genezaretském atd.

Místa paralelní viz v hořejší Meyenbergově homilii ze žal. 106. Doklady: Zprávy propuštěnce Phlegona o temnotách při smrti Páně; zpráva Macrobia ze IV. stol., kterak o Herodovi sám císař Augustus užil slov, „že by raději chtěl býti vepřem než jeho synem“; dnes ještě viditelná příčná puklina skalní na hoře Kalvarii a j.

Aby posluchači hlouběji vnikli ve smysl slov biblických, podá k nim kazatel výklad. Rozvine na příklad pravdu, na niž ukazuje Pán Ježíš svým podobenstvím (dělníci na vinici — rozdílení milostí podle nejsvětější vůle Boží, milosrdný Samaritán — skutky lásky bliženské a jiné); vyloží, v jakém smyslu platí mnohé dogmatické a mravoučné pravdy pro nynější dobu (tak zvláště v epistolách: svatý Pavel má na zřeteli zvláštní potřeby těch, jimž epistoly psal; kazatel vysvětliv, což chtěl říci svatý spisovatel svým čtenářům, vyloží nyní, co text obsahuje pro nynější posluchače); vyvodí věroučnou nebo mravoučnou pravdu jakožto přirozený důsledek textu (na příklad v hořejší Meyenbergově homilii nutnost víry jako důsledek Kristových slov: „Proč se bojíte, malověrní?“).

Užití pravdy v homilii zdůrazněné, znamená aplikovati ji na praktický život posluchačů. Užití nesmí se ztotožňovati s výkladem. Výklad ukazuje, jaký význam má pravda pro život, ale užití zdůrazňuje již určité předsevzetí, ukazuje, jak v praktickém životě ta neb ona třída posluchačů má se řídit podle této pravdy a kterak má užívatí prostředků. Užití děje se po hlavních myš-

lenkách. Ale ani v homilii nesmí býti užití mnoho. Při delších výkladech doporučuje se užití jedno, jež jest ponechati až na konec.

Srovnej shora v Meyenbergově homilii částečné užití hned po prvním bodu stati: poslušnost apoštolů pobádá nás, abychom zpytovali svou poslušnost; hlavní užití na konci stati: zradostnění víry v Božství Ježíše Krista a v jeho církev.

c) **Z á v ě r** zdůrazňuje ještě jednou užití z hlavní pravdy dogmatické nebo morální vyplývající; připojuje k němu často motivy, aby pak znovu ještě nutkal k předsevzetí. Je-li ve stati užití několik, opakuje kazatel v závěru stručně všechna nebo zdůrazní poslední nebo nejdůležitější.

3. **V ý z n a m h o m i l i e.** V Písmě svatém je vyličená osobnost našeho Vykupitele Ježíše Krista tak živě a vznešeně, že lidský duch jej tak vyličití nedovede; takový živý Kristův obraz — veluti viva et spirans imago (Lev XIII.) — dovede vykreslití pouze Duch Boží. A právě homilie předvádí nám tu vnitřní krásu Ježíšovu, takže slyšíme jeho slova, prožíváme jeho city, vidíme v duchu jeho skutky a cítíme se mocněji puzeni jíti za ním. V tom jest veliká přednost homilie. I jiná kázání mluví o Kristu; ale žádný druh kázání nepředvádí nám před duchovní zrak Krista tak konkrétně jako homilie. Častějšími homiliemi pozná věřící lid lépe Písmo svaté, zvláště svatá evangelia, a s ním i lépe Ježíše Krista. Vždyť „ignoratio Scripturarum ignoratio Christi est“ (svatý Jeronym, In. Is. proph. 1).

Každé kázání jest s l o v o B o ž í; ale v homilii zní slovo Boží mnohem bezprostředněji nežli v kázání. V kázání mluví kazatel a Písmo svaté potvrzuje slovo jeho; v homilii mluví Písmo svaté a kazatel vykládá jeho slovo.

Často také znají věřící i dotýčný oddíl Pisma svatého i z paměti a proto tím lépe chápou i sobě pamatují jeho výklad.

Pro tyto a jiné ještě přednosti vrací se moderní kazatelství, díky Bohu, opět k homiliím a zdůrazňuje jejich význam v nynější době. Snahám Jungmanna S. J., biskupa Kepplera a Mayenberga vskutku podařilo se, že i literatura homiletická všímá si po zásluze nyní homilie více nežli dříve. Kéž by i s kazatelen hlášáno bylo nyní častěji slovo Boží ve formě homilií! Střídala-li se kázání častěji s homiliemi, nastala by větší rozmanitost i poutavost a nastal by utěšující rozkvět kazatelství. Stinné stránce homilie, že nelze v ní vždy dostatečně rozvinouti příhodného tématu, dá se odpomoci tím, že volíme vždy k homilii takovou perikopu, která podává téma dostatečné a jednotné. Ovšem ale zpracování homilie stojí kazatele mnohem více studia Pisma svatého i dokonalejší přípravy nežli vypracování kázání.

P o m ů c k y: Pro Starý zákon: Kley J., Das Buch der Psalmen exegetisch-homiletisch erklärt, Paderbon 1921. Nickel J., Die Verwendung des Alten Testaments in der Predigt, Breslau 1913. Paffrath

Tharsicius, Alttestamentliche Predigten, Paderborn od r. 1907, dosud 23 seš.: Seš. 1., 8., 17. Job; 2., 3. Abraham; 4. Samuel; 5. Josef; 6., 7. Proroci; 9. Noe; 10. Eliáš; 11., 12. Mojžiš; 13. Kající žalmy; 14. Ageus, Zachariáš a Malachiáš; 15. Pláč Jeremiášův; 16. Micheáš, Joel, Abdiáš, Nahum a Habakuk; 18., 23. Isaiáš; 19. Rodička Boží ve St. zák.; 20., 21. Ester; 22. Tobiaš. Rieder Dr. Karl, Aus der Heimat des Friedens, Freiburg i. B. 1917. Sachsen Max Prinz von, Des hl. Johannes Chrysostomus Homilien über die Genesis, Paderborn 1913-14. Sedláček dr. Jar., Výklad posvátných žalmů, Praha (Dědictví sv. Prokopa) 1900-01; týž, Kniha soudův, tamže 1910. Strnad Jan, Řeči podle Písma sv. Starého zákona, Praha 1926.

Pro Nový zákon: Bartmann B., Paulus als Seelsorger, Paderborn 1921. Baur L., Christus der König der Zeiten. Vorträge über den Philipperbrief, Freiburg i. B. 1914. Belser J. E., Die Briefe des Apostels Paulus an Timotheus und Titus, Freiburg i. B. 1907; týž, Der Epheserbrief des Apostels Paulus, tamže 1908; týž, Die Epistel des hl. Jakobus, tamže 1909; týž, Anleitung zur Verwendung der Jakobusepistel in der Predigt, tamže 1911. Cladder H. J., Als die Zeit erfüllt war. Das Evangelium des hl. Matthäus², Freiburg i. B. 1922. Didon—Hulakovský Jan Ev., Ježíš Kristus, Praha 1892. Dvořák dr. Jos., Homilie sv. Jana Zlatoústého, Praha 1917. Esser Fr. S. J., Die Sonntagsepistel in viertelstündiger Predigt verwertet, Kevelaer 1924. Fonck L. S. J., Die Parabeln des Herrn³, Freiburg i. B. 1909; týž, Das Licht der Welt. Handreichung für die neutestamentliche Schriftlesung mit besonderer Berücksichtigung der Evangelien², Paderborn 1919. Gräf J., Der Hebräerbrief, Freiburg i. B. 1918. Keller Dr. Steffens, Sonntagsgedanken, Limburg 1912. Keppler P. W. von—Weber S., Unseres Herrn Trost. Erklärung der Abschiedsreden und des Hohenpriesterlichen Gebetes Jesu, Freiburg i. B. 1914; týž, Die Adventsperikopen exegetisch-homiletisch erklärt, tamže 1917. Meschler Mor. S. J., Das Leben unseres Herrn Jesu Christi⁷, Freiburg i. B. 1910; týž, Zum Charakterbild Jesu, tamže 1919. Meyenberg A., Weihnachtshomiletik, Luzern 1921. Pölzel F. X., Kurzgefasster Kommentar zu den vier hl. Evangelien: Matthäus², Wien und Graz 1900, Markus 1893, Lukas² 1918 (bearb. v Th. Innitzer), Johannes² 1914; týž, Kurzgefasster Kommentar und Erklärungen zur Leidensgeschichte Jesu Christi², Wien und Graz 1913. Ries J., Die Sonntagsevangelien⁷, Paderborn 1922, přelož. Hronek Lad., Nedělní evangelia, Praha 1930-31, 4 sv. Schäfer A., Erklärung der zwei Briefe an die Thessalonier und des Briefes an die Galater, Münster 1890; an die Römer 1891, des Hebräerbriefes 1893, der beiden Briefe an die Korinther 1903. Schäfer J., Die Parabeln des Herrn³⁻⁴, Freiburg i. B. 1922; týž, Die Wunder Jesu²⁻³, tamže 1921. Soiron Dr. Thadd. O. F. M., Neutestamentliche Predigten, Paderborn od r. 1917, dosud 12 sešitů: 1. seš. List Soluňským, 2. Utrpení Páně, 3. Děťství Ježíšovo, 4.-5. Sv. Pavel, 6. Sociální pravdy v životě a učení Ježíšově, 7. Kristus a dítě, 8. Jidáš. 9. Jan, 10. Apokalypse, 11. Utrpení Páně, 12. List Koloským. Sušil Fr.,

Evangelium sv. Matouše², Praha (Děd. sv. Prok.) 1871, Marka³ 1885, Lukáše² 1885, Jana 1886, Skutky ap. 1869, Listy sv. Pavla 1870-72, Listy obecné a Zjevení 1872. Sýkora dr. J. Lad., Umučení a oslavení Pána našeho Ježíše Krista podle čtyř evangelií, Praha (Vzděl. knih. katol.) 1896-97. Tillmann F., Die sonntäglichen Evangelien³, Düsseldorf 1917; týž, Die sonntäglichen Episteln¹⁻², Düsseldorf 1922-23. Watterott J. O. M. I., Leben Jesu, Paderborn 1922. Weber N. O. S. B., Evangelium und Arbeit², Freiburg i. B. 1920.

§ 46. KÁZÁNÍ TÉMATICKÉ

Opačnou metodu, jaké užívá homilie, volí kázání tématické (*sermo*); je to forma *synthetická*. Z pozitivního zdroje vybere kazatel nějaký předmět, rozdělí jej na dva nebo více dílů a tyto rozvine v jedné duchovní řeči tím, že předmět vysvětlí, dokáže a užije pro život. Předmět ten bývá sice vysloven na začátku řeči a ovládá jako duše celé kázání, ale přece zůstává jaksi skryt za řeči, aby na konci v hlavním užití zjevil se v plném světle i v plné síle; toť forma *synthetická*. Vychází-li řečník od perikopy neb od některé poučky, tedy nerozebírá jich v tématickém kázání podrobně, nýbrž vyzvedá jednu nebo několik pravd z celku a učiní je tématem své řeči. Jednota cíle a jednota myšlenky, svobodně kazatelem volená, je hlavní známkou kázání tématického.

Ač v prvních staletích byla homilie hlavní formou duchovních řečí, přece nebyly ani tématické „*sermones*“ neznámy. V pozdějších staletích, zvláště od dob scholastických, homilie nedbáno a kázání tématické stalo se všeobecným.

Tématické kázání má zajisté mnohé nepopíratelné přednosti: umožňuje totiž úplné a důkladné zpracování nějaké pravdy věroučné nebo mravoučné, umožňuje jasné a vhodné uspořádání myšlenek a pomáhá takto posluchači, by i při rostoucí únavě sledoval řečníka i měl přehled o celém předmětu duchovní řeči. — Ale není ani bez závad: zvláště je-li rozčlenění tématu v řeči příliš patrné, pozbývá kázání síly a svěžesti; *synthetická* metoda svádí také snadno k jakési ustrnulosti a šablonovitosti.

§ 47. KÁZÁNÍ DIDASKALICKÉ

Kázání, jež náboženské pravdy vykládají a zdůvodňují tak, aby věřící je lépe poznali, uznali a učinili je normou svého života, zovou se kázání *didaskalická* (nikoli pouze *didaktická* — učící, nýbrž podle sv. Pavla (Řím. 15, 5) *didaskalická-poučná*).

Je tedy *účelem* kázání *didaskalického*: 1. *Vyložiti* náboženskou pravdu, aby ji posluchači pochopili správně a úplně. Ná-

boženskými pravdami nejsou miněny pravdy pouze dogmatické, nýbrž pravdy z kteréhokoliv oboru náboženského života. 2. Doložití náboženskou pravdu, to jest ukázati, že jest obsažena ve zjevení Božím nebo že nutně z něho vyplývá. 3. Předějiti nespřávnému pojetí pravdy, pochybnosti a námitky vyvrátiti. 4. Ukázati význam náboženské pravdy pro život, citovými i volními motivy pohnouti vůli, aby se podle ní zařídila. — Tímto posledním účelem liší se didaskalické kázání od pouhé přednášky s katedry, jež má za účel pouhé poučení.

Kázání didaskalická nebývají po zásluze doceneována, snad též proto, že nejsou tak líbivá. A přece je jich velmi potřebí. Vždycky jest jasná znalost náboženských pravd základem náboženského života; mnohé z pravd těch musejí býti dokonce podrobně známy každému věřícímu, ježto je provádí skutkem (na příklad modlitba, lítost, zpověď, svaté přijímání, poslední pomazání). Více než jindy jest jich též v moderní době potřebí, aby křesťanu byly zbrojnicí vědomostí proti námitkám i štítem k ochraně vlastní víry. Dosáhnou pak svého účelu zvláště tehdy, spojí-li se několik kázání didaskalických v logický celek: pravda vysvítá z pravdy, navzájem se doplňují a osvětlují a před duševním zrakem posluchačů vyrůstá ponenáhlu velkolepá budova nauky církevní.

Byť i kázání didaskalické působilo nejvíce na rozum posluchačů, nesmí se přece zanedbávati též stránka citová a volní. Suché kázání poučné bez vřelejších motivů citových by unavovalo a méně zajímalo. Cíty lze obouzetí tu a tam v pojednání samém, zvláště na konci jednotlivých dílů, nebo dokonce i v důkazech a výkladech stručným zvoláním, otázkou, prosbou a pod. Nutně musí kázání didaskalické míti též praktické užití. Nebylo-li možno dříve navázati užití, dlužno tak učiniti hlavně v závěru. Užití musí ovšem vyplývati přirozeně z projednávané pravdy a býti opřeno vážnými motivy volními. I při jednotlivých dílech možno odvoditi kratší užití; nebudiž jich však mnoho. Z několika možných užití z pravdy vyplývajících zvol kazatel takové, které odpovídá potřebám posluchačů nebo liturgické době.

V přednesu didaskalického kázání jest se varovati dvou extrémů: jednotvárností, k níž ráz kázání toho snadno svádí, ale ještě více strojeného a trvalého pathosu a nepřirozeného rozčilování.

Kázání katechetická. Pojednávají-li didaskalická kázání o víře a mravech podle diecésního katechismu, nazývá se takové kázání katechetické. Není naprosto nutno, aby věty katechismu byly vysvětlovány, jako vysvětluje se biblický text v homiliích; ale je dobře, přidržuje-li se kazatel aspoň zhruba postupu katechismu. Rovněž není nutno, aby se kazatel u každé otázky zdržel stejně dlouho; některé otázky katechismové jsou potřebné pro děti, u dospělých však mohou býti vypuštěny nebo jen stručně vyloženy.

Při zpracování katechetického kázání jest kazateli stále míti na paměti, že i tato duchovní řeč musí míti formu kázání; musí tedy téma býti zpracováno hlavně jednotně a s pravidelným rozčleněním látky. Úvod katechetického kázání, je-li to jen trochu možno, budiž vzat z nedělní perikopy; nehodí-li se to dobře, může kazatel vhodně opakovati obsah předešlého katechetického kázání. Učín tak co možná svěže a živě. Je však možno užít i kteréhokoliv jiného způsobu úvodu. V kázání samém pak zvláště třeba dbáti toho, co shora bylo řečeno o buzení citů a homiletickém užití, tedy stránky parenetické.

Doporučuje se konati kázání katechetická v souvislých cyklech. Bylo by však chybno, kdyby kazatel nikdy z cyklu vybočiti nechtěl; mnohé svátky, zvláštní potřeby věřících nebo mimořádné okolnosti někdy přímo volají po jiném tématě, nežli jest cyklické. Dobře volí kazatel cykly katechetické podle ducha liturgické doby; v období adventním a vánočním probere druhý a třetí článek víry, v období postním svátost pokání a nejsvětější svátost oltářní, v období velikonočním pátý a šestý článek víry a poslední věci člověka a pod.

Pomůcky: Bamberg Hub., *Der katholische Katechismus in Predigten*³, Paderborn, 3 svazky. Brynych Ed., *Soustavná katechetická kázání*³, Praha 1894-5, 4 díly; týž—Fuchs E., *Katechetische Predigten*, Regensburg 1886, 4 svaz. Busl Greg.—Neumann Karl, *Katechetische Predigten*⁵⁻⁶, Regensburg. I. B. 1911, II. B. 1908. Lobry J. B.—Zavoral Met., *Populární katechetická kázání*, Olomouc 1904. Rieder Dr. K., *Des Herren Wort (katech.-liturg.)*, Paderborn 1928. Schuen J., *Der Katechismus auf der Kanzel*², Paderborn 1897, 3 svazky. Vohnout Fr., *Katechetická kázání*¹⁻², Praha 1881, 1897, 5 sv. Wermelskirchen C. M., *Katechetische Predigten*⁸, Aachen 1926, 3 svazky.

Křesťanská cvičení. Katechetickým kázáním jsou velmi podobná křesťanská cvičení, jež se konávají při odpoledních službách Božích. Jejich účelem jest oživiti náboženské vědomosti, které mnohým již vymizely z paměti. Kazatel přidržuje se v nich úplně diecévního katechismu, který mu podává látku i osnovu. Církev předpisuje farářům (a jejich zástupcům i pomocníkům) křesťanská cvičení v kán. 1332: „*Diebus Dominicis aliisque festis de praecepto ea hora, quae suo iudicio magis apta sit ad populi frequentiam, debet insuper parochus catechismum adultis sermone ad eorum captum accommodato explicare.*“¹

Ježto křesťanská cvičení nejsou kázání v pravém slova významu, není v nich potřebí takové jednotnosti jako v kázáních téma-

¹ V olomoucké arcidiecési byl tento předpis znovu zdůrazněn v *Acta curiae archiep.* 1923, Nr. 14, par. 107, a duchovní správce vyzvání, křesťanská cvičení „pro viribus fovere et frequenter brevi sermone fidelibus explicare“.

tických. Ale ani v křesťanských cvičeních nesmí býti pěstěn jednostranný intelektualismus: musejí též na příhodných místech působiti na cit a na vůli; zvláště se tak musí státi v závěru.

P o m ů c k y : Ender A., *Katechesen für Kanzel und Katheder*, Lindau 1921, 2 svaz. Jan Michal—Dvorecký, *Křesťanská cvičení*, Brno 1901-03. Hanss Josef, *Kurze und lehrreiche Beispiele für den neuen Einheits-Katechismus mit eingedruckten Fragen und Antworten*, Limburg 1925. Schuen J.—Jirsa Jan, *Křesťanská cvičení podle stavů pro manžely a svobodné*, Praha 1910. Schwillinsky P.—Gill E., *Leichtfassliche Christenlehrpredigten*, Graz und Leipzig, 3 sv. 1913-1917. Siebert, *Christenlehren*, Freiburg i. B. 1914, 2 díly. Spirago Fr., *Kathol. Volkskatechismus*⁷, Prag 1909, 3 sv.; týž—Kalvoda Frant., *Katolický lidový katechismus*¹⁻³, Olomouc, 1903-04, 3 díly. Ströbele Georg, *Gnadenlehre*, Bad Mergentheim 1928. Wächter W., *Christenlehrhandbuch*², Innsbruck 1905, 2 sv. Wolfgruber Matth., *Docete omnes gentes*, Wien, 10 svazků.

§ 48. KÁZÁNÍ PAREGORETICKÉ

1. Kázání paregoretické neboli parenetické je takové, které rozvádí vhodné motivy citové i volní, aby přimělo posluchače k určitému mravnímu předsevzetí. Není tedy účelem řečnickovým, aby v kázání paregoretickém posluchače dogmatickými důkazy o pravdě přesvědčil, nýbrž aby vůli pohnul k rozhodnutí. Ale ani kázání paregoretické neobejde se někdy bez výkladu nebo bez důkazu; jenže tyto výklady a důkazy nejsou uváděny k vůli sobě samým, nýbrž spíše jako předpoklady nebo podklady citů a pohnutek, jež hodlá kazatel rozvíjeti. Proto třeba výklady a důkazy tak formulovati, by co nejvíce vynikla jejich etická neb eudaimonická stránka, jež by již působila na vůli.

Kazatel hodlaje věřící varovati na př. před pohoršením, před bázni lidskou a pod., vyloží napřed, co jest těmito pojmy rozuměti; hodlaje povzbuditi k bázni před věčnými tresty, vhodně napřed dokáže slabším u víře existenci věčných trestů, aby pak na této základně dále budoval rozvoj motivů.

2. Význam paregoretických kázání záleží v tom, že soustřeďují působnost mnoha motivů na jediný cíl. Nestací obyčejně jediná výzva v homiliích nebo v kázáních didaskalických, aby se člověk vzdal nějaké nepravosti neb aby se rozhodl pro některou ctnost: třeba soustředěného a delšího působení na lidskou vůli řadou vhodných motivů. Proto více než v kterýchkoli jiných kázáních je třeba v parenesi jednotnosti: jednotnosti v tématu a jednotnosti v cíli.

3. Motiv y vol kazatel jen takové, které vskutku směřují k vytčenému cíli. Je-li motivů mnoho, doporučuje se seskupiti je podle stejného hlediska. Neprospívá však účelu kázání, uváděti

motivů mnoho; je lépe uvést motivů méně, ale závažných, a dobře je rozvinouti. Aby se vůle spíše a rozhodněji odhodlala k předsevzetí, budí kazatel v paregoretickém kázání rozličné city, jež všechny mají na vůli vykonávati jakýsi tlak. Zejména ke konci stupňuje se vroucnost citů, aby váhající vůle podlehla poslednímu nátlaku a odhodlala se k předsevzetí.

4. Rozhodnutí vůle není bez výhrady, zůstává-li v duši nějaká **p o c h y b n o s t** nebo **n á m í t k a**. Proto ani v paregoretických kázáních neopomeň duchovní řečník vyvrátiti námitky a pochyb. Není snad jediného etického postulátu, proti němuž by zkažená přirozenost lidská neměla nějaké námitky nebo výmluvy. Proto si kazatel na příhodném místě všimne takových námitky, které jsou v dosahu posluchačů, vyvrátí je a tak pomůže vůli k plnému rozhodnutí.

§ 49. KÁZÁNÍ DOGMATICKÉ

1. Podle sněmu Tridentského (sess. VI. c. VIII.) je víra počátkem spásy, základem a kořenem našeho ospravedlnění; jest proto **v ě r o u k a** **p r v n í m** a **n e j d ũ l e ž í t ě j š í m** **ú k o l e m** **k a z a t e l o v ý m**. Kristus také sám praví se býti učitelem pravdy a působil především jako učitel pravdy. Proto i církvi své svěřil jako hlavní úkol hlásati pravdu. Úkol ten pak plní církev jeho nejvíce tím, že káže to, co kázal Ježíš: co máme věřiti. — Úplné a souvislé hlásání věrouky katolické vytvoří také v posluchačích správný **n á z o r** **s v ě t o v ý**, roznítí onu plodnou **r a d o s t** z víry a silí duše k **ž i v o t u** **p o d l e** **v í r y**. — Konečně bojuje dogmatické kázání nejúčinněji proti velikému nepříteli náboženství: proti náboženské **n e v ě d o m o s t i**. Náboženská nevzdělanost a polovzdělanost způsobila už u tak mnohého plnou ztrátu víry. — To vše tedy dokazuje, jak užitečná, ba nutná jsou kázání dogmatická. Příležitost k dogmatickému pojednávání Kristovy pravdy naskytne se kazateli často v církevním roce. Zvláště větší svátky hodí se k dogmatickým kázáním výborně. A nejen kázání **t é m a t i c k á**: i homilie jsou velmi dobrým prostředkem k dogmatickému poučení.

2. Kázání dogmatická není dobře formulovati sylogisticky. Posluchači nemusejí ani cítiti, že jim kazatel chce dokazovati nějakou pravdu. Mnohdy by opravdu při strohé formě sylogistické a při slovech kazatelových: „Dokáží vám, že jest Bůh“, nebo pod. mohla vzniknouti v posluchačích pochybnost, tedy přece že není věc naprosto jistá, musí-li se tak vážně dokazovati; jiní snad by se cítili dotčeni, že kazatel pochybuje o jejich víře. Dobře je tedy odíti důkazy v kázáních dogmatických v líbivější roucho a ukázati **k r á s u**, **v z n e š e n o s t** a **v ý z n a m** dogmatu, při tom však užiti nepřímou všech vhodných důkazů.

Příklad. Místo: „Dokáží vám, že Kristus Pán je v nejsvětější Svátosti přítomen“, řekni raději kazatel asi takto: „Lásku přítelovu poznáme podle velikosti oběti, jaké je schopen, podle vzácných darů, jež nám nabízí. Co však můžeme v této příčině přirovnat k Ježíši Kristu? Co jest většího, než co nám dal v této svátosti? Vždyť není to pouhá památka na jeho nejsvětější osobu, nikoliv, sebe sama dal nám, když pravil: „Totot jest Tělo mé!...“ A nyní dogmatické důkazy, ale opět nepřímou. Asi takto: „Tolik záleželo Pánu na tom, aby nás co nejdůrazněji přesvědčil o své nepochopitelné lásce, že výslovně a zcela určitě prohlásil: „Totot jest Tělo mé!“ Proto jsou i sv. Otcové plni obdivu, ba vytržení nad takovou láskou. „Ó, toho zázraku,“ volá sv. Jan Zlatoústý, „ten, jenž sedí na pravici Boží, nalézá se současně v pravici knězově...“ Podobně možno formulovat i ostatní důkazy. Závěr pak nikoli: „Jest tedy Kristus Pán v nejsvětější Svátosti přítomen“, nýbrž: „Tak velkou lásku ukazuje nám tedy Pán Ježíš v této svátosti“ atd.

3. V kázáních dogmatických nezastavuj se kazatel nikdy u pouhých důkazů, nýbrž použij dokázané pravdy pro náboženský život věřících. A co zvláště je důležité: Kazatel ukazuj dogma vždy v souvislosti s hlavními pravdami svaté víry a zvláště ve spojení se samým Ježíšem Kristem.

Meyenberg (Homil. u. katech. Studien⁸, str. 780) podává pěkný náčrtek dogmatického kázání, v němž kazatel „může lehce sestoupiti k zcela konkrétnímu, praktickému užití centrálnímu“: Téma — svatost Boží. V prvním kázání o tomto tématu lze vyjít z vidění Isaiášova (hl. 6), kde Serafové volají: Svatý, svatý, svatý. Myšlenky: Bůh nenávidí zlého, t. j. a) Bůh nemůže hřešiti, b) Bůh může hřích jen dopustiti, aby zlé obrátil k dobrému. Odtud přejde k užití: A co učiníme my, vídouce tu svatost Boží? Jako bezhříšný Bůh — máme hříchů nenáviděti, jako hříšní lidé — máme je j litovati. Kazatel vrátí se k Isaiášovu vidění, k onomu výjevu, jak anděl ohnivým uhlem očišťuje prorokovy rty. Co to znamená pro nás? Musíme litovati svých hříchů a budeme očištěni. Nyní některý motiv lítosti na př.: Svatost našeho Boha, který je všecek světlo a v němž není temnoty, který celou svou bytostí a vši svou silou nenávidí zlého, který ve svém svatém a všemohoucím milosrdenství jest ochoten hřích odpustiti — nás zahanbuje, ale nás i povznáší a pudí k čisté lásce k Bohu a k lítosti z lásky. Vymysleme se zvláště při s a n k t u s v e m š i s v. v Boží svatost a svoji nesvatost. Snažme se od sanktus do pozdvíhování roznítiti lásku k Bohu s předsevzetím, brzo se vyzpovídati, aby ještě před pozdvíhováním sestoupil i k nám anděl se žhavým uhlem — s dokonalou lítostí z lásky. A my abychom očištění pozdravili třikrát Svatého při pozdvíhování a Jím povzbuzeni abychom se radostně vrátili k svému povolání a do životního zápasu. — Tu neb onu myšlenku lze kratčeji nebo šířeji popularisovati.

4. Když kazatel naznačeným způsobem zužitkuje dogmatické

téma pro praktický život, netřeba se báti, že kázání dogmatické bude nezáživné a suché. Naopak! Věřící vyslechnou je vděčně a budou mít z něho značný užitek. Proto: Každé častěji a po dobré přípravě kázání dogmatická!

Pomůcky: Všeobecné: Bartmann B., Dogma und Kanzel², Paderborn 1921; týž, Des Christen Gnadenleben³, tamže 1922. Ibscher F. O. S. B., Die Christuspredigt, Regensburg 1917. Keppler P. W. von, Die Armenseelenpredigt⁷, Freiburg i. B. 1919. Klug J., Die ewigen Dinge, Paderborn 1921; týž, Die ewigen Wege, tamže 1921; týž, Die ewigen Quellen, tamže 1921. Krebs E., Dogma und Leben², Paderborn 1923. Lippert P. R., S. J., Credo³, Freiburg i. B. 1923. Rings M. M., O. P., Christus der Gekreuzigte, dein Leben, Dülmen 1919; týž, Christus die Auferstehung und das Leben, tamže 1919. Rohrmüller Georg, Jesus Christus, der Gottmensch und Erlöser, 1. Bändchen Regensburg 1925. Stiegele P.—Rieg B., Ausgewählte Predigten³, Rottenburg 1909. Wolfsgruber Coel. O. S. B., Apokalyptische Predigten, Wien 1908. Zahn J., Das Jenseits², Paderborn 1920. Žák Fr. T. J., O Bohu a jeho vlastnostech, Praha 1909.

Eucharistické: Baur B. O. S. B., Ich bin der Weinstock, ihr seid die Rebzweige, München 1920. Černovský dr. Ferd. O. S. A., Adoro te devote, latens Deitas, Praha 1912. Esser F. X., Der stille Klausner im Tabernakel², Freiburg i. B. 1922. Melka Ant., Sanctissimum, Č. Budějovice 1926. Minkenberga A., Eucharistie und Seelsorge, Aachen 1922. Ocetek Jos., Neznámý mezi svými, Praha 1912; týž, Eucharistický rok, Olomouc 1912. Ondroušek dr. Ant., Eucharistická kázání, Praha 1911. Pryč Alf., Svátostný život Ježíše Krista, Olomouc 1928. Przywara E., S. J., Eucharistie und Arbeit³, Freiburg i. B. 1921. Zavoral Met., Kázání o nejsvětější Svátosti oltářní, Praha 1912. Zierler Pet., Predigten über das allerheiligste Sakrament des Altars, Innsbruck 1925—1927.

O Srdci Páně: V. Bělohávek O. Cr., Na Srdce Páně, Pelhřimov 1924. Hattler Fr. S. J., Winke, Themen und Skizzen für Herz Jesu-Predigten², Innsbruck 1907; týž, Stilleben im Herzen Jesu¹⁰, Regensburg 1921. Klöcker A., Die Herz Jesu-Litanei, Paderborn 1921. Lukas J. P. S. M., Die Reichtümer des göttlichen Herzens Jesu, Limburg a. d. L. 1920. Oliva Ar., Srdce Ježíšovo zdrojem útěchy, Praha 1926. Pesch Ch. S. J., Unser bester Freund, Freiburg i. B. 1920. Polifka C. SS. R., Vorträge über das hl. Herz Jesu², Münster 1909. Richtstätter C. S. J., Grundgedanken der Herz Jesu-Predigt, Regensburg 1922. Žák Fr. S. J., Jak svatí následovali božské Srdce Páně, Praha 1912 (Příloha Věstníku Mar. družin).

§ 50. KÁZÁNÍ APOLOGETICKÉ

1. *Potřeba jejich.* Je jisto, že víra katolického křesťana potřebuje čas od času posily. Prvním činitelem ctnosti víry jest ovšem milost Boží; ale zřídka dává Bůh milost svoji tak silnou,

aby člověka uchránila každé pochybnosti: člověk musí i tu připojiti svou spolupráci a snažiti se víru svou posílniti. Jindy zase dopouští Bůh ve své prozřetelnosti pokušení u víře, a to často u věcech základních, nejdůležitějších.

I samo o k o l í křesťanovo vyvolává v něm někdy pochybnosti. Vidí tak zhusta, kterak živá víra i atheismus, zbožnost i bezbožnost nerušeně vedle sebe žijí, kterak mužové veřejně vážení nepokrytě dávají najevo svou nevěru. Prostý člověk nedovede si to vysvětliti, v jeho duši vznikají pochybnosti a námitky o jeho vlastní víře.

A kolik pochyb a námitek vyvolávají v duši křesťanově nepřátelé náboženství a katolické církve! V dřívějších staletích hlášány bludy jen proti některému článku víry: od konce 18. století přikládají nepřátelé sekeru k samému kořenu všeho zjeveného náboženství. Na veřejných schůzích, v dílnách, na drahách a zvláště v tisku hlásá se odpor proti Bohu, proti zjevené pravdě i proti božskému zákonu mravnímu. Již i na tichý venkov vnikají protináboženské zásady a otrásají věrou i těch, kdož byli u víře nezdolní. A co nevykonalo slovo mluvené nebo tištěné, to dokoná často v á š e ň, která by se ráda zbavila svazků víry a mravnosti.

Rány se tedy zasazují víře křesťanově, rány hluboké. Je třeba, by kněz je hojil, a to zvláště na kazatelně. J e d n e s n e z b y t n o, aby kazatel vším al si proud ů d n e š k a a č e l i l j i m o b r a t n ě s l o v e m B o ž í m. Dnes musí téměř každé kázání míti zrno apologetické.

Jinak však dlužno odpověděti na otázku p o s a m o s t a t n ý c h kázáních apologetických.

Hlavním úkolem kazatelovým jest, aby vnášel v srdce věřících ducha Kristova, aby podporoval jejich mravní život. Toho by však nikdy nedosáhl pouhými apologetickými kázáními. Proto je možno konati kázání apologetická jen občas; nikdy nesmějí do pozadí zatlačiti kázání dogmatická nebo morální, nikdy nesmějí zaujímati místo první.

2. Účelem apologetických kázání je tedy: 1. upevniti víru posluchačů; 2. roznítní v nich posvátnou radost z víry; 3. uschopniti je, aby si dovedli vyložiti pochybnosti a námitky vlastní; 4. dáti jim do rukou zbraň, jíž by mohli čeliti námitkám jiných; 5. povzbuditi je k předsevzetí, by žili podle obhájené pravdy.

3. *Předmětem* apologetických kázání jsou: 1. Praeambula fidei, to jest pravdy, které člověk poznává již svým rozumem a které jsou podmínkou i základem víry. Pravdy takové jsou: existence Boží, nadpřirozené zjevení, možnost zázraků, věrohodnost svatých Písem, existence a nesmrtelnost duše a podobně. — 2. Pravdy, které víme nejen ze zjevení Božího (z Písma svatého a z tradice), nýbrž i z hlasu lidského rozumu, jako: život posmrtný, duchovost

lidské duše a j. — 3. Pravdy, kterých pouhým rozumem jistě poznati nemůžeme a které poznáme tedy ze zjevení Božího, jako jsou: Božství Ježíše Krista, jeho zmrtvýchvstání, jeho přítomnost v nejsvětější Svátosti oltářní, božský původ zpovědi, očištec, božský původ katolické církve, neomylnost papežova a pod.

4. *Metoda*, které možno užití v kázáních apologetických, je dvojí: pozitivní a polemická. Metodou pozitivní kazatel pravdu vysvětlí a dokáže tak, že námitky a pochybnosti padají samy sebou, metodou polemickou postaví do popředí tvrzení bludné a táže se, kterak o něm soudí rozum a zjevení Boží a jaké důsledky má ono tvrzení pro náboženský život.

Bez nutné potřeby neužívejme na kazatelně metody výhradně polemické. Bude to jen tehdy, když nějaký blud se povážlivě rozšířil ve farnosti, když se vyskytly obtíže náboženské, které v přítomné chvíli mocně působí na duše farníků nebo když značná část věřících očekává od kazatele vyvrácení některých námitek. I když jest kněz hlasatelem „evangelii pacis“ (Ef. 6, 15), musí býti zároveň bdělým pastýřem, který svého stáda chrání. Ale i tu musí býti stránka pozitivní přece jen věcí hlavní, stránka polemická nebo negativní věcí podřadnou.

5. Při kázáních apologetických třeba kazateli dbáti těchto *směrnic*:

a) Pracuje kázání apologetické, utvoř si kazatel v duchu co nejvíce námitek a pochybností, abys důkazy pravdy vypracoval tím důkladněji; v kázání však uveď jen takové námitky a pochyby, které posluchači znají nebo pravděpodobně poznají a které vítězně vyvrátiti dovedeš.

b) Jak bylo řečeno již při kázáních dogmatických, není vhodno dávat posluchačům cítiti, že chceme jim nějakou pravdu dokazovati. Ještě méně se hodí podávati základní pravdy náboženské při kázáních apologetických ve formě otázky: „Je vskutku Bůh? Vstal Kristus z mrtvých? Žil vskutku Ježíš Kristus? Ustanovil zpověď vskutku Ježíš Kristus?“ Je mnohem lepší, užije-li se formy přesvědčivé a ohlási-li se téma asi takto: „Uvážíme slova žalmísta: „Nebesa vypravují slávu Boží...“ nebo: My přidržeti se chceme staré, osvědčené pravdy vyslovené žalmistou Páně: „Říká si pošetilý v duchu: Není Boha...“ Podobně: Vizme, jaký vzácný dar dal lidem Ježíš Kristus tím, že ustanovil svátostnou zpověď, a tak podobně.

c) Filosofické důkazy, byť byly řečnický sebe krásněji podány, nemají nikdy té hloubky a jistoty, jakou mají prosté, ale jasné důkazy nadpřirozené, zvláště výroky Písma svatého. Proto při pravdách, jež možno dokázati z rozumu i z Písma svatého, neopomeň kazatel pravdu utvrditi též výroky z Písma svatého a z tradice. Ba i při tak řečených praeambula fidei třeba důkazy přirozené aspoň osvětliti výroky, příklady a přirovnáními z Písma

svatého, aby tak zachován byl nadpřirozený charakter kázání. Naopak zase při pravdách, jež víme pouze ze zjevení Božího, kazatel na konci vhodně uvede důvody rozumové (*rationes theologicae*).

d) I kázání apologetické má zaujmouti člověka celého; proto musí posvěcovati nejen jeho činnost poznávací, nýbrž i citovou a volní. Co by prospěla víra bez mravů? Dogma a ethos musí se i tu navzájem prostupovati. Proto vzbuzuj duchovní řečník i v kázáních apologetických příhodné city. Bude to zvláště cit radosti z pravdy, záliby na pravdě, vděčnosti a lásky k Bohu, soucit s nevěřícími. Aspoň po přednesených důkazech nebo po vyvrácených námitkách podej kazatel praktické užití, ale nikoliv jen všeobecně (aby se posluchači pevně drželi víry, nedali se svést bludy a pod.), nýbrž konkrétně, prakticky, na příklad: „Bůh jest: proto musíme ho ctíti denní modlitbou, svěcením dne svátečního“ atd. Anebo: „Kristus Pán je v skutku přítomen ve Svátosti: proto přijímejme ho často...“

P o m ů c k y : Ehrler Jos. v., *Apologetische Predigten*, Freiburg i. B. 1906. Einig P., *Apologetische Kanzelvorträge*, Trier, I. B.: *Die göttliche Offenbarung*⁵, 1910, II. B. *Die Kirche*, 1908. Esser Dr. G. — Mausbach Dr. J., *Religion, Christentum, Kirche*, Kempten u. München 1911-12, 3 sv. Faulhaber Mich. v., *Zeitfragen und Zeitaufgaben*, Freiburg i. B. 1923. Gmelch Dr. J., *Kraft und Friede* (6 *Predigten über die Beicht*), Rottenburg a. N. 1927. Heimbucher M., *Methodisten, Adventisten und Neuapostolische Gemeinde*², Regensburg 1921. Jež Cyr., T. J., *Osobní Bůh a náboženství*, Praha 1923. Klug J., *Der katholische Glaubensinhalt*⁵, Paderborn 1925. Mager A., O. S. B., *Theosophie und Christentum*, Berlin 1922. Mönnichs Th., S. J., *Die Weltanschauung der Katholiken*⁶, Paderborn 1920. Oliva Ar., *Kristus-Král*, Praha 1930. Pospíšil Jos., *O katolické církvi*, Pelhřimov 1920. Ffeil H., — Himioben H., *Die Schönheit der katholischen Kirche*, Limburg a. d. L. 1930. Rybák Jos., T. J. *Křesťanská askese ve světle pravdy*, Olomouc 1910. Strmiska Václav, *Osmero blahoslavenství Kristovo a naše doba*, Olomouc 1913. Vychodil dr. Pav., *Apologie křesťanství*, Brno, díl I. 1893, II. 1897. Zavoral Met., *Kristus a církev*, Praha 1913. Zimmermann O., S. J., *Warum Schuld und Schmerz?* Freiburg i. B. 1918.

§ 51. KONFERENCEČNÍ ŘEČI

Jméno *conférence* znamenalo původně totéž, co *ὁμιλία* — colloquium. Ve století 19. dáno bylo jméno to zvláštní filosoficko-theologické duchovní řeči, jejímž účelem jest, dokazovati filosoficko-theologicky základní náboženské pravdy a motivy věrohodnosti.

Kolébku konference je chrám de Notre Dame v Paříži. Když po velké revoluci ve Francii byla silně ořesena víra u vzdělanců, snažili se někteří horliví kněží získati ony muže pro víru nábo-

ženskými přednáškami, které byly rázu více spekulativně-filosofického. Otcem těchto přednášek jmenuje se Frayssinous († 1841). Pěstili je pak hlavně Ravignan, S. J., Lacordaire, O. P., Felix, S. J., Ventura, theatin, Monsabré, O. P., a v Itálii Agostino da Montefeltro, O. M. F.

Konference liší se od obyčejného kázání: 1. látkou, jež v kázáních je náboženská, v konferencích spíše filosofická; 2. cílem, ježto kázání působí nejen na poznání, nýbrž i na city a na vůli, konference však téměř výhradně poučuje; 3. zevní formou, neboť kázání je populární, konference vědecká.

Konferenčních řečí nelze všeobecně doporučovati ani naprosto zamítati. Je především jisto, že pro obyčejné posluchače se nehodí a vzbudila by spíše pochybnosti, nežli by upevnila u víře. Dále třeba mít na paměti, že věčná spása závisí od víry, nikoliv od vědění nebo přirozeného poznání. Namítne-li se, že má býti víra konferencemi nepřímou buzena, třeba uvážiti, že tajemství víry jsou vždy supra rationem, rozumově lze však pouze dokázati, že nejsou contra rationem. Konferenční řeči mohou tedy býti jen prostředkem m i m o ř á d n ý m, a to v městech, před vybraným posluchačstvem, pro kazatele dokonale theologicky vzdělaného a zároveň pilně připraveného. Je významno, že sám P. Ravignan varoval mladé kleriky před tímto druhem duchovní řeči, ježto prý má malou praktickou cenu. A když takovým veleduchům, jako byl Ravignan a Lacordaire, nepodařilo se udržeti konferenční řeči vždy na náboženské výši, tím spíše utonul by prostřední řečník „in persuasibilibus humanae sapientiae verbis“ (I. Kor. 2, 4).

P o m ů c k y : Agostino da Montefeltro—Drammer J. v., Konferenzenreden und Fastenpredigten⁵⁻⁶, Mainz 1907, 4 svazky. Braitto dr. S., O. P., Základy, Olomouc 1931. Diessel G., C. SS. R., Predigten und Konferenzen, Paderborn, 3 sv. Freund J.—Knetl Václ., Apoštol národů a protivníci jeho, Brno 1903. Konečný dr. J., Duchovní zájmy dneška, Praha 1924. Kranich P. T., Ideal und Wirklichkeit in der christlichen Ehe (Frauenkonferenzen), Rottenburg 1927; týž Das Glück. Männerkonferenzen, Rottenburg 1927. Lacordaire J. — Zavoral Met., Konferenční řeči, Jihlava-Brno 1896-1903, 4 sv. Oliva Arn., Kristovo sociální království, Praha 1930. Rybák Jos., S. J., Časové otázky, Praha 1924. Schultes Reg., O. P., Die unfehlbare Kirche, Graz 1911. Zavoral M., Věrou ke štěstí², Praha 1913; týž, Křesť. charita, Praha 1913. Žák E., Žena v křesťanství, Hradec Král., 1919; týž, Řeči konferenční, Praha 1923-24.

§ 52. KÁZÁNÍ MORÁLNÍ

Kázání morální dotýkají se nejtěsněji ze všech praktického náboženského života křesťanův a nejučinněji pracují k tomu, ut vitam habeant et abundantius habeant (Jan 10, 10).

1. Kromě zásad vytčených již v homiletice všeobecné, třeba duchovnímu řečníku při kázáních morálních mít ještě na paměti tyto *principy*:

a) Morálka katolická je morálkou důstojnosti lidské. Kazatel proto častěji bude apelovat na zdravý rozum lidský, poukáže na požadavky ušlechtilé, od Boha neodloučené přirozenosti lidské a na úsudek správného svědomí, jež aplikuje zákon přirozený na jednotlivé případy životní. Často zdůrazní zásadu v kázáních: Age secundum naturam! Buď člověkem, člověkem celým ve všech svých vztazích k Bohu, k sobě i k bližnímu!

Ale morálka katolická je ještě mnohem více!

b) Morálka katolická je morálkou důstojnosti křesťanské. Mezi „člověkem“ a „křesťanem“ je podstatný rozdíl. Křesťan jest člověk „znovu zrozený“ (Jan 3, 35), má ještě druhý, nadpřirozený život, řídící se pozitivním zákonem Božím. Světlo pak osvětlující svědomí, aby zákon ten poznávalo a hlásalo, jest víra. Proto pěstítí musí kazatel ve věřících toto svědomí křesťanské, věrou a milostí osvícené, a zdůrazňovati musí druhou a hlavní zásadu: Age secundum naturam elevatam! Buď křesťanem, křesťanem celým, jednej podle hlasu milosti a podle zákona Kristova! Poznati pak správný takový život nadpřirozený je tím snazší a jistější, že máme jeho ideál — Ježíše Krista. Na toho bude proto kazatel stále poukazovati jako na vzor, ve všech kázáních bude směřovati k tomu, aby „Kristus utvářil se“ v posluchačích (Gal. 4, 19). Práce kazatelova bude tu dvojitá: jako sochař musí kazatel z duší otesávat větší i menší třísky — hříchy a chyby povahové — ale také jako malíř musí v duších takřka malovati obraz Ježíše Krista a jeho ctností. Na tuto druhou činnost se, bohužel, dosti zapomíná. Mnoho se káže proti hříchům, ale málo se maluje ten světlý obraz Ježíšův, málo se ukazuje krása a vznešenost ctností.

2. *Metoda morálních kázání.* Je nutno zvláště upozorniti na tyto stránky:

a) Třeba se varovati pouhého moralisování, to jest nezdůvodněného napomínání a pojednávání o tématech všeobecných bez praktické aplikace na život posluchačův.

b) Při kázáních morálních zvláště je potřebí ujasniti si cíl a praktické užití.

c) Každé nejen o imperativě „Musíš“, nýbrž i o k r á s e ctnosti, o vznešenosti milosti Boží, o čestné pro nás povinnosti zachovávatí příkázání, o světlých stránkách ctnosti. Ukažme i na c e s t y a p r o s t ř e d k y ctností — tedy askesi — a na konkrétní případy v životě posluchačů, kdy tu neb onu ctnost možno pěstítí.

d) Při hříších rozlišujeme zřetelně hřích těžký od lehkého, slabost od zlomyslnosti. I v kázáních o hříších musí proza-

řovati důvěra v milost pomáhající a povzbuzení k vytrvalému boji.

e) Čas od času třeba konati dobře připravené a taktní kázání de sexto. S plnou vážností slova Božího, jasně rozlišuje úplně dobrovolné od polodobrovolného, obuzuje city posvátné bázně, ale i důvěry v pomoc Boží, ukaž kazatel nesmlouvavě na ošklivost hříchů contra sextum a na rozpor v této příčině mezi názory světa a názory katolické morálky.

f) Poměrně málo se káže o přikázání sedmém; třeba tedy častěji mluvit o cizím majetku, o náhradě, o právu majetkovém, o katolických zásadách při smlouvách, o práci, o spravedlivé mzdě, o výchově k poctivosti dítek a mládeže vůbec a pod.

3. Je-li někdy nutno mít kázání kárné, pak je třeba zvláště důkladné přípravy. Jen větší a pohoršení veřejné dávající přechýny zasluhující veřejného pokárání. Nežádá-li veřejné pohoršení okamžitého pokárání, odlož kazatel kárné kázání na nějakou dobu, až se vzrušení poněkud uklidní. Z každé jeho věty pak vyznívej nikoliv hněv, nýbrž láska k duším, péče o duše, snaha, chybníci napravití, nikoli zahanbiti. Neoslovuj posluchače „vy“, nýbrž všeobecně, na příklad „mnozí křesťané“, nebo „ty, jenž srdce své zaprodáváš smyslnosti“ a pod.; hledej také, trochu-li jen možno, korrelativy k jednotlivým pokáraným stavům, na příklad chudí — bohatí, představení — podřízení, hospodáři — čeled atd.

Pomůcky: Asketická díla: Grundkötter B. H.—Bröckelmann Dr. Aug., Anleitung zur christlichen Vollkommenheit⁴, Regensburg 1896. Huber Max., S. J., Die Nachahmung der Heiligen⁴⁻⁵, Freiburg i. B. 1926, 2 sv. Týž—Černý J., S. J., Následování svatých. Praha 1927. Meschler Mor., S. J., Das Leben unseres Herrn Jesu Christi, des Sohnes Gottes, in Betrachtungen⁷, Freiburg i. B. 1910, 2 sv. Mutz Dr. Fr. X., Christliche Aszetik⁶, Paderborn. Scaramelli J. B., S. J., Geistlicher Führer auf dem christlichen Tugendwege⁵, Regensburg 1911, 2 sv.

Hotová kázání: Bourdaloue, S. J.—Kábát Mart., Kázání, Praha, díl I. 1893, díl IV. 1892, díl V. 1896. Gabriel St., O čistotě, Praha 1928. Knetl Václ., Děti rodičům, Praha 1926. Lierheimer B. M., O. S. B., Gebote Gottes³, Regensburg 1896, 3 sv. Stingeder F., Das Gesetz der zwei Tafeln, Linz 1921. Ströbele Georg, Sittenlehre, Bad Mergentheim 1930.

§ 53. KÁZÁNÍ LITURGICKÉ

1. *Předmětem* liturgických kázání jest: 1. Církevní rok, jeho části a jednotlivé svátky; 2. liturgické předměty, jako chrám, oltář, svíce, věčné světlo, bohoslužebné nádoby, bohoslužebná roucha; 3. jednotlivé bohoslužebné úkony, na příklad svěcení hromniček, palem, popelec, průvod, žehnání pokrmů a j.; 4. obřady mše svaté, svátosti a svátostiny.

2. *Metoda* liturgických kázání. Aby téma liturgické bylo vyčerpáno dokonale, zpracuj kazatel své kázání podle těchto hledisk:

a) Který jest zevnější úkon, zevnější podoba předmětu, zevnější známka liturgické doby?

b) Který jest historický původ a vývoj doby, předmětu, obřadu, v jaké spojitosti byl původní jich účel s účelem dnešním?

c) Nesouvisí doba, předmět, obřad se Starým zákonem (na příklad svěcení chrámu a jiné) nebo se symbolickými úkony Nového zákona (na příklad Effeta, vzkládání rukou)?

d) Jaký jest význam doby, předmětu, obřadu, skutečný (na příklad Lavabo, věčné světlo) nebo symbolický (barva rouch, paškál, líbání oltáře)?

e) Jaký význam pro náboženský a mravní život má tato liturgická doba, tento předmět, obřad? Kterak máme býti jich účastní? Proč? Co v nás působí?

Popisuje zevní obřady, počínej si kazatel podobně jako při homilii: vykládej modlitby buď větu za větou nebo jich celkový smysl, úkon za úkonem, část předmětu po části. Je-li obřadů mnoho, možno zachovati postup buď chronologický (jak obřady po sobě následují) nebo pragmatický (seskupení obřadů nebo modliteb se stejného hlediska).

Výklad liturgických dob a úkonů dějž se nikoli podle vlastních domněnek, nýbrž v duchu církve svaté. Dlužno proto studovati liturgické příručky a všímati si též církevních modliteb úkony provázejících (na příklad při oblékání bohoslužebných rouch).

Při popisu a výkladu liturgických obřadů a předmětů nepouštěj se kazatel do přílišných podrobností; zatemnil by tak jejich hlavní význam a posluchači by si málo z kázání podrželi v paměti. Proto méně významné úkony přejdi mlčením, necítuj dlouhých modliteb, tím méně čti z listu. Má-li předmět nebo obřad více významů, uveď jen nejdůležitější, který má důležitost pro cíl kázání nebo pro praktické užití.

Liturgické kázání není pouhou liturgickou přednáškou. Proto neopomene kazatel buditi také city nadpřirozené i přirozené a zdůrazní zvláště důsledky pro praktický život.

P o m ů c k y: Böse Fidelis, Liturgische Kanzelvorträge, Freiburg i. B. 1929. Breiteneicher Mich., Die Sacramente², Regensburg 1907, 2 sv. Brynych Ed., Soustavn liturgick kzn², Praha 1890–2, 3 díly; tyž – Mergl Jos., Systematische liturgische Predigten², Leobschtz 1905. Hakl Boh., Řeči liturgick o slavnostech a svtcch roku crkvevního s výkladem pripadajcch obřadův, Praha 1885–6, 2 sv. Krohe S., Liturgische Predigten ber die wichtigsten kirchlichen Segnungen und Weihungen², Wien 1911. Lieheimer B. M., O. S. B., Jesus fur uns³, Regensburg 1909. Melka A., Ze sv. ty dne, Praha 1916. Meyenberg A., Homiletische u. catechetische Studien³, Luzern 1925. Vohnout Fr., Řeči liturgick ili výklady o posvátných obřadech v církvi katolick, Brno 1885.

1. *Původ a význam.* Bývalo zvykem u starých Řeků, že při slavnostních shromážděních (*πανηγυρις*) mívali vybraní řečníci oslavné řeči o národních hrdinech; jejich slavné činy měly takto býti zvelebeny a lid měl býti povzbuzen, aby jich následoval. Bylo na snadě, že i křesťané v náboženských shromážděních velebili činy, boje a vítězství svých hrdinů, kteří dali život za Ježíše, aby jejich příkladem povzbuzeni byli ke statečnosti i ostatní věřící. I později, v dobách míru náboženského, rádi mluvili křesťanští řečníci o triumfu těchto hrdinů. Známý jsou chvalořeči o svatých Augustinovy, Basiliovy, Jana Zlatoústého, Rehoře Naz. i Nysejského, Ambrožovy a j. Když pak zavedeny v církvi svátky svatých, napřed mučedníků a pak vyznavačů, stala se taková kázání takřka potřebou. I dnes jsou nezbytny, zvláště o patrociniích, o zasvěcených svátcích svatých, o patronech zemských a místních, o pouťích k počtě některého světce; v takové dni kázati o něčem jiném neodpovídalo by nikterak úmyslům církve, zklamalo by očekávání věřících a nemile by se dotklo jejich náboženského citění.

2. *Předmětem* panegyriku je světec tak, jak se nám jeví ve svých vztazích k Bohu i k světu, tedy: zásady, jimiž se řídil v životě, prostředky, jichž užíval k svému posvěcení, ctnosti, jimiž vynikal, jeho vytrvalost v dobrém, blažená smrt, oslava po smrti. Též výroky světců je vhodné v kázáních uváděti: mají větší autoritu a snadno se zapamatují.

O přirozených darech světcových, na příklad o jeho bohatství, vznešeném původu, o vážnosti u lidí, zmíní se kazatel jen potud, pokud to přispívá k lesku jeho ctnosti anebo pokud jest ukázkou, jak mu bylo přemáhati překážky.

Mimořádné dary napřirozené, jako dar řeči, zázraků, znalosti věcí tajných, vyličí kazatel vždy jako odměnu nebo účinek svatého života, nikoli jako podmínku svatosti. Dobře jest rozlišovati kazateli mezi událostmi zaručenými a pouhými legendami. Není sice potřebí dělati neúprosného kritiku při životech svatých, neboť milost Boží jde mnohdy jinými drahami než myšlení lidské; ale právem-li pochybuje kazatel o zaručenosti nějaké události, uvede ji jako legendu nebo lidovou tradici. O legendách naprosto nezaručených nebo nevěrohodných nebudiž na kazatelně nikdy mluveno.

I při zaručených zprávách ze života světců je potřebí u kazatele správné interpretace. Je častou chybou u životopisců 17. a 18. století, že líčí světce a jeho ctnosti příliš subjektivně: nepohlížíjí na něho tak, jakým ve skutečnosti byl a jak on o té neb oné ctnosti smýšlel, nýbrž tak, jak se hodí jím pro jejich asketické názory. Proto nenazve kazatel některý úkon světců naprostou poslušností, nýbrž spíše prostodušností a pod.

Poklesky nebo dřívější hříšný život nebude kazatel nikdy líčiti s epickou zevrubností; mluví o nich tak, aby více vynikla světcova kajícínost, milosrdenství Boží a moc milosti Boží. Taktéž o lidských slabostech světců i v jejich svatém životě kazatel nemluví anebo mluví o nich šetrně, nemůže-li se jim vyhnouti. Pro soukromé poučení vlastní nebo věřících vhodně se ovšem kněz o nich poučí, aby svatý život nezdál se křesťanu naprosto nedosažitelný; ale na kazatelně je lépe o tom pomlčet, ježto mnohý posluchač by nesprávně takovým příkladem ukoľébával vlastní svědomí.

Příklady takových slabostí u světců uvádí P. Max Huber S. J. ve svém výborném díle „Die Nachahmung der Heiligen in Theorie und Praxis“. Tak sv. Bernard příliš ostře posuzoval řeholní život v klášteře v Clugny, nebo svého lékaře nazval kdysi v soukromém hovoru troubou (bestia, bête). — Sv. Filip z Neri příliš se poddával svému přirozenému temperamentu a touze po pokoření, takže někdy si dal oholiti vousy pouze dopola a tak tanče a poskakuje šel mezi lidí; častěji vyšel z kláštera se svými druhy, nesl kytici bodláčí a přivoněl občas k ní. Ale toho zase nemohl dokázati, aby pil po druhém z téže sklenice aneb aby při mši sv. mohl užívatí kalicha po druhém knězi. — Sv. Alfons z Liguori byl tak přísný a nespolečenský, že podle slov P. Tanojy bylo třeba „solidní ctnosti, aby někdo s radostí trvale se stýkal s ním“. Světec byl si vědom své drsnosti, pokorně ji uznával a snažil se jí přemáhati. — Sv. Johana Františka ze Chantal příliš se poddávala zármutku ze smrti manželovy, takže za 3—4 měsíce jí nebylo již možno poznati, ona se podobala kostře; slova oddanosti do vůle Boží nemohla ani vysloviti a ani za 5 let nemohla ještě slyšeti jména vévody z Anlezy, který z neopatrnosti zastřelil na honě jejího manžela. — O sv. Pavle píše sv. Jeronym, že byla až svéhlavá v tělesném umrtvování. — Podobně lpěla sv. Hedvika na svém tělesném mrtvení, že chodila ve sněhu bosa. Její zpovědník odevzdal jí vlastnoručně obuv, aby ji nosila. Ale světice se domnívala, že splnila jeho nařízení, když po celý rok střevíce ty nosila pod paždím. — Takové a podobné chyby u světců byly výronem jejich prostodušnosti nebo jejich letory, a dosti proti nim se bránili. Možná, že Prozřetelnost Boží i schválně chyby ty jim ponechala nám k poučení a k uvarování se malomyslnosti v případech podobných.

Rovněž pomlčí raději neb aspoň správně osvětlí kazatel takové události z okolí světcova, které sice ctnost jeho zvyšují, ale věřícím byly by pohoršením, na příklad o pronásledování sv. Jana z Kříže vlastními spolubratry řeholními, nebo svaté Krescencie řeholními spolusestrami a p. Podobně učiní při takových činech, o nichž platí: Sunt admiranda, sed non imitanda.

3. *Metoda.* Panegyrická kázání musejí býti jako všechna kázání je d n o t n á v tématu i v cíli. Je tedy jednotlivé události ze života světcova a jeho ctnosti voliti a sekupiti tak, aby odpovídaly jednotnému cíli. Proto právě kazatel vynechá ty události, činy a výroky světců, které se nedají zařaditi pod ono zamýšlené hle-

disko. Pojednáváje o jeho svatém životě, může kazatel vyličiti buď celkový ráz světcovy svatosti, nebo tu či onu význačnou ctnost, vlastnost, zásluhu, činnost atd.

Přihlížeti má ovšem kazatel hlavně k vnitřní souvislosti jednotlivých událostí životních; ale při tom má také co možná zachovati postup *chronologický* v životopise světcově. Bylo by chybné, mluvití napřed o jeho ctnostech a pak o jeho obrácení, nebo o vrcholu a pak teprv o počátcích jeho svatosti.

Myšlenky v kázání panegyrickém je též rozváděti tak, aby budily vhodné city, city podivu, úcty, nadšení, touhy. A zvláště aby vůli nutkaly k opravdovému předsevzetí následovati světce. V této příčině sluší připomenouti ještě toto: Kazatel musí ovšem vysoko vyzvednouti ctnost světcovu a ukázati jeho heroičnost; ale zase na druhé straně nesmí vyličiti světce jako bytost nadzemskou, které nelze napodobiti. Je třeba zdůrazniti jeho tiché ctnosti, jeho věrnost v malých věcech, jeho věrné plnění povinností. Tím se světec přiblíží obyčejnému člověku a neoslňuje září svých ctností člověka tak, že by se od něho malomyslně odvrátil. Často bude možno poukázati na to, že svatost světcova nespočívá v mimořádných činech, nýbrž ve věrném, trvalém a obětovném plnění povinností.

Je-li v životě světcově mnoho stránek vhodných pro mravní naučení, neužije kazatel každé, nýbrž jen jediné nejdůležitější, nebo nanejvýš v každém díle jedné.

Má-li kazatel mluvití v téže chvalořeči o dvou nebo několika světcích, pak třeba hledati společný rys v jejich svatosti nebo společné hledisko, s něhož se dají posuzovati jejich činy a ctnosti, na př. sv. Cyril a Metod: horlivost pro čest Boží, láska k duším.

Není-li ze života světcova nic z námo, nebo jen něco málo, pak dlužno zvoliti za téma myšlenku, jež má blízký vztah ke světci nebo kterou světec osvědčoval veškerým svým životem. Tak možno na svátek nějakého mučedníka méně známého mluvití o křesťanské statečnosti, o sebezáporu, o síle víry, o pronásledování církve; při vyznavači dá se vhodně kázati o následování Krista, o vytrvalosti v dobrém, o zbožnosti, o horlivé modlitbě; na svátek panny možno mluvití o křesťanské bdělosti, o čistotě, o skromnosti a pod.

Konečně dbej kazatel toho, aby některého světce nevyvyšoval na úkor druhých, aby ho nepovýšil nad všechny ostatní v blaženosti nebeské, nebo nestavil ho na roveň Panně Marii, svatému Josefu nebo svatým apoštolům.

4. *Druhy*. Kázání panegyrická možno konati ve dvojí formě: a) Jako čiré chvalořeči. Je to tak řečená metoda italská, kterou zachovává vesměs Segneri a vůbec kazatelé italští. Řečník tu líčí nadpřirozenou morální velikost světcovu, aby jej zvelebil a nadchnul posluchače k úctě a podivu. Metoda italská je užitečná a povznášející, ale zvrhne se snadno v pouhou pathetickou dekla-

mači. Řečník snadno upřílišuje, líčí vše ze široka, vyhledává umělých a smělých obrazů a nepřirozené řeči.

b) Jako chvalořeč morální. Je to metoda francouzská, které užívali Bossuet, Bourdaloue, Massillon a jiní kazatelé francouzští. Tato chvalořeč zdůrazňuje hlavní ctnost nebo několik ctností světcových, při čemž život světcův ustupuje částečně do pozadí. Události životní jsou kazateli zpravidla pouze podnětem, aby pojednal o některé ctnosti. Ovšem jeví se i tu osobnost světcova ve své velikosti, ale zároveň budí se u posluchačů pud napodobovací: *Amor similes aut invenit aut facit*.

Příklad: Bourdaloue: Mírnost, význačný rys sv. Františka Saleského. I. František Sal. přemohl silou své mírnosti bludy. II. Požehnáním své mírnosti obnovil v církvi bázeň Boží.

P o m ů c k y : Všeobecné: Augustin sv., přeložil Levý Mik., Vyznání, Praha 1926. Bihlmeyer H., O. S. B., *Wahre Gottsucher. Worte und Winke der Heiligen*¹⁻⁴, Freiburg i. B., 1920-23, 3 sv. Herber P. und Grisar M., *Charakterbilder der katholischen Frauenwelt*¹⁻², Paderborn 1912—1921, 4 sv. Huber Max, S. J., *Die Nachahmung der Heiligen*⁴⁻⁵, Freiburg i. B. 1926; týž-Černý J., S. J., *Následování svatých*, Praha 1927. Kempf K., S. J., *Die Heiligkeit der Kirche im 19. Jahrhundert*⁷, Einsiedeln 1921. Rümmer F., *Das grosse Geheimnis der Heiligen*, Paderborn 1920.

K á z á n í : Fabritius Leop., S. J.—Bečák Ig., *Chvalořeči svatých*, Kroměříž 1885. Hunolt Fr., S. J., *Drei Predigten zu Ehren des hl. Josef*², Münster 1891. Lamezan Jos. v., S. J., *Aloysius-Predigten*³, Freiburg i. B. 1892. Malý Fr., *Čtrnácte sv. pomocníků s kazatelny*, Olomouc 1917. Mathias Josef, S. J., *Aloysius-Predigten*, Linz 1916. Schleiniger Nik., S. J., *Die Heiligenfeste*, Freiburg i. B. 1888, 3 sv. Schütz Jak. Hub., *Die hohen Vorzüge und die wirksame Fürbitte des hl. Josef*², Paderborn 1901. Tuček Reh., O. P., *Chvalořeči svatých a některá kázání příležitostná*, Kroměříž 1888.

§ 55. KÁZÁNÍ NEDĚLNÍ

Má-li se nedělní čtení epistolů a evangelií před kázáním plně uplatniti, nesmí se přečtené pravdy v kázání pominouti mlčením. Kdykoliv je tedy možno a není příčiny, proč by mělo býti zvoleno téma odlišné (jako na příklad při kázáních cyklických nebo příležitostných), vhodně zvolí kazatel takové téma, jež souvisí s perikopou neb aspoň je o perikopu opřeno. Ovšem jest se tu vystříhati každého umělkování nebo znásilňování textu. Čím perikopa je tématu bližší a čím důkladněji kazatel využije textu, tím má jeho kázání oněch předností více, jež jsou vlastní homilii. I sama církev svatá si toho přeje, ukládajíc kazatelům v neděle a svátky povinnost „*consueta homilia verbum Dei populo annuntiare*“ (can.

1344, § 1) a přejíc si, „ut brevis Evangelii explanatio fiat“ (can. 1345). Též Ježíš Kristus a apoštolové opírali často svá kázání o starozákonní texty.

V nedělních i svátečních perikopách jsou obsaženy nejvýznamnější perly Písma sv. Jejich výběr není dílem jedné doby ani jedné osoby.

Čtení Písma sv. zaujímalo již v nejstarší církvi v liturgii čelné místo (srv. I. Tim. 4. 13, Kolos. 4. 16, I. Thes. 5. 27). Z Písma sv. znělo věřícím slovo Boží a zvláště z evangelií mluvil k nim sám Kristus. Ba v evangeliu vstoupil mezi věřící sám Pán, jak zdůrazňuje sv. Augustin: „Audiamus evangelium quasi praesentem Deum“ (tract. 30., c. 1. in Joann., Migne P. L. 35, 1632). Poněvadž tedy evangelium bylo křesťanům symbolem samého Krista, kladena byla kniha evangelií o neděli Květné na nosítka pokrytá koberci a nošena byla od jáhnů ve slavném průvodu, jehož se účastnili věřící a kněží s ratolestmi, bylinami a květinami.¹ Podle zprávy sv. Justina (I. Apol. c. 67, Migne PG, 6 col. 430) četlo se Písmo sv. Starého a Nového zákona, a to *μέχρις ἑγγωρεῖ* – dokud stačí čas; četlo se tedy souvisle. První přerušení souvislé četby nastalo podle sv. Augustina ve svatém týdnu a v týdnu velikonočním, kdy čteny byly každoročně tytéž úryvky z evangelií, jež se hodily ke každému dni. Poté stanoveny byly stále úryvky pro začátek a konec čtyřicetidenního postu, pak pro svátek Zjevení Páně, pro svátky svatodušní, pro Nanebevstoupení Páně, pro ostatní půst a pro advent; posledně stanoveny stále úryvky pro neděle doby svatodušní. Úryvky ty byly ustáleny již tak záhy, že není nepravděpodobná stará tradice, že uspořádal je sv. Jeronym na rozkaz papeže Damasa. Papež Gelasius († 496), Řehoř Vel. († 604) a Řehoř II. († 731) pořad jejich poněkud změnili, ale celkem lze říci, že epištoly a evangelia dnešního římského misálu jsou tytéž, jež zpívány byly v Římě již před 1300 lety.

Řekové nazývali úryvky evangelií *περικοπαί*, knihu pak, jež obsahovala evangelia pro pohyblivé svátky, pro neděle a všední dni, nazývali synaxarion, pro nepohyblivé svátky Páně a svatých menologion.

Béře-li kazatel námět k duchovní řeči z nedělní perikopy, zachová co možná historický pořad jednotlivých okolností, jichž užije z perikopy. Není to však nikterak nutné. Kazateli je perikopa pouze podkladem, námětem, nikoliv předmětem, jako při homilii; tím se právě liší takové nedělní kázání tématické opřené o perikopu od homilie, jež vykládá text za textem.

P o m ů c k y : Bussar Mart., Zehnminuten-Predigten²⁻³, Regensburg 1927. Davídek Václ., Věrný přítel kazatelů, Olomouc 1892, 2 sv. Dederichs W., Predigt-Gedanken, Freiburg i. B. 1926. Drábek Jan, Kázání na všechny neděle a svátky, jakož i několik řečí příležitostných, Hraniče 1921. Dvořák Xav., Oheň, Pelhřimov 1923-24, 2 sv. Eberhard Matth.

¹ Tyž krásný význam symbolický má dodnes při slavné mši svaté průvod jáhna, podjáhna a akolythů se svícemi a kadidlem, když se má zpívati evangelium.

—Ditscheid Aeg., Predigten und Betrachtungen über Sonn- und Festtagsevangelien⁴, Freiburg i. B. Engel J., Von Kraft zu Kraft²⁻⁴, Breslau 1920-22, 3 sv.; týž, Weg, Wahrheit, Leben¹⁻², Breslau 1923-24, 2 sv. Ehrler Dr. J. G. v., Das Kirchenjahr⁴, Freiburg i. B., 4 sv. Esser Fr. X., S. J., Eine Viertelstunde¹⁻⁵, Paderborn 1921, 4 sv. Förster H., Predigten auf die Sonntage⁶, Regensburg 1900, 2 sv. Hansjakob Heinr., Kanzelvorträge für Sonn- und Feiertage³, Freiburg i. B. 1910. Jatsch dr. Jos., Tři sta krátkých ranních promluv, Praha 1903. Kašpar dr. Jos., Víra naše, Praha 1931. Kaška Ant., Pravdou ke ctnosti. Hradec Král. 1915. Klaus Jos. Ign., Volkstümliche Predigten², Freiburg i. B. 1904—1905, 4 sv. Kubíček Fr., Nedělní a sváteční kázání, Olomouc 1910—11—23, 3 sv. Lutz Fr. Xav., Zwischen Adventsnacht und Gerichtstag, Freiburg i. B., týž, Winke und Donnerschläge. Fünf-Minutenpredigten, Regensburg 1925. Odvalil dr. Fr., Řeči duchovní, Olomouc 1924—25, 3 sv. Oliva Václav, Perly posvátného řečnictví, Brno 1911. Rieder Dr. Karl, Frohe Botschaft in der Dorfkirche⁴⁻⁵, Freiburg i. B. 1912. Rieg B., Predigten auf die Sonn- und Festtage des Kirchenjahres, Rottenburg 1927. Schellauf Dr. Fr., Zehnminuten-Predigten², Graz und Leipzig 1920. Schuen J.—Seeböck Ph., O. F. M., Predigten für das katholische Kirchenjahr³, Paderborn (pro neděle sv. I. díl I. a sv. II. díl I). Tilmann F. Die sonntäglichen Evangelien³, Düsseldorf 1917; týž, Die sonntäglichen Episteln¹⁻², Düsseldorf 1922—23, 2 sv. Wolfgruber M., Docete omnes gentes, Salzburg 1922, 4 sv. Zavoral M., Duchovní řeči na všechny neděle a svátky roku církevního, Praha 1902; týž, Řeči nedělní a sváteční, Praha, díl I. 1913. Žák Em., Řeči nedělní a sváteční, Praha, díl I. 1909, II. 1913, III. vychází v sešitech od roku 1926.

Exhorty: Bitter F., Himmelsgold für unsere Jugend, Dülmen 1920, 2 sv. Bruders H., S. J., Akademische Vorträge: Die Exercentienwahrheiten, Innsbruck 1910. Černovský dr. Ferd., Loquere Domine, quia audit servus tuus. Exhorty stud. mládeži, Praha 1912. Ježek Jan, Student v kostele, ve škole, na ulici, doma, ve společnosti a při zábavě. Praha 1908; týž, Jazyk, Praha 1909; týž, Řeči na rozhodnou, Praha 1909. Melka Ant., Promluvy k studujícím vyšších tříd škol středních, Pelhřimov 1910. Nejezchleba Fr., Ve škole života, Olomouc 1910. Rybák Jos., S. J., Patero exhort pro studující středních škol, zvláště vyšších tříd, Olomouc 1911. Sommers Paul, Um den Lehrstuhl Christi geschart², Paderborn 1922. Vašek dr. Bedřich, K Ježíši, Olomouc 1919. Waschitza Ed.—Šebestík Fr., Exhorty ke katolické mládeži škol obecných a měšťanských a nižších tříd škol středních, Olomouc 1909. Žák Em., Řeči nedělní a sváteční, Praha 1909 a 1913, 2 díly.

§ 56. KÁZÁNÍ SVÁTEČNÍ

1. Účel katolických svátků krásně vystihuje encyklika Pia XI. o zavedení svátku Krista Krále (Quas primas ze dne 11. prosince

1925):¹ „K obeznámení totiž lidu s pravdami víry a k povznesení jeho skrže ně k vnitřním radostem života.“ A dále: „A člověk, poněvadž se skládá z duše a těla, má zajisté zevnějšími slavnostmi svátků tak pohnut a pobádán býti, aby rozmanitostí a krásou svatých obřadů tím hojněji božské pravdy vpijel a v mizu a krev je proměnil, k prospěchu v životě duchovním jich využil.“ Tomuto účelu musí napomáhati i kazatel. Jeho sváteční řeči musejí tedy v myslích posluchačů tajemství svátkové oživit a prohloubiti, v duších jejich vzbudit příslušné smýšlení a city a vůli pohnouti k praktickým předsevzetím.

2. Užije pak k tomuto účelu těchto *prostředků*:

a) Vyloží historický obsah tajemství, jež se svátkem oslavuje. Dějinná stránka svátku, jak nám ji líčí Písmo svaté nebo tradice, nesmí býti nikdy v kázání opomenuta. Některé okolnosti obsahují často mnoho poučného.

b) Podle slov svatého Augustina „Factum audivimus, mysterium inquiramus“ vysvětlí pravdu svátkem zjevenou, význam a účel svátku. V každém svátku zjevuje se lidstvu vznešenost Boží, sláva Pána Ježíše nebo Panny Marie a svatých; v každém svátku podávají se nám mnohé milosti a dary.

c) Obudí náboženské city tajemství odpovídající. Budou to zvláště city díky za milosti s tajemstvím spojené, city lásky k Bohu, city radosti, úcty k Pánu Ježíši, Panně Marii, k svatým neb i touha po dokonalejším životě duchovním. Nesnažil-li by se kazatel obuditi takové city, stane se jeho kázání vědeckým pojednáním nebo suchým moralisováním.

d) Z obsahu svátku vyvodí vhodné předsevzetí, motivuje je a ukáže, kterak ho můžeme v praktickém životě upotřebiti. Je-li v kázání předsevzetí více než jedno, tedy je kazatel v závěru shrne a ožíví nebo zdůrazní znovu ještě předsevzetí poslední.

3. Bylo by s velikou škodou pro náboženský život věřících, kdyby kazatel přešel mlčením význačnější svátky, zvláště zasvěcené. Jejich tajemství obsahují tolik myšlenek a motivů, že pominouti jich bylo by hříchem; duše věřících je tak citlivě naladěna, že nerozezvučeti jasně jejich strun bylo by škodou nenahraditelnou. Nestačilo by však v kázání se zmíniti jen o slavném tajemství; nikoli: tajemství svátku musí býti tématem celého kázání. Koná-li tedy duchovní řečník cyklická kázání, musí nutně o svátcích učiniti výjimku a kázati o tajemství, jež jest oslavováno tím svátkem. Poněvadž však o větších svátcích účastňují se služeb Božích a řídí návštěvníci chrámu, jest kazateli i z toho důvodu věnovati velikou péči kázáním svátečním.

P o m ů c k y : (Viz též shora při kázáních nedělních.) Bourdaloue S. J.—Kabát Mart., Řeči o tajemstvích. Praha 1896. Díl pátý jeho kázání.

¹ A. A. S. 1925, Nr. 15.

Bremscheid Matth. v., O. Cap., Kurze Festtagspredigten für das ganze Kirchenjahr²⁻⁵, Regensburg 1908, 2 cykly. Brož. Jos., Poutní kázání, Praha 1931. Faustmann Karl, Christkönigsfest, Regensburg 1926. Fuhlrott Jos.—Heller Nik., Fest- und Gelegenheitspredigten², Regensburg 1906. Kubíček Václ., Kázání sváteční, Olomouc 1910. Kudrnovský dr. Al., Svátek Krista Krále, Praha 1926. Rychlovský Jan, Kázání sváteční, Praha 1886—6, 3 sv. Schuen J.—Seeböck Phil., O. F. M., Predigten für das katholische Kirchenjahr³, Paderborn, sv. I. díl 2., sv. II. díl 2.; týž, Predigt-Entwürfe für das katholische Kirchenjahr³, Paderborn, sv. I. díl 2., sv. II. díl 2. Stiegele Paul—Rieg B., Ausgewählte Predigten³, Rottenburg a. N. Šulc Fr., Kázání sváteční, Hradec Král. 1902. Venedien H., S. J.—Oechsler H., Predigten auf die Festtage des Kirchenjahres, Freiburg i. B. 1906.

Mariánská kázání. 1. K tématům kazatelským, která nejmocněji hýbou každým věřícím srdcem katolickým, náleží témata mariánská. Vždyť již první stránky Pisma svatého podávají obraz Matky Boží, byť jen v temných obrysech. První pak události Nového zákona a života Ježíšova jeví se nám — zvláště podle svatého Lukáše — úplně ve světle mariánském. Na počátku veřejné působnosti Ježíšovy vidíme ji v Káně galilejské, na konci pak stojí pod jehokřížem; konečně vidíme první církev shromážděnou okolo ní. Proto je dobré kázání mariánské výchovnou cestou ke Kristu, výbornou školou ctností a podporou náboženského života. Úcta mariánská zrodila milé pobožnosti májové, četná poutní místa, mariánské spolky, zvláště Mariánské družiny.

2. Nelze ovšem upříti, že dobrá mariánská kázání patří k nejtěžším úkolům kazatelským. Hlavní příčina je ta, že Písmo svaté obsahuje poměrně málo látky o životě Panny Marie a že kazatel snadno se octne na pochybných cestách nadsázek, domněnek a vodnatých slov.¹ Ale netřeba zase těžkostí upřílišovati. Dvojiho jest potřebí: a) Uměti čísti a rozjímati zprávy Pisma sv. o Panně Marii, studovati patristiku, liturgii a dobrá homiletická díla o ní; b) ujasniti si dogmatickou stránku kultu mariánského, vztah Panny Marie k vykupitelskému dílu Kristovu a poměr úcty Panny Marie k úctě Pána Ježíše. Pozoruje-li pak kněz u věřících nějaké přestřelky v úctě mariánské, šetrně a opatrně na ně v kázání upozorní (podobenství o koukoli mezi pšenící!) a ukáže cestu správnou.

3. Kázání mariánská mohou býti dvojiho druhu. Někdy převládá stránka oslavná, panegyrická (na příklad Maria jako matka Boží, matka lidí, matka milosti, Maria plná milostí, mocná přímluvkyně

¹ Při homiletickém kursu ve Vídni 1911 vyjádřil se P. Aug. Rössler: „Nemálo tištěných kázání mariánských náleží zajisté k nejslabším homiletickým výtvorům.“ Neplatí to i u nás? A nezaslouží Panna Maria právě něco nejlepšého?

atd.); jindy zase převládá stránka morální (na příklad Maria vzor pokory, čistoty, lásky bliženské atd.). Tohoto druhého způsobu zvláště jest užívati při kázáních májových a při promluvách k Mariánským družinám. Není tu možno, aby celé kázání věnováno bylo oslavě Panny Marie; to lze jen při některých svátcích mariánských anebo při zvláštních příležitostech. Při májových a družinských promluvách vezme kazatel pouze námět ze života, z osobnosti, nebo z úkolu Matky Boží a mluví pak o otázkách věroučných a apologetických, o některých ctnostech nebo povinnostech mariánských sodálů. Dobře se tu hodí i cyklická témata mariánská, na příklad ctnosti Panny Marie, blahoslavenství a Panna Maria, dary Ducha svatého a Panna Maria, Magnificat, čestné tituly Panny Marie, modlitby k Panně Marii (Zdravas, Zdravas, Královno, Pod ochranu, Memorare, družinská modlitba zásvětná).

P o m ů c k y : Bamberg Hub., Muttergottespredigten, Paderborn 1913 (výklad litanie). Diessel G., C. SS. R., Maria, der Christen Hort³, Regensburg 1909, 2 sv. Frassinetti—Schlegel, Marienlob, Einsiedeln 1916. Fritz L., Die kleinen marianischen Tagzeiten in homiletischem Vorträgen erläutert, Regensburg 1895, 2 sv. Hansjakob Dr. H., Sancta Maria⁴, Freiburg i. B. Janovský Fr., Rosa mystica, Olomouc 1898; týž, Mater admirabilis, Praha 1902. Krotz Bonav., O. P., Mein Rosenkranz, Freiburg i. B. 1920. Lenz dr. Ant., Kázání mariánská, Praha 1905. Meschler M., S. J., Die seligste Jungfrau², Freiburg i. B. 1916. Meyenberg A., Homiletische und katechetische Studien⁸, Luzern 1925, str. 755—764. Patiss G., S. J.—Fischer Ed., Marienpredigten⁶, Innsbruck 1907. Pflugbeil H. J., O. P., Die geheimnisvolle Rose, Dülmen 1903 (o růženci). Ptáček Jan, Reči mariánské, Pelhřimov 1907. Rings M. M., O. P., Marienlob im Rosenkranz, Dülmen 1916. Rudisch Lud., O. Praem., Marianische Wallfahrtspredigten, Regensburg 1907. Rybák Jos., S. J., Panna Maria v plánu stvoření a její působení na lidstvo, Praha 1926. Schäfer A., Die Gottesmutter in der hl. Schrift, Breslau 1900. Schweykart Al., S. J., Die Verehrung der unbefleckten Empfängnis in der Geschichte der Kirche, Graz 1905.

M á j o v é p r o m l u v y : Bacher Petr S. J., 30 Vorbilder und Symbole der allerseligsten Jungfrau in 32 Vorträgen erklärt², Wien 1903. Bělina Jan, Maria v životě a v ctnostech, Praha 1910. Bouška Sig., O. S. B., Mirjam—Maria. Výklad litanie loretánské, Praha 1903. Dlouhý Jar. Křesťanská rodina. Májové pobožnosti, Praha 1925. Endler Dr. Fr.—Hlačík Jan, Mariale parvum. Májová rozjímání Arnošta z Pardubic, Praha 1912. Hammerle A., C. SS. R., Betrachtungen über die Freuden der Mutter Gottes für den Monat Mai, Graz 1924. Hünnerk., S. J., Unsere liebe Frau in 32 Vorträgen zur Verehrung dargestellt⁴, Regensburg 1905, Hurter H., S. J., Entwürfe zu Marienpredigten³, Innsbruck. Kaška Ant., Růže tajemná, Praha 1927. Komárek Fr., Zdravas, Maria, Praha 1923. Machovec Jan, Slova naší Matky, Pelhřimov 1920. Melka Ant., Mater Dei alma, Pelhřimov 1931, 2 sv. Mottl Jan, Život P. Marie

v obrazech, Olomouc 1910. Kard. Newmann, *Der Maimonat*, Mainz 1921 (v komisi Innsbruck, Rausch). Oliva Ar., *Nejkrásnější vzor křesťanského života*, Praha 1930. Pattis G., S. J., *Vorträge über das Magnificat*², Innsbruck 1894. Pauly Jan, *Úvahy mariánské o loretánské litanii*, Praha 1903. Pryč Alf. *Důstojnost Matky Boží a čest jí příslušná*, Olomouc 1918. Rejzek Ant. T. J., *Tisíckrát pozdravujeme Tebe*, Praha 1909—10, 2 sv. Šanda Jan, *Zdravas, Královno*, 31 májových promluv, Pelhřimov 1917. Šulc dr. Fr., *Májová pobožnost*, Hradec Králové 1900—02, 3 sv. Thein Ant., *Srdce naše podle srdce Panny Marie*, Praha 1910. Vaněk Fr., *Zdravas, Maria lékem naší doby*, Pelhřimov 1900. Welte Adalb., *Mariens Wegweisung zum Glück*, Warnsdorf 1928.

Družinské promluvy: Andelfinger Aug. S. J., *Kongregationsfeiern*³, Paderborn 1917. Götz Joh., *Jungfräulich sind sie*, Paderborn 1921. Opitz Heinr. S. J., *Die Schule Mariens* (Kleine Lesungen für Mar. Kongr.), Wien 1906; *týž, Erlebtes und Erlauschtes*. Graz u. Wien 1908 (Črty z Mar. družin). Sinthern P., S. J.—Harasser G., S. J., *Im Dienste der Himmelskönigin*^{1—2}, Freiburg 1914—16.

§ 57. KÁZÁNÍ POSTNÍ

1. *Účel a předmět.* Od nejstarších dob církevních spjata je doba postní s časnějším a intenzivnějším hlásáním slova Božího. Dokud byl udílen svatý křest dospělým, věnován byl pěst výchově a vyučování katechumenů. Ale vedle toho měla i ostatní obec křesťanská se obnoviti: hříšníci se měli očistiti veřejným i soukromým pokáním, spravedliví povzbuditi k životu ještě dokonalejšímu. Když přestával křest dospělých, věnovala se v postní době hlavní péče pokání a přípravě na velikonoce. Tento ráz má postní homiletika všech dob. I nyní žádá doba postní zvýšené péče a horlivější pastorační činnosti též kázáním dopoledním a zvláště kázáním odpoledním v neděle nebo v některý den všední.

Předmětem odpoledních kázání postních mohou býti sice pravdy dogmatické (svátost pokání, poslední věci člověka atd.) anebo pravdy morální (desatero, svědomí, ctnosti, úcta Boží atd.), v nichž jest aspoň zmínka o umučeném Kristu. Ale daleko užitečnější — ne-li přímo potřebno — jest mluvit v postě o umučení Páně. Kázatel vždy znovu a znovu nalezne v umučení Kristově stránky, jichž vhodně použije každý rok v kázáních postních. Taková kázání o umučení Páně máme na mysli v dalším pojednání o kázání postním.

2. *Metoda.* Kázání postní nejsou didaskalická; proto výklad textu i výklady jiné budtež omezeny na míru nejmenší. Kázání postní jsou rázu citově paregoretického.

Postup při kázáních postních je možno zachovati několikery:

a) Zvolíme jednotlivé výjevy z umučení Páně, na

příklad podle bolestného růžence, podle zastavení křížové cesty, podle osob zúčastněných při umučení atd. Kazatel líčí utrpení Spasitelovo po pečlivé písemné přípravě, přidržuje se co nejvíce Písma svatého. Vkládá při tom líčení nutné výklady, psychologické pohledy do nitra trpícího Spasitele, budí city a skončí praktickou, jednoduchou myšlenkou jakožto ovocem celého rozjímání. Sestavuje cyklus, musí sobě kazatel přesně stanovit cíl a hlavní myšlenku každého kázání, aby se neopakoval v citech a hlavně v praktickém užití.

b) Jiný postup zvolí kazatel, mluví-li tento rok o umučení Páně podle svatého Matouše, příští rok podle svatého Marka atd. Může tu po každé přihlížeti ke zvláštnímu pojetí umučení Páně u každého evangelisty.

c) Kazatel pojedná o částech umučení Páně podle harmonie všech 4 evangelií. Probírá přesně chronologicky všechny události, tak jak jsou vyličený v některém evangeliu, stále přihlížejí k psychologii zmučeného Vykupitele, obuzuje přiměřené city a nabádá k praktickým předsevzetím. Při tomto postupu, stejně jako při předchozích, dlužno přesně již předem stanovit cíl, hlavní myšlenku a užití každého kázání a varovati se vtěsnávatí v jednotlivá kázání všechny možné pravdy a pobídky.

d) Konečně je možno přednášeti v postních kázáních dogmatické cykly o Ježíši Kristu, jak se nám jeví v umučení, nebo morální cykly o jeho ctnostech při umučení (na příklad Kristus Bůh a spolu člověk, velekněz: obětoval sebe sama za hřích lidstva, získal nadpřirozený život — superabundavit gratia; anebo: Kristus náš vzor při pokání: ve svém zármutku, v ponížení, v bolestech; Kristova pokora, trpělivost, láska, statečnost atd.

Kázání postní budtež zvláště dobře promeditována, pečlivě připravena a vpravdě apoštolská.

Pomůcky: Bamberg H., 7 Fastenpredigten über die Geheimnisse des schmerzreichen Rosenkranzes, Paderborn 1908; týž, Die Personen der Leidensgeschichte, tamže 1908; týž, Fastenpredigten über die vier letzten Dinge, tamže 1908. Becker W., S. J., Der verlorene Sohn² (3jáhřiger Fastenzyklus), Freiburg i. B. Bělohlávek V., O. Cr., Pašije církve, Pelhřimov 1914; týž, Oběť čistá (o mši sv.), Pelhřimov 1924. Brait Dr. S., O. P., Ježíš Kristus, Olomouc 1931. Breitenicher M., Die Passion des Gottmenschen³, Regensburg 1907, 2 sv. Brynych Ed., Cesta rozumu a srdce ke spojení se s Kristem², Praha 1891; týž, Zachraň duši svou², Praha 1891; týž— Ackermann Leop., Rette deine Seele², Regensburg 1908. Diessel G., C. SS. R., Der Karfreitag mit seiner tief bedeutsamen Liturgie², Regensburg 1906. Dlouhý Jar., Utrpení Páně a svátost pokání, Praha 1925. Donders Dr. A., Die Passion Christi und wir Menschen von heute², Freiburg i. B. 1925. Dubowy Dr. Ernst, Der leidende Heiland dein Führer zu wahren Glück, Freiburg i. B. 1928. Dvořák Xav.,

O králi mučedníkův, Pelhřimov 1925. Ehrler Dr. J. G., Fastenpredigten⁴, Freiburg i. B. Engel Dr. Joh., Auf heiligen Bergen³, Breslau 1925; týž, An heiligen Wassern, tamže 1927. Förster H., die christliche Familie⁷, Regensburg 1904. Hansjakob Dr. H., Jesus von Nazareth⁴, Freiburg i. B. 1910; týž, Messopfer, Beicht und Kommunion³, tamže 1904; týž, Die wahre Kirche Jesu Christi³, tamže 1905; týž, Die Gnade, tamže 1910. Hruška Ot., Poznání a vyznání, Praha 1907. Hudeček Dr. J., Trpící údy Kristovy, Pelhřimov 1906. Jedlička Ladislav, Postní kázání, Praha 1908. Ježek J., Obrazy biblické, Praha 1909. Kašpar Dr. K., Cesta k životu, Praha 1906. Komárek Fr., Utrpení a kříž Pána Ježíše, Ces. Budějovice 1926. Leicht J., Die Klagelieder des Propheten Jeremias, Regensburg 1905. Melka Ant., Ježíš, horlitel pro duše, Pelhřimov 1912; týž, Trpěl pod Pontským Pilátem, Čes. Budějovice 1926. Nagel L., Die den 7 Hauptsünden entgegengesetzten Tugenden, Regensburg 1908. Obendorfer A., Die Seelenleiden Jesu², Regensburg 1927. Pauly Jan, Kázání (Buslova) pro dobu postní, Praha 1908. Pryč Alf., Pojďme za ním (Na 14 zastavení kříž. cesty), Olomouc 1911; týž, Ježíš Ukřižovaný, kniha křesťanů, Olomouc. Restle C., O. S. B., Die Sünde, Rottenburg a. N. 1927. Schultes Reg., O. P., Die Gottheit Christi, Graz 1910. Soukup Rob., Postní promluvy o posledních věcech člověka, Olomouc 1902. Stiegele Paul—Rieg B., Fastenpredigten⁵, Rottenburg a. N. Šanda J., Drama golgotské, Olomouc 1919. Šubert Fil., Kristus Pán a my lidé, Olomouc 1910. Šulc Dr. Fr., Ejhle, člověk, Hradec Králové 1902. Thein A., Passio Christi — salva me, Pelhřimov 1904. Vaněk F., Spása znovu křižovaná², Pelhřimov 1905. Vašek Dr. B., Umučení Páně a potřeby naše, Pelhřimov 1917. Worlitschek A., Paulus und die moderne Seele, Freiburg i. B. Žák E., Kříž, Praha 1930. Žák F., T. J., Povzbuzení ke kajícínosti, Praha 1895; týž, Sedmero postních řečí o oběti mše sv., Praha 1897.

§ 58. KÁZÁNÍ PŘÍLEŽITOSTNÁ

Podněty k takovým kázáním jsou příležitosti povahy náboženské jako: První svaté přijímání, svěcení chrámu, zvonů, soch a j., pohřby, prvotiny, obláčka, řeholní sliby; nebo jsou povahy více světské, na příklad svěcení praporu, veřejné budovy, stříkačky, schůze a slavnosti.

V kázáních příležitostných, zvláště druhé skupiny, je nejdůležitější, aby kazatel dovedl v příležitosti té najíti námět náboženský, důstojný slova Božího, a aby tuto stránku náboženskou dovedl vhodně a zajímavě zpracovati. Při některých řečech, na příklad smutečních, nemůže se kazatel vyhnouti prvkům světským, ale musí je hledět povznést k řádu nadpřirozenému tím, že zdůrazní třeba náboženské smýšlení, vynikající ctnost zemřelého a pod.

Hlavním zdrojem většiny příležitostných kázání jsou liturgické knihy (Pontificale, Rituale, Agenda), jejichž obřady a modlitby

jsou nejvděčnějším tématem takových kázání. Jindy zase poskytnou kazateli vhodného tématu účel svčeného předmětu nebo budovy, při kázáních primičních vznešenost kněžství s jeho trojím úřadem, při kázáních instalačních povinnosti duchovního správce k lidu svěřenému, při oblačkách a slibech řeholních přednosti a povinnosti stavu řeholního a tak pod.

O promluvách k p r v n í m u s v. p ř i j í m á n í sluší po stránce metodické poznamenati, že jsou sice v prvé řadě míněny pro děti; všelike výklady a poučení dlužno však vynechati: k tomu bylo příležitosti dosti při školní přípravě k svatému přijímání. Třeba v promluvách těch jen oživit víru školních dětí v přítomnost Pána Ježíše, roznítit cily lásky, radosti a touhy po svátostném Kristu. Ale pouhými dětskými promluvami tyto řeči byti nesmějí. Musejí nutně všimnouti si též rodičů, kteří při této příležitosti jsou mnohem přístupnější slovům kazatelovým, ba mnozí z nich jsou tentokráte jen výjimkou přítomni kázání. Kazatel vhodně oživi vzpomínky na jejich první svaté přijímání, povzbudí je, aby vychovávali děti ve zbožnosti, chránili jejich nevinnost a s nimi přicházeli častěji k svatým svátostem.

Zvláštní zmínky zasluhují *promluvy smuteční*. Jsou dvojí: *a)* pohřební v kostele před rakví a *b)* nad hrobem.

P r o m l u v y p o h ř e b n í. Normy posvátné kongregace konsistorní (z 28. června 1917) předpisují v odst. 21.: „Elogia funebria nemini recitare fas esto nisi praevis et explicito consensu Ordinarii, qui quidem, antequam consensum prebeat, poterit etiam exigere, ut sibi manuscriptum exhibeatur“. Zákaz tento týká se zajisté nejvíce promluv při pohřbu laiků. V novém zákoníku církevním není obsažen. U nás konají se promluvy pohřební v kostele pouze nad rakví biskupů a kněží. Úkolem jejich jest ukázati, kterak zesnulý byl následovníkem nejvyššího Pastýře a zvýšiti tak u věřících úctu k úřadu kněžskému.

K tomu konci dej si kazatel před takovou promluvou tyto otázky: Byl zesnulý mužem živé víry? Byl mužem modlitby? Byl horlivý ve správě duší? Byl mužem lásky k chudým? K dětem? Byl nezištný? Co učinil pro kostel? Pro osadu? Kterou ctností vynikal? Jaká byla jeho smrt? Je nějaký rys z jeho života zvláště poučný? Někaký výrok za života, na smrtelném lůžku?

I při řečech pohřebních nesmí kazatel uchýliti se od pravdy ani o píd. Dobré vlastnosti nesmějí býti vylíčeny tak, jako by zesnulý neměl ani jediné lidské slabosti. Je-li nutno některé zvláště se dotknouti, bude asi možno uvést i některé polehčující okolnosti. Není-li možno uvést nic, co by bylo důstojno řeči pohřební, bude se zabývat kazatel více všeobecnými eschatologickými pravdami z věrouky nebo z mravouky.

P r o m l u v y n a d h r o b e m. Promluvy takové bývají dosti časté. Mají své zastánce i odpůrce. Zastánci jejich poukazují na

mocnější jejich účinek, ježto srdce posluchačů jsou nad otevřeným hrobem mnohem vnímavější než v kostele; je zde též často přítomno mnoho takových, kteří na kázání nechodí. Možno tu působiti na vlažné křesťany, možno otrásti i duši propadlou úplně nevěře nebo jinému hříchu, možno získati srdce mnohých upřímnou soustrastí a útěšným slovem. Ale nelze též neviděti velmi stinných stránek řečí nad hrobem: Nekáže-li se při každém pohřbu, je to kamenem úrazu pro třídy nižší a chudší, káže-li se po každé, kazatel se snadno vyčerpá, opakuje se, u posluchačů brzy nastává lhostejnost k těmto promluvám, obřady se za nepříznivého počasí k nevoli účastníků prodlužují. Proto je nejlepší zásada: Kde jsou takové promluvy zavedeny, buďtež konány dále, kde jich dosud není, nebuďtež zaváděny.

Účelem promluv nad hrobem budiž: Oživití víru v nesmrtelnost duše, povzbuditi naději ve šťastné shledání, ukázati cestu ke šťastné, klidné smrti, napomenouti ke stálé pohotovosti, posílití důvěru v Boží milosrdenství. Chvála zesnulého budiž omezena na míru nejmenší, a to jen v případech zvláště vážných. Zejména třeba kazateli dbáti toho, co bylo řečeno ve stati o citech, aby se totiž vystríhal buditi city pouze přirozené. Hojně vhodných myšlenek k pohřebním promluvám najde kazatel v pohřebních obřadech, v officium defunctorum, v žalmech a zpěvech pohřebních, v knize Kazatel a Přísloví, v Kempenského Následování Krista, v pojednáních o utrpení, bolesti a pod.

P o m ů c k y: Bělohlávek V., O. Cr., Po prvé k Pánu, Pelhřimov 1917. Briemle O. F. M., Predigten und Vorträge bei ausserordentlichen Seelsorgsangelegenheiten, Wiesbaden, 3. Heft. Sondergeld Paul, Zwölf Kommunionandachten 1922. 11. Heft: Vorträge über die Presse 1926; 20. Heft: Predigten und Zeremonien bei Glocken- und Orgelweihen 1926. Dítě Jos., Sto krátkých lidových promluv nad hrobem, Promberger 1916. Engel Joh., Heilandstrost¹⁻², Breslau 1921, 2. sv. (pohřeb.); týž, Altarsegen: Trauungsansprachen, Breslau 1926. Jindra Dr. J., Perutě míru, Hradec Králové 1907. Kaim E., Alles wird geheiligt durch Gottes Wort, I. B.: Gelegenheitspredigten⁴, Rottenburg 1927. Kling W., Katholische Kirchenmusik, Paderborn 1926. Lehner Fr., Hundert Trauerreden⁸, Regensburg 1925. Oliva Ar. Promluvy k prvnímu sv. přijímání, Praha 1927. Pryč Alf., Rodiče, výchova a škola, Olomouc 1908. Puschmann H., Trauungs- und Gelegenheitsreden², Breslau 1924. Scherrer A., O. S. B., Gelegenheitspredigten⁶, Freiburg i. B., Stiefenhofer Dr. D., Im Frieden (50 Grabreden), Paderborn 1925. Stiegele P., Reden und Skizzen vermischten Inhalts, Rottenburg a. N. Šulc Dr. Fr., Kázání příležitostná, Hradec Králové 1897, 1899, 1902. Tongelen Dr. Jos., Die Liebe Christi drängt uns (über die Caritas), Wien 1923. Vaněk Fr., Příležitostné řeči duchovní, Pelhřimov 1904—1906 (17 sešitů). Weber Dr. S., Von heiligen Klängen: Predigten bei Glockenweihen und verwandten Anlässen, Freiburg i. B.

Je nesporno, že misie jsou nejúčinnějším prostředkem k povznesení náboženského života věřících. Nejvážnější pravdy svaté víry, jež se hlásají o misiích, krátké intervaly mezi kázáními, takže hlásané pravdy ráz na ráz dopadají v duši posluchačů, a nemálo i přitažlivost cizích kazatelů zajišťují vedle milosti Boží a vedle dokonalejšího přijetí svatých svátostí vždy veliký úspěch misíí. Přistoupí-li k tomu ještě odloučenost posluchačů od světa a vnitřní sebranost, jak je tomu při exerciciích, je úspěch tím pronikavější. Není-li možno někde dostati misionářů-řeholníků, bylo by žádoucí, aby několik kněží okolních z duchovní správy se domluvilo a vykonalo vzájemnou pomocí misie neb exercicie aneb aspoň tridua ve svých farnostech.

Úspěch misíí a exercicií závisí velmi mnoho na misijním plánu. Plán tento obsahuje čtyři skupiny kázání. Předmětem jejich jsou ony hluboké pravdy tří cest svatého Bonaventury, čtyř týdnů svatého Ignáce z Loyoly anebo desíti dnů svatého Alfonsa, jež dlužno přizpůsobiti potřebám a chápavosti lidu. I při triduiích, byť tempem rychlejším, musí kazatel postupovati podle tohoto plánu. Misie mají osvětit duše, jimi otrástiti, je proměnit a upevniti. Osvícení má se dostati duším důkladným poučením o cíli člověkově, o zlobě hříchu, o příkázáních Božích a církevních, o povinnostech stavovských. Dušemi musejí otrástit nejen city bázně ze smrti, ze soudu z věčnosti, nýbrž i city útěchy, důvěry a lásky, úvahami o milosrdenství Božím, o utrpení Ježíše Krista, o Panně Marii. Proměnu vnitřní vykonají svaté svátosti, proto dlužno věřící dokonaleji poučiti o zpytování svědomí, o lítosti, o zpovědi, o zpovědi generální, o svatém přijímání. Upevní se pak duše poučením o útěku před příležitostí ke hříchu, o modlitbě, o křesťanském životě v rodinách, o svěcení dne nedělního a svátečního, o lásce k bližnímu, o Božském Srdci, o důležitosti vytrvalosti v dobrém.

Mají-li misie dosáhnouti kýženého účinku, musejí trvati nejméně 8 dní, exercicie nejméně plně 3 dni. Při misiích třeba co možná trvati na třech, při exerciciích na čtyřech promluvách denně. Není-li možno zachovati tento počet kázání denně, pak dlužno misie neb exercicie přiměřeně prodloužiti. Mnoho ovšem záleží též na správné volbě času pro jednotlivá kázání, jež nutno vždy stanoviti podle místních potřeb.

P o m ů c k y : Antoniewicz K., S. J.—Skalský Václ., Misijní kázání, Praha 1901. Baar Jindř., Kristus světlo, Praha 1901. Cohausz S. J., Im Gefolge Jesu, Warendorf 1915. Diessel G., C. CS. R., Auf Tabors Höhen, Regensburg 1905. Gundlach G.—Linsenmayer Dr. A., Exerzitien-Vorträge für weibliche Ordensgenossenschaften², München 1910, 3 sv. Janda Dr. Joz., Missijní modlitby a kázne, Vráble 1924. Kassiepe Max, O. M. I., Homiletisches Handbuch für Missionen, Missionserneuerung

gen, Exerzitien, Oktaven, Triduen^{1—3}, Paderborn 1920—22. Koch S. J., Der Meister ist da, Paderborn 1917. Ondroušek Dr. A., Exercicie, Praha 1907. Schnitzler, Glaubenslicht im Lehrerbund, Freiburg i. B. 1913. Stiegele P.—Rieg B., Exerzitien-Vorträge³, Rottenburg a. N. 1914. Touissant J. P., Rette deine Seele⁴, Dülmen 1901.

DÍL OSMÝ: PŘEDNES

BESSLER Willibr., O. S. B., *Der junge Redner*^{4—6}, Freiburg i. B. 1921; týž, *Der frohe Prediger*, tamže 1927. DENKER Dr. Alfr.—ALBRECHT Dr. W., *Lehrbuch der Krankheiten des Ohres und der Luftwege einschliesslich der Mundkrankheiten*^{10—11}, Jena 1925. DÉTSCHY Seraphine, *Übungen für Sprachtechnik*², Hamburg 1921. GERBER P. H., *Die menschliche Stimme und ihre Hygiene*³, Leipzig 1919. GUTZMANN Dr. Herm., *Stimmbildung und Stimmpflege*³, München u. Wiesbaden 1920. HENNIG C. R., *Lerne gesundheitsgemäss sprechen*³, Wiesbaden 1906. HERR Dr. Jak., *Praktischer Kursus der Homiletik*², Paderborn 1926, str. 85—94. HETTINGER Dr. Fr.—HÜLS Dr. P., *Aphorismen über Predigt und Prediger*², Freiburg i. B. 1907, str. 399—452. JÄNKE MUDr. Zikm., *Vady řeči a jak se jich chrániti*, v *Bibliotéce lékařských spisů populárních*, Praha 1901. KEPPLER Dr. P. W., *Homiletische Gedanken und Ratschläge*^{5—6}, Freiburg i. B. 1911, str. 86—95. KIEFFER Dr. G., *Die äussere Kanzelberedsamkeit*³, Paderborn 1923. KOLB V., S. J., *Vorträge über die Redekunst*, Wien 1920. LIENERT Konrad, O. S. B., *Der moderne Redner*⁵, Einsiedeln. PALLESKE E., *Die Kunst des Vortrages*, Stuttgart 1880. PANÝREK MUDr. D., *Hygiena hlasu*, v *Bibliotéce lékařských spisů populárních*, Praha. SCHÜTH F. H., S. J., *Theorie des mündlichen Vortrages besonders für Redner und Prediger*, Freiburg, i. B. 1915. STEINBACH Fr. K., *Die menschliche Stimme im Dienste der Kirche*, Paderborn 1912. WALLASCHEK Rich., *Psychologie und Technik der Rede*², Leipzig 1914.

Kazatel, jenž zvolil vhodné téma, je promyslel a podrobně vypracoval, zbývá ještě důležitý úkol: zprostředkovat své myšlenky duchu posluchačů, aby se staly jejich majetkem. To se děje p ř e d n e s e m. V širším slova významu rozumíme přednesem nejen slovný výraz, jímž řečník vyjadřuje své myšlenky, nýbrž i ostatní viditelné prvky jako pohled, posunky, akce. Po obojí stránce jest řečnický přednes uměním a musí se mu kazatel učit teoreticky i prakticky. Pojednáme tedy *A)* o přednesu slovném (pronunciaci), *B)* o přednesu posunkovém (semiotice).

A. PŘEDNES SLOVNÝ (PRONUNCIACE)

§ 60. ORGÁNY MLUVNÍ

Řeč povstává součinností tří svalových komplexů: svalstva dýchacího, hlasového a artikulačního. Svalstvo dýchací a artikulační

jest v řeči činitelem sekundárním; jen svalstvo hlasové slouží výhradně ke tvoření hlasu a řeči. Svalstvo dýchací má za hlavní úkol obnovu krve, svalstvo artikulační zpracování potravy.

a) Ve svalstvu *dýchacím* jsou nejdůležitější součástí plice. *Plice* jsou dva houbovitě, vzduchem naplněné laloky, jež jsou uloženy na bránici nad žaludkem a vyplňují se srdcem celou dutinu hrudní. Skládají se z ohromného množství (1700—1800 milionů) tělísek, jež jsou jemnými trubičkami spojeny s dvěma průduškami, které ústí do průdušnice. Jsou obaleny jemnou sítí nepatrných žilek, v nichž koluje krev. Červené krvenky přijímají kyslík z vdechnutého vzduchu a vydávají dusík a kysličník uhličitý; rozvádějí pak přijatý kyslík po všem těle, aby sloužil ke spalování tkání a k udržování života.

Aby se zachovala neustálá výměna vzduchu v plicích a v krvi, musejí se dutinky plicní rozšiřovati a smršťovati a tak vzduch ssátí a vytlačovati. Tomuto pochodu říkáme dýchání.

Dýchání děje se jako každý jiný pohyb v těle pomocí svalů. Zvláště jest při dýchání činná bránice. V klidu jest bránice kopulovitě vyklenutá. Sploští-li se, vytlačí poněkud stěny břišní dopředu, dutina hrudní se rozšíří, vzduch v ní zřídne, čímž zevní vzduch vnikne průdušnicí a průduškami do plic a vyplní jejich dutinky. Říkáme, že vdechujeme vzduch. Vyklene-li se opět bránice v původní polohu, zmenší dutinu hrudní a vzduch z plic je vytlačen ven: vydechujeme. Tak vzniká dýchání brániční neboli břišní (abdominální).

Než dutinu hrudní a plice možno též zvětšiti tím, že rozšíříme pomocí svalů dutinu žeberní. Při tom kost hrudní posune se 1 až 2 cm kupředu a vzhůru: Dýchání žeberní nebo hrudní (kostální). Zvedá-li se hrudník více vzhůru než dopředu, při čemž se zvedají a klesají též kosti klíční, mluvíme o dýchání ramenném (klavikulárním).¹

Za obvyčejných okolností dýcháme pravidelně jak pomocí bránice, tak pomocí žeber (typus kostoabdominální). Tento způsob je nejvydatnější a při zpěvu i řeči hodí se nejlépe. Novější odborníci v lékařství zavrhují vůbec ony tři názvy pro dýchání, a praví, že možno mluvíti o jediném správném a plném dýchání, při němž v souhlasné činnosti jsou bránice, svaly mezižeberní, hrudník a veškerý dýchací aparát. Naproti tomu dýchání pouhým zvedáním ramen (jemuž staří říkali ramenné) jest dýchání lenivé, při němž pracují pouze malé části plic, kdežto ostatní části spí a zakrňují. Tak dýchají často lidé tuberkulosní, dívky stížené bledničkou a vůbec lidé, kteří příliš mnoho při zaměstnání sedí.

¹ K pokusům o vlivech orgánů na dýchání slouží v experimentální fonetice přístroj kymografion, jenž křivkami znázorňuje účast těchto orgánů při dechu v klidu a při řeči.

Pohyby dechové dějí se 16—24krát za minutu, průměrně 20krát. Je tudíž dechů asi 4krát méně než tepů. V dětství dýchá člověk mnohem rychleji, rovněž při nemocech plicních, srdečních a v hořeče; též ve stáří se dech poněkud zrychluje. U dospělého muže pojmu plice celkem 4 litry vzduchu. Leč při dýchání není výměna vzduchu úplná: v klidu vdechujeme nanejvýš půl litru vzduchu, při hlubokém dechu až 3.8 l. Nějaká část vdechnutého vzduchu zůstává vždy v plicích. Celkem vdechuje člověk za 24 hodin asi 115 hl čili téměř 12 krychl. metrů vzduchu (podle Lossena). Velikost dechu nazývá se *capacitas vitalis*, poněvadž se jí připisoval podstatný vliv na životní proces.

Řečník však nevystačí s rytmem dechovým, s jakým vystačí člověk v klidu. Výdech neděje se u řečníka najednou, nýbrž vzduch takřka vytéká pomalu s jednotlivými slovy ve větě; jestliho potřebí k tvoření hlasu. Vdech se děje naproti tomu rychleji a kratčeji než při klidném dýchání, zato však hlouběji. Řečník vdechuje po každé průměrně 1 l vzduchu, zpěvák ještě více.

V příčině dechu je kazateli šetřiti těchto pravidel:

1. Kazatel dýchej z hluboka, tedy veškerým dýchacím aparátem, tak, aby získal co největší zásobu vdechnutého vzduchu. Čím hlubší dech, tím lepší a silnější hlas při menší námaze. Hlas zesilujeme nikoli větším napětím hrtanových svalů, nýbrž mocnějším dechem.

2. Navykněme si vždy a všude, chodíce, ležíce, běžíce, stoupající, dýchat i nosem. Vzduch vchází je nosem, se oteplí a zvlhne, kdežto ústy vstoupí do plic chladný a suchý. Kromě toho se prach obsažený ve vzduchu, usadí na sliznici nosní a nedráždí hrtanu, průdušek a plic, jak tomu jest při dýchání ústy. „Dýchání ústy,“ dí dr. Garnault, „jest z nejčastějších příčin velmi trapné nemoci, kterou zoveme asthma“ (záduch). Při řeči nelze ovšem dýchat pouze nosem, nýbrž i ústy široce rozevřenými. Proto nemluva nezpívej nikdy v příliš chladném, suchém nebo zaprášeném vzduchu.

3. Při řeči jest se řečníku vyhnouti všemu, co mu ztěžuje dýchání. Odlož proto svrchník nebo zimník, nekaž v pluviale (což ostatně knězi není ani dovoleno, S. R. C. ze 14. března 1861, čís. 3104), nenos těsně upnutého šatu, jenž by svíral hrudník, žebra nebo dutinu břišní. Proto je též lépe nositi šle, vyjma řečníky, kteří jsou náchylni ke kýle a musejí míti dutinu břišní staženou. Poněvadž pak plný žaludek ztěžuje také zvedání bránice, nemá řečník mluvit aspoň hodinu po hlavním jídle; nadto užívá tělo v té době veškeré své energie ke zpracování pokrmu, takže je škodlivé, ukládati mu ještě novou velkou námahu při řečnění nebo kázání.

4. Může-li si řečník voliti, zda má při řeči seděti nebo státi, dej vždy přednost p o s t o j i. Sedě může řečník dýchat pouze horní částí plic a nemůže užiti dýchání kostoabdominálního, což je vždy

pro něho s neprospěchem. Rovněž neprospívá řečníku, mluví-li nakloněn dopředu, dozadu, nebo na bok, neboť každá taková změna překáží pohybu plic a bránice.

5. Kazatel nezačíněj nikdy řeči, dokud plíce a srdce nejsou v normálním chodu. Proto pospíchal-li do kostela nebo zadýchal-li se při chůzi na kazatelnu, vyčkej okamžik, až se utiší plíce i srdce. A zase nezačíněj nikdy kázání nebo řeči, dokud hlubokým vdechem nenaplní plíce vzduchem. Za řeči pak nauč se doplňovati zásobu vzduchu dříve, nežli jest úplně vyčerpána. Nic nezeslabuje hlasu tak, jako mluví-li řečník při vyčerpáných plicích. Navykni si tedy vždy včas po vhodném oddíle ve větě nebo mezi jednotlivými větami naplniti plíce potřebnou zásobou vzduchu. Mluvě pak, počínej si při vydechování ekonomičtě. Mluvíme o výdechu pasivním a aktivním. Pasivní výdech je takový, jenž se děje samovolně; nutkáme-li se vědomě k výdechu, jest výdech aktivní. Kazatel užívěj výdechu takřka výhradně pasivního; jen výjimečně, nemohl-li by dokončit věty se zbývající zásobou vzduchu, může po aktivním výdechu načerpati rychle potřebné zásoby.

Kazatel musí tedy cvikem dosáhnouti toho, by svalstvo vdechovací a vydechovací pracovalo tak, aby způsobilo výdech co nejvolnější. Při tom nezáleží tolik na objemu dechu jako na schopnosti vdechnutý vzduch nechat pomalu a spořivě vytékat. Této schopnosti lze dosáhnouti cvikem v dechu nebo dechovou gymnastikou.

Podle Henniga lze cvik ten konati tak, že vdechneme vzduch nosem, ústa majíce zavřena, podržíme jej v plicích asi 3 vteřiny a necháme jej potom zvolna nosem i ústy vytékat. Při tom rozšiřujeme hrudník tak, aby se ramena nadzvedala. Cvikem lze dosáhnouti bez námahy prodloužení oné doby, po kterou držíme vzduch v plicích. Týdně přidáváme 1—2 vteřiny; přes 12 vteřin však nemáme již vzduch v plicích zdržovati. Osoby choré na plíce a na srdce nesmějí bez porady s lékařem konati těchto cviků.

Jiný, již starým známý cvik doporučuje Barth: Klidně, bez šelestu vdechneme, aniž jsme úmyslně pohnuli rameny, a vydechujíce snažíme se co možná nejdéle držeti nějakou hlásku, které netvoříme chřtánem, na př. s, f nebo ch. Vyčerpavše vzduch, znovu vdechneme a opět co nejdéle držíme onu hlásku. Brzy zpozorujeme, že tím déle vydržíme tuto hlásku, čím více zachováme hrudník i při onom sykání v poloze vdechovací. Navykneme-li si tomu, pak s prospěchem užijeme takového způsobu dýchání i při řeči.

b) *Svalstvo hlasové* jest výhradně zařízeno ke tvoření hlasu a řeči; jiných funkcí nemá. V tomto svalstvu jest nejdůležitější chřtán (larynx), nálevkovité to zakončení průdušnice v krku. Hlavní jeho části jsou chrupavkovité; svrchu uzavírá se při požívání potravy příklopem (epiglottis). Nejdůležitější částí chřtánu

pro tvoření hlasu jsou h l a s i v k y ; jsou to dvě bílé, u muže 14 až 21 mm dlouhé, zpředu dozadu se táhnoucí blány, jež tvoří šterbinu, která se může stahovati a rozšiřovati (glottis). Šterbina ta tvoří trojúhelník, dopředu zúžený, vzadu rozšířený; při hlubokém dechu rozšíří se tak, že možno zrcátkem (jež vynalezl roku 1855 slavný Manuel Garcia) pozorovati i vnitřek průdušnice. Vzduchem, jenž bývá z plic průdušnicí tlačěn do šterbiny, rozechvívají se hlasivky jako jazýčky píšťalové a tak vzniká tón. Zní jemněji nebo plněji podle toho, chvějí-li se hlasivky celé nebo jen jejich část. Odtud mluvíme o různých r e j s t ě í c í c h hlasových. Větší pak nebo menší rychlost při chvění hlasivek, jejich napětí a šířka šterbiny podmiňují v ý š k u tónu.

Chřtán lidský je tak mistrovské dílo, že nemůže býti napodobeno žádným nástrojem vytvořeným rukou lidskou. I přesnost, s jakou cvičený hlas udává nepatrné nuance tónů, budí hluboký podiv, zvláště uvážíme-li, jaké jemnosti v napětí svalů hlasivkových jest k tomu potřeba. Ranke soudí, že jest 40—170 různých stupňů napětí, jež bývá diktováno z mozku pomocí nervů jednotlivým svalům chřtánovým. Na poli tom však zbývá ještě mnoho tajemství pro budoucí badatele.

Aby svalstvo chřtánové zesílilo, doporučuje se hlasitě p ř e d - n á š e t i v p ř í r o d ě. Začínáme ve výškách prostředních neb i nižších a stoupáme časem v polohy vyšší, nikdy však ve vysoké. Cvikem tímto dostává se hlasu jasného, kovového zvuku a vytrvalosti, takže řečník snadno neochrptí.

Kdyžtž chřtán jest orgán tak jemný a výhradně určený ke tvoření hlasu, zasluhuje náležitě péče. Velmi důležité je o t u ž o - v á n í k r k u omýváním chladnou vodou; nenosme zdvižených límců u kabátu ani šátků nebo šálů. Škodlivé jsou vysoké a úzké koľáry: brání pravidelnému přívodu krve do hlasivek, překážejí hlasívkám, aby se volně rozpínaly a ztěžují také vylučování hlenu ze sliznic na průdušnici a ve chřtánu.

Dráždící p l y n y (na př. páli-li se mastnota), d ý m, p r a c h a pod. dráždí chřtán a činí hlas drsný. Rovněž nepříznivě působí na sliznici s u c h ý v z d u c h ; proto stavíme v zimě na kamna nádobu s vodou, v létě za velkého sucha kropíme podlahu vodou.

Nemírné požívání a l k o h o l u, silné k o u ř e n í a ještě více š ň u p á n í škodí hlasu a jeho orgánům velmi. Vše pak, co působí r y c h l e j š í o b ě h k r v e, jest se škodou i pro hlas: sliznice chřtánová nabíhá a hlas pozbývá své čistoty. Proto chraň se kazatel před kázáním utíkatí nebo příliš rychle jíti, hlasitě mluvití, ba i namáhavě psátí; vzrušením a tím zrychleným oběhem krve zne-
snadňuje se kromě toho též správné dýchání.

O c h r a p t í - l i řečník, může toho býti různá příčina. Nejčastěji ochraptí dlouhým, namáhavým řečením, zvláště příliš hlasitým: sliznice je vyschlá, u hlasivek nastává vyčerpání a obrna. Tu je jediná pomoc, která vrátí zpravidla brzy orgánům jejich síly:

naprostý klid. Dobře též působí kloktání jalovcovým thé, smíšeným s medem. — Jindy jest příčinou ochraptění katar hrtanový. Je dvojí: a k u t n í, trvá-li několik dní, c h r o n i c k ý, trvá-li přes 14 dní. Bývá zaviněn nastuzením, přílišnou námahou, studeným nápojem, někdy bývá též způsoben rýmou, zánětem mandlí nebo hltanu. Katar akutní léčí se úplným klidem hlasivek, pocením, obklady Priessnitzovými (studený obklad, ovinutý hustým obalem i vlněným šátkem). Při katarrech chronických třeba hledati lékařské pomoci; často pomůže tu jen změna vzduchu po delší dobu.

Po kázání třeba se kazateli vystříhati příliš rychlé změny v teplotě. Každý kazatel cítí, že se kázáním zahřál jako při namáhavé práci. Proto nezůstávejž v lehčím obleku ve chladné místnosti a varuj se zvláště průvanu. Též sliznice jsou při kázání zahřátý a jsou mnohem citlivější vůči škodlivým vlivům vnějška. Jde-li tedy kněz po kázání chladným vzduchem, snaž se tím pečlivěji dýchatí pouze nosem.

c) *Svalstvo artikulační* tvoří dutinu nosohltanovou, ústní a nosní. Prvotní jeho účel jest zpracování potravy, druhotný zesilování hlasu a tvoření hlásek

V dutině nosohltanové vidíme vzadu po každé straně jakoby kulisy, vytvořené sliznicí, mezi nimiž po obou stranách jsou uloženy mandle. Tyto kulisy jsou dole přirostlé k jazyku, nahoře klenou se do úhlu jako gotické okno. Za nimi je vchod do hltanu, jímž prochází potrava do žaludku. Nad hltanem je čípek. Při normálním dýchání je tento čípek spuštěn, takže vzduch snadno přechází z dutiny nosní do chrátanu a naopak. Polykáme-li potravu nebo vyslovujeme nějakou hlásku, povytáhnou svaly čípek vzhůru tak, že se těsně přiloží k zadní stěně hltanu a přeruší veškeré spojení mezi nosem a hltanem.

Důležitým orgánem při tvoření hlásek je též jazyk. Jak důležitá funkce mu připadá, patrně ze všeobecného přesvědčení starých, že řeč tvoří se jedině jazykem.

Dutina ústní jest rejdištěm nejrůznějších zárodků nemocí. Záleží tedy velmi mnoho na důkladném čištění dutiny ústní, nejlépe po každém jídle, nejméně aspoň každého rána. Táž čistota přísluší i zubům. I zdravé zuby mají pro kazatele cenu nesmírnou. Hleď si je proto udržeti čistotou ve zdraví. Nemá-li řečník vlastních zubů, dej si je nahraditi umělými, nikoli z marnivosti, nýbrž proto, že je tak povinen svému vznešenému úřadu kazatelskému.

Jak nepříjemné je pro řečníka ucpání dutiny nosní hlenem při r ý m ě, je s dostatek známo. Mnohem vážnější vada nastává při n o s n í c h p o l y p e c h; tu nezbyvá než obrátiti se na zkušeného odborníka.

Rovněž znám je častý u kazatelů z á n ě t m a n d l í (angína), který dodává řeči zvláštního temného zvuku, nezavíňuje-li vůbec dočasnou ztrátu řeči. Při častých zánětech se mandle odstraňují

operativně, ač bezúčelný nejsou. Mandle jsou žlázy opatřené četnými dírkami a zářezy a naplněné bílými krvenkami. Podle názorů lékařských podobají se houbám, jež zachycují bakterie vniklé do úst s potravou nebo se vzduchem a ničí je, takže dlužno je považovati za orgány ochranné. Ježto však moderní lékařská věda poznala, že zavinují trvalé a vážnější choroby, proto se častěji operativně odstraňují.

I poruchy v z a ž í v á n í mají na řeč škodlivý vliv. Je známo, kterak orgány fyziologicky spolu fungující sympatisují též navzájem patologicky. Katar žaludeční vyvolává vždy katar jazyka (odtud soudí lékař se stavu jazyka na stav žaludku). Při každém onemocnění žaludku churaví i jazyk a znesnadňuje takto řeč. Proto třeba kazateli pečovati o správné zažívání též již v zájmu dobrého přednesu a zachování orgánů mluvních.

§ 61. TVOŘENÍ HLÁSEK

Řeč skládá se podle fyziologů ze šelestů, jež vznikají na různých místech dutiny ústní a nosní, a to buď pouhým proudem vzduchovým anebo spojením s tóny vyvozenými v chřtánu. V prvním případě jsou hlásky němé a vzniká š e p o t ; v druhém případě vzniká řeč h l a s í t á. Při šepotu chřtán nefunguje; hlasivky jsou od sebe vzdáleny a štěrbina je volná tak, že vzduch prochází bez překážky jako při volném dýchání. Při hlasité řeči hlasivky se k sobě blíží a pracují, ne však tak silně a namáhavě jako při zpěvu.

Nejmenší prvky lidské mluvy jsou, jak známo, hlásky. Jich počet v různých řečech je různý; většinu z nich mají všechny řeči společnou. Hlásky rozdělil již Aristoteles na samohlásky a souhlásky. Samohlásky jsou zvuky, jež vznikají v ústech za součinnosti chřtánu. Souhlásky jsou spíše šelesty, jež tvoří se v dutině ústní a nosové tím, že proud vzduchový chřtánem vycházející z plic je zadržován mluvními orgány různě postavenými; vzduch i orgány samy se chvějí, a zachvěvy ty jeví se nám jako šelesty. Někdy spolupůsobí též chřtán.

P ř i s a m o h l á s k á c h přichází zvuk vzniklý v chřtánu do dutiny ústní; zde pak jsou hlavně dva činitelé, kteří samohlásku dávají její zvuk: dutina ústní sama, které dává různou podobu hlavně jazyk a rty. Základní samohláskou je „a“, k jejímuž vytvoření musí jazyk ležeti plocho v dutině ústní a rty jsou široce otevřeny. Změnou polohy jazyka změnil se podoba dutiny ústní a tak spolu s různým postavením rtů vznikají pak samohlásky ostatní. Částečně spolupůsobí při vzniku samohlásek i čípek, jenž se musí zvedati a uzavíratí dutinu nosní, aby řeč neměla zabarvení nosového.

Pohyblivost orgánů v dutině ústní, zvláštní pohyblivost jazyka,

umožňuje nám klásti překážky vzduchovému proudu, přicházejícímu z plic. Zvláště je nám snadné uzavřítí neb otevřítí dutinu ústní, náhle nebo pozvolna zúžití a rozšířítí kanál ústní. Uzavírání neb otvírání dutiny ústní děje se na třech místech: rty — závora retná; hrotem jazyka, jenž se přiloží těsně k tvrdému patru — závora jazyková; zadní část jazyka, jenž se přiloží vzadu k měkkému patru — závora patrová. Těmito variacemi překážek tvoří se s o u h l á s k y. U většiny spolupůsobí ještě zvuk hlasivek (odtud sou-hlásky), u některých však nikoli (na příklad u p, f, s, š, ch).¹ (Obrázek 1., 2. a 3.)

V a d y ř e č i. Organickými nedostatky nebo špatným návykem vznikají některé vady řeči při tvoření hlásek. Nejznámější jsou: R h i n o l a l i a (aperta nebo clausa) — huhňavost, mluvení nosem, propouští-li někdo příliš mnoho vzduchu dutinou nosní nebo nepropouští vzduch nosem vůbec. Vadu tu možno odstraniti vytrvalým cvikem ve vokalizaci, při čemž uzavře se nos palcem a ukazováčkem; volí se ke cvičení slova jako natura, mluvit, drát, gutta, máte a pod. Jiné vady jsou: s i g m a t i s m u s (šišlání, vyslovuje-li se chybně s a š), g a m m a c i s m u s (chybné vyslovování k a g), l a m b d a c i s m u s (nesprávné vyslovování l) a p a r a g a m m a c i s m u s (vyslovuje-li se místo k a g: t a d). Castou vadou jest též r o t a c i s m u s (chybné vyslovování hlásky r). Znamenitý lékař Tanna léčí tuto vadu tím, že dává dlouho a rychle opakovati francouzské slova t (e) davail; za několik dní vysloví pacient již správně travail. V češtině mohlo by se ke cvičení použití slova t (e) dáva, až správně „tráva“.

Jiná vada spočívající v chorobě nervů ovládajících orgány mluvní, jest k o k t a v o s t. Slovtutný fyziolog Gutzmann radí tento postup k odstranění jmenované vady: Mluv pomalu a klidně, ne příliš hlasitě ani příliš potichu. Spoř dechem. Při samohlásce „a“ otvírej široce ústa, při „o“ do kruhu, při „i“ do špice, při „e“ široko, při „i“ ještě šíře. Prodlužuj poněkud všechny samohlásky. Prodluž zvláště první samohlásku ve větě a spoj všechna slova navzájem jako by celá věta byla jediné slovo.

§ 62. DRUHY SLOVNÉHO PŘEDNESU

Rozeznáváme čtyři druhy přednesu: přednes řečnický, čtenářský, dramatický a deklamační.

R e č n í k přednáší své vlastní myšlenky, své vlastní city a dojmy. Posluchač musí z jeho řeči vycítiti, že vše, co přednáší, je jeho věc, jsou jeho zájmy. I když přednáší nebo zastává se mínění jiných, musí býti patrné, že cizí věc přejímá za svou, že hájí

¹ Badáním o vzniku hlásek zasloužil se též velmi P. G. Schmidt, S. V. D., jenž uveřejňoval výsledky svého badání v časopise Anthropos (1907).

věci svoje. U řečníka vystupuje tedy osobnost jeho plně v popředí.

U čtenáře je tomu jinak: osobnost čtenářova ustupuje do pozadí. Čtenář podává výhradně myšlenky jiných; mluví kniha, časopis, list, čtenář jen propůjčuje svůj hlas, aniž vyjadřuje vlastní city nebo vkládá vlastní myšlenky. Od čtenáře žádáme strážlivou objektivnost, nikoliv plastickou subjektivnost. Odtud ten zjev, že mnohem raději posloucháme řečníka než čtenáře; je tu jakýsi zájem, s jakým očekáváme řečníka, poněvadž od něho uslyšíme jeho vlastní názory, jeho vlastní dojmy a city, poněvadž dává nám nahlédnouti do svého vlastního nitra.

Pravým opakem řečníka je dramatik. Dramatikova osoba přechází úplně v osobu cizí, kterou představuje. Dramatik musí sebe sama zapomněti a zapřít, aby se úplně vžil ve smýšlení a jednání jiných. Odtud veliký rozdíl mezi hercem a řečníkem, reprodukovali-li na příklad výkřik bolesti; herec napodobí trpícího, jako by on sám jím byl, řečník zase pronáší výkřik s dojmem, jaký učinil na něho trpící.

Deklamátor nemá zřetele ani k osobě vlastní ani k osobě spisovatelově, nýbrž snaží se vyjadřovati slova, věty a myšlenky tak, jak toho žádá jejich obsah. Hledí tedy malebností hlasu, rytmem a silou hlasu vystihnouti to, co přednáší.

Kazatel ovšem podle povahy svého úkolu užívá pouze přednesu řečnického; přednes čtenářský, dramatický nebo deklamační byl by u něho chybný a řeči duchovní nedůstojný.

§ 63. DŮLEŽITOST A VLASTNOSTI SPRÁVNÉHO PŘEDNESU ŘEČNICKÉHO

Důležitost. Quintilian ve své knize „De institutione oratoria“ (lib. 11., c. 5.) vypravuje, že Demosthenes na otázku, co jest nejdůležitější v umění řečnickém, odpověděl: „Po prvé přednes, po druhé přednes, po třetí přednes.“ A jiní staří rétorové připisují přednesu tak velikou důležitost, že se nám jejich výroky zdají až upřílišeny.

Je jisto, že v duchovní řeči má největší význam její obsah. Ale přesto nelze podceňovat správného a pěkného přednesu. Denní zkušenosti přesvědčuje, že ani nejlepší kázání nemá velikého účinku, bylo-li předneseno chabě nebo nesprávně; naproti tomu však prostřední, ba i slabší kázání je velmi účinné, bylo-li předneseno krásně.

Příčina toho? Je ta, že podle psychologického zákona pravda vniká v našeho ducha smysly: Per sensus ad intellectum. Čím mocněji tedy dovedeme působiti na smysly tónem, barvitostí hlasu, rytmem, estetickou stránkou přednesu, tím trvalejší a hlubší je dojem řeči. Přidruží-li se k dojmu sluchovému ještě dojem zra-

kový výrazem tváře, pohyby těla, paží a rukou, jest účinek ještě mocnější. Kazateli jest proto pečovati nejen o svědomité zpracování duchovní řeči, nýbrž má se pečlivě učití též správnému a dobrému přednesu. „Úctu k majestátu slova Božího!“ volá slavný biskup Keppler. „Taková úcta zavazuje k práci, k námaze, ke stálému cviku . . . Nesmíme se dívati na přednes jako na něco, co ten má, onen nemá. Nestejnou schopnost třeba ovšem připustiti; ale i dobrá schopnost musí býti zušlechťována a cvičena a i prostřední může zesílit a se obohatit pěstěním a cvikem.“¹

Mimo to, že dobrým přednesem dokonaleji a srozumitelněji vyjadřujeme vlastní city a myšlenky, pomáhá krásný a správný přednes též buditi rychleji a trvaleji obdobné city a myšlenky v posluchačích. Je tedy jeho význam dvojnásobný.

Vlastnosti dobrého přednesu. Dobrý přednes, jaký přísluší slovu Božímu, má míti hlavně tyto vlastnosti: má býti zřetelný, důrazný, modulovaný, pozvolný a přirozený.

I. Aby řeč byla *zřetelná*, je třeba dobré výslovnosti: každé slovo, každá slabika, ba každá hláska musí býti vyslovena plně. Hlavní péči nutno věnovati souhláskám, ježto právě jsou to souhlásky, které tvoří význam slova. Semitské řeči jsou nám toho dokladem. Proto je také v každé řeči mnohem více souhlásek než samohlásek. Kromě toho zanikají — jak pozoroval Helmholtz — na dálku napřed souhlásky a potom teprve samohlásky, právě proto, že souhlásky jsou většinou šelesty. Pouze m, n jsou i na dálku slyšitelné jako souhlásky. Při kázání jest zřetelná výslovnost souhlásek tím důležitější, že mluvíme zpravidla ve velké prostore. Poslechněme jen z dálky některého kazatele: uslyšíme samohlásky a, o, u, e, i, ale smyslu nepostřehneme. Kázání s nezřetelnou výslovností velmi unavuje; posluchač musí v okamžiku, kdy zaslechne nezřetelné slovo, přemýšlet, co znamená. Než se domyslí jeho významu, je kazatel již o kus dále, posluchač musí opět rychle vnímati nebo doplňovati nezřetelná slova, a tak se mu stane kázání unavujícím, ne-li kusým a na konec nesrozumitelným.

Nemylme se však, že by ke zřetelnosti přednesu dostačil silný hlas. Jeho zvuk pronikne sice dále, ale je-li výslovnost nezřetelná, splývají slova v nesrozumitelný celek. Ba, čím více křičí takový kazatel, tím méně je mu rozuměti, hlavně ve chrámech méně akustických. Jediný prostředek, jímž výslovnost se stane zřetelná, jest: otevírejme dobře ústa a užívejme plně rtů, jazyka a zubů ke tvoření slov. Vzorem jsou nám tu operní pěvci a herci. Cvičíme-li se ve zřetelné výslovnosti, představme si, že mluvíme s hluchoněmým. Tak se naučíme správně užívatí rtů, zubů a jazyka, a řeč naše bude zřetelná. Při cviku ve zřetelnosti netřeba ani opovrhovati prostředkem, jehož

¹ Homiletische Gedanken und Ratschläge⁵⁻⁶, s. r. 88.

užil již Demosthenes: jsou to tak řečené artikulační kuličky. Dvě kuličky kaučukové nebo korkové zvíčí lískového ořechu nebo dva lískové ořechy vložíme mezi zuby a líce a snažíme se čtvrt nebo půl hodiny polohlasně mluvit nebo čísti, ale tak, abychom každé slovo vyslovili jasně a zřetelně. Ani starším řečníkům nebude prostředek ten na škodu. Zvláště dobře se osvědčuje u kazatelů, kteří z ledabylosti nebo z jakési nervosity precipitují; delší, vědomý cvik je z této vady vyléčí.

II. Ke správnému přednesu patří též správný *akcent*. V každé větě má některý výraz větší důležitost nežli ostatní. Tato důležitost vyjadřuje se větším přízvukem, akcentem. Akcent vytvoříme buď tím, že zesílíme hlas při některém slově, nebo že zvýšíme při něm tón řeči anebo konečně obojí zároveň. Nepěkně se však poslouchá, akcentuje-li řečník tak, že příliš zvyšuje tón při zdůrazněném slově (na příklad o sextu) a že zvyšuje jej stále stejně. Vedle hlavního přízvuku dlužno rozeznávat přízvuky vedlejší; nemajíť ostatní slova kromě hlavního význam stejný a nepřisluší jim tudíž také stejný přízvuk.

Jako byla by řeč bezpřízvukná mrtvá a chybná, tak byl by i chybou akcent přílišný. Tak jako by proložený tisk v knize pozbyl významu, kdyby byla jím tištěna celá strana, tak pozbyl by i přízvuk svého významu, kdyby příliš mnoho slov ve větě nebo celé věty přednášeny byly se stejným důrazem.

Správného přízvuku jest kazateli dbáti nejen v kázání, ale i při čtení epištoly, evangelia a pastýřského listu. Přízvukem může se změnit i význam celé věty. Je proto nutno, aby si kazatel přečetl vždy předem perikopu nebo pastýřský list, aby pak slova správně akcentoval.

III. S přízvukem souvisí třetí požadavek dobrého přednesu, totiž správná *modulace* hlasová. Modulací rozumíme náležitou změnu ve výšce tónu při řeči. Řeč musí míti své vrchy i doliny, svá světla i stíny.

Zvláště důležitá je hlasová modulace na konci vět, kde ji nazýváme *k a d e n c í*. Různý tón dává větě i jiný smysl. Rozeznáváme kadenci sestupnou, vzestupnou a visutou. Kadence sestupná — kadence ve vlastním slova významu — začíná již od posledního slova, které má přízvuk, na příklad: „... ale toliko rei slovem a uzdraven bude služebník můj“ — kadence počíná tu od slova „uzdraven“. Sestupnou kadenci tvoříme obyčejně kvartou, to jest od slabiky přízvukné až ke slabice poslední klesneme v intervalu kvartovém. Při kadenci sestupné dopouštějí se kazatelé té chyby, že klesajíce hlasem od přízvukného slova, zeslabují též příliš sílu hlasu, takže poslední slabiky úplně zanikají pro vzdálenější posluchače. Musejí tedy i poslední slabiky a slova při kadenci sestupné býti slyšitelná. Kadence *v z e s t u p n é* užíváme při otázkách, při nichž zpravidla zvýšíme tón o kvintu, na příklad

„Tedy král jsi ty?“. Kadence v i s u t á vzniká, zvedneme-li tón posledních slabik ve větě na stejnou výši a naznačíme tak, že myšlenka není ještě ukončena, že bude ještě cosi následovati, na příklad „Já přijdu — a uzdravím ho“ nebo „To jest ono jediné, — co má pro nás cenu.“

Hlavními nepřáteli správného přízvuku a správné modulace jsou: monotonie, isotonie a kazatelský tón.

M o n o t o n i e je vůbec nedostatek přízvuku a modulace v řeči. Činí řeč ospalou, bezvýraznou. I s o t o n i e nastává, stoupá-li a klesá řečník stejným způsobem a užívá-li stále podobného přízvuku. Monotonii lze přirovnati k jednotvárné rovině, isotonii k jednotvárné pahorkatině. Monotonie a isotonie vystřihá se kazatel, změní-li častěji dominantu řeči. Dominantou nazýváme průměrný tón, v němž se pohybuje kazatel v klidných částech své řeči.

Nejobávanější chybou duchovního řečníka je tak řečený tón kazatelský. Řečníka takového charakterisují tyto známky: 1. Dává přízvuk na nesprávná slova a opakuje jej podobným způsobem v každé větě; 2. zachovává stálý pathos, ať vypravuje nebo povzbuzuje, ať přednáší myšlenky radostné nebo smutné; 3. má přednes úplně zpěvavý, isotonický na počátku vět i na konci jejich; 4. mluví s touže barvitostí tónu, ať vypravuje nebo přednáší místa pohnutá, ať dokazuje nebo poučuje. Kdybychom zdáli poslouchali takového řečníka a nerozuměli jeho slovům, domnívali bychom se, že slyšíme zpěv jakoby preface.

Nebezpečí této řečnické chyby jest ovšem u každého řečníka na snadě: Má přednésti kázání pečlivě vypracované a naučené: má mluvit o vznešených pravdách náboženských, před hojným posluchačstvem a na místě posvátném. Ký div, že ho tyto okolnosti svádějí, aby své řeči dal ráz slavnostní, jiný než v řeči obyčejné! Výsledek pak jest — tón kazatelský.

Aby se kazatel vystříhal této vady, jest se mu cvičiti v přednesu, při čemž si představí, že mluví ve společnosti několika vážných, rozumných mužů. Stále si zdůrazňuj v duchu zásadu: Mluv přirozeně! Mluv nenuceně! Zanech všeho umělkovaného, hereckého! Zkušený teoretik P. Schüth T. J. radí jako nejlepší prostředek proti kazatelskému tónu změnu dominanty.¹

IV. Dobrý přednes žádá dále náležitého *tempa* čili *rytmu*. Posluchačům je třeba nechatí pokdy, aby s námi mohli mysliti a následovati. Cicero mluví právem o „*spatium cogitandi*“. Zvláště mladý řečník podléhá často chybě, že mluví příliš rychle. Tempo není ovšem v celé řeči totéž; při myšlenkách vážných, při vypravování je tempo povlnnější, při místech citových a exhortativních jest rychlejší. Ale i při největším vzrušení musí býti duchovní řeč srozumitelná a vážná.

¹ Theorie des mündlichen Vortrages 77.

V tempu řeči musí kazatel řídit se velikostí chrámu a množstvím posluchačů. Čím větší chrám, tím třeba mluvit pomaleji; rovněž čím více je naplněn chrám posluchači, tím povlnnější musí býti tempo kázání. Kazatel „musí sebe sama slyšeti“; jen tehdy, dolehne-li ohlas slova k jeho uchu, může býti ubezpečen, že jej slyší i nejvzdálenější posluchači ve chrámě. Mladý řečník neobávej se, že stane směšným nebo nápadným, bude-li mluvit hodně zvolna. Nikoli! Je to dojem subjektivní; řeč jeho jen získá, mluví-li pomalu.

Řídčeji dopouštějí se kazatelé té chyby, že mluví příliš pomalu. Příčinou toho bývá flegmatická letora, nedostatečná příprava na kázání, slabší paměť nebo špatná výřečnost. Někdy si zas kazatel navykne dělati pomlky za každým slovem; mylně se domnívá, že dodává tím řeči slavnostnějšího rázu. Kázání takové poslouchá se nelibě.

Náležité tempo zachová řečník, jestliže v přiměřených časových intervalech řadí za sebou slabiky a slova. Hlavně však jsou to dva prostředky, jimiž udrží kazatel správné tempo řeči: délka samohlásek a pomlky v řeči.

Kazatel vyslovuj s přiměřeným prodloužením dlouhé slabiky. Nesmí ovšem upřilishovati, aby neupadl do tónu kazatelského.

Druhý prostředek, jímž zachováváme náležité tempo, jsou správné pomlky v řeči.

Pomlka je potřebí pro kazatele i pro posluchače. Kazatel musí si oddechnouti a načerpat novou zásobu vzduchu. Posluchači je též třeba dovoliti ob chvíli, aby uvolnil na okamžik duševní napětí a nechal v této chvíli na sebe působiti tomu, co právě byl slyšel. Jindy dodávají zase pomlky řeči důrazu a krásy nebo činí řeč průhlednější a srozumitelnější. Rozoznáváme tyto pomlky:

1. *Alinéární*, odstavcové, jež děláme po úvodu a před závěrem, po jednotlivých částech statí, nebo začíná-li nová myšlenka. Rovněž děláme pomlku, skončíme-li citát: tím naznačujeme, že začíná opět myšlenka naše. Pomlka zastupuje tu tedy uvozovky po citátu.

2. *Gramatické* — po tečce, po středníku a po čárce.

Starí spisovatelé řečtí a latinští neužívali interpunkce neb aspoň neměli pro ni určitých pravidel. Taktéž středověké rukopisy nemají interpunkce nebo mají interpunkci zcela libovolnou. První, kdo ji zavedl do tištěných knih, byl Aldus Manutius († 1515), zakladatel slavné tiskárny v Benátkách, z níž pocházejí hledané tisky „aldiny“. Ani dnes není interpunkce u všech národů stejná a dlužno přiznati, že řečníku často nestačí. Z gramatických pomlek jest pomlka po tečce nejdelší, kratší po středníku, nejkratší po čárce. Ale mnohdy jest řečníku učiniti pomlku i tam, kde mluvnice interpunkce neřádá. Je těchto pomlek potřebí k tomu, aby věta byla

srozumitelná, na př.: „Rač, Pane, všem i nám dobře činícím odplatiti životem věčným;“ smysl změnil by se značně, kdyby pomlka byla až po slově „nám“. Jindy děláme takové pomlky i bez interpunkce proto, abychom zachovali pozvolné tempo řeči a aby, zvláště ve větších chrámech, slova nesplývala navzájem.

Na př.: Přirovnejme smutný osud Lazarův i k bujnému přepychu boháčovu. — Tělo mé patří zemi, duše i patří Bohu. — Bůh i stvořil nebe i zemi.

3. E m f a t i c k é pomlky mají za účel zdůrazniti pouze nějakou myšlenku. Nezachovává jich tedy kazatel proto, by sám si mohl oddechnouti, ani ne proto, aby popřál posluchačům okamžiku duševního odpočinku, nýbrž aby jimi takřka mluvil.

Emfatický oddech klademe: a) p ř e d větu nebo slovo, jež chceme zdůrazniti, na př.: Přistoupí k mrtvole blíže a vidí — mrtvolu vlastního dítěte. Maria a Josef hledají 12letého Ježíše. Vstoupí do chrámu. Hle — tu sedí ten, jehož hledají již třetí den.

b) Za větu a slovo, jež zdůrazňujeme, na př.: Kristus zvolav hlasem velikým „Dokonáno jest“, naklonil hlavy a vypustil duši. — A celá příroda lká nad úmrtím svého Tvůrce atd. — Kdyby po takové důrazné myšlence kazatel ihned mluvil dále, působilo by to dojmem nepříznivým, jako by měl řeč jen naučenou a necítil toho, o čem mluví.

c) Při výrazech ú v a h y, p o c h y b n o s t i a pod. Na př.: Mám ještě dále líčiti muka Spasitelova? — Mám dále mluvit o urážkách, jakých se mu dostalo od vlastních tvorů jeho? Anebo: Byla to náhoda? — Či byla to trestající ruka Boží?

Je jisto, že k náležitému zachovávání pomlky je třeba řečnického taktu a hlavně pilného cviku.

V. Přednes kazatelův buď přirozený. Duchovnímu řečníku jest se vystříhati všeho, co jest umělkované, teatrální, naučené. Přednes musí vyjadřovati to, co cítí řečník v srdci: ovšem musí býti všecek zaujat pravdou a krásou předmětu, o němž káže. Takové vnitřní zaujetí vnukne pak kazateli barvu a odstíny hlasu i ráz přednesu: „Pectus est, quod dissertos facit“ (Quintilian, Instit. 10, VII. 15). Bolest a radost, hněv a bázeň, rozhořčení a smutek — všecko to musíme vycítili z jeho přednesu. Přednes jest vpravdě tlakoměrem i teploměrem řečnickova srdce. Přirozený přednes pomáhá v duši vzbuditi podobné city, jakými proniknut jest řečník, a tím nám ho přibližuje. Prožíváme tu zvláštní psychologický proces: Řečník snaží se vzbuditi v naší duši určité city a dojmy. Zdaří se mu to. Nám se však zdá, že city tyto vznikly v našem nitru bezděčně; pozorujeme je však též na řečníku a proto stává se nám milejší, poněvadž cítí právě jako my.

Nemluví však každý řečník přirozeně. Je málo takových kazatelů, jako byl P. Alex. Weninger T. J. († 1896), nebo farář Heiler, kteří přirozeným přednesem, zdánlivě prostinkým, ve skutečnosti však do-

konalým, dovedli udržeti takřka bez dechu plný chrám v Bratislavě, tehdejším Prešpurku. Častěji se stává, že slyšíme kazatele při slovech „Odejděte zlořečení do ohně věčného“ ... hřímati stejně jako při slovech „Pojďte, požehnaní mého Otce“ ...

Aby kněz kázal přirozeně, nauč se napřed *mluviti*: vyslovuj zřetelně souhlásky, dávej správný přízvuk a zachovávej oddechy. Umiš-li správně mluvit, uč se kázati, to jest pravdivě a přirozeně řečniti. Představ si, že rozmlouváš s několika rozumnými a vážnými muži o vznešeném nějakém předmětu. Přemýšlej, v jakém tónu bys mluvil, jak bys moduloval hlas, kterou myšlenku bys zdůraznil. Tento konverzační tón budiž pak základnou přednesu kazatelského. Třeba jej pouze poněkud pozvednouti, poněvadž jest kazateli mluvit ve velké prostora, před četnými posluchači a o věcech nadpřirozených. Kazatel měj stále na mysli, že nepřednáší jako dramatik nebo deklamátor myšlenky cizí, nýbrž pravdy zažité, za nimiž stojí celou svou osobností.

B. PŘEDNES POSUNKOVÝ

Přednes slovný může býti zesílen a význam slova takřka rozmnožen posunkem. Kazatel mluví tu dvojmo: slovem a posunkem. Posunkovým přednesem rozumíme výraz tváře, pohled, pohyby hlavy, těla, rukou a paží. Přednes posunkový není méně důležit nežli přednes slovný: řeč vniká v duši posluchače nejen sluchem, nýbrž i zrakem, myšlenky pronikají hlouběji a utkví pevněji v jeho nitru.

§ 64. ŘEČNÍKŮV ZE VNĚJŠEK

Postoj řečníkův. Duchovní řečník stůj na kazatelně nenuceně a důstojně, nikdy nedbale; neopírej se o okraj kazatelny, nýbrž stůj maličko vzdálen do okraje. Stojí-li kazatel poněkud před okrajem kazatelny, zesiluje se jeho hlas, ježto se odráží od stříšky kazatelnicové. Při řeči vystříhej se dvou extrémů: nestůj na kazatelně nehybně jako socha, ale též se nekývej při řeči pravidelně se strany na stranu nebo zpředu dozadu. Nenakláněj se též nikdy přes okraj kazatelny a neopírej se oň loktem z jakési ličené důvěrnosti k posluchačům. Ruce polož kazatel volně na okraj kazatelny, ale nedrž se jej sevřenými prsty, jako drží dravec svou kořist. Bylo by svrchovaně neslušné, dáti si na kazatelně ruce v bok. Rovněž by bylo nepřekné mnouti si ruce, vjeti si rukou občas do vlasů, hráti si štolou, ruce hlasitě sprásknouti, tlouci na okraj kazatelny, dívati se častěji na hodinky. (Srv. obr. 18. a 19.) Kazatel vůbec lépe učiní, nepoloží-li hodinek na okraj kazatelny a nedívá-li se na ně vůbec; snadno by se to mohlo zdáti marnivostí,

že dovede mluvit s patra. Spíše má se doma tak připravit na kázání, aby určitě věděl, jak dlouho bude trvat jeho kázání. Pouze ve zvláštních případech (zejména při řečech světských), kdy je přesně určena lhůta pro kázání, může se kazatel nenápadně podívat na hodinky.

Kazatel nestůj nikdy r o z k r o č e n ; může si při velké námaze tělesné při řeči snadno přivodit úraz (kýlu, hernii). K vůli volnějšímu dýchání jest dobře v y k r o č i t i za řeči poněkud jednou nohou. Není však mezi odborníky jednotného úsudku o tom, kterou nohou napřed vykročit: někteří tvrdí, že má kazatel pevně stát na noze levé a pravou vykročit, poněvadž levá strana, na které jest srdce, za řeči silně pracující, má být v klidu. Jiní soudí, že má pevně stát pravá noha, poněvadž většinu akcí konáme pravou rukou a proto je třeba, aby pravá strana těla stála pevně. Při prvním postoji zdá se, že je práce těla při řeči rozdělena rovnoměrněji.

Hlava kazatelova nebudiž nikdy hrdě vztyčena, ani z liché pokory nakloněna k rameni. Dělati pokyny p o u z e hlavou odporuje zákonům estetickým. Lehce přikývnouti nebo hlavou obrátiti se poněkud stranou je dovoleno pouze ve spojení s akcemi rukou. Dlužno pamatovati, že má směr při pohybu hlavy souhlasiti se směrem rukou; ukazuje-li ruka napravo, má se i hlava obrátiti poněkud vpravo a pod. Výjimka jest při výrazech odmítání, ošklihosti, odporu: hlava se tu odkloní na stranu opačnou, nežli ukazuje ruka. Také lze někdy užiti s prospěchem tak řečeného *contrastus gestorum*, při němž se hlava zvedá nebo sklání právě v opačném směru jako ruce.

Výraz tváře a pohled řečníkův má být přiměřený obsahu kázání. Výraz tváře může být velmi různý. Anatomie učí, že má člověk 22 párů obličejových svalů, jimiž se naznačuje rozmanitý výraz tváře. Kazatel nedívej se nikdy do prázdna nebo ke klenbě chrámové; neupírej však také pohledu stále na totéž místo a zvláště na některou skupinu posluchačův. Je nepěkné, navykne-li si kazatel při některých slovech nebo větách zavíratí oči nebo mžikati očima, kousati se do rtů neb olizovati rty jazykem.

O výborném francouzském kazateli Bourdaloue-ovi se sice tvrdilo, že kázával s očima zavřenýma; leč novější badání ukázalo, že je to omyl. Obrazy Bourdaloueovy byly zhotoveny podle posmrtné masky, ježto Bourdaloue nedal se nikdy za života malovati. Nepředstavují nám ho tedy dnešní obrazy tak, jak přednášívál svá úchvatná kázání v Notre Dame.

ŘEČNICKÁ AKCE (SEMIOTIKA)

§ 65. a) VLASTNOSTI AKCÍ

Akce řečnickovy mohou býti velmi četné a význam jejich rozmanitý. Čítáme asi 139 základních akcí celou paží. Připočteme-li k tomu ještě 54 různých poloh pouhé ruky, jak pestrá objeví se nám tu mluva akcí! Všechny akcí však kazatel na posvátném místě užití nemůže; ale přesto je počet akcí při kázání se hodících velmi bohatý.

Ruka při akci může míti polohu krytou, t. j. dlaní dolů, anebo polohu otevřenou, dlaní nahoru; zřídka stojí kolmo k řečnickově tváři, tedy dlaní obrácena na levou stranu (naznačení rozpaků).

Prsty jsou při akcích nenuceně složeny a tvoří s dlaní mírně klenutý oblouk. Ani palec ani ostatní prsty nesmějí býti roztaženy. Na kázatelně nebudiž ruka nikdy sevřena v pěst. Naznačovat něco při kázání pouze ukazováčkem, když ostatní prsty jsou sevřeny, jest nepěkné, podobně jako ukazovatí palcem dozadu.

Akce děláme zpravidla jednou rukou a to pravou. Levá strana těla, na níž jsou uloženy orgány vykonávající nejdůležitější funkce fyzické, potřebuje více klidu než strana pravá. Proto jsou akce zůstaveny více ruce pravé. Levou rukou naznačujeme pouze odpor, pohrdání a ošklivost, ukazujeme na předmět ležící daleko na levé straně od kazatele anebo konečně znázorňujeme protivy místní nebo myšlenkové. Oběma rukama děláme pouze akce nejdůraznější, jako bychom asi dvakrát podtrhli psané slovo. Dělá-li akci jedna ruka, leží druhá na okraji kázatelný. Mluví-li kazatel od oltáře neb u hrobu, má ruce položeny na prsou buď volně na sobě, nebo sepjaty přes sebe nebo řídčeji levou na prsou a pravou dolů spuštěnou.

Je dovoleno citáty z Písma sv., zvláště výroky Krista Pána, prováděti akcemi? — Není důvodu, pro který by nebyly dovoleny takové akce. Přijímá-li řečník všechny přednášené myšlenky za své — jak bylo shora řečeno při rozdílu přednesu řečnického, dramatického, čtenářského a deklamačního — může je zajisté akcemi zdůrazniti, žádá-li toho obsah. Cituje-li výrok bezdůrazně, tu ovšem akce se nehodí, jako se nehodí ani při bezdůrazné vlastní myšlence kazatelově. Proč by se na př. nehodila akce při slovech Pána Ježíše ve výraze: Hle, Kristus sám ze svatostánku zve vás k sobě a volá: „Pojďte ke mně všichni, kteří pracujete . . .“?

Jako při slovném přednesu, tak i při akcích je kazateli třeba dbáti určitých pravidel. Nejdůležitější jsou:

1. Akce budiž správná. Ve větě mají různé její části různý význam pro pochopení myšlenky. Co jest tedy ve větě důraznějšího a významnějšího, to musí býti zesíleno akcí, takřka jakoby pod-

škrtnuto. Nesmí tedy akcí provázeno býti slovo libovolné, nýbrž jen důležité, jinak stává se akce mechanická, ba nesprávná. Musí zároveň odpovídati povaze podškrtnutého výrazu: je-li slovem označeno místo, musí i akce označovati místo, vyjadřuje-li slovo nějaký cit, musí vyjadřovati příslušný cit též akce stanovená řečnickými pravidly pro tento cit. Tvarosloví a větosloví mluvnické má svoje pravidla. I nejlepší spisovatel musí se jimi řídit, chce-li psáti správně. Při tom však má ještě široké pole pro vlastní, individuální sloh. Tak i mluva posunková má pro jednotlivé výrazy určitá pravidla, jichž též kazateli dlužno šetřiti. Při tom nebrání se nikterak, aby řečník v akcích neuplatnil své individuality. Ba naopak, i akce musejí býti individuální, související s temperamen-tem, stářím a s důstojností kazatelovou.

2. Akce zachovávaj p ř í s l u š n o u m í r u co do rozsahu, počtu i rychlosti.

Klidná akce nemá přesahovati výšky očí, nemá zacházeti dále než ke druhému rameni a dolů nemá jíti níže než pod prsa.

Co do počtu jest třeba kazateli varovati se příliš četných akcí. Mělo by význam, kdyby v článku každá věta byla podtržena nebo kdyby celý článek byl tištěn písmem proloženým? I kazateli nedostávalo by se prostředků ke zdůraznění myšlenky, kdyby řeč svou ustavičně provázel akcemi. Je-li nějaký pojem vyjádřen dvěma nebo třemi synonymy, provázíme akcí obyčejně synonymum poslední. Podobně chceme-li užití akce při gradaci, děláme akci při výrazu posledním; na př.: Naplníme srdce své radostným očekáváním, živou nadějí, s v a t o u d ů v ě r o u.

I co do rychlosti budiž akce přiměřená: je-li příliš rychlá, jest slova Božího méně důstojná, je-li příliš pozvolná, činí dojem ospalosti a netečnosti.

Akce musí důraz některého slova již takřka předem naznačovat; proto o nějakou část vteřiny předchází promluvené slovo, nikdy však nesmí následovati až za slovem. Ovšem, kdyby byla akce učiněna příliš jasně, působila by někdy komicky. Chtěl-li by kazatel provázeti akcí na př. slova Skutků apošt. (1. 9): „A to pověděv, byl vyzdvižen před jejich zraky a oblak vzal jej s očí jejich“, neudělá akci naznačující nanebevstoupení již při slově „pověděv“, nýbrž mezi onou krátkou pomlčkou před slovem „byl vyzdvižen“. Akce také nesmí skončiti ihned se zdůrazněným slovem, nýbrž nechá se vyznít tak dlouho, pokud se pronáší celá ona myšlenka. Zvláště při otázkách doznívá akce poněkud déle nežli promluvené slovo.

3. Akce buď te ť e s t e t i c k y uhlazené a ušlechtilé. Nejpečnější akce jsou tedy akce tvořící polokruhy, vlnovky, oblouky; méně pěkně se nesou akce přímočarné. Nepěkné jsou též akce dělané pouze předloktím ruky, zatím co ostatní ruka těsně přiléhá k tělu, anebo akce jakoby od kazatelny vrhané mezi posluchače.

Zmínky zasluhují ještě akce symetrické neboli paralelní a tak řeč. contrastus gestorum.

V malířství a sochařství považuje se, jak známo, paralelismus za neestetický; nepěkná jest socha, má-li ruce stejně vztažené, nohy stejně postavené, ruce i hlavu stejně pozdvižené. Žádá se, aby byla hlava skloněna, jsou-li ruce zdviženy, aby ruce nebyly ve stejné čáře a pod. Jest to tak řeč. contrastus gestorum. V duchovním řečnictví není třeba se vyhýbatí paralelismu gest. Někdy však dá se velmi pěkně použití při akcích řečeného kontrastu; na př.: „Jak velká a vznešená jsi ve své čistotě, Panno Neposkvrněná!“ Ruce otevřené a vztažené se skloní, hlava se pozvedne. Anebo: „Víc a více otvírala se před jeho zrakem hluboká propast“: Hlava se kloní, ruce kryté se zvedají.

§ 66. b) TVARY AKCÍ

Jako slovo mluvené má své přesné tvary, tak mají též akce různé tvary řídící se určitými řečnickými pravidly. Akce kazatelské lze rozdělit na 5 skupin: 1. Akce ukazovací čili indikativní, 2. myšlenkové čili intelektivní, 3. citové čili afektivní, 4. akce volní neboli interpelativní a 5. napodobovací čili imitativní. Budíž pokukázáno jen na nejdůležitější z nich.

1. Akce *ukazovací* (indikativní) naznačují osobu, věc, místo, směr, velikost nebo počet. Mluví-li kazatel o sobě, položí ukazováček s ostatními prsty lehce sevřenými na prsa; chce-li označiti sebe i posluchače (my, nás atd.) ukáže napřed naznačeným způsobem na sebe a udělá pak krytou rukou před sebou polokruh. Mluví-li o srdci, nitru, duši, položí lehce ruku na prsa. Svatostánek, křtitelnicí a pod. ukáže rukou otevřenou, a to předmět na pravé straně pravicí, předmět na levé straně levicí. Podobně naznačí nebe nebo peklo a směr k nebi nebo k peklu otevřenou rukou zdviženou nebo skloněnou.

Příklady: Tam ze svatostánku rozlévá se milost a pokoj po všem světě. — Pilát soucitem jat volá: Ejhle, člověku! (Akce oběma rukama.) — Všichni musíme umřítí: umru já, umřete vy, umřeme všichni.

V ý š k u označí kazatel gestem paralelním, an zdvihne hlavu a zároveň pozvedne ruku neb obě ruce kryté. (Obr. 4.) Při morální výši užije zvláště s úspěchem contrastus gestorum: Povzvedne hlavu a ruce otevřené skloní. (Obr. 5.) Rovněž naznačí h l o u b k u akcí paralelní nebo kontrastem. V prvním případě skloní hlavu i otevřenou ruku neb obě, při kontrastu skloní hlavu a ruce kryté pozvedne.

Na př.: Jako vysoká hora tyčila se před ním spousta hříchů, za něž měl trpěti. — Jak velká a vznešená jsi ve své čistotě, Panno Neposkvrněná! — Hluboko na dně propasti skončil svůj život. — Víc a více otvírala se před jeho zrakem hluboká propast.

V z d á l e n o s t z n á z o r n í k a z a t e l n a p ř a ž e n o u p r a v í c í a r u k o u r o z e v ř e n o u. Čím větší vzdálenost, tím jest paže více napřažena. (Obr. 6.)

Příklady: Tam na východě, daleko od Betlema, byla jejich vlast. — Vezmu-li si křídla zory a spustím se v dálných končinách moře: i tam bude ruka tvá mně v patách (ž. 138, 9. 10).

Š í ř k u v y j a d ř u j í p o z d v í ž e n é r u c e o b r á c e n é k s o b ě d l a n ě m í; p ř í b l í ž í m e - l i j e k s o b ě, n a z n a č u j e m e p r o s t o r ú z k ý.

Na př.: Širokou cestou přešli pak Izraelští přes moře Rudé! — Tak úzká byla ona štěrbina, že by se jí byl ptáček sotva provlékl.

Chceme-li akci vyjádřiti pojem v š e o b e c n o s t i (všichni, celý vesmír, po všechny věky), uděláme před sebou krytou rukou polokruh. Zesílíme pak tuto akci, uděláme-li polokruhy oběma rukama.

Příklady: Po všechny věky až do skonání světa státi bude jeho církev. — Vše, co ve světě vidíme, je dílo Boží.

Téže akce užíváme, naznačujeme-li p l o c h u, jenže ruka nemusí se pohybovati v polokruhu, nýbrž vodorovně.

Příklad: Širé, širé lány prostíraly se před nimi.

Po znázornění p o h y b u máme dvě gesta: Pozvolný pohyb naznačujeme otevřenou rukou, jež ve dvou nebo třech nárazech se pohybuje shora dolů. Rychlý pohyb znázorní kazatel pohybem kryté ruky od prsou před sebe.

Na př.: Po květu květ, po listu list pomalu padá k zemi. — Jako voda, ba jako šípka ubíhá ten čas!

V y p o č í t á v á m e - l i několik věcí, nenaznačujeme počet vztažením prstů, jak se to často dělá v mluvě obecné. Na kazatelně označujeme číslo dvě, tři pohybem otevřené ruky od levé strany k pravé v malých obloucích. Zvláště užíváme této akce, vypočítáváme-li rozdělení kázání na několik dílů. Chceme-li zdůrazniti jedinečnost a důležitost nějaké věci, vztyčíme ukazováček, ostatní prsty poněkud sevřeme a ruku dlaní k sobě obrácenou pozvedneme.

Příklady: Vizme, kterak se ve Svátosti oltářní jeví: 1. moudrost, 2. láska Boží. — Jest pouze jeden Bůh. — Jediný okamžik, okamžik těžkého hříchu může nás uvrhnouti do největšího neštěstí.

Je samozřejmo, že jmenovaných akcí indikativních neužíváme vždycky, kdykoli mluvíme o sobě, o nebi, o vzdálenosti, o pohybu atd., nýbrž jen tehda, když pojem ten jest důležitý, když jej tedy akcí máme zdůrazniti.

2. Akce *myšlenkové* (intelektivní). Při v ý k l a d u v z t á h n e k a z a t e l o t e v ř e n o u r u k u k p o s l u c h a č ů m, jako by jim chtěl pravdu tu podávati nebo na dlani ukázati. (Obr. 7.) Při tom pohybuje rukou buď nalevo nebo napravo, nebo jí poněkud pohybuje při jednotlivých slovech shora dolů.

Na př.: Přirozeným obrazem Božím jest duše lidská tím, že jest nesmrtelný duch, že má rozum a svobodnou vůli. — Pomluvou se pro-

hřešuje, kdo v bližním chyby vymýšlí nebo jeho skutečné chyby zvětčuje.

P o u č u j e - l i kazatel posluchače o nějaké pravdě a snaží se jim poučení toto vtisknouti v paměť, užije úspěšně akce podobné, jakou naznačujeme nebo běheme špetku něčeho. Je to tak řeč. gesto Fénelonovo.

Příklad: Bůh jest nejvyšší moudrý znamená: Bůh pořádá všechno tak, že dosahuje svých nejsvětějších úmyslův. — Každý člověk bude souzen ze všeho zlého, jež konal, ale i z toho, co dobrého opomenul vykonati.

Z á v ě r neboli konklusi na konci nějakého výpočtu nebo důkazu zesílíme, provázíme-li jej akcí obou rukou; otevřené ruce položíme přes okraj kazatelny, jako bychom posluchačům předkládali výsledek svých slov. (Obr. 8.)

Na př.: Po těžkém hříchu co má člověk? Láska Boží pryč, milost Boží pryč, věčná spása ztracena, ba i to zdánlivé dobro, jež sliboval hřích, je pryč: Hle, to je účinek hříchu těžkého. — Předložil jsem vám život i smrt, radost i žalost. Nuže, volte si, co chcete sami.

D ů r a z na nějakém slově naznačujeme tím, že pravici již předem zvedneme od okraje kazatelny a spolu se zdůrazněným slovem opět ji položíme na její místo. Je-li více zdůrazněných slov po sobě, zvedáme ruku při každém slově.

Příklad: Ježíš Kristus vstal z mrtvých; to jest základní pravda našeho náboženství, té musíme věřiti, chceme-li dojíti spásy. — Hledati musíme nejprve království Božího a spravedlnosti jeho; to jest základ všeho, to jest první a jediná naše povinnost.

Chceme-li gestem provázeti slavnostní přípověď, slavnostní tvrzení, zvedneme pravici k posluchačům otevřenou, jako ku přísaze. Ruka má vztažený pouze ukazováček a palec, ostatní prsty jsou mírně zavřeny.

Na př.: A já pravím tobě: Ty jsi Petr a na té skále vzdělám církev svou. — Vstalť jest, není ho tuto. — Zvěstuji vám radost velikou, která bude všemu lidu: Narodil se vám dnes Spasitel, to jest Kristus Pán, v městě Davidově.

P r o t i v y naznačí kazatel akcí podobnou jaké užívá při výkladu nebo při výčtu, jen že při prvním členu směřuje rukou nalevo, při druhém členu napravo. Silnější protivy naznačí střídavým použitím obou rukou.

Příklady: Zde život, tam smrt, zde radost, tam žalost. — Každý život má svá světla, má i své stíny.

Při pochybnostech a v nerozhodnosti pozvedne kazatel ruku otevřenou tak, aby byla kolmo k obličeji, a hlavu při tom nakloní poněkud na stranu. (Obr. 9.)

Příklady: Je to pravda? — Co jest pravda? řekl Pilát. — Mám se zřící raději toho požitku z lásky k Bohu? — Nevím, co jest těžší.

Z á p o r provázíme pravici dlaní otevřenou k posluchačům a pohybujeme ji před hrudí od leva napravo, jako bychom chtěli tu věc smazati před očima posluchačů. (Obr. 10.) Rázněji naznačíme zápor rychlým pohybem kryté ruky od levého ramene dolů napravo. (Obr. 11.)

Příklady: Nic ho nezachráni od věčné záhuby. — Bez milosti Boží nemůže nikdo vejít do království Božího. — Ne, to neudělám nikdy!

Velmi často provází kazatel gestem o t á z k u. Otázka řečnická znamená vždy něco zdůrazněného, proto ji zpravidla kazatel spojuje s gestem. Při otázce předložíme jednu ruku neb obě otevřené před posluchače, jako bychom jim takřka na dlaních podávali hned odpověď. Ruce zůstávají na okamžik vztaženy, i když již slovo doznělo, aby tak ještě lépe byl vyznačen tázavý ráz akce. (Obr. 12.)

Na př.: Může-li býti většího omylu? — Nejsme vždy a všude v rukou Božích? — Šířili apoštolové evangelium mečem? Penězi? Učeností? —

3. *Akce citové* (afektivní). Z v o l á n í a p o d í v naznačuje kazatel tím, že pozdvihne obě ruce dlaní k sobě obrácené tak, aby paže tvořily v lokti úhel. Je to gesto podobné jako při prefaci ve mši sv. (Obr. 13.)

Příklady: Ó, jak krásné jest čistotné plémě ve své skvělosti! — Otevřte evangelia: Jaká krása naukyl! Jaká prostota! Jaká pečeť pravdy! —

R a d o s t projevuje řečník obvykle jen větší živostí akcí. Náhlou a velkou radost může znázorniti též tím, že složí ruce, jako by chtěl radostí zatleskati. Výraz tváře je rovněž radostný, usměvavý.

Na př.: Jak zaradovali se apoštolové, spatřivše vzkříšeného Krista! — Radost, živá radost zaujala všechnu jeho duši.

B o l e s t dá se znázorniti několikerym způsobem: Buď sepne řečník ruce prsty přes sebe a položí je na prsa; anebo takto se-pjaté ruce přiloží k rameni; nebo konečně při prudké bolesti obrátí se-pjaté ruce dlaněmi k posluchačům, a v loktech je vzepře vůči nim, jako by lomil rukama. I v oku a výrazu tváře musí se bolest zračiti. (Obr. 14.)

Příklady: Běda nám, že jsme zhřešili! — Ó Bože, jak jsem jen mohl jednati tak zaslepeně a hříchem ztratiti tebe! — Pane můj, smiluj, smiluj se!

T o u h u vyjádříme akcí tak, že vztáhneme pravici od srdce směrem k předmětu. Tak naznačíme touhu tichou. Touhu prudkou znázorníme tím, že obě ruce vztáhneme jakoby po touženém onom dobru a tělem se poněkud nakloníme kupředu.

Na př.: Jako jelen touží po prameni vody, tak touží po tobě duše má, ó Ježíši! — Ó podivný kříži, ó vytoužený kříži, o kříži, jenž záříš po všem světě, přijmi mne, učeníka Kristova (sv. Ondřej).

L á s k u znázorní kazatel tím, že položí ruku na srdce. Touže

akcí může provázet i jiné city (lítost, naději, zármutek), chce-li naznačiti jejich větší vroucnost.

Na př.: Pane, ty víš, že tě miluji. — Milujme Boha celou duší, celým srdcem! — Jak je mi toho líto, že jsem urazil tak dobrého Boha!

A. *Akce volní* (interpelativní). Těmito akcemi provázíme úkony vůle, když něco chceme nebo nechceme, nebo si přejeme, aby jiní něco konali.

R o z k a z zpřísníme akcí tak, že vztáhneme pravici, ruku dáme do polohy kryté, při čemž prsty jsou poněkud ohnuty, jen ukazovák a palec jsou vzpřímeny. (Obr. 15.)

Příklady: I řekl Bůh: Buď světlo! — Svažte jej a uvrzte jej do temnosti zevnitřní! — Jdi a čin tuhé pokání!

Obsahem i tvarem příbuzná jest akce znázorňující a u t o r i t u a s l a v n o s t n í v ý z v u. Kazatel vztáhne pravici šikmo vzhůru a ohne ruku ještě více směrem vzhůru, ponechávaje všechny prsty vzpřímené. (Obr. 16.)

Na př.: Mládenče, tobě pravím, vstaň! — Lazare, pojď ven! I přikázal větrům a bouři, a nastalo utišení veliké. — Odejděte ode mne, zlořečení, do ohně věčného!

Chtěje zesílit p o v z b u z u j í c í slova, pozvedne kazatel pravici až k rameni, máje prsty sevřené v hrst obrácenou k sobě, a vztahuje ji pak k posluchačům, jako by jim ji podával, při čemž se ruka za pohybu otvírá.

Na př.: Choďte tedy pilně do chrámu Páně, přistupujme často ke stolu Páně, rádi slyšme slovo Boží a modleme se zde vroucně. Ó, zapři, křesťane, sebe sama, vezmi kříž svůj na sebe a jdi za Ježíšem. — Konejte tedy skutky lásky, prokazujte bližnímu skutky milosrdenství duchovního i tělesného a splníte vůli milosrdného Ježíše.

P r o s b u provází kazatel rukama do sebe sepjatýma, prosbu a m o d l i t b u k Bohu rukama sepjatýma jako k modlitbě. Může též vztáhnouti obě paže šikmo vzhůru k nebesům, máje ruce k sobě obráceny asi v úhlu 45°.

Příklady: Zůstaňte věrni Kristu a svaté církvi, prosím vás o to pro spásu vaší duše. — Pane, zachraň nás, hyneme. — Pane, vyslyš modlitbu mou. — Uprostřed plamenů modlila se svatá Anežka: „K tobě volám, věčný, velebný, úctyhodný Otče . . .“

D í k a p o z d r a v vyjádříme tím, že napolo sevřenou rukou pokyneme směrem k tomu, jemuž děkujeme, a při pokynu ruku rozevřeme.

Na př.: Děkuji vám, draží farníci, z celého srdce. — Díky tobě, Bože dobrý, za všechna tvá dobrodiní. — Ó, buď pozdravena, ty vycházející jitřenko, ty vyvolená jako slunce.

O d d a n o s t nejlépe naznačí obě ruce vztažené a otevřené tak, jako bychom se někomu nabízeli.

Na př.: Tvůj jsem, ó Bože, učin se mnou, cokoli chceš. — Pane, ne jak já chci, ale jak ty chceš.

O d m í t á n í. Chceme-li naznačiti, že zřikáme se něčeho zlého, že odmítáme nízkou, hříšnou věc nebo že něco zavrhuje, vztáhneme levici odmítavě k předmětu (třebas jen myšlenému), při čemž ruka je v poloze kryté; hlava při tom odkloní se na opačnou stranu. Často užíváme při tomto gestu obou rukou. (Obr. 17.)

Příklady: Pryč ode mne, myšlenko hříšná! — Jaké to nízké, bezcitné jednání! — Ne, nechci již nikdy jednati tak nevděčně!

5. *Akce napodobovací* (imitativní). Tyto akce napodobují úkony, pohyby, polohy osob nebo věcí, ale vždy jen způsobem důstojným posvátného místa. Při těchto akcích jest kazateli dbáti, aby nenapodoboval pantomimy herců nebo neprovázel gesty slova bezvýznamná, svádějící jen svým významem k akci imitativní.

Příklady: S rozpjatýma rukama visí tu Spasitel, jako by chtěl obejmouti veškeren svět. — Ježíš vzkládal na nemocné ruce, a oni se uzdravovali. — Podej ruku nuznému a pozvedni ho. — Mírně vlní se lány bujným obilím. — Nevrlé hodil boháč peníz žebrákovi.

Akce, jež příliš názorně, až směšně napodobují nějaký děj, zovou se v retorice pitoreskní. Takových jest se kazateli vystříhati.

Příklady gest pitoreskních: I umyl si Pilát ruce (kazatel by napodobil umývání). — Při křtu vkládá kněz křtenci trochu soli do úst (prsty naznačuje vkládání do úst). — Se vši vroucností a citem hrál na housle (napodobil by hru na housle). — I pošle Bůh anděly s troubou (naznačil by rukou troubení). — Vtom zazněl zvonek kněze jdoucího k nemocnému (napodobuje zvonění). Pohoršuje-li tě ruka tvá, utní ji (naznačil by utnutí ruky). —

§ 67. c) SKLADBA AKCÍ

Jako v mluvnici máme vedle tvarosloví též větosloví, tak i jednotlivé akce skládáme v celé věty. Nejvíce ovšem užíváme gest jednotlivých; ale často můžeme akci dáti splynouti s akcí jinou, ano i s akcí třetí, čtvrtou. K tomuto větosloví nemůže však retorika dáti určitých a přesných pravidel: tu záleží jen na cviku a na jemnosti kazatelově.

Příklady: Kristus Pán, — a to jest neochvějné učení sv. církve (1) — nezůstal mrtev v hrobě (2): třetího dne vstal z mrtvých (3), vstoupil na nebesa (3) a sedí na pravici Boží (4). Je tu akce naznačující důraz (1), akce záporná (2), dvě akce napodobovací (3) a ukazovací (4). — Co jest příčinou dnešního smutného mravního stavu lidstva? (1) Příčinou je to, že lidé odklonili se od Boha (2) a přiklonili se k věcem pozemským (3). Ale tím štěstí nenašli (4). Právě štěstí sídlí jen ve věřícím a ctnostném srdci (5). Akce znázorňující otázku (1), směřující k nebi (2), k zemi (3), akce záporná, při níž ruka pohybuje se před posluchači, akce ukazovací, naznačující srdce (5).

§ 68. PROSTŘEDKY KE ZDOKONALENÍ PŘEDNESU POSUNKOVÉHO

1. Důstojnost slova Božího žádá, aby kazatel dobře se na ně připravil. Aby spořádal myšlenky, aby je vyjádřil slohem uhlazeným, aby je také správně a krásně přednesl. Ale táž důstojnost slova Božího žádá, aby kazatel snažil se provázeti přednes slovný též správným a uhlazeným přednesem posunkovým.¹ A k tomu třeba cviku. Gestikulaci musíme se učit tak jako každému jinému umění. Mladý řečník musí se školiti v přednesu posunkovém a zvláště v gestikulaci.

2. Prostředky ke zdokonalení se v tomto umění jsou:

a) *Pozorovatí*, kterak si počínají lidé v obyčejných hovorech společenských; bystrý pozorovatel postihne tu leckteré vhodné gesto, přiměřený výraz tváře atd., což mu bude základem pro akce kazatelské.

b) Dobré služby vykoná kazateli studium o b r a z ů velikých mistrů. Tito konali napřed dlouhá studia o tom, co chtěli přenést na plátno, a proto výraz a posunky zobrazených osob jsou vzorné. Kolik vzorů ušlechtilé gestikulace skýtá na př. nesmrtelná „Večeře Páně“ Leonarda da Vinci! Jak na každém z apoštolů může se kazatel učit ušlechtilým gestům! Podobně na obrazech Rafaela a jiných mistrů. Využijme i pro slovo Boží pokladů, jež nám uložili tito veleduchové ve svých dílech.

c) Nejvíce získá kazatel pro správnou a ušlechtilou gestikulaci, pozoruje-li d o b r é řečníky. Nikdy se nenaučí řečník z knih nebo sám tolik, jako když si všímá kazatelů nebo řečníků jiných. Než třeba tu dbáti dvou věcí: Nesmíme nekriticky napodobovati vesměs posunkového přednesu výborných řečníků. I dobří řečníci a kazatelé mají některé zvláštnosti, které nelze nazvati správnými, jež však mizejí mezi jinými výbornými jejich vlastnostmi. Pozorovatel zapamatuje si tedy jen to, co je správné, co odpovídá pravidlům řečnickým, a to se bude snažit napodobovati. — Jiné chyby dopustil by se kazatel, kdyby napodoboval akce dobrých řečníků otrocky. Tak, jako by bylo pochybené, kdyby doslovně se naučil cizímu kázání, tak by bylo nesprávné kopírovati jiného řečníka v přednesu posunkovém. Posunky a zvláště akce musejí odpovídati osobnosti řečnickově, jeho temperamentu, obsahu kázání i jakosti posluchačstva.

d) Konečně musí se mladší kazatel i sám školiti v dobré gestikulaci. Není sice třeba následovati římského řečníka Roscia, o němž staří píší, že neudělal před lidem ni jediného gesta, jehož by byl

¹ Dobře dí Keppler: „Přednes, který může ohroziti nebo mocně podporovati veškerý účinek kázání, měli bychom právem považovati za věc svědomí právě tak, jako vypracování“ (I c. str. 91).

doma nenacvičil; ale je třeba přece, aby svá první kázání cvičil i po stránce slovního a posunkového přednesu. Mladý kazatel poznamená si v textu výrazy, které žádají akce, a nacvičí si je doma, aby nabyl zručnosti a uhlazenosti v gestikulaci. Ale i starší kazatel zkoumá občas svá gesta, zda nenavykl si při nich něčemu nepěknému nebo zda nepřibírá nějaké zvláštnosti, jež by se nehodily ke vznešenosti slova Božího i k posvátnosti místa. Takovým cvikem nikdy ovšem nedává kazatel najevo, že by méně hodnotil obsah své řeči. Nikoliv! Obsah zůstane věcí hlavní, ale právě vznešený obsah žádá i důstojného vnějšího roucha.

3. Za řeči nemysli kazatel na akce, kdy a jaké má dělati. Hlavní pozornost musí býti obrácena na obsah řeči a na posluchače. Začátečník musí si proto gesta předem nacvičiti, u staršího řečníka musejí akce plynouti samy z obsahu řeči: kazatel jen vyhovuje vnitřnímu jakémus nutkání, instinktivně provází některá slova přiměřenými akcemi. Znovu však třeba zdůrazniti, že akce nesmějí býti dělány jen nahodile, jen nazdařbůh, proto, aby řeč nebyla bez akcí, nýbrž musejí býti místné a správné.

DÍL DEVÁTÝ: KAZATEL

BESSLER Willibr., O. S. B., Der frohe Prediger, Freiburg i. B. 1927. HETTINGER Dr. Fr., Aphorismen über Predigt und Prediger², Freiburg i. B. 1907, str. 528—545. KIEFFER Dr. G., Predigt und Prediger, Paderborn 1924, str. 449—505. KRIEG Dr. Corn.—RIES Dr. Jos., Homiletik¹⁼², Freiburg 1915, str. 359—401. PLUS Raoul, Prédication „réelle“ et „irréelle“, Paris 1923, str. 72—90. SCHLEINIGER Nik., Das Kirchliche Predigtamt³, Freiburg i. B. 1881, str. 432—467. WALLASCHEK Rich., Psychologie und Technik der Rede², Leipzig 1914, str. 51—55.

§ 69. OSOBNOST KAZATELOVA

Kázání slova Božího jest úkon církevní, jest dílo Boží. Proto přihlízejíce k jeho hodnotě před Bohem, nemůžeme nepřihlížeti též ke smýšlení a mravní jakosti hlasatele slova Božího. Kazatel vystupuje na rozdíl od jiných řečníků jako vyslanec Kristův, jako orgán Ducha sv., máje též příslibení jejich zvláštní pomoci. Má velký před sebou cíl: přeroditi neb obroditi duše. Kazatel musí se tudíž snažiti, aby se co nejvíce přiblížil osobnosti Ježíše Krista. Život jeho musí plně odpovídati pravdám a mravním zásadám, jež hlásá. Jen ten je pravým kazatelem slova Božího, kdo je hlásá zevně i uvnitř. Slovem i životem. Je-li povinností každého křesťana, míti vůli Boží za normu všeho jednání, jest to povinností dvojnásobnou kazatele Kristova. A je-li mravně krásné, snaží-li se křesťan o vyšší ctnost a mravní zdokonalení, jest dvojnásob krásné, snaží-li se o to kazatel, jenž má býti jiným vůdcem na cestě ke ctnosti.

Kterých ctností je kazateli potřebí? Všech. Jsou však některé, jež mají býti jeho vlastnostmi podstatnými.

Každého kazatele mají zvláště zdobiti tyto *ctnosti*:

1. P o s v á t n é n a d š e n í pro vznešený úřad kazatelský. Sám jsa uvnitř proniknut pravdou a potřebou Božího slova, jsa veden živou věrou a nadpřirozenou láskou, dává kazatel z každého slova cítiti Pavlovo: „Charitas Christi urget nos“ (II. Kor. 5, 14). Je toho svatého zanícení potřebí zvláště za našich dnů, kdy zmocňuje se jakás únava mnohého kazatele a kdy ochabuje i horlivost věřících ve slyšení slova Božího. Nadšený zápal pro posvátný úřad kazatelský naplní kněžské řady zase onou touženou r a d o s t n o s t í k a z a t e l s k o u, která i při nepatrných výsledcích bude vlévatí v srdce kazatelovo neutuchající horlivost. Olejem tohoto

posvátného ohně jest v z n e š e n é p o j e t í slova Božího i úřadu kazatelského. Dokud tento olej bude živiti oheň svatého nadšení, potud s vytrvalostí a s radostí konati bude kazatel svůj úřad. Posvátné zaničení pro úřad kazatelský nepřipustí také nikdy na kazatelnu tón tvrdý a odpuzující přísnost, která se ráda vydává za svědomitost ve službě Boží, ve skutečnosti však jest jakousi panovačností.

2. S nadšením pro slovo Boží budiž spojena u kazatele též pravá p o k o r a. Vznešené pojetí úřadu kazatelského naplňuje kazatele posvátným sebevědomím, ale i hlubokou pokorou, že jest vyslancem Božím, v tom vidí svou důstojnost; že rozdává milosti Boží, nikoli svoje, to jest mu stálou pobídkou k pokoře. Jako apoštol národů i kazatel musí si stále býti vědom zásady: „Omnium me servum feci, ut plures lucrificerem“ (I. Kor. 9, 19). Pokorný hlasatel slova Božího nebude dychtiti po popularitě, po lidské chvále. A když se bude právem přičiňovati, aby byl řečníkem oblíbeným, pak nikdy nebude veden titěrnou sobeckostí, nýbrž jen a jen touhou „ut plures lucrificerem“.

3. Duch nadšené horlivosti a přesvědčené pokory musí se u kazatele nutně snoubiti s d u c h e m m o d l i t b y. Modliti se a kázati slovo Boží jsou i v souvislosti příčinné. Zroditi neb obroditi duši pro Krista slovem Božím je dílem nesmírným. Nevykoná ho kazatel nikdy pouhým slovem svým, nýbrž jen za pomoci milosti Boží. A k tomu třeba modlitby. Proto žádá sv. Augustín důrazně po kazateli: „Orando pro se ac pro illis, quos est allocuturus, s i t p r i u s o r a t o r a n t e q u a m d i c t o r“ (De doctr. christ. I. 4. c. 15). Sám P. Ježíš předchází tu svým svatým příkladem: vystupuje na horu, aby modlitbou svolával požehnání Otcovo na kázání jež se míti chystal i které již včera měl.

Protivou těchto ctností kazatelových jsou některé *nedostatky*, vůči nimž musí kazatel býti stále na stráži:

1. Kazatel někdy dá se strhnouti k t ó n u v á š n í v é m u, zvláště v kázáních kárných. Domnívá se, že rozhořčení takové vychází z horlivosti pro zájmy Boží; zatím to však může býti jen skrytá panovačnost a nesprávné domnění, že víru je možno posluchačům vnutiti. Je v takovém počínání též nedostatek ovládnutí sebe, ba i slabá víra ve všemohoucnost Boží.

2. Chybou je však i opačné jednání kazatele l a x n í h o. Buď se bojí, aby někomu neublížil neb aby neztratil přízně lidu nebo dokonce nemá hlubokého náboženského přesvědčení, a proto káže jen o tématech příjemných a posluchačům lahodících, čili jak opakuje sv. Řehoř Vel. po proroku Ezechieli (13, 18) „šije polštářiky pod všeliký loket ruky“ (Kniha o správě pastýřské, II. hl. 8.).

3. Velmi škodlivá slovu Božímu je kazatelská c t i ž á d o s t, o níž píše sv. Pavel: „An quaero hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem“ (Gal. 1, 10). Ježto

působení milosti Boží spojeno je mnohdy právě se slovem kazatelovým, snadno může této chybě propadnouti kazatel, jenž nemá pevné mravní síly. Zapomíná, že jest pouhým nástrojem v rukou Božích. Proto jest mu třeba ustavičně býti na stráž, aby nehlédal pochvaly lidské. Dychtíti po ní a podle úsudku posluchačů měřiti výsledek své práce, znamenalo by zaměňovati účel Božího slova a užívati nesprávného měřítka k posouzení jeho účinků. Nebývá nejlepší kázání to, o němž věřící rokují živě a s pochvalou, nýbrž takové, po kterém jdou posluchači zamlklí a v sebe uzavření. Není nejlepší kázání, jehož ozvěna se ozývá z hovoru posluchačů, nýbrž to kázání, jež má ohlas v tichu zpovědnice.

Aby se však kazatel uvaroval zase druhého extrému v této příčině, nechť uváží slova sv. Řehoře Vel.: „Těž jest potřebí věděti, že se sluší, aby si dobří správcové přáli libiti se lidem, leč tak, aby prostředkem lahody, z oblíby té plynoucí, přitahovali bližní své k milování pravdy; nikoli aby chtěli jen milování býti, nýbrž aby tuto oblību činili jakousi cestou, po kteréž by vodili srdce posluchačů svých k milování svého Tvůrce. Je totiž nesnadno, aby lidé rádi poslouchali kazatele, byť jakkoli správně kázal, jestliže ho nemilují. Aby ho tedy mohli poslouchati, musí se kazatel jednak o jejich lásku přičiňovati, jednak zase nesmí vyhledávati této lásky k vůli sobě, aby se při něm neshledalo, že pomýšleje tajně na samovládu, brojí proti tomu, jemuz podle úřadu zdánlivě slouží.“ (Kniha o správě past., II. hl. 8.)

Církev v s. v. sama chce předejiti i každému stínu takové ctižádosti kazatelské. Proto zapovídá ohlašovati kázání v novinách a na plakátech, jakož i vychvalovati kazatele po kázání. Normy posv. kongregace konsistorní z 28. června 1917 stanoví v odst. 25.: „*Usus qui alicubi invaluit, ephemerides vel plagulas typis impressas adhibendi tum ad auditores aucupandos ante praedicationem, tum post praedicationem ad concionatoris meritum extollendum, reprobatus omnino est et damnandus, quovis id praetextu boni fiat. Curent Ordinarii, quantum poterint, ut ne id usuveniat.*“

4. Kazateli je též třeba bděti nad sebou, aby neupadl do mechanismu. Nesmí kázati jen proto, že jest neděle a že žádá toho obvyklý pořad služeb Božích. Nesmí sáhnouti po tištěných kázáních, přečísti, příp. naučiti se kázání pro tuto neděli vytištěnému, bez určitého cíle, bez jasného programu. Nikoliv! Bohem nadšený kazatel musí vždy býti proniknut jakousi touhou po kázání, aby jím mohl přivést duše k Bohu blíž, musí tedy býti sobě vědom vznešenosti slova Božího; bude proto přemýšlet, uvažovati o vhodných tématech a sám pracovati kázání přizpůsobené individualitě vlastní i potřebám posluchačův.

5. Mechanismus v kázání mívá zpravidla v zápětí stejně škodlivý kazatelský pesimismus. Účinek slova Božího úplně znám jest pouze Bohu; zevně lze jen někdy pozorovati zlomky tohoto účinku. Je-li pak kazatel veden při své práci správným úmyslem,

pak pro vlastní duši dosáhne vždy účinku: Bůh nebude ho posuzovati podle toho, kolik duší obrátil, nýbrž jak se o to přičiňoval. A nedá se svěsti k pesimismu a ke slabší přípravě na kázání, i když má málo posluchačů; bude mu, jako sv. Františku Sal., stejně, káže-li před 10—15 posluchačů nebo před naplněným chrámem.

§ 70. KAZATELOVA PŘÍPRAVA VZDÁLENÁ

Vzdálenou přípravou na kázání nazýváme souhrn vši kněžské činnosti, kterou se kazatel uzpůsobuje k dokonalejšímu plnění svého úřadu. Činnost tato musí se nésti k tomu, aby kazatel prohloubil své vzdělání všeobecné, theologické a homiletické.

a) Vzdělání všeobecné.

1. Více než kdy jindy je dnes kazateli potřebí všeobecného vzdělání. Při velké sečtělosti i prostého lidu a při usilovné popularisaci výsledků vědy je knězi dnes svrchovaně třeba všestranné vzdělanosti. Jsou sice vědy světské kazateli pouze pomůckou k cíli, ale orientace v některých oborech světské vědy nesmí chyběti žádnému dobrému kazateli. Když před 1900 lety žádal sv. Pavel, aby biskup byl διδακτικός — „k učení způsobilý“ (I. Tim. 3, 2), oč důrazněji by toho žádal dnes, a to nejen po biskupovi, nýbrž i po kazateli, jenž jest jeho zástupcem v úřadě kazatelském.

2. Na prvním místě je pro kazatele nutná znalost filosofie, a to zvláště logiky a psychologie. Jeho kázání musí býti promyšlené, správně rozdělené a seřazené, myšlenky musejí býti logicky navzájem spojeny, mají-li býti správně posluchači pochopeny a zapamatovány. Quod ornate dicitur, vere dici putatur (Sv. Augustín). Rovněž znalost psychologie přispěje k tomu, aby se splnil požadavek dobrého kázání: Ut veritas placeat et moveat. Proto kazatel si bude všimati pečlivě vlastní duše, aby při rozjímání a zpytování svědomí z vlastních sklonů a slabostí i vznětů usuzoval o podobných pochodech v duších posluchačů. Bude si všimati i psychologických pochodů v duších lidí, k čemuž se mu zajisté naskytne častá příležitost ve zpovědnici a v pastoračním styku s věřícími.

3. Podobně dějin y lidstva a zvláště vlastního národa podají kazateli mnohý vhodný motiv a příklad ke kázání tak, jako zase znalost věd přírodních bude mu neocenitelnou pomůckou zvláště v kázáních apologetických. Ale i jiné obory světských věd dobře poslouží kazateli, aby jejich pomocí povznášel duše k Bohu.

b) Vzdělání theologické. Daleko více nežli vzdělání všeobecného je kazateli potřebí důkladného vzdělání theologického. Povrchní pozorovatel by myslil, že kněz, hlásající slovo Boží prostému lidu, nepotřebuje zvláštních hlubokých vědomostí theologických ani že

mu netřeba dále se vzdělávati ve vědě bohoslovné. Než nehledě k tomu, že mnoho — velmi mnoho se časem zapomene z toho, co si kazatel byl osvojil za svých studií, jest ustavičné vzdělávání se v theologii každému kazateli nezbytno. V době studijní poměrně krátké byl mu podán jen základ theologického vědění a návod k dalšímu studiu tak rozsáhlé vědy, jako je theologie. Musí proto později opakovati, doplňovati a prohlubovati. Zejména je to Písmo sv., dogmatika a morálka, v níž se žádný kazatel do smrti dosti nevyučí, Kázání má býti nejen dogmaticky správné, nýbrž má míti též hluboký dogmatický obsah. Není-li tomu tak, stane se z kázání „svaté povídání“, moralisování, ano, vyskytnou se i mnohé nepřesnosti a upřílišení.

Je známo o Piovi IX., že při obvyklém představování se postních kazatelů římských říkával k nim žertovně, že tři nebo čtyři herese v kázání jim odpustí, ale víc nikoli. Kolik by jich musil odpustiti mnohemu kazateli, jenž se dále neškoli ve vědách bohoslovných!

c) *Vzdělání homiletické.* 1. I když kazatel má od Boha zvláštní řečnické nadání, musí přece je rozvíjeti a zdokonalovati. Tím více kazatel, jenž takového daru nemá, musí se dále homileticky vzdělávati. Ale ani takovému není uzavřena brána k dokonalosti kazatelské: Orator fit. Je tedy každému kazateli potřebí teoretického studia. Může míti kazatel úmysl nejsvětější, není tím přece ještě dobrým kazatelem. Je sice milost Boží prvním činitelem v díle spásy, ale nesmí se zapomínati, že Bůh používá spolu i činitelů druhotných, totiž přirozeného nadání člověka a jeho přípravy k dílu. Opakuj proto kazatel častěji teoretická pravidla, výsledky to vlastně dlouholeté praxe kazatelské, osvěžuj si je v paměti, po případě prohlubuj je a opravuj, co shledal na sobě po této stránce chybného.

2. *Vzdělání homiletické* prohlubuje se také čtením klasických kazatelských.

I nejlepší malíři studují obrazy velkých mistrů, i hudební skladatelé zdokonalují se na dílech vynikajících umělců. Také kazatel má tak činiti po příkladu Tomáše z Villanuovy, Jana z Avily, Bossueta, Bourdaloue-a, Massilona a j. Hodí se k tomu na příklad kázání Segneriho, Bourdaloue-ova, Zavoralova a úryvky ve Schleinigrově výboru „Muster des Predigers“.

Kazatel má výborné řečníky studovati, nikoliv prostě se učiti jejich kázáním nazpaměť. Bylo by to dojísta kněze nedůstojno a nad to mnohdy neužitečno, ježto kazatel má zpravidla kázati před jinými posluchači a za jiných okolností nežli jeho vzorové.

Ani otrocké napodobování myšlenek a formy cizích kázání nelze doporučiti. Kazatel poněáhu stane se úplně odvislým od své předlohy a není s to, aby sám, vlastním přemýšlením složil dobré kázání.

Jak se tedy mají čísti vzorná kázání?

Kazatel napřed taž se, jak by zpracoval toto téma sám, jak by je rozdělil, jakého úvodu a užití by upotřebil. Podněcuje se takto užitečná zvědavost, v čem se as odchylí toto vlastní zpracování od předlohy. Pak přečti si předlohu zvolna a pozorně a zkoumej, v čem se tato odchyľuje od jeho představ a navrhovaných myšlenek. Nato zkoumej podrobně předlohu asi v těchto bodech:

1. Která je hlavní myšlenka, který je cíl kázání? 2. Čeho chce řečník nejvíce dosáhnouti: poučiti? dojmouti? pohnouti k činu? 3. Kterých užívá důkazů, kterých motivů citových, volních? 4. Podařilo se mu dosáhnouti co zamýšlel? 5. Je vypracování logicky správné? 6. Dispozice přirozená? 7. Které důkazy jsou nejpádňější, motivy nejpůsobivější? 8. Je užití praktické? 9. Z čeho vzat úvod? 10. Co obsahuje závěr? 11. Kde je vyvrcholení kázání? 12. Jaká je mluva? Správná? Populární? Ušlechtilá? 13. Které příkrasy řečnické? 14. Jak užívá Písma sv. a sv. Otců? 15. Jaký je celkový dojem kázání?

3. Kazatel zdokonaluje se konečně i k r i t i k o u jiných a kritikou vlastní.

Každý kazatel, i pokročilý, měl by čas od času poprositi některého spolubratra, aby vyslechl jeho kázání a podal o něm upřímný úsudek. Zvláště pro mladého kazatele je toho nezbytně třeba. Druhý mnohem spíše upozorňuje chyby v dispozici, ve zpracování, v mluvě a upozorní po případě na některý zlovyk, jež si osvojil kazatel nevědomky. Nemůže-li si duchovní řečník opatřiti takovou kritiku, může si ji částečně nahraditi, aspoň co do vypracování tím, že důkladně studuje cizí vzory, jak naznačeno v odstavci předešlém; sám však musí vypracovati si kázání vlastní a přirovnávati je pak v jednotlivostech s oním kázáním vzorným.

Výpisky. Každému kazateli prokáží neocenitelné služby výpisky z děl profánních i theologických a z vlastní zkušenosti. Obsahem takových zápisků jsou: poučné příklady, vhodná přirovnání, výroky sv. Otců, světců, velkých mužů; z vlastní zkušenosti: zážitky na cestách, zvl. na poutních místech, případy ze života, lumina z rozjímání.

Výpisky jest nejlépe shromážďovati pod hesly seřazenými podle abecedy, na př.: almužna, Bůh, duše atd. Ještě vhodnější jsou výpisky lístkové, napíšeme-li jednotlivá hesla na lístky. Tyto mohou se volně podle abecedy rozmnožovati, přestavovati a p. Pod každý výpisek z knihy jest zapsati autora, název a vydání knihy, stránku; při zápiscích z vlastní zkušenosti místo a čas.

Sbírký takové musí kazatel ovšem používatí rozumně. Kázání nesmí býti snůškou příkladů a citátů mosaikově narovnaných, nýbrž uměleckým celkem, v nějž tu a tam vřaděn jest na svém místě citát, přirovnání, příklad, aby zvýšil krásu a působnost celku.

1. Kazatel začni s přípravou na příští kázání co nejdříve. Kněžské povinnosti mohou jej tak zaujmouti poslední dny v týdnu, že pak kazateli nezbývá dosti kdy, aby se dobře připravil na kázání. Nad to spěch v poslední den a bázeň, že nebude včas hotov, ochromují duševní jeho činnost. Přesné téma a cíl stanov si kazatel hned v pondělí. Má mít, jak bylo dříve již řečeno, každý kazatel nejméně jednoroční plán kázání; ale přece třeba po každé přesně si formulovati téma i cíl kázání. Hledáním tématu a cíle netřeba se zabývat příliš dlouho, zvláště, má-li kazatel hotový plán látky, kterou chce v kázáních probrati; zpravidla první myšlenka bývá nejlepší. Ani není třeba příliš se starati, kterak téma odvoditi z evangelia nebo z epištoly: je to žádoucí, nikoli však nutno.

2. Když si kazatel stanovil téma a cíl, poučí se důkladně o předmětu samém. Podle obsahu kázání prostuduje příslušnou partii z dogmatiky, morálky, asketiky, liturgiky, z výkladů Písma sv. (zvláště při homilií).

Co souditi o „používání“ tištěných kázání?

Kázání má v prvé řadě čerpati z pramenů prvotních, dávajících vodu čistou, nezkalenou, a to nejvíce z Písma sv. Teprve v druhé řadě může čerpati z pramenů druhotných, odvozených, z nichž často neprýští voda čistá, nýbrž cestou, někdy dlouhou, již hodně zakalená. Kdyby tištěná kázání byla vesměs čerpána z prvotních pramenů zjevení, nebyla by tak často slovem lidským místo slovem Božím. Ale kolik je takových sbírek kázání? — Kázání má býti také vlastním produktem osobnosti, vykonávající úřad kazatelský, nemá mít tudíž rázu a individuality osoby cizí.

Než přes to nelze, tuším, použití tištěné předlohy zavrhovati a limine. Kázání, vzato se své stránky lidské, je dílo umělecké. A každý umělec zdokonaluje se na vzorech. Na nich poznává své slabosti, ale i svou sílu. Je málo lidí, kteří by šli veskrze svou cestou, naprosto samostatnou. I kazatel může se tedy učit z tištěných kázání didaktice a metodice kazatelské, může na nich zdokonalovati logiku svého myšlení i správnost a uhlazenost slohovou. A nejen začátečníku, i vyspělejšímu řečníku je takové zdokonalování nutné, jinak ustrne kazatel na stejných myšlenkách a slohových výrazech. Ale musejí býti předlohy takové skutečnými vzory!

Nelze ovšem upříti, že používání cizích kázání má do sebe mnoho nebezpečí pro kazatele. Jak snadno dá se kazatel svést, že nestuduje předlohy, nýbrž ji otrocky napodobuje! Tím nejenom ztrácí jeho kázání na síle a přirozenosti, nýbrž kazatel trpí tím i sám velikou škodu, anť se velmi zeslabuje jeho schopnost myšlení a síla jeho obrazivosti. Kolik kazatelských talentů bylo ztra-

ceno pro slovo Boží tím, že kazatelé nepečovali o rozvoj řečnických schopností samostatnou prací! Jen tedy vážné zpracování vzorných předloh zdokonalí řečníka, nikoli mechanické opisování neb učení se nazpaměť cizímu kázání. Tištěné kázání budiž „surovinou“, z něhož si každý kazatel vytvoří vlastní umělecké dílo.

3. Když si kazatel stanovil již téma a poučil se o něm v odborné knize theologické, učiní si náčrt kázání. Napíše si podrobnější osnovu, t. j. myšlenku pro úvod, rozdělení statí a myšlenky k jednotlivým bodům, k homiletickému užití a pro závěr. Vyhledá si pro důkazy a pro motivy citáty z Písma sv. a ze sv. Otců buď z paměti nebo podle konkordance a poznamená si v náčrtku knihu, kapitolu a verš.

S úvodem bude kazatel mítí někdy potíže, že nebude moci hned případnou vhodnou myšlenku. Tuje lépe vynechat při písemném vypracování místo pro úvod a napsatí ostatní kázání celé. Ke konci případně již jistě na nějakou myšlenku vhodnou pro úvod. — Náčrtek kázání není nezměnitelný. Často ukáže se při písemném vypracování potřeba, buď jednotlivé oddíly statí přesunouti nebo některý bod nahraditi jiným.

4. Dříve než kazatel začne písemné vypracování kázání, vážně je promedituje. Při zbožné meditaci objeví se mu mnohé nové stránky oné pravdy, nová hlediska, nové užití. Pravdy, které promeditoval, dovede kazatel vždy přednésti s větší vroucností a přesvědčivostí. Meditovati o tématu kázání je nejlépe toho dne, kdy kázání začne se pracovati písemně.

Může kazatel učiniti příští kázání předmětem své obvyklé ranní meditace? Nemá-li jiný pokdy, může. Je tu ovšem nepříznivá okolnost, že rozjímaje, bude více mysliti na potřeby věřících nežli na sebe, takže z rozjímání takového nebude mítí takového užitku, jako ze své denní meditace kněžské. Ale horlivý kněz najde i při meditaci pro kázání vhodná zrnka pro sebe.

5. Důležitou částí přípravy na kázání jest jeho písemné vypracování. Někteří teoretikové i praktikové soudí, že je lépe nepsatí celého kázání. Velká většina však je pro to, aby se kázání celé napsalo slovně. A jistě právem! Aspoň v prvních letech své kazatelské činnosti musí sobě duchovní řečník napsatí celé kázání. Jen tak osvojí sobě kazatel uhlazenou dikci, an může v rukopise méně vhodné výrazy nahraditi vhodnějšími, jen tak dovede kázati bez rozpaků a plynne i ušetří si zbytečného strachu z kázání a tím i nechuti k němu.

V rukopise podtrhne si pak kazatel důležitá slova, čímž si usnadní memorování. Musí-li psaní přerušiti, přečte si, dříve než pokračuje, celou napsanou část, aby se vžil do ducha a do myšlenkové oblasti svého kázání. Při citátech z Písma sv. vždy označí v závorce místo, odkud citát byl vzat, aby se takto donutil vyhledati si přesně znění jeho v Písmě sv. Dokončiv ruko-

pis, přečte si jej kazatel znovu, piluje a zdokonaluje jej. Zvláště užitečné bude, přečte-li si kázání i druhého dne, kdy najde v něm leckterý méně vhodný výraz a nahradí jej lepším.

6. Konečně naučí se duchovní řečník svému kázání n a z p a m ě t, nejlépe den před tím, nežli káže. Ostatně, kdo kázání důkladně promeditoval a celé si je napsal, již je zpolovice umí nazpamět. Napřed třeba si dokonale v paměť vštípití osnovu kázání. Memoruje pak, pozná, že mnohem snáze se naučí kázání, pomáhá-li spolu lokální paměť. Proto bude dbáti, aby neroztahoval příliš rukopis: bude šetřit papírem, aby ušetřil paměti. Lépe je učit se nazpaměť větším odstavcům a při učení přenést se v duchu na místo, kde bude kázati. Zvláště třeba dobře se naučiti přechodům k jednotlivým dílům. Při memorování je lépe, zvláště pro pokročilejší řečníky, aby nenahliželi hned do rukopisu, vypadne-li jim některé slovo, nýbrž aby snažili se nahradit je slovem jiným. V den kázání pak není již radno celé kázání slovo od slova a nahlas opakovati. nýbrž klidně ještě jednou projítí osnovu a myšlenky, jak jdou po sobě, a pak v důvěře v pomoc Boží vystoupiti na kazatelnu.

Jak dlouho má kazatel psáti si a nazpaměť se učití celé kázání?

Mnozí retorikové doporučují pro celý život kázání psáti i učití se doslovně. Než jisto jest, že kazatel osvojivši si pilným cvikem zručnot v kázání a jistotu výrazu bude mluvití mnohem lépe, bude-li kázati v o l n ě. Řeč jeho bude přirozenější a živější, často bude mu možno přirozeně vyjádřiti bezprostřední city a myšlenky vynořivši se teprve mezi kázáním. Kolik let musí se začátečník cvičiti v doslovném psaní a memorování duchovních řečí, nelze určití všeobecně; závisí to na řečnickém nadání kazatelově a na tom, jak často káže. Neměl by se však odvážiti volného kázání dříve než po 10 letech svědomité kazatelské činnosti. Napřed učí se volně vypravovati příklady, výklady a lehčí partie, naposled teprve úvod a závěr. A l e a n i s e b e l e p š í k a z a t e l n e s m í v y s t o u p i t i n a k a z a t e l n u b e z p ř í p r a v y, vyjma nepředvídané a nezaviněné případy. A tu čím méně pracuje pero, tím více musí pracovati jeho duch. Nutně musí mítí aspoň náčrtek kázání, myšlenky musí mítí uspořádány a citáty z Písma sv. dobře připraveny. Ale i takovému kazateli, který dovede již kázání dobře extemporovati, doporučuje se občas kázání doslovně napsati a nastudovati, aby neustrnul na stejných výrazech a řečnických obrazech.

7. Po celou dobu bezprostřední přípravy na kázání provázejž kazatelovu práci m o d l i t b a za dobrou volbu tématu, za zdařilé vypracování a přednes a hlavně za to, aby Bůh otevřel srdce posluchačů jeho slovům. Jen tehdy, spojí-li se přirozená činnost s nadpřirozenou milostí, lze očekávati vítězství kazatelského slova.

1. Sebrav se několik okamžiků před svatostánkem nebo v sakristii, vystoupí kazatel zvolna na kazatelnu, porozhlédne se nenápadně po posluchačích, odloží biret a okamžik se ještě pomodlí; nato vstane, dá pozdrav, a přednese předslov. Předslov budiž vždy prosloven s nepokrytou hlavou, z úcty k Písmu sv. Po modlitbě přečtou se perikopy, načež si dá kazatel biret na hlavu a začne kázati. Nemá-li kázání předslovu a nečtou-li se perikopy, pomodlí se kazatel a počne ihned kázati. Káže-li v rochetě, má vždy též štolu. Káže-li v přítomnosti biskupa, předstoupí kazatel se štolou v rukou před biskupa, požádá o požehnání slovy: „Benedicite, Pater Reverendissime“ a přijme od něho štolu. Biret snímá se při slově Ježíš, nejsvětější Svátost oltářní a při modlitbě v kázání. Je-li kázání před vystavenou Nejsvětější svátostí, není dovoleno kazateli míti na hlavě biret (S. Congr. Rit. 16. února 1630).

2. Vypoví-li paměť na okamžik službu, třeba se kazateli co nejvíce ovládati, by zachoval klid. Opakuje snad stručně, co řekl v posledním odstavci, a zatím zpravidla vzpomene si na myšlenku další. Nestalo-li se tak, vynechá odstavec následující a přednáší hned odstavec další. Začátečníku dodá vždy jakési jistoty a klidu, má-li rukopis kázání s sebou; neužije ho, leč v krajním případě, ale již vědomí, že je zabezpečen, značně ho uklidňuje. První pocity stísněnosti a bázně před kázáním musí začátečník přemáhati důvěrou v pomoc Boží a vědomím, že mluví jako vyslanec Kristův. Není-li tato bázeň zjevem patologickým (agorafobia), tedy ji kazatel brzy překoná. Ostatně i nejlepší řečník po svědomité přípravě cítí jakýsi nepokoj před kázáním. Ba zkušení řečníci tvrdí, že taková řeč, před níž neměli jakéhosi „strachu“, nikdy nestála za mnoho.

Po kázání, nemá-li hned mši sv., setrvá kazatel na okamžik v sakristii v díkůčinění a upřímném zpytování, jak vykonal svou povinnost. Těch několik okamžiků v sakristii má význam i hygienický: rozehráté ústrojí hlasové i celé tělo poněkud zchladne, než je ovane studený vzduch. Zpozoruje-li kazatel při zpytování nezaviněné nedostatky, potěší se, že vykonal aspoň čin poslušnosti k Bohu; byly-li nedostatky zaviněné, ví, kde má příště přiložit pilnější ruku k dílu. Horlivému kazateli bude vědomí vykonané povinnosti vždy vzpruhou, aby dále s r a d o s t í a s n a d š e n í m konal vznešený úřad hlasatele slova Božího. Každé kázání má být malým, jemným dílem uměleckým, a ušlechtilá radost umělcova z jeho námahy a díla má být z nejčistších radostí kazatelových.

REJSTŘÍK

Ab exemplo úvod 91
 a contrario úvod 91
 ad absurdum důkaz 64
 ad hominem důkaz 65
 agorafobie 187
 akce řečnické 168
 akcent v řeči 162
 alegorie 58
 amplifikace viz rozvoj
 anafora 74
 analogie v důkaze 65
 angina 157
 aplikace viz užití
 apologetická kázání 128
 aposiopese 75
 apostrofa 75
 apoštolové: kazatelé 11
 obsah jejich kázání 18
 apriorní důkaz 64
 artikulační kuličky 162
 askese 31
 asyndeton 74
 a textu úvod 91
 autorita zdroj důkazu 63

Bázeň jako cit 80
 biskupové, jejich povinnost
 kázání 11
 Bůh v homiletice 27

Cíl kázání 37, 84
 církev, téma kázání 29
 city v kázání 69
 communicatio 109
 concessio 108
 congeries 72
 contrastus gestorum 170
 correctio 73, 108
 ctnosti kazatelovy 178
 ctnosti tématem káz. 30

Časopisy homil. 24
 časovost kázání 104

čipek 157

Definice: jako výklad 57
 jako zdroj důkazu 64
 délka kázání 112
 děje tématem káz. 31
 dějiny zdroj důkazu 64
 didaskalická kázání 122
 digressio 96
 dilemma 65
 dogmatická kázání 126
 dojetí jako cit 82
 dubitalio 108
 Duch sv. 28
 důkaznost 66
 důkazy 62
 dýchání 153

Emblematická kázání 61
 emfaze 73
 encyklika „*Humani generis*“ 13
 enthymema 65
 epifora 74
 epicherema 65
 eschatologie 29
 ex abrupto úvod 92
 ex abundantia úvod 91
 ex adiunctis úvod 91
 exerciční promluvy 150
 exhorty 141
 ex opinione úvod 91
 expolitio 73
 ex visceribus causae úvod 91

Filosofické otázky v káz. 33

Gammacismus 159
 gymnastika dechová 155

Hlasivky 156
 hlásky 158
 homiletika 15, formální 55,
 materiální 25

homilie 114
hrdost jako cit 79
hyperbola viz nadsázka

Chřtán 155
chvalořeč o svatých viz paņe-
gyrikus

Individualisace 60
indukce 64
inverse 75
isotonie 163

Jazyk 157
jednotnost káz. 36
Ježíš Kristus: kazatelem 18, učí-
telem 11, tématem kázání 28

Kadence 162
kárná kázání 110
katar hrtanový 157
katechetická kázání 123
kazatelnicový paragraf 34
kazatelský tón 163
klimax 72
koktavost 159
konduplikace 73
konferenční řeči 24, 131
kresba řečnická 72
kritika kazatele 183
křesťanské cvičení 124
kursy homiletické 23
kymografion 153 pozn.

Lambdacismus 159
lásky jako cit 77
legendy 35, 136
libozvučnost slohová 109
lítost jako cit 81
litotes 75
liturgická kázání 134
liturgie 29, 46, 104

Májové promluvy 144
makaronská kázání 21
mandle 157

mariánská kázání 143
materia sexti 110
menologion 140
misijní kázání 150
modlitba a kazatel 179, 186
modulace hlasová 162
monotonie 162
moralisování 30
morální kázání 132
motivy 82
mysticism a kázání 20

Naděje jako cit 78
nadsázka 73, 100
nadšení jako cit 78
nedělní kázání 139
nenávisť jako cit 80
novota v kázání 106

Obrazy v kázáních 50
ocupatio 109
ohlášení tématu 92
ochraptění 156
oslovování posluchačů 107
ošklivost jako cit 82
otázka řečnická 75, 108
Otcové sv.: jako kazatelé 19
jejich spisy jako zdroj 45
otužování krku 156

Panegyrikus 136
parabola 58
parafráze 57
paracliticismus 159
paregoretická kázání 125
pathos 71
perikopy 139
personifikace 76
pesimismus kazatelský 180
Písmo sv. v homiletice 40
pitoreskní akce 175
plakatování kázání 180
plíce 153
pluviál při kázání 154
podiv jako cit 78
podobenství 58

pohnutí jako cit viz dojetí
 pohnutky viz motivy
 pojem v důkaze 64
 politika a kázání 33
 polypy nosní 157
 polysyndeton 74
 pomlky 164
 popularnost kázání 102
 poutavost kázání 105
 popis 57
 pořad kázání 32
 posláni kazatelovo 12
 postily v Čechách 20, 22
 postní kázání 145
 postoj řečníkův 166
 povahopis 57
 povinnost tématem kázání 30
 pragmatismus náboženský a
 mravní 63
 praktičnost kázání 103
 pravdivost kázání 100
 promluvy k prvnímu sv. přij. 148
 promluvy smuteční 148
 pronuciace 155
 prosba řečnická 75
 prosopopeie viz personifikace
 protivy jako výklad 58
 prováděcí nařízení k encykl.
 Humani generis 14
 průdušky 156
 přání řečnické 75
 přednes 159
 předslov 88
 přechody ve stati 96
 příklad homiletický 59
 příležitostná kázání 147
 průměr 58

Racionalism a kázání 23, 56
 radost jako cit 79
 ratio theologica 63
 refutace viz vyvrácení
 rejstříky hlasové 156
 rhinolalia 159
 rotacismus 159
 rozdělení tématu 93

rozhořčení jako cit 80
 rozmanitost v kázání 105
 rozvoj řečnický 72, 84
 rytmus řeči viz tempo

Řetězec 66

Samohlásky 158
 scholastika a homiletika 19
 sigmatismus 159
 slabosti světců 137
 sloh řečnický 106
 smutek jako cit 81
 sorites viz řetězec
 soucit 81
 souhlas lidstva jako důkaz 65
 souhlásky 109
 specialisace 60
 správnost mluvnická 109
 srdečnost kázání 107
 stať řeči 95
 statečnost jako cit 79
 stud jako cit 81
 subjectio 108
 suspensio 108
 sváteční kázání 141
 sylogismus 65
 synaxarion 140
 synodální kazatelé 20
 synonymie 73

Tajemství víry 63
 takt řečnický 110
 tautologie 109
 tématická kázání 122
 tempo 163
 teorie homiletická 24
 tištěná kázání 184
 touha jako cit 78
 tractatio viz stať
 Trojice Nejsvět. 27
 typy 59

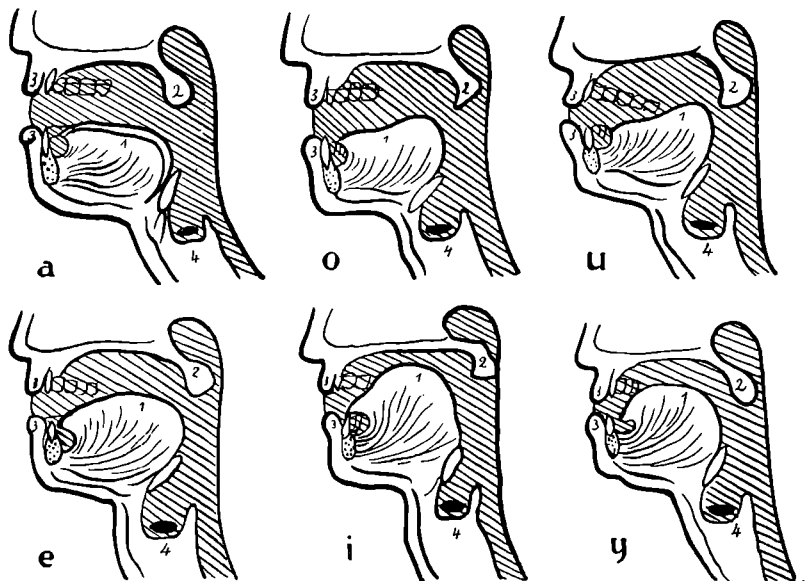
Úcta jako cit 78
 účel kázání 15
 upřílišování viz nadsázky

utrpení Páně 28
úvod kázání 89
užití homiletické 84

Volby a kazatel 34
výklad homiletický 57
výpisky pro kázání 183
výška tónu při řeči 156
vyvrácení 67
vzorná kázání 182

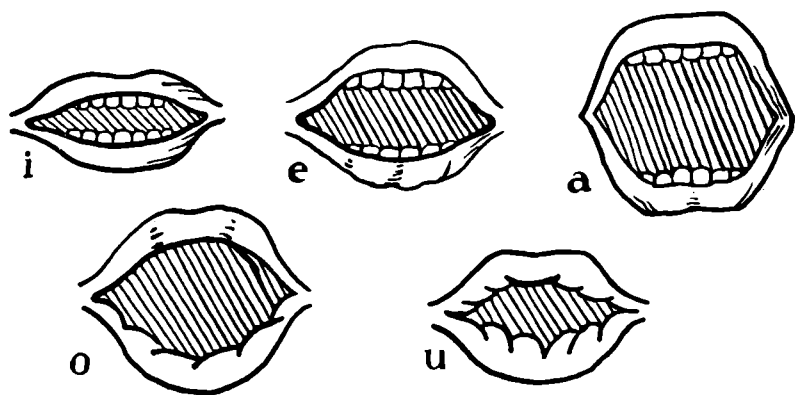
Závaznost úřadu kaz. 13
závěr kázání 97
zaslibení 102
zázraky pochybné 35
zjevení pochybné 35
zkušenost zdroj důkazu 64
znázornění 58
zřetelnost přednesu 161
zvolání řečnické 75
zuby 157

PALATOGRAM I.

Obr. 1. Poloha orgánů tvořících samohlásky.

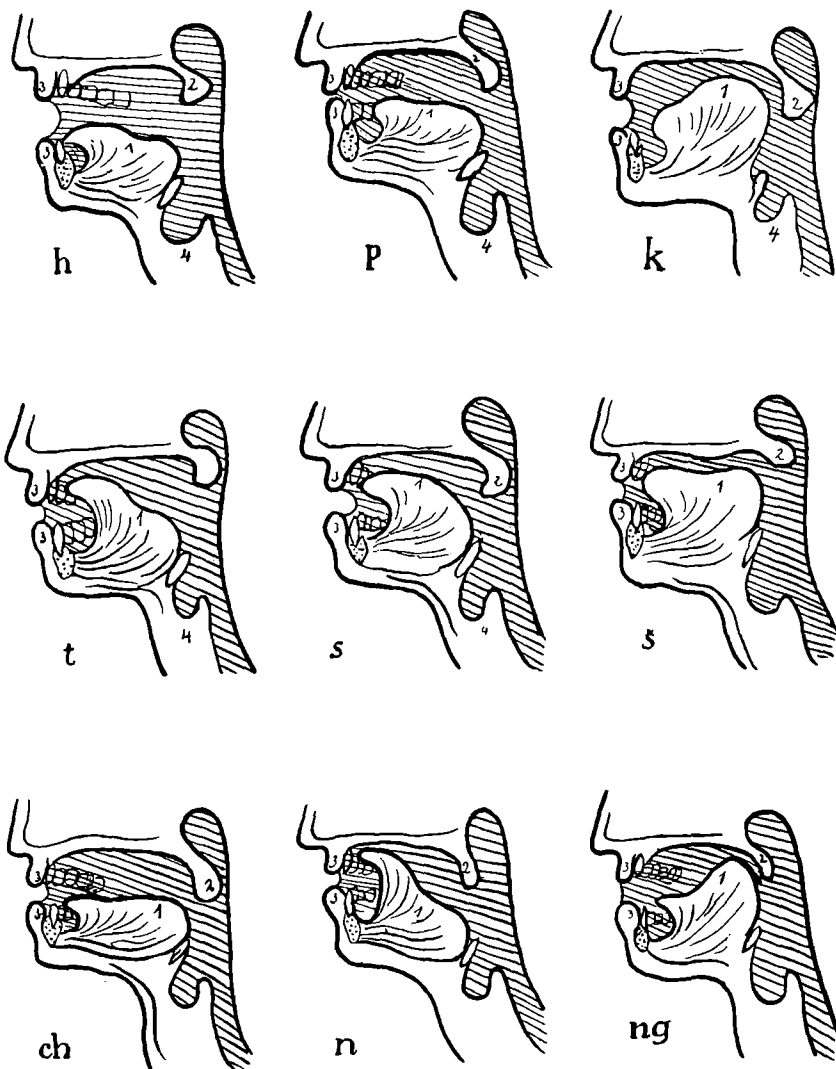
1. Jazyk. 2. Čípek. 3. Rty. 4. Chřtán. Dutina ústní a nosohltanová jest čárkována. (Podle Killermanna.)

Obr. 2. Poloha rtů při tvoření samohlásek.

(Podle Killermanna.)

PALATOGRAM II.

Obr. 3. Poloha orgánů při tvoření souhlásek.

1. Jazyk, 2. Čípek, 3. Rty 4. Chřtán, Dutina ústní a nosohltanová jest čárkována. (Podle Killermanna.)

Obr. 4. Výška, gesto paralelní:
Jako vysoká hora tyčila se před ním spousta
hříchů,

Obr. 5. Výška, contrastus gestorum:
Jak velká a vznešená jsi ve své čistotě, Panno
Neposkvrněná!

Obr. 6. Vzdálenost:
Tam na východě, daleko od Betlema, byla
jejich vlast.

Obr. 7. Výklad:
Přirozeným obrazem Božím jest duše lidská
lín, že jest nesmrtelný duch, že má rozum
a svobodnou vůli.

Obr. 8. Konkluse:
Hle, to je účinek hříchu těžkého.

Obr. 9. Pochybnost:
Nevím, co je těžší.

Obr. 10. Zápor:
Nic ho nezachrání od věčné záhuby.

Obr. 11. Zápor důraznější:
Ne, to neudělám nikdy.

Obr. 12. Otázka:

Nejsme vždy a všude v rukou Božích?

Obr. 13. Zvolání, podiv:

Ó, jak krásné jest čistotné plémě ve své skvělosti!

Obr. 14. Bolest prudká:

Ó Bože, jak jsem jen mohl jednati tak zasloupeně a hříchem ztratiti tebe.

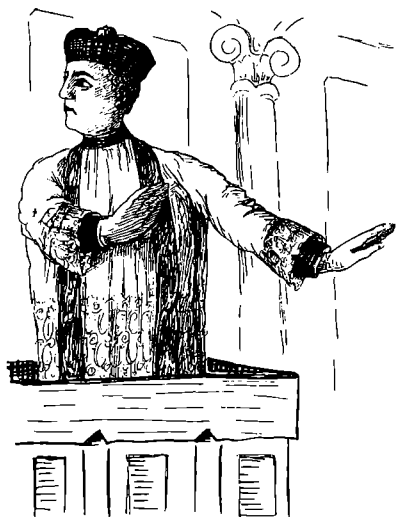
Obr. 15. Rozkaz:

Svažte jej a uvrzte jej do temnosti zevnitřní!

Obr. 16. Autorita:

I přikázal větrům a bouři a nastalo utišení veliké.

Obr. 17. Odmitání

Pryč ode mne, myšlenko hříšná!

Obr. 18.

Ukázky gest, jež nejsou vhodné pro řečníka duchovního.

Obr. 19.

Dr. Josef Foltynovský
DUCHOVNÍ ŘEČNICTVÍ

Třetí nezměněné vydání

Nákladem Lidového knihkupectví a nakladatelství
v Olomouci

Vytiskly Lidové závody tiskařské
a nakladatelské, spol. s r. o.
v Olomouci

1938